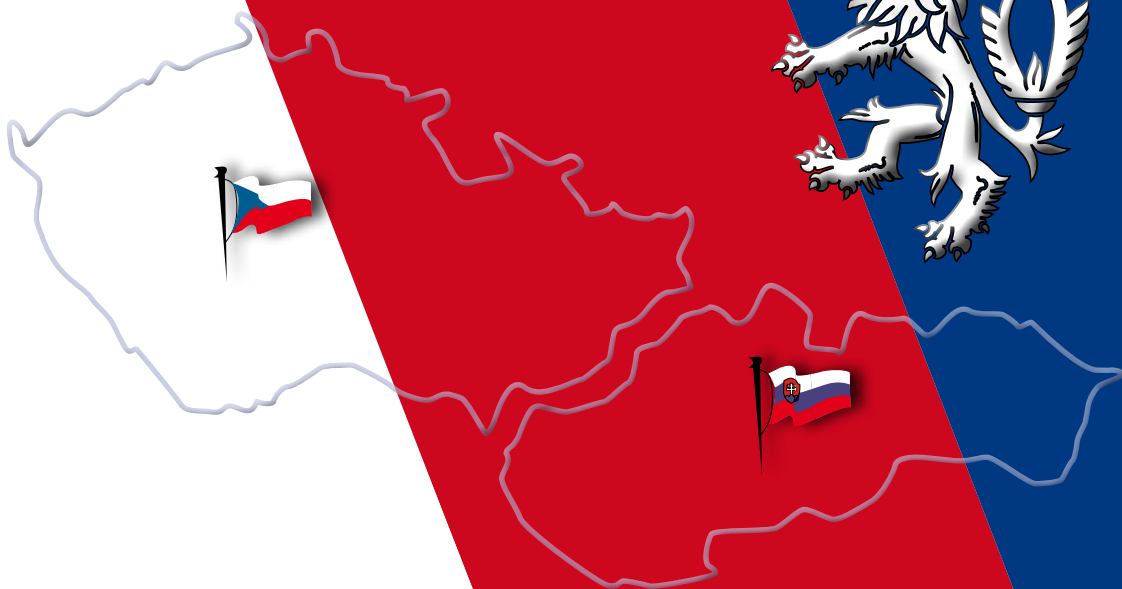

OBRANNÁ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ REPUBLIKY (1989–2009)

**Miroslav Tůma
Josef Janošec
Josef Procházka**

, PODPIS SMLOUVY O KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SIL
1991, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE NATO S
YCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZEMÍ 1991, ROZPAD SOVĚTSKÉHO
HERCEGOVINY 1992, ROZPAD ČESKOSLOVENSKÉ FEDERA
1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ REPUBLIKY K PARTNERSTVÍ PR
VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO NATO 1997, ZAPOJENÍ AR
OVENSKÉ REPUBLIKY DO NATO 1999, PŘIJETÍ NOVÉ STRA
PERACE NATO V KOSOVU 1999, ZAHÁJENÍ PROCESU STRA
REFORMY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ REPUBLIKY 2002, TE
RODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA ČESKÉ REBULIKY V
2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO ZVLÁDÁNÍ POVODNĚ NA
RAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBROJENÝCH SIL NA NOV
DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO 2004, ZAVEDENÍ PLNĚ PR
ROKU REFORMY A DOSAŽENÍ POČÁTEČNÍCH OPERAČNÍCH
CH OZBROJENÝCH SIL S EXPEDIČNÍM CHARAKTEREM S
ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY 1990, ZAPO
90, ROZPAD JUGOSLÁVIE 1990, PODPIS SMLOUVY O KONV
NNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ
VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZ
VÁLKY NA ÚZEMÍ BOSNY A HERCEGOVINY 1992, ROZPAD
TANÉ ČESKÉ REPUBLIKY 1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ REPU
UPOVÝCH ROZHOVORŮ KE VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO
VĚ 1997, VSTUP ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO NATO 1
Á KRIZE A ZAHÁJENÍ OPERACE NATO V KOSOVU 1999, ZA
Y 2000, VYPRACOVÁNÍ REFORMY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ
ÁLKY PROTI MEZINÁRODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA
DNÍHO SPOLEČENSTVÍ 2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO ZVLA
SUMMITU NATO V PRAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBRO
BLIKY DO EU 2004, DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO 2004, ZA
SENÍ PRVNÍHO KROKU REFORMY A DOSAŽENÍ POČÁTEČ
BA NASADITELNÝCH OZBROJENÝCH SIL S EXPEDIČNÍM CH
009, VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY
IRAKU 1990, ROZPAD JUGOSLÁVIE 1990, PODPIS SMLOUVY
ENÍ ČINNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ
VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZ

OBRANNÁ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ REPUBLIKY (1989–2009)

**Miroslav TŮMA
Josef JANOŠEC
Josef PROCHÁZKA**

PRAHA 2009

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO	6
PŘEDMLUVA	8
VZNIK PUBLIKACE	12
1 ÚVOD	14
2 DEMOKRATIZACE	18
2.1 Dědictví studené války.	19
2.2 Depolitizace armády	20
2.3 Civilní řízení a demokratická kontrola	22
2.4 Odsun sovětských vojsk.	27
2.5 Redukce armády.	28
2.6 Redislokace a reorganizace armády	29
2.7 Přijetí obranné doktríny	31
2.8. Rozdělení armády ČSFR	31
3 INTEGRACE	34
3.1 Řízení armády po roce 1993	35
3.2 Integrace do NATO	39
3.3 Vznik AČR a její výstavba podle koncepce výstavby do roku 1996	41
3.4 Koncepční vývoj armády v letech 1997–1999.	43
3.5 Koncepce výstavby resortu obrany z roku 1999	45
4 REFORMY	50
4.1 Řízení armády po roce 1999	51
4.2 Tvrdíkova reforma	53
4.3 Kostelkova reforma	54
5 TRANSFORMACE	59
5.1 Koncepční východiska další transformace.	59
5.2 Transformace resortu MO	62
5.3 Vojenská strategie ČR (2008)	65
5.4 Dlouhodobá vize resortu MO	67
6 PERSONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ POLITIKA	70
6.1 Situace v porevolučním období	71
6.2 Pozitivní dopad integrace ČR do NATO	76
6.3 Kritické hodnocení situace v personální a sociální oblasti po roce 2000	77
6.4 Přejít k profesionální armádě.	78
6.5 Vývojové trendy v oblasti personálu	79
6.6 Transformace systému vzdělávání a výcviku	82

7 OBRANNÝ VÝZKUM A VÝVOJ	84
7.1 Vývoj pojetí obranného výzkumu a vývoje	84
7.2 Potenciál	86
7.3 Zaměření	93
7.4 Financování	100
7.5 Etapy proměn v letech 1989–2008	101
8 MEZINÁRODNÍ VOJENSKÁ SPOLUPRÁCE	103
8.1 Zahraniční operace	106
8.2 Regionální vojenská a bezpečnostní spolupráce v rámci Visegrádského uskupení	111
8.3 Zapojení do asistenčních programů NATO a dvoustranná spolupráce s členskými zeměmi aliance	112
8.4 Zapojování AČR do společných vojenských jednotek	117
8.5 Emancipace EU v oblasti bezpečnostní a obranné politiky a podpora ze strany ČR	118
8.6 Zapojení do pohotovostních sil NATO	120
9 EKONOMICKÉ ŘÍZENÍ	121
9.1 Ekonomická transformace resortu obrany	122
9.2 Vojenské výdaje (1993–2008)	123
9.3 Akviziční politika	132
10 OBRANNÝ PRŮMYSL	138
10.1 Zbrojní výroba v době studené války	139
10.2 Zbrojní výroba po roce 1989 do rozdělení federace	141
10.3 Zbrojní výroba po roce 1993	142
10.4 Obchod se zbraněmi a jeho kontrola	147
10.4.1 Ruční a lehké zbraně	150
10.4.2 Protipěchotní miny	151
11 SYSTÉM MOBILIZACE	153
11.1 Stručné hodnocení situace před rokem 1989	153
11.2 Vývoj po listopadu 1989 do vstupu země do NATO a EU	154
11.3 Doplnování ozbrojených sil vojáky v záloze	154
11.3.1 Záloha ozbrojených sil	155
11.3.2 Úloha vojenských správních úřadů	158
12 ARMÁDA A OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ	160
12.1 Postoj velení armády a přijímaná opatření po r. 1989	160
12.2 Ekologické vnitrostátní a mezinárodní aktivity armády v 90. letech	162
12.3 Odstraňování ekologických škod po odsunu sovětských jednotek	163
12.4 Vojenské výcvikové prostory a životní prostředí	164
13 ZÁVĚRY	166
13.1 Hlavní shodné rysy transformačního vývoje v zemích střední a východní Evropy	167
13.2 Odlišnosti transformace obranné politiky Československé a České republiky ve srovnání s některými dalšími státy	167

13.3	Hodnocené oblasti obranné politiky	169
13.3.1	Civilní (politické) řízení a demokratická kontrola armády	170
13.3.2	Reformní koncepce a jejich dopad na vývoj organizace a početních stavů armády	170
13.3.3	Personální a sociální politika	172
13.3.4	Obranný výzkum a vývoj	173
13.3.5	Mezinárodní vojenská spolupráce a začlenění ČR do NATO a EU ..	174
13.3.6	Ekonomické řízení resortu obrany a obranný průmysl.	175
13.3.7	Systém mobilizace	178
13.3.8	Armáda a ochrana životního prostředí	178
13.4	Překonávání důsledků studené války v obranné politice Československé a České republiky.	179
PŘÍLOHY		182
1	České zkratky	183
2	Anglické zkratky	187
3	Přehled základních pojmů	190
4	Organizační struktura AČR (1995)	194
5	Organizační struktura AČR (31. 12. 2004)	195
6	Struktura resortu Ministerstva obrany (2007)	196
7	Přehled vlád a jejich obranná politika	197
8	Tabulky	203
P8 – 1	Legislativa obranné politiky ČR	204
P8 – 2	Základní koncepční dokumenty obranné a bezpečnostní politiky a reformy výstavby československé armády (1989–1993) a AČR (1993–2008).	205
P8 – 3	Účast jednotek ČSLA/AČR v mezinárodních operacích (1990–2009) .	207
P8 – 4	Hlavní mezníky průběhu začleňování České republiky do NATO.	209
P8 – 5	Orientační hodnoty vývozu a dovozu vojenského materiálu (1987–2007	210
P8 – 6	Reálné a plánované snižování počtu posádek a dislokačních míst (1989–2008)	211
P8 – 7	Vývoj skutečných početních stavů AČR (1993–2008).	212
P8 – 8	Vybrané údaje z plnění závazků ČSFR a ČR ze smlouvy o KOS (1990–2008)	213
P8 – 9	Hlavní projekty vyzbrojování v oblasti movitého majetku (2007/2008)	214
P8 – 10	Ministři obrany (prosinec 1989–2009)	218
PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY		219
REJSTŘÍK		227
PŘEDSTAVENÍ AUTORŮ		230

ÚVODNÍ SLOVO

Dvacet let od listopadových událostí je nejen příležitostí, ale svým způsobem i společenskou a profesní povinností provést kritickou bilanci ve všech oblastech našeho demokratického společenství a života. Armádu a její představitele jako rozhodující a nejmocnější složku ozbrojených sil nevyjímaje. Nejen z důvodu, že je zárukou nezávislosti našeho státu, ale zvláště proto, jakou hrála roli v transformaci Československa a následně České republiky.

I když to pro někoho nemusí znít zrovna nejpřesvědčivěji, armáda se rozhodujícím způsobem podílela na podstatně klidném průběhu polistopadového dění. A to z prostého důvodu, že se přes jisté známé pokusy nenechala zneužít ve prospěch odcházejícího politického systému a jeho konkrétní normalizační podoby. Dokonce se po krátkém období neutralizace a loajalizace stala garantem dalšího demokratizačního procesu. Přispěl k tomu zejména fakt, jak se aktivně podílela na odchodu sovětských vojsk, rozpadu Varšavské smlouvy a jak profesionálním způsobem zajistila své rozdělení po rozpadu Československa na dva samostatné státy. Ve srovnání se situací v Sovětském svazu a zvláště při rozpadu Jugoslávie byla však kladně oceněna spíše v zahraničí než doma.

Tuto bilanci jsme nuceni provést i proto, že do produktivního života nastupuje generace, která nepoznala minulý režim a její příslušníci se stávají stále více integrální součástí evropského společenství v rámci Evropské unie. O tuto bilanci, a je třeba říci profesionálně a úspěšně, se pokusili i Miroslav Tůma, Josef Janošec a Josef Procházka v publikaci *Obranná politika Československé a České republiky (1989–2008)*. Nezabývají se tedy celkovou bezpečnostní politikou, ale její podstatnou částí. Obrannou politiku obecně chápou jako proces, ve kterém subjekty moci zákonodárné a moci výkonné definují cíle, úkoly a jejich priority pro zajištění obrany státu a stanovují zásady pro výstavbu, rozvoj a použití obranného systému.

Při strukturaci práce neměli autoři jistě lehkou úlohu, ale zhostili se jí v jedenácti tématech velmi smysluplně a navíc přehledně. V prvních čtyřech tématech (demokratizace, integrace, reformy a transformace) postupují při prezentaci věcných problémů spíše chronologicky, v dalších sedmi (personální a sociální politika, obranný výzkum a vývoj, mezinárodní vojenská spolupráce, ekonomické řízení, obranný průmysl, armáda a ochrana životního prostředí a systém mobilizace) dávají přednost věcné problematice. Ze struktury je patrné, že se nevyhnuli žádné vážnější oblasti obranné politiky za posledních dvacet let a věnují se jim v potřebném rozsahu.

Zamýšlíme-li se nad historií dvou posledních dekad v armádě, nemůžeme nekonstatovat, že stejně jako při výstavbě demokratických institucí, v ekonomice, sociální politice, v legislativě apod., bylo i v armádě dosaženo řady úspěchů. Armáda dnes je zcela jiná než byla roce 1989. V procesu změn jsme se však dopustili i celé řady zcela zbytečných chyb.

Za základní strategickou chybu je třeba považovat, že již při zrodu Armády České republiky nebyla realizována jedna z variant budoucího uspořádání armády, jak byla připravena v publikaci zmíněném Institutu pro strategická studia, která se v podstatě velikostí

a strukturou velmi blížila reformě přijaté a uskutečňované až za dalších deset let. A tak byla uskutečněna řada zbytečných reorganizací a redislokací, které lidem nejen zkomplikovaly život, ale byly i finančně velmi náročné. Jeden z ministrů obrany dokonce uvedl, že třetina výdajů našich vojenských rozpočtů byla zbytečná. Jen tak mimochodem by to znamenalo snížit náš státní dluh přinejmenším o třetinu. Podobné ztráty bychom určitě zaregistrovali i při kritické analýze privatizace, průmyslové restrukturalizace, bankovního sektoru atd. Jinak řečeno, při strategičtějším řízení, adekvátnější legislativě a důraznější antikorupční politice bychom mohli být bez tíživého zadlužení, které by nám např. nyní pomohlo lépe překonávat současnou finanční a ekonomickou krizi.

Chceme-li se poučit z polistopadové historie a ze studia této publikace, měli bychom profesionálněji zpracovávat strategické dokumenty, jako jsou v této oblasti bezpečnostní strategie, obranná strategie a vojenská strategie. Vždyť např. plánovaná Bezpečnostní strategie 2005 nespátřila světlo doposud a pro odložení schválení strategie Aliance až na konec roku 2010 se té naší dočkáme pravděpodobně až v roce 2011. Pokud se nepokusíme alespoň v roce 2010 o určité provizorium. V souvislosti s orientací naší armády na zahraniční mise nás čeká i diskuse o obraně republiky. Těžko můžeme být spokojeni i se zbrojní politikou, a to jak pokud jde o funkční využití nakupovaných zbraňových systémů, tak i s náklady na jejich pořízování. Konečně bychom zkvalitnění civilního řízení a kontroly armády měli vidět především v tom, aby na čelná místa na Ministerstvu obrany již přicházeli nejen kvalifikovaní politici, ale především takoví, kteří jsou zároveň dobře seznámeni s vojenskou problematikou, prošli armádou, brannými a bezpečnostními výbory Poslanecké sněmovny a Senátu apod. Dvacet let po listopadových událostech to jistě není požadavek nepodložený.

V armádě jako v jiných institucích jde vždy především o osudy lidí. Řídíme-li ji neprofesionálně, vojáci a civilní zaměstnanci často zbytečně přerušují své kariéry, promarnují mnohdy nejproduktivnější léta svého života, vynakládají své úsilí zbytečně. A při nasazování v zahraničních misích je dokonce ohrožováno jejich zdraví a životy. To za hlubší zamyšlení nad obrannou politikou jistě stojí.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. v.)

PŘEDMLUVA

Předkládaná publikace je reflexí téměř dvacetiletého vývoje demokratického způsobu formulování a realizace obranné politiky Československé a od roku 1993 České republiky do roku 2008. V některých ojedinělých případech hodnocení přesahuje i do roku 2009.

Obranná politika obecně je chápána jako proces, ve kterém subjekty moci zákonodárné a moci výkonné definují cíle, úkoly a jejich priority pro zajištění obrany státu a stanovují zásady pro výstavbu, rozvoj a použití obranného systému. Ve smyslu ústavního zákona č. 1/1993 Sb., *Ústava ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů*, je vrcholným orgánem výkonné moci vláda, která také obrannou politiku primárně vytváří a prosazuje.¹ Jak známo, vládu jmenuje prezident ČR a současně ministry pověřuje řízením jednotlivých ministerstev nebo jiných úřadů.² Činnost a působnost vlády, Ministerstva zahraničních věcí (MZV), Ministerstva obrany (MO), Ministerstva financí (MF) a Ministerstva vnitra (MV) je v oblasti vytváření a realizace obranné politiky v současné době dále upravena ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., *o bezpečnosti ČR* a zákonem č. 222/1999 Sb., *o zajišťování obrany ČR*. Vojenské zajištění obrany ČR je v působnosti MO, které je ve smyslu kompetenčního zákona odpovědné za zajištění obrany ČR a řízení armády a správu vojenských újezdů.³ V případě zajištění obrany ČR jsou kompetence MO zaměřeny na zpracování návrhu vojenské obranné politiky a navržení potřebných opatření k zajištění obrany státu vládě ČR, Bezpečnostní radě státu a prezidentu ČR.⁴

Z hlediska svého místa mezi ostatními hlavními politikami státu je ta obranná nedílnou součástí bezpečnostní politiky, a to společně s vnitrobezpečnostní, hospodářskou a zahraniční politikou, které se vzájemně ovlivňují a doplňují. Obranná politika má nadresortní povahu, měla by mít dlouhodobou platnost a za tím účelem vyžaduje určitý stupeň politické shody s nutností účinné koordinace. Při jejím vytváření by měla být do jisté míry zohledněna i celospolečenská diskuze nad konkrétními kroky a opatřeními, které mají vztah k zajišťování bezpečnosti a obrany, protože jejich praktická realizace se dotýká všech občanů našeho státu. Měla by vycházet z bezpečnostních zájmů státu, jeho mezinárodního postavení a zdrojových možností.⁵

¹ § 67 zákona č. 1/1993 Sb., *Ústava ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů*.

² § 68 zákona č. 1/1993 Sb., *Ústava ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů*.

³ odst. 1 § 16 zákona č. 2/1969, *o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů*.

⁴ odst. 2 § 16 zákona č. 2/1969, *o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů*.

⁵ Cílem obranné politiky je přijetí takových opatření a stanovení činností, kterými demokratický stát reaguje na stav a vývoj bezpečnostního prostředí a současně slouží k prosazování bezpečnostních zájmů daného státu. Její tvorba a realizace závisí na rozhodnutí aktérů veřejné politiky a je limitována zdrojovými možnostmi daného státu (lidskými, materiálními a finančními zdroji).

PERNICA, B., *Profesionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti*, 1. vyd. Praha: AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6, s. 27–28.

Obranná politika ve vztahu k jejímu referenčnímu objektu, tedy státu,⁶ má v našich konkrétních podmínkách od roku 1989 velmi zajímavý vývoj, který ovlivnily jak mezinárodněpolitické a bezpečnostní, tak vnitropolitické změny.

Mezinárodněpolitické změny byly spojeny se skokovou změnou ve vývoji globálního bezpečnostního prostředí, v souvislosti s ukončením studené války a bipolarity, charakterizované konfrontační politikou dvou antagonistických bloků s vedoucí mocenskou rolí Spojených států amerických a Sovětského svazu. Tato skutečnost zásadním způsobem změnila přístupy téměř všech evropských států k zajišťování jejich obrany a bezpečnosti. Zánik blokové konfrontace mezi Východem a Západem snížil na začátku 90. let minulého století pravděpodobnost vzniku globálního ozbrojeného konfliktu s použitím zbraní hromadného ničení. Pro tento konflikt s jasně definovaným protivníkem byly vytvořeny obrovské a zdrojově velmi náročné vojenské potenciály, které byly udržovány ve vysokém stupni bojové pohotovosti po celé období od ukončení druhé světové války. Československá lidová armáda (ČSLA) nepředstavovala v tomto procesu žádnou výjimku. Po roce 1989 panovala především v Evropě vlna politického optimismu, který se projevil čerpáním tzv. mírových dividend spojených s redukcí masových armád a omezováním výdajů na zajištění obrany. Tento vývoj samozřejmě významně ovlivnil i obrannou politiku Československé a od roku 1993 i České republiky a projevil se v uplatňovaných přístupech k zajišťování bezpečnosti a obrany země a postupné transformaci celého obranného systému.

I navzdory zmiňovanému optimismu v první polovině 90. let minulého století je nutné zdůraznit, že se zánikem bipolarity a blokové konfrontace se však svět nestal v žádném případě bezpečnějším. Objevily se nové, nebo získaly na významu dříve přehlížené či dlouhodobě podceňované bezpečnostní výzvy. Můžeme mezi ně zařadit šíření zbraní, zejména zbraní hromadného ničení, vznik upadajících států destabilizujících určité regiony v Evropě, Asii či Africe nebo oslabujících jejich vnitřní bezpečnost. Dále k těmto výzvám můžeme zařadit dlouhodobě podceňované a zmrazené etnické a náboženské konflikty a terorismus, jehož zdrojem je ve velké míře radikální islám. Lidské společenství se stalo rovněž mnohem citlivější k hrozbám nevojenského charakteru, jako jsou organizovaný zločin, ilegální imigrace, drogové mafie, přírodní a technické katastrofy. V posledních letech se v žebříčku politických agend, které se dotýkají bezpečnosti, dostávají do popředí problémy spojené se zajišťováním potravinové a energetické bezpečnosti a vysokou prioritou získává ochrana kybernetického prostoru zranitelné informační společnosti. Tyto výzvy měly a stále více mají komplexnější charakter, vzájemně se ovlivňují a jsou zpravidla velmi obtížně předvídatelné. Pro efektivní zvládnutí těchto výzev tak bylo nutné vytvářet zcela odlišné nástroje, než tomu bylo v období studené války. Obranná politika

⁶ Již vlastní název státu zaznamenal díky politickému vývoji v zemi několik změn. K první změně v názvu našeho státu došlo dne 29. března 1990, kdy Československá socialistická republika byla přejmenována na Československou federativní republiku. Vzhledem k silicím národnostnímu tlaku na Slovensku a rostoucí nespokojenosti s tímto názvem došlo k jeho opětovné úpravě již o měsíc později v tzv. sporu o pomlčku. Dne 20. dubna 1990 byl tento název změněn na Česká a Slovenská Federativní Republika. Definitivní podobu v názvu státu udělalo rozdělení země k 1. lednu 1993. Vznikla Česká republika jako nástupnický stát České a Slovenské Federativní Republiky.

demokratických evropských států vycházela v tomto období z předpokladu, že pravděpodobnost rozsáhlého konvenčního konfliktu v Evropě je minimální a že k dispozici na jeho přípravu bude dostatečný časový prostor vytvořený efektivní činností zpravodajských služeb. Tyto předpoklady umožnily transformaci masových armád z období studené války do mnohem menších, modernějších a zpravidla plně profesionálních sil schopných společného, tedy interoperabilního působení v rámci mnohonárodních operací mimo jejich vlastní území v odlišných klimatických a kulturních podmínkách. Komplexní charakter bezpečnostních hrozeb tak vyžadoval komplexnější přístupy a spolupráci vojenských a nevojenských složek, vládních a nevládních organizací. Hovoříme o tzv. přechodu od „hard“ k „soft security“ až k tzv. „smart power“, tzn. přechodu od vytváření primárně silových mocenských nástrojů k využití přístupů pro zajišťování bezpečnosti a obrany založených na efektivní diplomacii, spolupráci v rámci funkčních mezinárodních organizací, odzbrojování a prevenci konfliktů.

Na začátku nového milénia se bezpečnostní a obranná politika demokratických států, včetně ČR, orientovala na hledání účinného institucionálního rámce pro předcházení konfliktů a jejich řešení s nejnižšími možnými náklady (viz např. úsilí o emancipaci Evropské bezpečnostní a obranné politiky EU, transformaci NATO a o reformování OSN). Toto období bylo ovlivněné i dominujícím postavením USA, jako jediné supervelmoci se silnými tendencemi k unilaterálnímu řešení bezpečnostních problémů na úkor účinnějšího a všeobecně přijatelnějšího multilaterálního přístupu. Politiky jednotlivých demokratických zemí směřovaly od zajištění teritoriální obrany k ochraně bezpečnostních zájmů všude tam, kde jsou ohrožovány. Vlastní použití síly bylo zpravidla vázáno na mandát mezinárodního společenství.

Vnitropolitické změny se dotýkaly celospolečenského života u nás a vedly k transformaci totalitního politického systému v systém, který vychází z demokratických principů fungování státní moci. Tento proces byl spojen s ukončením vlády pouze jedné politické strany a vytvořením pluralitního demokratického politického systému. V ekonomické sféře vyústila celospolečenská transformace v přechod od centrálně řízeného, plánovaného hospodářství a státem vlastněných hospodářských subjektů v liberální ekonomiku fungující podle pravidel volného trhu, respektující soukromé vlastnictví a minimalizující zásahy státu.

Z pohledu vnitropolitických, ekonomických, ale i sociálních přeměn v naší společnosti, které probíhaly i v mnoha dalších státech bývalého východního bloku, bylo bezesporu zásadní změnou postavení a role armády ve společnosti. Armáda byla v období studené války nástrojem jediné vládnoucí a navíc totalitní strany. Ke splnění této role byla odpovídajícím způsobem i řízena, organizována a používána. Výstavba armády a operační plány k jejímu použití byly výhradně podřízeny vojenské doktríně Varšavské smlouvy, která naplňovala politicko-vojenské ambice tehdejšího Sovětského svazu. Na formulování vlastní a tedy nezávislé obranné politiky státu zde byl pouze minimální prostor. Rozpadem totalitních režimů se výstavba a použití armády v zemích bývalého východního bloku a samozřejmě i u nás začíná postupně realizovat v souladu se zásadami západních modelů civilního řízení a demokratické kontroly. Možnost vytvářet samostatnou obrannou politiku státu tak otevřela prostor k rychlé depolitizaci armády, odsunu sovětských vojsk

z našeho území, zrušení paktu Varšavské smlouvy, definování nové obranné doktríny státu a v dlouhodobější perspektivě i k hledání optimálních cest k zajišťování bezpečnosti a obrany naší republiky. Rovněž ekonomická a sociální transformace, spojená se změnami priorit v alokaci celospolečenských zdrojů, ovlivnila obrannou politiku státu, nastavila pro ni limitující podmínky a vedla k restrukturalizaci ekonomiky, privatizaci a konverzi zbrojní výroby. V případě modernizace armády byla účinně využívána tzv. offsetová politika pro zajištění přísunu investic k rozvoji ekonomiky. Zmíněné vnější a vnitropolitické faktory se promítly do změn ve velitelské struktuře a struktuře sil, do početních stavů armády a její personální struktury, do přípravy a výcviku personálu, do jeho sociálního zabezpečení. Těmito změnami byla ovlivněna i modernizace armády, její výzbroj, infrastruktura a dislokace na území státu, včetně zajištění mobilizace. Velké změny nastaly v oblasti mezinárodní vojenské spolupráce a zapojení do operací v zahraničí při prevenci a řešení konfliktů, udržování míru a stability a zajištění humanitární pomoci. Stranou nezůstala ani oblast vnitřního řízení resortu obrany se systémem plánování a alokace zdrojů a systémem vyzbrojování s vazbou na obranný průmysl. Zásadním způsobem se změnily i přístupy armády k ochraně životního prostředí.

V publikaci se autoři zaměřili na hodnocení hlavních faktorů, které působily na formulování a vlastní realizaci obranné politiky státu v hodnoceném období. Snažili se současně předložit ucelený, i když ne zcela vyčerpávající, soubor informací o změnách, kterými prošel celý obranný systém státu, tzn. jeho řídicí, koncepční a výkonné prvky. Publikace odráží často ne vždy kontinuální vládní přístupy k formulování obranné politiky státu a realizaci koncepčních změn a záměrů ve výstavbě armády a strategii jejího použití při obraně našich životních, strategických a dalších bezpečnostních zájmů. Autoři byli vedeni záměrem umožnit lepší pochopení postavení armády ve společnosti a složitosti jejího nelehkého přerodu z nástroje totalitní moci z období studené války v plně profesionální armádu demokratického státu s interoperabilními a expedičními schopnostmi. Jak dalece se jim tento záměr podařil, ponechávají na posouzení čtenářů. Publikace je určena pro všechny zájemce, kteří potřebují nalézt informace o způsobech zajišťování obrany v konkrétních historických podmínkách, spojených s nejrozsáhlejší transformací armády v historii našeho státu. Může být využita jak studenty, kteří se zabývají obrannou politikou státu, tak i profesionálními pracovníky ve státní správě, poslanci parlamentu a představiteli bezpečnostní komunity a médií.

Kolektiv autorů

VZNIK PUBLIKACE

Vážení čtenáři,

publikace, kterou nyní otevíráte, má velmi zajímavý vývoj svého vzniku. Jedním z hlavních podnětů pro její zpracování byla nabídka, kterou učinil bývalý ředitel Ústavu mezinárodních vztahů Praha (ÚMV) a pozdější ministr obrany Ph.D. Jiří Šedivý spolupracovníkovi zmíněného ústavu JUDr. Miroslavu Tůmovi. Měla být připravena studie za ČR v rozsahu 20–30 stran anglického textu pro prestižní nevládní organizaci „Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum otázek míru“ (dále SIPRI).⁷ Žádost formulovala v únoru 2004 tehdejší ředitelka SIPRI paní Alyson J. K. Bailes, která současně navrhla vybrané oblasti obranné politiky, jež měly být předmětem hodnocení. SIPRI předložilo nabídku na zpracování tématu z oblasti národních zkušeností při transformaci obranné politiky i dalším zemím bývalého sovětského bloku. Zadaný úkol byl splněn a anglická verze publikace pro potřeby SIPRI byla vydána v září 2006 pod názvem „*Relics of Cold War Defence Transformation in the Czech Republic*“, SIPRI Policy Paper No. 14, (61s., včetně příloh, 2006).

V průběhu studia podkladových materiálů, zejména pak po zahájení jejich písemného zpracování, byl rozsah 20–30 stran příliš limitující. Vytvořila se tak možnost připravit obsáhlejší studii s větší mírou podrobnosti o probíhajících přeměnách v oblasti obranné politiky státu a transformace jeho armády. Širší podoba v českém jazyce s názvem „*Překonávání důsledků studené války v některých oblastech obranné politiky Československé a České republiky*“ byla vydána Ústavem strategických studií Univerzity obrany v roce 2007. Na rozšířené verzi již spolupracovali, kromě hlavního zpracovatele JUDr. Miroslava Tůmy, také doc. Ing. Josef Janošec, CSc., a Ing. Josef Procházka, Ph.D. Vznikl tak studijní materiál ve formě skript a tudíž s omezeným počtem výtisků pro potřeby vzdělávacího procesu na Univerzitě obrany. Autorský tým si stále intenzivněji uvědomoval existenci dalších informačních podkladů, které by bylo vhodné zpracovat a publikaci dále rozšířit, obohatit a v závislosti na pokračující transformaci armády rovněž aktualizovat, protože stávající materiál postihoval vývoj pouze do r. 2006. S cílem zpřístupnit shromážděné a aktualizované údaje širšímu počtu zájemců o danou problematiku autoři požádali Ministerstvo obrany o zařazení publikace do edičního plánu na rok 2009. Tento záměr byl podpořen a text rozšiřuje prvky obranné politiky a rovněž jejich hodnocení o další dva roky, tj. do r. 2008, včetně. Publikace je tak vydávána v jubilejním roce, ve kterém si připomínáme 20 let od listopadové sametové revoluce, 10 let od vstupu do NATO a 5 let od začlenění do EU.

⁷ Nevládní organizace Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum otázek míru (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI) je prestižní a v odborných kruzích na celém světě vysoce ceněný ústav, především za publikování statistických a analytických informací ze všech oblastí zbrojení, odzbrojení a mezinárodní bezpečnosti v globálním měřítku. Informace jsou obsaženy v pravidelně vydávané ročence o přibližně 800 stranách (SIPRI Yearbook). Kromě ročenek ústav publikuje rovněž tzv. Policy papers k monotematickým tématům o kontrole zbrojení a bezpečnostní problematice.

Autoři se domnívají, že je správné znovu ocenit významnou pomoc a připomínky kolegyň a kolegů z různých institucí při zpracování jak první stručné (anglické) verze, tak jejího druhého širšího zpracování ve formě výše zmíněných skript, ve kterých bylo ocenění také poprvé zmíněno. Naše poděkování proto opět náleží kolegům z ÚMV PhDr. Mgr. Veronice Bílkové, EMA, Ing. Vladimíru Leškovi, doc. PhDr. Janu Eichlerovi, CSc., a dále PhDr. Jiřímu Bílkovi, CSc., z Vojenského historického ústavu. Díky také patří pracovníkům Ministerstva obrany: JUDr. Vladimíru Krškovi, řediteli oddělení mezinárodního práva, kpt. Tomáši Andrejskovi z téhož oddělení a pplk. Ing. Petru Jochovi z odboru kontroly odzbrojení. K obohacení textu rovněž přispěli Ing. Vlastimil Křepela z Licenční správy Ministerstva průmyslu a obchodu a Ing. Vratislav Vajnar z Asociace obranného průmyslu. Velmi si vážíme ochoty PhDr. Antonína Raška (genmjr. v v.) poskytnout nám hodnotné podkladové materiály a vstřícného přístupu doc. Mgr. Zdeňka Kříže, Ph.D., k upřesnění některých informací z demokratické kontroly a civilního řízení ozbrojených sil. Děkujeme rovněž prof. Ing. Aleši Komárovi, CSc. (plk. v v.) za doplňující poznatky k ochraně životního prostředí v armádě a oponentům z Ústavu strategických a obranných studií PhDr. Liboru Frankovi, Ph.D., a Mgr. Richardu Stojarovi za jejich podnětné hodnocení finální verze. V neposlední řadě patří náš vděk pracovním knihovny ÚMV za jejich obětavou pomoc při vyhledávání potřebných podkladů. Text publikace v její stručné první verzi také obohatily některé informace získané v průběhu jednání s pracovníky SIPRI při velmi pečlivém a téměř rok trvajícím vydavatelském procesu anglického znění. Rádi bychom proto poděkovali zejména tehdejší ředitelce SIPRI paní Alyson J. K. Bailes, editorovi Caspar Trimmerovi a všem vědeckým pracovníkům ústavu, kteří se na formování struktury a finálního znění textu podíleli.

Poděkování za cenné připomínky a poskytnuté informace v průběhu předkládané aktualizované verze autoři s potěšením adresují pplk. Ing. Petru Jochovi z odboru kontroly odzbrojení MO ČR, dále oponentům – PhDr. Miloši Balabánovi, Ph.D., vedoucímu Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie, PhDr. Liboru Frankovi, Ph.D., vedoucímu Skupiny politických a sociálních studií Ústavu strategických a obranných studií a zpracovateli úvodního slova výše zmíněnému PhDr. Antonínu Raškovi (genmjr. v v.). Rovněž děkujeme plk. Ing. Pavlovi Ťulákovi a jeho kolegům z Generálního štábu AČR za cenné připomínky ke kapitole týkající se systému mobilizace.

V Praze dne 26. 11. 2009

Kolektiv autorů

Názory, hodnocení a závěry vyjádřené v publikaci neodrážejí oficiální stanovisko resortu Ministerstva obrany či jakékoliv jiné instituce.

1 ÚVOD

Na základě zhodnocení vybraných faktorů ovlivňujících formulování obranné politiky státu a výstavbu účinného systému obrany státu je možné identifikovat v období od konce roku 1989 do roku 2009 následující čtyři vývojové etapy tohoto procesu:

1. **Demokratizace** – zahrnuje období demokratizace armády od listopadu roku 1989 až do rozdělení státu na konci roku 1992.
2. **Integrace** – je spojená s obdobím příprav ČR a vlastním přistoupením k Severoatlantické smlouvě 12. března 1999.
3. **Reformy** – vedly k vytvoření plně profesionalizované armády a naplnění počátečních operačních schopností armády v roce 2006.
4. **Transformace** – je charakteristická úsilím o vytvoření moderní armády s expedičními schopnostmi. Proces tzv. další transformace byl v tomto smyslu zahájen v roce 2007 a rozplánován do roku 2018, kdy by armáda měla dosáhnout cílové operační schopnosti potřebné pro naplnění politicko-vojenských ambicí v souladu s Vojenskou strategií z roku 2008.

Všechny tyto etapy vývoje obranné politiky a změn ve výstavbě armády jsou spojeny s významnými milníky historického vývoje Československé a České republiky. *Demokratizace* ČSLA byla zahájena bezprostředně po sametové revoluci v listopadu roku 1989. Této etapě je věnována především druhá kapitola publikace. Přerod ČSLA v účinný nástroj obranné politiky demokratického státu byl poměrně velmi rychlý. Vytvoření základních formálních, tedy legislativních podmínek pro zavedení civilního řízení a demokratické kontroly armády podle západních modelů se sice podařilo dosáhnout již v průběhu roku 1990, ale některé negativní důsledky totalitního řízení armády jedinou vládnoucí stranou se projevovaly v průběhu celých 90. let minulého století. Potvrdilo se také, že vytvořený legislativní rámec, který formalizuje vztahy mezi orgány moci výkonné, zákonodárné a právní, není plně funkční, pokud v tomto systému nejsou odborníci s potřebnou úrovní znalostí a zkušeností. Nově vznikající strany nedisponovaly dostatečným počtem takovýchto odborníků a potýkaly se s problémem obsadit funkci ministra obrany civilní osobou a nevojákem.

Etapa *integrace* je předmětem třetí kapitoly publikace. Byla zahájena rozdělením federace a armády na dva nové a zcela nezávislé celky k 1. 1. 1993. V této etapě se definitivně vymezuje obranná politika státu, která je orientovaná na západní politicko-vojenské demokratické struktury, tedy na kolektivní zajišťování bezpečnosti a obrany státu. Po období neujasněných přístupů k zajišťování bezpečnosti a obrany státu, které bylo ovlivněno negativními zkušenostmi členství státu ve Varšavské smlouvě, vítězí politický pragmatismus. Politická rozhodnutí byla v této době ovlivněna zhoršenou bezpečnostní situací v první polovině 90. let minulého století v souvislosti s negativním vývojem na Balkáně, spojeným s rozpadem bývalé Jugoslávie a vznikem etnického konfliktu v Bosně a Hercegovině. Cíle obranné politiky ČR byly definitivně vymezeny vydáním „*Bílé knihy o obraně České republiky*“ v roce 1995. Toto více než šestileté období bylo zakončeno úspěšným přistoupením ČR k Severoatlantické smlouvě v r. 1999. Tato etapa byla spojena

s celou řadou legislativních změn. Parlament schválil soubor tzv. branné legislativy. Byly vypracovány a vládou přijaty základní strategické a koncepční dokumenty ovlivňující zajišťování bezpečnosti a obrany ČR v dlouhodobějším časovém horizontu. Jednalo se zejména o „*Bezpečnostní strategii České republiky*“ a „*Vojenskou strategii České republiky*“.

Ve čtvrté kapitole je pozornost autorů zaměřena na vývoj obranné politiky, který byl ovlivněn především výsledkem tzv. kosovské krize a teroristickými útoky na USA dne 11. září 2001. Během vojenského nasazení aliančních sil v rámci kosovské operace v roce 1999 byly identifikovány závažné nedostatky v operačních schopnostech spojeneckých armád a to zejména evropského pilíře NATO. Byl tak zahájen proces přizpůsobování operačních schopností armád těchto zemí měnícímu se charakteru plněných úkolů a jejich pravděpodobnému způsobu použití. V podmínkách ČR vyústil tento proces v *zásadní reformu armády*. Reforma vycházela ze Strategické revize obrany provedené v roce 2001. Přijaté koncepční dokumenty vedly k úplnému zrušení vojenské základní služby a vytvoření plně profesionální armády k 1. 1. 2005. První krok reformy byl ukončen dosažením tzv. počátečních operačních schopností na konci roku 2006. Reformní rámec byl vymezen „*Koncepcí výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*“ z roku 2002 a „*Koncepcí výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracované na nový zdrojový rámec*“ z roku 2003. Cílem reformy bylo vytvořit malé, mobilní, moderní a mladé síly, které budou schopny interoperabilního působení se spojenci. Tím měla obranná politika ČR účinně reagovat na měnící se přístupy Aliance k vytváření operačních schopností a jejich použití při řešení potenciálních konfliktů ve světě. Byly aktualizovány jak *Bezpečnostní*, tak i *Vojenská strategie ČR*. Oba dokumenty akcentovaly komplexní přístup k zajišťování bezpečnosti a obrany země ve spolupráci se spojenci. V tomto období byla pozornost politiků zaměřena na splnění podmínek pro vstup do EU, jejímž členem se ČR stala 1. 5. 2004. Z pohledu obranné politiky usilovala ČR o podporu emancipace EU v oblasti její bezpečnosti a obranné politiky.

Poslední etapa v přizpůsobování obranné politiky státu a schopností armády měnícím se podmínkám, která je předmětem páté kapitoly, byla zahájena v roce 2007. Etapa je označena jako *transformační*, protože reaguje na průběh transformace NATO po pražském summitu v roce 2002 a summitu NATO v Istanbulu v roce 2004. Důležitým impulzem pro tento proces byl negativní vývoj výdajů na obranu našeho státu. V roce 2007 se zásadním způsobem rozešly finanční zdroje uvolňované pro potřeby činnosti a rozvoje resortu obrany s věcnými záměry, které byly nastaveny pro druhý krok reformy do roku 2010–2012, kdy mělo být dosaženo tzv. cílové operační schopnosti. Po důsledné analýze⁸ byl resortem obrany vypracován koncepční materiál další transformace resortu Ministerstva obrany, který přijala vláda 22. října 2007.⁹ Cílem transformace bylo vytvořit armádu s expedičním charakterem schopností pro působení v rámci mnohonárodních

⁸ UV č. 640 ze dne 11. června 2007, ke Zprávě o stavu reformy ozbrojených sil ČR.

⁹ UV č. 1194 ze dne 22. října 2007, o Transformaci resortu MO.

operací mimo území státu ve všech klimatických a geografických podmínkách a odlišném kulturním prostředí. V roce 2008 následovala aktualizace Vojenské strategie a vůbec první vypracování dlouhodobějších představ o budoucích schopnostech celého resortu obrany v podobě jeho Dlouhodobé vize.

V prvních pěti kapitolách publikace se autoři zaměřili na vývoj obranné politiky z pohledu strategických a koncepčních dokumentů přijímaných v časové posloupnosti. Je tak patrná adaptace obranné politiky a výstavby armády na vývoj bezpečnostního prostředí, vývoj ve vojenství a na zdrojové možnosti státu. Jsou tak postiženy jak vnitřní, tak i vnější hlavní aspekty při hledání a implementaci racionálních přístupů k zajišťování obrany a bezpečnosti státu a výstavbě armády. Vlastní naplňování cílů obranné politiky státu ve všech jejích dimenzích však nebylo vždy zcela bezproblémové. Autoři upozorňují na některé závažné koncepční chyby, které vedly k realizaci neefektivních kroků obranné politiky státu. V kapitolách je rovněž porovnáván výchozí organizační a početní stav federální armády s výsledky reorganizace a redukce počtů zbraní a početních sil, mimo jiné v rámci limitů Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (S-KOS). S ohledem na dopady v oblasti dislokace je zmíněn také proces odsunu sovětských jednotek v letech 1990–1991. Zasloužená pozornost je věnována průběhu a výsledkům rozdělení federální armády na dvě samostatné armády k 1. 1. 1993. Chronologicky jsou vyjmenovány základní koncepční dokumenty, které se vztahovaly k reformě armády po roce 1989 a stručně jsou charakterizovány jejich záměry a dosažené výsledky.

Další kapitoly publikace jsou věnovány samostatným tematickým celkům. Šestá kapitola se zabývá *personální a sociální politikou*. Začíná některými opatřeními směřujícími k vytvoření nestranické armády a nutnými personálními změnami po listopadové revoluci 1989. Popisuje zhoršenou sociální situaci vojáků z povolání a hodnotí příčiny masivního odchodu mladších důstojníků z armády před a po vzniku AČR. Zmíní stručně situaci ve vojenském školství, nedostatky v legislativní činnosti a poukazuje na pozitivní odraz přípravné fáze a členství ČR v NATO v personální a sociální situaci. Závěrečná část je zaměřena na ukončení branného systému spočívajícího na všeobecné vojenské povinnosti a zahájení budování profesionální armády.

Obrannému výzkumu a vývoji se věnuje sedmá kapitola. Téma rozebírá z hlediska vývoje pojetí dané problematiky, potenciálu a proměn obsahu a financování. Závěrečná pasáž seznamuje s jednotlivými etapami proměn obranného výzkumu a vývoje obranných technologií v letech 1989–2008.

Kapitola osmá pojednává o *mezinárodní vojenské spolupráci a začlenění ČR do NATO a EU* a popisuje stále širší zapojování příslušníků a jednotek armády do mezinárodních mírových operací. Oceňuje, ale rovněž kriticky hodnotí různé formy zahraniční pomoci, včetně aliančních programů a asistenčních projektů. Pozornost je věnována vojenské spolupráci v rámci visegrádského uskupení a dvoustranné vojenské spolupráce s členskými státy NATO. Část věnovaná začleňování AČR do společných vojenských jednotek zahrnuje, kromě aliančního zapojení, rovněž účast na různých unijních projektech v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky.

Obsahem deváté kapitoly s názvem „*Ekonomické řízení resortu obrany*“ jsou zejména otázky ekonomické transformace resortu obrany, vývoj vojenských výdajů a akviziční politika. Poukazuje na složitost metodiky tvorby a skladby vojenského rozpočtu a vojenských výdajů. Poskytuje mimo jiné přehled o vývoji objemu a struktury vojenských výdajů a upozorňuje na některé nedostatky v jejich definiční oblasti. Pasáž o akviziční politice zmiňuje rovněž některé problémy v oblasti nákupu zbraní.

Na předchozí kapitolu navazuje problematika orientovaná na *obránný průmysl*. Popisované hlavní rysy československé zbrojní výroby v době studené války dokumentují složitost přizpůsobení této výroby novým podmínkám. Kapitola hodnotí důsledky do jisté míry unáhlené privatizace a proces rozsáhlé konverze obranného průmyslu na další vývoj obranné politiky. Hodnotí výsledky úsilí o konsolidaci obranného průmyslu. Její závěrečná část je věnována kontrole obchodu se zbraněmi.

V jedenácté kapitole je pozornost autorů zaměřena na změnu přístupů k zajišťování potřeb *mobilizačního rozvíjení ozbrojených sil*. Systémové přístupy k mobilizaci obranného potenciálu země byly ovlivněny malou pravděpodobností vzniku konfliktu vyplývajícího z přímého vojenského ohrožení území státu a území spojenců. Vývoj systému mobilizace byl rovněž silně ovlivněn přechodem AČR na její plnou profesionalizaci. Z těchto důvodů bylo možné postupně omezovat mobilizační požadavky (rozsah válečné armády, mobilizační zásoby, zálohy aj.).

Rozsahem nejkratší dvanáctá kapitola s názvem „*Armáda a ochrana životního prostředí*“ popisuje vývoj odpovídající poměrně netradiční oblasti obranné politiky. Věnuje se přijímaným opatřením resortu obrany a jeho zapojení do mezinárodní spolupráce v této oblasti. Součástí kapitoly je zmínka o odstraňování ekologických škod, které následovalo po odsunu sovětských jednotek z československého území. Hodnoceny jsou výsledky částečných pyrotechnických asanací některých výcvikových prostorů.

Závěry stručně hodnotí vybrané aspekty mezinárodní bezpečnostní situace koncem 80. let před ukončením studené války a bipolarity. Obsahují popis některých shodných rysů bezpečnostní a obranné politiky v postsocialistických zemích střední a východní Evropy. Ukazují na charakteristické odlišnosti přístupu k reformě obranné politiky v Československé a České republice, zejména krátce po nástupu nové politické elity. Hlavní část této kapitoly představují závěry z vybraných oblastí obranné politiky, které jsou podloženy názory renomovaných odborníků v oblasti bezpečnostní a obranné politiky.

Přílohy obsahují vysvětlení českých a anglických zkratk, bezpečnostních pojmů a různé tabulky a schémata organizačních struktur armády, vývoje personálu a finančních zdrojů, včetně hlavních údajů o ministrech obrany od roku 1989.

2 DEMOKRATIZACE

Období demokratizace obranné politiky a demokratizačních přeměn v celém systému obrany státu začalo velmi krátce po událostech 17. listopadu 1989. Je však velmi problematické stanovit přesné datum ukončení tohoto období. Jistě je možné souhlasit s tvrzením, že nenásilný rozpad České a Slovenské Federativní Republiky na dva samostatné demokratické státy, spojený s rozdělením její armády na konci roku 1992, potvrdil existenci většiny atributů charakterizujících způsob řízení a kontroly armád moderních demokratických států.

Je nutné si uvědomit, že ČSLA byla na konci roku 1989 ze strany veřejnosti kriticky vnímána jako nástroj totalitního režimu. Reputace armády ve společnosti byla vzhledem k historickému vývoji na velmi nízké úrovni. Armáda nebyla vlastně nikdy v historii použita k obraně země před vnějším nepřítelem. Nestalo se tak v roce 1938 při obsazení Sudet nacistickým Německem, ani při vstupu spojeneckých armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968, ačkoliv v obou případech armáda nedostala pokyn k obraně příslušnými státními a politickými představiteli. V roce 1969 byla zneužita komunistickým režimem proti vlastním občanům, když potlačila násilným způsobem demonstrace proti vstupu vojsk Varšavské smlouvy u příležitosti prvního výročí této události.

Obranná politika byla v období demokratizace zaměřena na depolitizaci ČSLA, zrušení politického aparátu v její organizační struktuře, zavedení zásad civilního řízení a demokratické kontroly s využitím západních demokratických modelů, vyjednání a realizaci pokud možno co nejrychlejšího odsunu sovětských vojsk rozmístěných na našem území, zahájení početní redukce armády, snížení počtu zbraňových systémů, omezení rozsahu nadbytečné obranné infrastruktury a změnu charakteru (doktríny) armády.

Definování cílů obranné politiky bylo v tomto období ovlivněno zejména zánikem blokové konfrontace a snížením pravděpodobnosti vzniku rozsáhlého konvenčního konfliktu v Evropě. Rozpad bývalého východního bloku (rozpuštění Varšavské smlouvy 1. července 1991) a sovětského impéria (rozpad Sovětského svazu 26. prosince 1991), spojený s ekonomickými problémy jednotlivých států, však uvolnil prostor pro vznik nových zdrojů nestability. Nově vznikající politická garnitura byla nucena řešit jak otázky spojené se zajištěním obrany a bezpečnosti země, tak i celou řadu problémů politického, ekonomického a sociálního charakteru.

Z pohledu zajišťování obrany státu byla bezprostředně po roce 1989 zvažována celá řada alternativních přístupů. Diskutována byla i případná neutralita země. Mnohem větší důraz byl však položen na hledání mezinárodních záruk pro budoucí zajištění obrany při zachování věrohodné vlastní úrovně vojenských schopností. Tento požadavek vycházel z omezených zdrojových možností země zajistit její obranu samostatně. S úspěšným ukončením odsunu sovětských vojsk na konci měsíce června 1991 a rozpuštěním Varšavské smlouvy 1. července 1991 byl s definitivní platností vytvořen prostor pro samostatné hledání cest k zajišťování vlastní obrany země. Jak zmínil tehdejší zástupce náměstka ministra obrany pro strategické řízení PhDr. Jaroslav Janda: „Nyní může být vyplněno

vakuum existující v minulosti, kdy veškeré strategické vize a koncepce rozvoje armády nebyly zpracovávány v Praze, ale v Moskvě.“¹⁰

Obranná politika musela v tomto období reagovat i na nově vznikající konflikty, které ohrožovaly stabilitu a mír ve světě. Ten byl ohrožen především invází Iráku do Kuvajtu na konci roku 1990, která snad poprvé v historii vedla ke sjednocenému přístupu mezinárodního společenství k řešení této situace (16. ledna 1991 byla zahájena operace mnohonárodních koaličních sil Pouštní bouře). Pro bezpečnost v Evropě měla však zásadní význam v roce 1992 zahájená občanská válka v podobě etnického konfliktu v Bosně a Hercegovině, která byla spojena s rozpadem bývalé Jugoslávie. Vážné obavy z pohledu zajišťování obrany a bezpečnosti země vzbuzoval i rozpad Sovětského svazu (v průběhu roku 1991), doprovázený vznikem nových zdrojů nestability a napětí zejména v oblasti Kavkazu.

Mezi hlavní výzvy na vnitropolitické úrovni patřilo zajištění probíhajících politických přeměn (demokratické volby, změna ústavy, změny v orgánech státní moci), zahájení ekonomické transformace spojené s privatizací státních podniků a udržení sociální stability. Velkým úkolem bylo řešení otázek spojených s restrukturalizací a konverzí obranné průmyslové základny, která utrpěla velmi rychlým rozpadem jak zahraničního, tak i domácího trhu a celkovým radikálním útlumem poptávky po vojenské produkci. Obranná politika a její praktická realizace se musela rovněž vypořádat s rozdělením státu a armády.

2.1 Dědictví studené války

Po roce 1989 bylo možné zcela oprávněně konstatovat, že v oblasti bezpečnosti a obrany země bylo nutné překonávat dědictví studené války.¹¹ Do roku 1989 vycházela koncepce zabezpečení obrany Československa z bipolárního rozdělení světa a z plné podřízenosti závazkům vyplývajícím z členství země ve Varšavské smlouvě, tj. vojensko-politickém svazku evropských socialistických zemí, v čele s tehdejšími Sovětským svazem.¹² Podobně jako armády ostatních aliančních států rovněž ČSLA byla budována a organizována podle vzoru armády Sovětského svazu a její charakter a způsob použití odpovídal politickým a vojenským ambicím Sovětského svazu. Armáda byla součástí prvního operačního sledu Varšavské smlouvy, což bylo dáno sousedstvím země s Německou spolkovou republikou, na jejímž území byly rozmístěny kromě německých jednotek i jednotky některých dalších členských států NATO. Od invaze armád pěti států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 působila na československém území *Střední skupina sovětských vojsk* v počtu 73 500 osob s příslušnou vojenskou technikou. V případě mobilizace a vytvoření tzv. Československého frontu, se její jednotky měly stát součástí uvedeného frontu.

¹⁰ A revue 7/1991, Beseda u kulatého stolu na téma: Strategické řízení a řízení pomocí cílů.

¹¹ Bílá kniha o obraně České republiky, 1995, MO ČR – , Praha, 1995, s. 21–29.

¹² Vojenskopolitický svazek Varšavské smlouvy byl založen dne 14. května 1955, po začlenění SRN do Severoatlantické aliance. Jeho členy se staly Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko a Svaz sovětských socialistických republik.

Předurčení ČSLA odpovídala i její organizační struktura a dislokace. K 31. prosinci 1989 organizační strukturu tvořily: pozemní vojsko, letectvo, vojsko protivzdušné obrany státu a vojenská část civilní obrany.

Území Československa bylo rozděleno do dvou teritoriálních vojenských okruhů:

- *Západní vojenský okruh (dále ZVO),* který byl dislokovaný na území Čech a Moravy a zčásti i na Slovensku. ZVO, jehož velitelství sídlilo v Táboře, byl předurčen k vytvoření válečného frontu. Ve své podřízenosti měl přibližně 85 % pozemního vojska.
- *Východní vojenský okruh (dále VVO)* s velitelstvím v Trenčíně byl rozmístěn převážně na teritoriu Slovenské republiky a představoval zbývajících 15 % počtů pozemního vojska. Na rozdíl od ZVO, který disponoval bojovými prvky armády, byly na teritoriu VVO umístěny zejména vojenské školy, opravárenská a další týlová zařízení.

Mírovou armádu představovaly útvary přímo podřízené FMNO, velitelství dvou uvedených vojenských okruhů se svými svazky, útvary a zařízeními, 1. a 4. armáda, 10. letecká armáda, Velitelství protivzdušné obrany státu, Štáb civilní obrany, speciální svazky a útvary, vojenské školy a další zařízení.

Hlavní bojovou sílu armády tvořilo 15 vševojskových divizí, 2 letecké divize, 2 divize protivzdušné obrany, 1 dělostřelecká divize, raketové a protiletadlové raketové svazky a útvary. Československá armáda k 31. prosinci 1989 provozovala 16 stálých letišť.

Z hlavních druhů bojové techniky bylo ve výzbroji ČSLA na 4 500 tanků, 4 900 bojových obrněných vozidel, 3 400 dělostřeleckých systémů ráže 100 mm a výše a 687 letounů.

Celkový počet vojáků v činné službě dosahoval 210 000 osob. Z tohoto počtu bylo celkem 61 405 vojáků z povolání (41 715 generálů a důstojníků a 19 690 praporčíků) a 148 595 vojáků v základní službě. V armádě pracovalo okolo 80 000 občanských zaměstnanců.

2.2 Depolitizace armády

Naplnění tohoto cíle mělo urgentní povahu, protože existovaly reálné obavy nastupujících politických elit z možného zneužití armády proti demokratizačnímu procesu ve společnosti. Silným argumentem byl existující politický vliv komunistické strany v ČSLA a loajalita především vyššího důstojnického sboru a hodnostního sboru generálů ke komunistickému režimu. Členy komunistické strany bylo v této době až 82 % vojáků z povolání. Armáda byla v podřízenosti Varšavské smlouvy a byla součástí prvního operačního sledu s vysokým stupněm pohotovosti. Úspěch demokratické revoluce závisel do jisté míry i na tom, co udělá nejmocnější složka ozbrojených sil – armáda.¹³

Že se nejednalo o zcela plané úvahy, dokazuje i rozkaz ministra obrany generálplukovníka Milana Václavíka, který byl vydán 17. listopadu 1989 za účelem případného nasazení

¹³ RAŠEK, A., Nelehká přeměna armády a zrod bezpečnostní politiky. Bezpečnostní politika ČR – výzvy a problémy. *Sborník statí ke konferenci 15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice.* MO ČR-AVIS, Praha 2004.

armády a Lidových milicí v operacích „Vlna“ a „Norbert“. Velení armády vydalo prohlášení, ve kterém vyjádřilo odhodlání bránit komunistický režim a „výdobytky socialismu“.

Obavy z možného zneužití armády se však nikdy nenaplnily. Je pravděpodobné, že se tak stalo i díky rychlosti probíhajících změn a včasné obměně funkcionářů na nejvyšších stupních velení Ministerstva obrany a armády. Radikálně smýšlejícího armádního generála Václavíka vystřídal již 3. prosince 1989 na postu ministra obrany umírněnější generálplukovník Miroslav Vacek. Náčelníkem Generálního štábu byl jmenován 19. prosince 1989 generálmajor Antonín Slimák.

Na tom, že ČSLA dala najevo více než neutralitu vůči nastupující demokratické moci, měla výrazný podíl právě autorita a rozvaha ministra Vacka, který v souvislosti s úsilím o rychlé dosažení občansky silné kontroly armády projevil svoji loajalitu některými relativně rychlými a energickými opatřeními. Depolitizaci armády zahájil již v prosinci 1989 zrušením politického aparátu v armádě. Rozpusťl Hlavní politickou správu, která byla nahrazena Správou pro výchovu a kulturu a koncem roku 1990 byla reorganizována a přejmenována na Správu pro sociální záležitosti. Na základě zákona č. 72/1990 ze dne 14. 3. 1990 byla činnost stranických organizací v armádě zakázána. Těmito opatřeními tak došlo k definitivnímu zániku podřízenosti armády komunistickému vedení. Ukončena byla činnost Vojenské politické akademie v Bratislavě. Byly zahájeny prověrky postojů důstojníků vůči nově nastupující moci a byli propuštěni politicky nejvíce zkompromitovaní generálové a důstojníci. Současně z armády mohli odejít i ti, kteří nechtěli sloužit v nových společensko-politických podmínkách.

K posílení důvěry nové politické elity v důstojnický sbor přispělo také to, že do jeho struktury byla začleněna asi tisícovka rehabilitovaných a reaktivovaných vojáků z povolání, kteří byli propuštěni z armády zejména po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Někteří z nich byli ustanoveni do významných funkcí. Jedním z nich byl Karel Pezl, který byl v květnu 1991 jmenován náčelníkem Generálního štábu v hodnosti generálporučíka. Dalším rehabilitovaným byl Antonín Rašek, který se stal v lednu 1990 civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci.

V polovině prosince 1989 se nejsilnější organizací ovlivňující činnost armády stala tzv. Vojenská obroda, spolu s vojenskou komisí koordinačního centra Občanského fóra. Vojenská obroda sdružovala bývalé vojáky z povolání a občanské zaměstnance propuštěné v souvislosti se srpnovou invazí v r. 1968. Její vnitřní nesourodost, odrážející celkové politické spektrum společnosti však zabránila tomu, aby obsadila rozhodující místa na Ministerstvu obrany i Generálním štábu. Zčásti se tak sice stalo, ale vliv této organizace trval jen do rozpadu ČSFR na dva samostatné státy. V souvislosti s eliminací tzv. osmašedesátníků byla z politického života později tato skupina vytlačována z armády na okraj.¹⁴

¹⁴ RAŠEK, A., Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, Vojenské rozhledy č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 18,19. RAŠEK, A., Význam civilní kontroly armády (Její historie a budoucnost), Vojenské rozhledy č. 4/2001, MO ČR – AVIS, 2001, s. 51. SZAYNA, T.S., STEINBERG, J.B., Civil-Military Relations and National Security Thinking in Czechoslovakia – A Conference Report, RAND, 1992, s. 16.

O postupném narůstání důvěry státních a politických představitelů ve velení armády svědčí i některé další okolnosti. Jednalo se např. o svěření úkolu odzbrojení Lidových milicí a žádost prezidenta Havla o pomoc při řešení problémů spojených s následnou trestnou činností amnestovaných vězňů na přelomu let 1989–1990, v důsledku příliš široce pojaté amnestie.¹⁵ Praktická podpora různých stupňů velení armády nové demokratické politiky se projevovala mj. důležitou odbornou účastí na přípravě dohody o odchodu sovětských jednotek z území republiky. Dále se jednalo o iniciativní přípravu podkladů nezbytných pro tato jednání při současném velmi odpovědném plnění úkolů vyplývajících z vídeňského dokumentu a S-KOS o snížení národních počtů armád a zbraňových systémů. Nelze opomenout ani úspěšné zajištění procesu organizačně náročné nové dislokace armády rovnoměrně na celém teritoriu země, v souladu s nově přijatou vojenskou doktrínou odrážející již změnu účelu armády po ukončení bipolarity.¹⁶

V období demokratizace obranné politiky šlo o celkovou demokratizaci armády, její rychlou redukci a hledání nové koncepce obrany státu. Politické vedení státu usilovalo o přeměnu armády komunistického totalitního režimu na armádu demokratickou a o navázání na demokratické tradice meziválečného období.

2.3 Civilní řízení a demokratická kontrola

Při hledání nových přístupů k řízení a kontrole armády se nacházela inspirace v již zmíněných tradicích z meziválečného období prvorepublikového Československa a v přístupech realizovaných v ostatních demokratických zemích.¹⁷

Úsilí bylo zaměřeno především na dosažení optimální úrovně provázanosti procesu civilního řízení s procesem velení. S tím souviselo i širší zapojení občanské společnosti do obranné a bezpečnostní problematiky, které v průběhu komunistického období v podstatě neexistovalo. Cílem snažení bylo vytvořit soustavu institucí, formálních i neformálních politických mechanismů, postupů a procesů, jimiž by bylo zajištěno politické rozhodování o výstavbě a použití armády. Rovněž stanovování cílů a úkolů armádě, schvalování rámcových způsobů jejich dosahování a hodnocení jejich plnění mělo být pod kontrolou politických představitelů státu vzešlých z demokratických voleb. Armáda se tedy neměla stát nástrojem konkrétní společenské skupiny, nýbrž celé společnosti

¹⁵ RAŠEK, A., Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, *Vojenské rozhledy* č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 18,19. RAŠEK, A., Význam civilní kontroly armády (Její historie a budoucnost), *Vojenské rozhledy* č. 4/2001, MO ČR – AVIS, 2001, s. 51. SZAYNA, T.S., STEINBERG, J.B., *Civil-Military Relations and National Security Thinking in Czechoslovakia – A Conference Report*, RAND, 1992, s. 16.

¹⁶ RAŠEK, A., Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, *Vojenské rozhledy* č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 18,19. RAŠEK, A., Význam civilní kontroly armády (Její historie a budoucnost), *Vojenské rozhledy* č. 4/2001, MO ČR – AVIS, 2001, s. 51. SZAYNA, T.S., STEINBERG, J.B., *Civil-Military Relations and National Security Thinking in Czechoslovakia – A Conference Report*, RAND, 1992, s. 16.

¹⁷ Dějiny vojenské akademie v Brně 1951–2001, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2001, s.236.

reprezentované legitimními politickými elitami.¹⁸ Na druhé straně se předpokládalo poskytnout určitou profesní autonomii vojenským představitelům při realizaci politických rozhodnutí, tedy vyloučit přímé politické vměšování do vojenskoodborných záležitostí. Hledání optimální hranice mezi civilním řízením a odborným vojenským velením bylo velmi problematické a optimální model se nepodařilo do roku 2009 implementovat.

Západní model demokratické kontroly armád, který byl uplatňován v rámci demokratizačního procesu v našich podmínkách, funguje na následujících principech:

- Jasně vymezení vztahů mezi armádou, společností a jejími nejvyššími politickými orgány v právním systému země způsobem slučitelným s demokratickým režimem podřizujícím armádu a vojenské elity politické reprezentaci státu.
- Podřízení armády vládě práva.
- Primát společnosti při tvorbě politických rozhodnutí týkajících se armády uplatňovaný prostřednictvím nositelů suverenity lidu (prezident, parlament, vláda).
- Primát civilních osob při realizaci politických rozhodnutí vyjádřený civilním ministrem obrany.
- Participace vojáků na demokratickém procesu (při existenci některých restrikcí).
- Veřejný dohled nad armádou.

Tyto obecné principy vymezují vztahy mezi nejdůležitějšími aktéry v procesu demokratické kontroly ozbrojených sil, tedy armádou, ostatními ozbrojenými složkami společnosti, politickými institucemi státu, zájmovými skupinami jak spjatými svou existencí s armádou, tak i na armádě nezávislými, vojenskoprůmyslovou základnou, analytickými centry zabývajícími se otázkami obrany a bezpečnosti, hromadnými sdělovacími prostředky, vojáky všech kategorií a v neposlední řadě občany.

Konkrétní aplikace obecných principů a cílů západního modelu demokratické kontroly armády se samozřejmě liší stát od státu, kdy jsou s určitými odlišnostmi, které vycházejí z kulturních odlišností, tradic a historického vývoje, upraveny do zákonných norem a pravidel, které upravují vztahy mezi nejdůležitějšími aktéry v tomto procesu.

Cílem pro zavedení západního modelu demokratické kontroly armády v podmínkách Československé republiky bezprostředně po roce 1989 bylo:

- Zajistit primát legitimní politické moci při tvorbě politiky země a zároveň profesní autonomii pro armádu.
- Dosáhnout a udržet politickou neutralitu armády.
- Rozvíjet a použít vojenský potenciál v souladu s potřebami a zájmy státu.

¹⁸ KRÍŽ, Z., Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice. *Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, ediční řada Studie, svazek č. 34, Brno 2004.

- Efektivně a transparentně využívat společností alokované zdroje.
- Rozvíjet odpovídající civilně-vojenské vztahy.

Krátce po zahájení demokratizačního procesu v armádě existovala u politických elit snaha definovat úkoly pro armádu mimo vojenské struktury. Politici si byli do jisté míry vědomi i odpovědnosti za tvorbu a udržení stávajícího vojenského potenciálu a uvolnění odpovídajících zdrojů. Nepodařilo se však vytvořit dostatečně účinné zpětnovazební mechanismy na kontrolu účelnosti, hospodárnosti a efektivnosti vynakládaných zdrojů. Po celé období demokratizačního procesu, ale i později, byla hledána hranice mezi politickým vlivem na armádu a odborným vojenským řízením a velením. Politické vedení státu nedisponovalo v daném období potřebnou úroveň odborných znalostí v oblasti výstavby a použití armády, a proto se při definování úkolů pro armádu muselo opírat o odborná vojenská doporučení a návrhy.

Je rovněž pravda, že vojáci, kteří jsou odborně orientováni mnohem užším způsobem, nebyli vždy schopni pochopit komplexní souvislosti spojené s celospolečenským rozvojem a závazky státu vzhledem ke svým spojencům. Politici museli zvažovat ve svém rozhodování nejen bezpečnostní, ale i zahraničně-politické, ekonomické a sociálně-kulturní souvislosti. Ministerstvo obrany a Generální štáb v této době nedostaly od vlády, parlamentu nebo prezidenta republiky, jako vrchního velitele ozbrojených sil, žádné jasné a srozumitelné pokyny a obě instituce se tak musely spoléhat spíše samy na sebe.¹⁹

Důsledkem tohoto stavu byla určitá nespokojenost vojáků s politickými rozhodnutími, které se projevovaly disproporcemi mezi stanovenými úkoly a k jejich naplnění uvolňovanými zdroji a odchodem personálu. Snahou v etapě demokratizace nebylo vytvořit podmínky pro maximalizaci vojenského potenciálu země při minimalizaci zdrojů, ale primárně šlo o to, aby nebyla armáda zneužita proti demokratizaci celé společnosti a aby byl její masový charakter pokud možno co nejrychleji upraven změněným potřebám a omezeným zdrojovým možnostem bez zásadních sociálních otřesů. Tyto cíle se podařilo do jisté míry naplnit.

K dosažení větší účinnosti civilní a demokratické kontroly nad armádou zřídilo Federální shromáždění v prosinci 1990 funkci civilního generálního inspektora. Vzhledem k nedosažení shody o vhodném kandidátovi byla tato funkce později zrušena. Úsilí některých nově zvolených poslanců Federálního shromáždění, věnované problematice občanské kontroly armády, mělo v té době spíše spontánní charakter, než aby se jednalo o zahájení promyšlené koncepce řízené politickým vedením země.

Z nejvyšších státních a politických představitelů projevoval o změny v armádě největší zájem prezident Václav Havel, který jako vrchní velitel ozbrojených sil stál také v čele první vlny personálních a strukturálních změn.²⁰ K prosazování civilního řízení a demokratické kontroly armády jmenoval prezident Havel v říjnu 1990 prvního civilního minis-

¹⁹ DOBROVSKÝ, L. (op. cit. 16), s. 48, 50, 52.

²⁰ KHOL, R., *Old Strategic Thinking in the New Environment: Problems of Adapting the Security Policy of the Czech Republic*, NATO Defence College Monograph Series, Winter 2000, s. 23, 24.

tra obrany, kterým se stal jeho blízký přítel a disident Luboš Dobrovský, vykonávající v té době funkci náměstka ministra zahraničí.²¹ Dobrovský se v nové funkci mj. angažoval na diplomatických jednáních k již zmíněnému odsunu sovětských vojsk a k budoucímu zrušení Varšavské smlouvy. Od svého ustavení usiloval nový ministr obrany o naplňování nové obranné politiky. V oblasti personální politiky preferoval odbornost, avšak jeho rozhodnutí ponechat některé zkušené předlistopadové vojenské představitele v jejich funkcích se stalo předmětem kritiky. Jako první prosazoval přeformování Ministerstva obrany na civilní orgán, např. zrušením funkce náčelníka Generálního štábu současně jako náměstka ministra obrany a jeho jmenování vrchním velitelem armády. Podporoval také širší zapojení civilních odborníků do řídicích funkcí.²²

Kromě parlamentního tlaku na urychlení personálních změn však byla armáda, i přes jmenování civilního ministra obrany a zmíněnou angažovanost prezidenta, na okraji zájmu vedení státu preferujícího reformu ekonomiky. Tento postoj se nezměnil ani v souvislosti s narůstajícím napětím ve společnosti a v armádě v důsledku hrozícího rozdělení federace. Několik měsíců před tímto rozdělením byl také do funkce ministra obrany jmenován z čistě pragmatických důvodů opět voják – slovenský generál Imrich Andrejčák, který krátce před tímto jmenováním ukončil své působení v armádě a odešel do zálohy.

Významným aspektem civilního řízení armády bylo vybudování odborné základny pro strategická rozhodování o obranné politice. Byl vytvořen samostatný úsek strategického řízení, vedený náměstkem ministra obrany. Byl zřízen Institut pro strategická studia FMO, Vojenský ústav sociálních výzkumů a došlo k obnově názvu časopisu „Vojenské rozhledy“. Tyto instituce zahájily práce na strategických dokumentech zahrnujících především soustavu krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých cílů resortu a armády. V následujících letech byla však činnost těchto institucí postupně utlumována, s výjimkou vydávání časopisu Vojenské rozhledy.

Z pohledu testování míry přizpůsobení vztahu armády a společnosti západnímu modelu demokratické kontroly byly vytvořeny v období demokratizace obranné politiky státu potřebné legislativní podmínky pro vznik **politicky neutrální armády**.²³ Jedním z negativ uplatňovaných principů demokratického řízení byl fakt, že funkce ministra obrany byla zastávána vojákem.²⁴ V tomto období totiž nedisponovala nově vznikající politická elita osobnostmi s potřebnými teoretickými a ani praktickými zkušenostmi, které by byly zárukou efektivního řízení resortu obrany a úspěšné realizace demokratizačního procesu

²¹ Odvolání gen. Vacka předcházela intenzivní několikátýdenní kritika jeho osoby a armády obecně ze strany sdělovacích prostředků a parlamentu. Důvodem bylo zveřejnění některých informací o zapojení armády do příprav na vyhlášení mimofádných bezpečnostních opatření vedoucích k případnému potlačení listopadových událostí v r. 1989 silou. Szayna T.S., *The Military in a Postcommunist Czechoslovakia*, RAND, 1992, s. 26.

²² GREINER, F., RAŠEK, A., *K organizační výstavbě resortu obrany a armády*, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 101.

²³ V současnosti platí následující podmínky pro povolání do služebního poměru – složení vojenské přísahy, vykonání základní nebo náhradní voj. služby, nečlenství v politických stranách, hnutích a odborových organizacích, trestní bezúhonnost a zdravotní způsobilost. Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ze dne 14. září 1999.

²⁴ Armádní generál Ing. Miroslav VACEK 1989–1990.

v armádě. Definované politické zadání, vzniklé v euforickém analyzování vývoje bezpečnostního prostředí, postrádalo potřebnou erudici a dlouhodobější vizi, která by jednoznačně a dlouhodobě orientovala rozvoj armády.

Je nutné však zdůraznit, že představitelé vojenského velení byli vždy loajální k nové politické reprezentaci. Tento vztah byl dlouhodobě bezproblémový, a to i přes fakt, že převážná část vojenských elit, na rozdíl od rozhodujících vedoucích politických představitelů, byla spjata s předlistopadovým režimem. Schvalování tzv. branné legislativy, strategických a koncepčních dokumentů týkajících se rozvoje armády, realizačních plánů a zdrojově významných a strategických akvizičních projektů, vojenských rozpočtů a použití armády nebo její zapojení do mezinárodních operací probíhalo vždy cestou vlády a parlamentu. Dlouhodobým problémem vztahu mezi civilní tzv. politicko-vojenskou částí Ministerstva obrany a jeho odbornou – vojenskou částí byl průběh přípravy strategických a koncepčních dokumentů, a to zejména těch, které schvaluje vláda nebo ministr obrany. Vojenští představitelé volali po politickém zadání, po společenské objednávce, vůči které by orientovali budoucí rozvoj schopností armády. Ve své podstatě se tak nestalo téměř v celém průběhu 90. let minulého století. Bylo to dáno malou pozorností, kterou politická reprezentace věnovala strategickému řízení obrany a armády. Vojenští představitelé se tak dostávali do slepých uliček vleklých a mnohdy nepromyšlených reorganizačních změn. Ty sice vedly ke změně kvantitativních charakteristik armády (snížení stupňů velení a řízení, snížení počtů osob a omezení početního stavu zbraní, vojenské techniky a materiálu), ale jen ojediněle se projevíly ve změně kvality celého armádního systému (vnitřní procesy velení a řízení, plánování, akvizice, modernizace, výcvik a vzdělávání) a ve změně vnitřní kultury této organizace (způsoby komunikace, vedení lidí, sociální a životní podmínky vojáků a občanských zaměstnanců). Jak uvedl J. Síla ve své stati věnované této problematice na konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“ v r. 2004: „... zejména exekutiva vědomě ponechává řízení rozhodovacích procesů při přípravě strategických výstupů na vojácích. To způsobuje, že na MO není dostatečný počet skutečně civilních odborníků na problematiku strategického řízení obrany a výstavby ozbrojených sil, kteří by vnesli do práce MO moderní metody a styl strategického řízení, který je úspěšně uplatňován zejména v civilních komerčních organizacích. Místo nich přecházejí na funkce, které by měly být civilní, vojáci (nebo právě propouštění vojáci), kteří následně zastávají i většinu vedoucích řídicích funkcí (v roce 2004 nebyl na MO sekčním šéfem jediný skutečný civilní odborník)“.²⁵

²⁵ SÍLA, J., Civilní řízení a kontrola ozbrojených sil (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 108, 109.

2.4 Odsun sovětských vojsk

Pro nové polistopadové vedení státu se odsun sovětských jednotek stal jednou z hlavních mezinárodněpolitických výzev.²⁶ Realizace tohoto kroku byla také považována za nezbytný předpoklad k obnovení plné státní suverenity. Předehrou k tomu se stal narůstající tlak ze strany nezávislých hnutí (např. Charty 77, Občanského fóra a dalších) a oficiální omluvy parlamentů a vlád pěti invazních zemí z jejich prosincové schůzky v r. 1989 v Moskvě.

K dosažení úspěchu mezivládních československo-sovětských jednání o úplném stažení sovětských jednotek v co nejkratším možném termínu bylo nutné především upřesnit správný postup k dosažení tohoto cíle. Sovětská strana zastávala názor vést jednání jako součást vídeňských rozhovorů o snížení ozbrojených sil v Evropě, což by však mohlo proces odsunu výrazně oddálit. V následných bilaterálních schůzkách však převládl názor prosazovaný premiérem československé vlády Mariánem Čalfou a ministrem zahraničních věcí Jiřím Dienstbierem vést jednání striktně na bilaterální úrovni. V jejich průběhu, zahájeném v polovině ledna 1990, prokázala československá strana velmi dobrou připravenost, která také pozitivně ovlivnila dosažený kompromisní výsledek, tj. uskutečnit stahování v průběhu 18 měsíců. V rámci expertní skupiny pro přípravu jednání, jejímž vedením byl pověřen náměstek ministra zahraničí Ing. Vacek, prokázala dobrou připravenost kromě právně-politické skupiny expertů také technicko-vojenská část delegace, vedená náměstkem ministra obrany generálporučíkem R. Ducháčkem. Jako velmi účinné se ukázalo důkladné zpracování její technické dokumentace (propustnost železnic, rámcový harmonogram odchodu apod.) připravené na základě odhadů o stavech sovětských vojsk na československém území. Od 2. 2. 1990 byl generál Ducháček pověřen vedením Úřadu československého vládního zmocněnce pro odchod sovětských vojsk.²⁷

Dne 26. února 1990 v Moskvě podepsali ministři zahraničních věcí J. Dienstbier a E. Ševardnadze (za účasti nejvyšších představitelů obou zemí V. Havla a M. Gorbačova) *Dohodu mezi vládami ČSSR a SSSR o odchodu sovětských vojsk z Československa*. Součástí dohody byl harmonogram stahování rozdělený do tří etap. První etapa předpokládala ukončení do 31. května 1990, druhá do 31. prosince 1990 a třetí etapa do 30. června 1991. Harmonogram byl vcelku dodržen. V první etapě bylo odsunuto 26 000 vojáků, 350 kusů dělostřeleckých systémů, 10 letounů, 48 vrtulníků a další materiál. Ve druhé etapě se jednalo o 18 300 vojáků společně s technikou. V rámci třetí etapy opustili československé

²⁶ Podle dokladu generálmajora S. Naďoviče z října 1990 parlamentní komisi o stavu odchodu sovětských vojsk z území ČSFR bylo na československém území dislokováno v 75 posádkách (v České republice 59 posádek a ve Slovenské republice 16 posádek) celkem 73 500 sovětských vojáků s rodinnými příslušníky velitelského sboru. Vojenská technika zahrnovala 30 odpalovacích zařízení, 1 220 tanků, 2 505 bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, 1 218 děl a minometů (ráže 100 mm a výše), 76 bojových letounů, 146 bojových vrtulníků, 251 prostředků protivzdušné obrany a 18 500 automobilů.
PECKA, J., Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991 (Dokumenty), Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 1996, s. 202.

²⁷ ŠEDIVÝ, J., Odchod sovětských vojsk z Československa, Mezinárodní vztahy č. 3/1993, ÚMV, Praha, 1993, s. 43, 44.

území zbývající vojáci s technikou. *Protokol o skutečném úplném odsunu sovětských vojsk* podepsali vládní zmocněnci obou zemí dne 25. června 1991.

Vedle již zmíněného Úřadu československého vládního zmocněnce vytvořilo Federální ministerstvo národní obrany ještě Správu pro zabezpečení odchodu sovětských vojsk z území Československa, v čele s generálmajorem S. Nad'ovičem. Do činnosti této správy byli zařazeni rovněž pracovníci civilních resortů. Její příslušníci průběžně řešili vzniklé škody a pohledávky, podíleli se na činnosti ekologické a ekonomické komise zmocněnce vlády ČSFR pro záležitosti odchodu sovětských vojsk a úzce spolupracovali s komisí Federálního shromáždění ČSFR pro dohled nad odchodem sovětských vojsk.²⁸

Jak se uvádělo ve *Zprávě komise FS ČSFR pro dohled na odsun sovětských vojsk*, zpracované vedoucím komise tehdejším poslancem Michaelem Kocábem pro společné zasedání Federálního shromáždění, sovětská vojska se přepravovala zejména po železnici. Celkem bylo využito 825 vlaků o 20 265 železničních vozech a dalších 11 088 železničních vozů bylo přepraveno v dílčích transportech pravidelnými nákladními vlaky. K zabezpečení odchodu sovětských vojsk byla využívána pravidelná železniční doprava z Československa do Sovětského svazu. V rámci silniční dopravy bylo přesunuto ve 27 kolonách 1 709 vozidel. Letecká přeprava zahrnovala 15 přeletů organizovaných útvarů letectva i přepravu osob, převážně rodinných příslušníků velení sovětských vojsk.²⁹

2.5 Redukce armády³⁰

Po podpisu *Závěrečného aktu jednání o početních stavech osob v ozbrojených silách v Evropě* v prosinci 1989 se tento dokument stal součástí S-KOS a vstoupil tak v platnost společně s S-KOS dne 17. 7. 1992.

ČSFR podepsala Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (S-KOS) na pařížském summitu Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (KBSE) dne 19. 11. 1990 a ratifikovala dne 19. 7. 1991. U příležitosti podpisu této smlouvy předložila ČSFR následující seznam počtů hlavních druhů výzbroje a vojenské techniky: 3 315 bojových tanků, 4 593 bojových obrněných vozidel, 3 485 dělostřeleckých systémů, 446 bojových letounů a 56 bojových vrtulníků.

Podle S-KOS byly pro ČSFR stanoveny následující maximální počty uvedených hlavních druhů výzbroje a techniky: 1 435 bojových tanků, 2 050 bojových obrněných vozidel, 1 150 dělostřeleckých systémů, 345 bojových letounů a 75 úderních vrtulníků.

Nadpočetná technika podléhající stanoveným limitům byla k 1. lednu 1992 soustředěna na osmi shromažďovacích místech k plánované likvidaci. Jednalo se o 1 880 tanků,

²⁸ PECKA, J. (op. cit. 26), s. 258.

²⁹ KOCÁB, M., K ukončení odchodu sovětských vojsk z území ČSFR (Zpráva komise FS ČSFR pro dohled na odsun sovětských vojsk), Mezinárodní vztahy č. 1/1992, ÚMV, Praha, 1992, s. 6.

³⁰ Informace odboru kontroly odzbrojení MO ČR.

2 453³¹ bojových obrněných vozidel, 2 335 dělostřeleckých systémů ráže 100 mm a výše a 101 bojových letounů. Zmíněný dokument stanovil limit pro početní stav armády na 140 000 osob.

Realizace závazků vyplývajících z S-KOS byla ovlivněna dělením armády při rozpadu státu. V souladu s dohodou mezi vládou ČR a vládou Slovenské republiky ze dne 12. ledna 1993 činil limit pro ČR, zahrnující kromě AČR i jiné ozbrojené složky státní moci, 93 333 osob.³² Údaje předané ČR v rámci S-KOS k 1. 3. 1993 uváděly celkový tabulkový mírový počet vojáků v činné službě 117 838 osob, z toho v orgánech velení a zabezpečovacích útvech 6 910, v pozemních silách 40 101, ve vojenském letectvu a letectvu protivzdušné obrany (PVO) 14 060, ve vojsku PVO (mimo leteckých útvarů PVO) 21 082 a v útvech a zařízeních s centrální podřízeností (spojovací, výzkumné, stavební aj.) 23 285 osob. Zbývajících 12 400 osob byl zařazen do tzv. jiného vojenského personálu (např. vojáci působící v železničním vojsku a v civilní ochraně).³³

Na základě závazků vyplývajících z S-KOS byly po rozdělení ČSFR zvláštní smlouvy rozděleny rovněž povolené národní úrovně zbraňových systémů v poměru 2 : 1. Na ČR tak připadlo 957 bojových tanků, 1 367 bojových obrněných vozidel, 767 dělostřeleckých systémů, 230 bojových letounů a 50 úderných vrtulníků.

Od vstupu S-KOS v platnost zničila česká armáda do 16. listopadu 1995 celkem 4 207 kusů smlouvou omezované techniky, z toho 1 179 bojových tanků, 1 470 bojových obrněných vozidel, 1 498 dělostřeleckých systémů a 64 bojových letounů. Stalo se tak v souladu se závazkem účastnických států S-KOS zničit do 40 měsíců od jejího vstupu v platnost přebývajících techniku podrobně předepsanými způsoby a pod kontrolou mezinárodních inspekčních týmů.

2.6 Redislokace a reorganizace armády

Velmi krátce po listopadových změnách v zemi v roce 1989 se začaly rozvíjet politické debaty o způsobech zajištění obrany země a dalším osudu ČSLA. Prvním dokumentem, který se pokusil odpovědět na tyto otázky, byla *Koncepce výstavby Československé armády do konce roku 1993*, která byla schválena vládou v listopadu 1990.³⁴ Jejímí základními principy se staly redislokace, reorganizace a redukce armády. Významným krokem pro další rozvoj a činnost armády bylo přijetí zákona ke zkrácení základní vojenské služby z 24 na 18 měsíců.

Hlavním účelem redislokace bylo dosáhnout rovnoměrného rozmístění vojsk po celém území státu tak, aby bylo možné v případě potřeby vytvořit obranné uskupení, které by

³¹ Podle sdělení téhož odboru MO došlo k rozdílu 90 kusů BOV zřejmě tím, že v počtu 4 593 bojových obrněných vozidel byla omylem zahrnuta technika nepodléhající limitům S-KOS (OT-65 RL a OT-65) a OT 64 umístěné mimo aplikační zónu S-KOS, konkrétně u českého praporu působícího v UNPROFOR.

³² Informace (op. cit. 30).

³³ Tamtéž.

³⁴ Bílá kniha o obraně (op. cit. 11), s. 22, 23.

čelilo napadení republiky z jakéhokoli směru. Současně šlo i o zásadní změny v rozmístění letectva na menším počtu letišť, které by odpovídalo požadovaným životním a ekologickým hlediskům. Rozhodující dislokační změny se měly uskutečnit ve vazbě na odsun sovětských vojsk z území ČSFR do konce roku 1992.

Reorganizace armády vycházela z nutnosti přebudovat tehdejší organizační strukturu ozbrojených sil tak, aby splňovala požadavky efektivní obrany. Podstatným rysem těchto změn bylo např. kromě snížení počtů výzbroje také vytvoření integrované protivzdušné obrany státu, zjednodušení systému polního velení a nové koncipování teritoriálních ozbrojených sil. Současně bylo nutné vytvořit moderní a účinný systém řízení obrany státu a velení ozbrojeným silám.

V roce 1991 bylo zrušeno 9 motostřeleckých a 5 tankových pluků, reorganizovány byly vševojskové divize. V nové struktuře byly vytvořeny 4 mechanizované, 3 tankové, 1 motorizovaná a 1 pěší divize. Zbývajících 6 divizí bylo ponecháno v původní struktuře. Byl zrušen armádní a frontový komplet druhů vojsk. Vytvořena byla velitelství Západ a Východ, která nahradila zmíněné ZVO a VVO. V letectvu a protivzdušné obraně byly zrušeny 2 stíhací letecké pluky a vytvořen integrovaný systém protivzdušné obrany na území ČSFR s novou divizí protivzdušné obrany na území Slovenska.

V roce 1992 byla ukončena reorganizace zbývajících šesti válečně rozvinovaných vševojskových divizí. Z nich byly vytvořeny 3 motorizované a 3 pěší divize. Vzniklo 5 pěších brigád a 11 pěších pluků územní obrany. Vytvořeno bylo dále vojenské velitelství Střed se sídlem v Olomouci a u všech tří vojenských velitelství samostatné plnohodnotné komplety druhů vojsk a služeb. Letecký provoz se soustředil z dosavadních 16 na 12 stálých letišť. Na základě úkolů vyplývajících z *Programového prohlášení vlády ČSFR* z července 1992³⁵ se proces transformace armády, především rozmístění vojsk a reorganizační změny, urychlil. Vládní prohlášení zahrnovalo mj. závazek důsledného naplňování obranné vojenské doktríny a přebudování organizační struktury ozbrojených sil, vytváření předpokladů pro dokončení zásadních změn v dislokaci vojsk a ke zkrácení délky výkonu vojenské základní služby. Na základě vnitropolitické situace byla současně připravována opatření k rozdělení armády ČSFR.

Redukce armády, snižování početních stavů a výzbroje, probíhala nejen v souladu s realizací koncepce její výstavby, ale současně i jako smluvní závazek vyplývající ze S-KOS. Původní početní stav vojáků v činné službě, který byl v roce 1989 přibližně 210 000 osob, se tak koncem roku 1992 snížil na tabulkový mírový počet 159 152 osob.³⁶

Změny v přípravě vojsk byly výrazné. Došlo k přechodu od systému přípravy koaliční na přípravu, která zabezpečovala schopnost armády samostatně bránit ČSFR. V praxi to znamenalo, že se ustoupilo od rozsáhlých divizních a plukovních taktických cvičení. Základem se stala vycvičenost jednotlivce a sladování činnosti jednotek do stupně prapor.

³⁵ Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 16. 7. 1992, Československá zahraniční politika, Dokumenty 7/1992, Federální ministerstvo zahraničních věcí, s. 544, 545.

³⁶ Informace (op. cit. 30).

2.7 Přijetí obranné doktríny

Vojenská doktrína ČSFR byla vyhlášena Federálním shromážděním dne 20. března 1991. Podle této doktríny bylo hlavním úkolem československé armády v případě napadení země odrazit pozemní i vzdušný útok nespecifikovaného agresora z jakéhokoli směru a na jakoukoli část území ČSFR. Respektovala *princip rozumné obranné dostatečnosti* spočívající na takové výstavbě vojenských kapacit, které jsou pro obranu státu pouze nezbytně nutné. Současně deklarovala, že ČSFR je připravena poskytnout své ozbrojené síly k plnění úkolů v rámci mírových sil OSN i k likvidaci následků ekologických a jiných živelních katastrof.

Přijetím *Vojenské doktríny ČSFR* byla otevřena cesta k realizaci zásadní přestavby ozbrojených sil s cílem vybudovat armádu výlučně obranného charakteru.

2.8 Rozdělení armády ČSFR³⁷

V souvislosti s vývojem česko-slovenských vztahů, charakterizovaných v tehdejší době „bojem o pomlčku“, a s výsledky červnových voleb v roce 1992, bylo přijato politické rozhodnutí o rozdělení ČSFR na dva samostatné státy. Znamenalo to zrušení posledního federálního ministerstva – Ministerstva obrany, které nemělo obdobu ve vládách České a Slovenské republiky a zejména fyzické rozdělení federální armády.

Rozdělení armády ČSFR vycházelo z *ústavního zákona číslo 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku*, a *ústavního zákona číslo 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky*.

Principy a zásady rozdělení armády ČSFR byly schváleny Radou obrany státu dne 28. září 1992. Pro rozdělení sil a prostředků byl stanoven poměr 2 : 1, a to s ohledem na kvantitativní i kvalitativní ukazatele a cenovou hodnotu armádního majetku (podle odhadu 418 miliard korun) s přihlédnutím k rozloze a počtu obyvatel obou republik. V uvedeném poměru byly rozděleny limity počtů osob, výzbroje a techniky tak, aby v souhrnu nebyla překročena stanovená hranice pro bývalou ČSFR, daná S-KOS.

K realizaci tohoto úkolu bylo zpracováno „*Nařízení náčelníka Generálního štábu k vyrovnaní a přesunutí výzbroje, techniky a materiálu Československé armády mezi Českou a Slovenskou republikou*“, schválené 26. října 1992 ministrem obrany ČSFR a podepsané zmocněnci obou republikových vlád. Obdobným způsobem byl dne 31. prosince 1992 schválen a podepsán hlavní dokument řešící rozsah a věcnou stránku právního vypořádání majetku s názvem „*Protokol o rozdělení Československé armády*“.

³⁷ Bílá kniha o obraně (op. cit. 11), s. 23, 24.

Armádní ročenka 1992, duben 1993, MO ČR – AVIS, Praha, 1993, s. 40, 74, 75.

Armádní ročenka '93, MO ČR – AVIS, Praha, 1994, s. 98.

GAVLAS, P., RAŠEK, A., Před deseti lety se rozdělila československá armáda, Mezinárodní politika č. 12/2002, ÚMV, Praha, 2002, s. 11, 12.

Řešení personálních problémů národnostně smíšené armády byla ze strany resortu obrany a armády, politické struktury a občanské veřejnosti věnována zvýšená pozornost. Předpokládalo se svobodné rozhodnutí vojáků z povolání i vojáků základní služby, kde chtějí sloužit, eventuálně dosloužit. Bez ohledu na národnost se hodlalo vyžadovat, aby voják z povolání po volbě místa služby měl státní občanství té republiky, v jejíž armádě bude sloužit. Nové armády tedy neměly být budovány na národnostním principu, ale na státním občanství. Před rozdělením armády byla provedena analýza struktury velitelského sboru z hlediska národnosti a zařazení na konkrétním území. Podle této analýzy sloužilo na českém území přibližně 8 600 vojáků z povolání slovenské národnosti, na slovenském území asi 2 580 českých důstojníků. Sondážní výzkumy ukázaly, že většina vojáků z povolání hodlala sloužit tam, kde dosud sloužila, o změně uvažovalo jen přibližně 10 až 15 % těchto vojáků.

Celkový proces rozdělování byl řízen Generálním štábem v součinnosti s vojenskými velitelstvími Západ, Střed a Východ a velitelstvím letectva a protivzdušné obrany. Tento složitý a náročný manévř (později byl označován jako mírová operace bez účasti mezinárodních sil) představoval přemístění množství techniky a materiálu mezi oběma republikami prostřednictvím 2 324 vojenských transportů po železnici a 117 přesunů kolon techniky po silnicích. Z území Slovenské republiky bylo do České republiky přesunuto 224 dělostřeleckých systémů, 42 letounů (31 cvičných, 7 vrtulníků a 4 dopravní), 39 kusů automobilní techniky a 691 ostatních druhů techniky. Naproti tomu z České republiky bylo přesunuto na slovenské území 347 dělostřeleckých systémů, 163 letounů (98 bojových letounů, 49 vrtulníků a 16 dopravních letounů), 164 tanků, 59 bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, 2 032 kusů automobilní techniky a 610 ostatních druhů techniky. Přesuny výbroje, techniky a materiálu, které byly zahájeny k 1. listopadu 1992 a v hlavních druzích ukončeny do 20. prosince 1992, probíhaly organizovaně bez mimořádných událostí. Ke konci r. 1992 bylo ukončeno předání letadel. Dělení letecké techniky bylo celkově provedeno v poměru 2 : 1 s výjimkou letounů MiG-29, kde byl poměr 1 : 1 a letounů MiG-23, které zůstaly v ČR.

K dořešení sporných otázek byla začátkem roku 1993 ustanovena smíšená mezirepubliková komise se sídlem v Bratislavě. Dělení majetku armády ČSFR, které proběhlo bezkonfliktně a kultivovaně, bylo v podstatě ukončeno k 31. říjnu 1993. Existující rozdělení spisových a archivních fondů vojenského obranného zpravodajství, bývalé vojenské kontrarozvědky a zpravodajské správy bylo v následujících letech vyřešeno dvoustrannou dohodou o vzájemném zpřístupnění uvedených fondů oprávněným osobám.³⁸

Demokraticizace obranné politiky a armády nebyla jednorázovým aktem, ale představovala začátek dlouhého procesu změn v myšlení, chování a jednání jejích příslušníků na všech stupních velení a řízení a ve všech kategoriích vojáků. Organizačními, personálními a legislativními změnami byly v prvním období přechodu k fungování vztahu armády

³⁸ Protokol mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany Slovenské republiky o využívání části dokumentace vzniklé před zánikem České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 21. 4. 2002 (publikován pod č. 51/2002 Sb. mezinárodních smluv).

a společnosti na základě západního modelu demokratické kontroly provedeny formální kroky, které spustily dlouhodobý proces změn k přechodu na armádu demokratického státu a který pokračuje i v současnosti. Přijatá opatření byla směřována k minimalizaci pravděpodobnosti zneužití armády proti demokratickému vývoji ve společnosti a tento cíl byl beze zbytku splněn, i když měl i své negativní důsledky na pokles úrovně profesionality velení a bojeschopnosti vzhledem k rychlé obměně velitelského sboru.

Tím, že se podařilo zabránit zneužití armády proti demokratizaci společnosti, se armáda postupně přeměnila ve stabilizující faktor celospolečenských přeměn. I přes probíhající změny na klíčových pozicích resortu obrany a ve velení armády se jí podařilo udržet jednotné velení a určitou míru akceschopnosti. Personální změny se podařilo provést velmi rychle, stejně jako eliminaci působení politických stran v armádě ještě před konáním prvních svobodných voleb v roce 1990. Podařilo se rozvinout demokratický život v armádě, aniž byla podlomena nedílná velitelská pravomoc (zkonstituování zájmové nezávislé organizace – Svazu vojáků z povolání, Sdružení vojenská obroda). Po předchozím působení občanského uskupení bývalých příslušníků armády sdružených do několika organizací v rámci „Koordinačního sdružení“ byla v r. 1996 založena Asociace vojáci společně (dále AVS). V současnosti zastřešuje dvanáct organizací (Sdružení čs. zahraničních letců 1939–1945, Sdružení zahraničních letců – Východ, Sdružení rehabilitovaných zaměstnanců AČR, Svaz civilní ochrany ČR, Svaz letců ČR, Svaz pomocných technických praporů – vojenských táborů nucených prací ČR, Svaz vojáků v záloze ČR, Svaz vojáků z povolání AČR, Unie armádních sportovních klubů ČR, Vojenská sekce Konfederace politických vězňů, Vojenský klub myslivosti, Zpravodajská brigáda). Zmíněné organizace spolupracují s resortem obrany při realizaci branné politiky státu a rozvíjejí zájmovou činnost svých členů. Podle svých stanov je AVS dobrovolným, neziskovým, nepolitickým sdružením. Působí na celém území ČR a rozvíjí také široké mezinárodní styky s organizacemi podobného zaměření a působení.³⁹

Byla humanizována vojenská služba, změnil se přístup k výchově, výcviku a vzdělávání (RMO č. 011/1990, vznik sociálního řízení). Armáda byla podřízena funkcím a pravidlům demokratického státu. Parlamentní kontrola armády byla zajištěna zřízením Výboru pro obranu a bezpečnost v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Byla formulována obranná vojenská doktrína a nově definována koncepce obranné politiky, která se pokusila vytvořit první politické zadání pro armádu v demokratických poměrech. Byl navázán dialog s veřejností a byla zvýšena transparentnost jak z pohledu realizovaných aktivit, tak i financování. Byly provedeny rehabilitace a napraveny politické křivdy u vojáků a občanských zaměstnanců, včetně případné reaktivace (RMO č. 7/1990 reaktivace důstojnického sboru). Armádě se podařilo splnit náročný úkol rozdělení federální armády mezi dva nově ustavené samostatné státy a přispět k bezproblémovému odsunu sovětských vojsk z území státu. Armáda se úspěšně zapojila do řešení krizových situací v Kuvajtu a na Balkáně.

³⁹ Mediální platforma „Asociace vojáci společně“, Stanovy AVS. Vojenské rozhledy č. 2, 2006, s. 191, 192, 210, 211.

3 INTEGRACE

Rozdělení ČSFR na dva demokratické státy představovalo nový impuls pro formulování představ o efektivním způsobu zajišťování bezpečnosti a obrany země. I přes dosažené úspěchy v období demokratizace bylo stále zřejmější, že bude nutné přistoupit k řešení nově vznikajících problémů spojených především s financováním armádních potřeb, stabilizací rozvoje armády a obnovení podmínek pro zajištění dlouhodobé výstavby schopností. Rozdělení vojenského potenciálu mezi dva samostatné státní útvary bez zásadních problémů v poměru počtu obyvatel 2 : 1 definitivně potvrdilo, že armáda již nepředstavuje destabilizující prvek a neohrožuje probíhající demokratické přeměny ve společnosti. Následné období integrace je tak charakteristické tím, že hledání optimálních cest k zajišťování obrany státu se míjelo až do roku 1997 zájmu politické reprezentace. V podstatě až po tomto roce se politická garnitura serióznějším způsobem zamýšlí nad zajištěním bezpečnosti a obrany země a nad koncepčním rozvojem armády.

Impulzem pro novou dynamiku v oblasti obranné politiky po roce 1993 se staly změny bezpečnostního prostředí na evropském kontinentu, které bylo negativně ovlivněno pokračující občanskou válkou v bývalé Socialistické federativní republice Jugoslávie (SFRJ). Dochází tak k postupnému vystřízlivění politiků z idealistických představ o bezpečném světě po ukončení studené války a o schopnostech a možnostech země zajistit svou obranu samostatně. Byly tak potvrzeny spíše realistické představy o zajišťování obrany a bezpečnosti země, které směřovaly k vytvoření věrohodného reálně existujícího obranného potenciálu země. Cíl k integraci do západních politických a vojenských struktur, tedy do NATO, se tak stal logickým završením tohoto hledání.

Politické zadání pro armádu bylo v první letech po vzniku samostatného státu možné spatřovat ve znění zákona o Armádě České republiky z roku 1993, v roce 1993 vypracované „Koncepte výstavby AČR do roku 1996“⁴⁰ a ve vypracování „Bílé knihy“ v roce 1995 a Vojenské strategie ČR z roku 1994⁴¹. Tyto dokumenty definují armádě hlavní úkoly a orientují ji na obranu teritoria proti vnějšímu napadení ze všech směrů, při využití spojenců a splnění vlastních mezinárodních závazků.⁴² Takto pojaté politické zadání bylo odrazem dané historické etapy, která byla stále ještě zatížena procesem vybírání mírových dividend (omezováním výdajů na obranu, početní redukcí personálu, omezováním počtu zbraňových systémů a rozsahu infrastruktury). Jednalo se o projev určité schizofrenie ve vztahu k zajišťování bezpečnosti a obrany země. Schizofrenie se projevovala výstavbou dvouúrovňových sil. Sil, které byly určeny pro obranu teritoria státu a reakčních sil, které byly předurčeny k působení v zahraničních operacích. Důsledkem těchto přístupů byla změna priorit z pohledu modernizace, výcviku a celkového zabezpečení ve prospěch právě reakčních sil.

⁴⁰ Vojenské rozhledy 7/1993.

⁴¹ Vojenské rozhledy 2/1995.

⁴² Vojenská strategie. Praha, 1994.

Určitá míra nejistoty a váhání při hledání nejvhodnější obranné strategie země, způsobené pravděpodobně i negativními historickými zkušenostmi s pevností spojeneckých závazků, se postupně přetvářejí v jednoznačnou orientaci na západní politické a vojenské struktury a snahu posílit vazby se Západem. Rozhodování v těchto otázkách bylo ovlivněno geostrategickou polohou země, jejími ekonomickými možnostmi, zdrojovými limity a předpokládaným odhadem vývoje bezpečnostního prostředí. Zajištění bezpečnosti a obrany země se stává záležitostí komplexního charakteru, kdy se využívá potenciál úspěšné zahraniční politiky, armády, nástrojů pro zajištění vnitřní bezpečnosti a prosperující ekonomiky.

Armáda si ve druhé polovině 90. let minulého století sice zachovává základní předpoklady pro obranu státu vlastními silami, ale schopnost plnit stanovené úkoly samostatně bez pomoci spojenců trvale klesala.⁴³

3.1 Řízení armády po roce 1993

Od vzniku samostatné ČR a AČR k 1. 1. 1993 se vztahy mezi civilním řízením a velením armády i přes reálně existující a zákony nastavené formální mechanismy nevyznačovaly zásadními kvalitativními změnami. Vojenský expert Miloš Balabán na konferenci k 15 letům vývoje bezpečnostní a obranné politiky upozornil, že neexistuje skutečné civilní řízení a demokratická kontrola armády, která nemůže být vnímána pouze na základě jejího spíše formálního projevu (jmenováním civilisty na funkci ministra obrany), ale především prostřednictvím soustavných zásadních a kompetentních vstupů politické reprezentace do procesu strategického řízení obrany a armády.⁴⁴ Rovněž Jiří Šedivý, bývalý náčelník Generálního štábu, ve svém příspěvku z ledna 2009 k české vojenské transformaci upozornil na skutečnost, že tradičním cílem v civilně-vojenských vztazích je udržet vojáky mimo politiku, ale v podmínkách ČR panovala paradoxně opačná situace, jak přimět politiky k tomu, aby se věnovali i problémům obrany.⁴⁵ Jedinými institucemi, které byly reálně zapojeny do tvorby obranné politiky a strategie, byly přibližně až do r. 1997 především Ministerstvo obrany a Generální štáb. Tuto situaci ovlivňovala zejména zásada odvětvové politiky převládající v době Klausových koaličních vlád, kdy obrannými otázkami se tak zabývaly výlučně zmíněné vojenské instituce a nikoliv vláda jako taková. Je skutečností, že vládní prioritou číslo jedna se po vzniku samostatné ČR stala ekonomická transformace.

Řízení armády bylo v průběhu 90. let minulého století negativně ovlivněno všeobecným odmítáním dlouhodobého plánování, termínem spojeným s předchozím režimem, pro údajnou nekompatibilitu s tržní společností. Tento stav překážel formování a schválení základního strategického dokumentu nejvyšší politickou autoritou. V souvislosti s rozdě-

⁴³ Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005. MO ČR 1997.

⁴⁴ BALABÁN, M., Tvorba a realizace bezpečnostní politiky – historická reflexe a současné výzvy (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 27.

⁴⁵ ŠEDIVÝ, J., Czech military transformation. Dostupné na URL <<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/analysis.html> [cit. 14. ledna 2009].

lením federace ukončila svou činnost Rada obrany státu, protože tento orgán a jeho status nebyl začleněn do nové české ústavy v r. 1993. Absence činnosti tohoto ústředního řídícího orgánu, s odpovědností za koordinaci všech otázek se vztahem k národní bezpečnosti a pokrývajících jednotlivá ministerstva, zanechala v této oblasti prázdný prostor. Ke změně došlo až v r. 1998, kdy v souvislosti s aktuální možností začlenění země do Aliance byl článkem č. 9 ústavního zákona č. 110/1998 Sb. opět ustaven obdobný orgán pod názvem Bezpečnostní rada státu (BRS), v čele s předsedou vlády.⁴⁶

V době působení civilního ministra obrany Antonína Baudyše, který nastoupil do funkce za stranu KDU-ČSL v první koaliční vládě Václava Klause po rozdělení republiky, se uskutečnily některé negativní organizační zásahy, které vážně narušily základnu vojenského výzkumu a tím i analytickou podporu rozhodování. Došlo ke zrušení úseku strategického řízení Ministerstva, Institutu pro strategická studia, úseku sociálních a humanitárních věcí, Vojenského ústavu sociálních výzkumů a dalších institucí a organizací vytvářejících strategické a sociální zázemí. Některé problémy řešili bývalí vojáci pracující v civilních institucích (např. v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, či na katedře veřejné politiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy). Postupně přestalo pracovat i kolegium ministra, vojenská rada i rady pro styk s veřejností.⁴⁷ Zrušené úseky a instituce byly většinou nahrazeny jinými, ale bez systému, bez koncepční přípravy a s výrazně méně kvalitním personálním obsazením. Začala převažovat rutinní praxe správy realizovaná jednak lidmi se zkušenostmi z minulého režimu a jednak lidmi novými, kteří měli minimální zkušenosti z činnosti v resortu obrany a armády.⁴⁸ Za problematické lze označit spojení branné a bezpečnostní problematiky do jednoho výboru v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, což vedlo k prioritnímu projednávání bezpečnostních otázek na úkor branné problematiky.⁴⁹ Tento stav trval až do roku 2006, kdy po volbách do Poslanecké sněmovny byly v rámci Poslanecké sněmovny vytvořeny dva samostatné výbory – pro obranu a bezpečnost.

Širší zapojení Parlamentu, Ministerstva zahraničních věcí (MZV), politických stran, akademických a výzkumných ústavů a nevládních organizací, tedy tzv. bezpečnostní komunity, do procesu tvorby obranné a bezpečnostní politiky lze zaznamenat až v době intenzivní přípravy na začlenění země do NATO, zahájené v dvouletém období před vlastním rozšířením Aliance v r. 1999. Do té doby v Parlamentu nedocházelo k žádným důležitým rozpravám o české obranné a bezpečnostní politice s výjimkou pravidelných parlamentních zasedání věnovaných státnímu rozpočtu. MZV, které nebylo např. zapo-

⁴⁶ KHOL, R., (op. cit.20), s. 24, 26.

ŠESTÁK, O., PRSKAVEC, K., Struktura a dosavadní činnost Bezpečnostní rady státu, Vojenské rozhledy č.2/2001, MO ČR – AVIS, Praha, 2001, s. 23.

⁴⁷ Postavení armády ve společnosti začaly od r. 1990 kladně ovlivňovat Rady pro styk s veřejností, působící na všech velitelských stupních až do rozdělení federace. V jejich složení pracovali zástupci politických stran a hnutí, místních samospráv, církví, sdělovacích prostředků, vojenských profesních uskupení aj. Rady se ve své činnosti zaměřovaly na zlepšování transparentnosti, posilování prestiže armády a na získání větší podpory veřejnosti pro rozvoj demokratizace, profesionalizace a vojenské reformy.

⁴⁸ RAŠEK, A., Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, Vojenské rozhledy č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 18.

⁴⁹ RAŠEK, A., Význam civilní kontroly armády, Vojenské rozhledy č. 4/2001, MO ČR – AVIS, Praha, 2001, s. 55.

jeno do přípravy Národní bezpečnostní strategie, výrazně zvýšilo svou aktivitu v oblasti bezpečnostní politiky až v r. 1997. Po rezignaci ministra zahraničí Josefa Zieleniece v září 1997 nastoupil na jeho místo bývalý velvyslanec u NATO Jaroslav Šedivý⁵⁰, který dobře chápal potřebu širší koordinace obranné a bezpečnostní politiky a její realizaci všestranně podporoval. V té době došlo také ke zlepšení při posuzování obranných a bezpečnostních otázek ve Výboru pro obranu a bezpečnost Poslanecké sněmovny v důsledku začlenění několika politiků s delší zkušeností z výkonných funkcí na MO do jeho činnosti. Tato praxe pokračovala i po předčasných volbách v r. 1998, kdy tři bývalí ministři obrany (Vilém Holář, Miloslav Výborný a Michal Lobkowicz) a dva předchozí náměstci ministrů (Petr Nečas a Miroslav Kalousek) byli zvoleni do nového parlamentu, společně s několika poslanci z předchozího Výboru pro obranu a bezpečnost.⁵¹

V případech koaličních vlád vedených pravicovou ODS byli do funkce ministra obrany a některých jeho náměstků jmenováni na základě koaliční dohody představitelé strany KDU-ČSL. Tato strana v průběhu let 1993–1997 ve funkci ministra obrany vystřídal tři politiky – A. Baudyš, V. Holář a M. Výborného. V době úřednické vlády Josefa Tošovského od ledna do června 1998 se stal ministrem obrany M. Lobkowitz z nově vytvořené Unie svobody. Žádný z uvedených politiků se přitom do té doby záležitostmi armády a obrany nikdy nezabýval. Situaci negativně ovlivňovala i tehdejší nestabilita úřednického aparátu připravujícího podkladové materiály pro jejich rozhodování, což vše vedlo k řadě nekonceptních kroků a rozhodnutí, zejména v letech 1993–1995, a k uzavření některých, později kritizovaných kontraktů (zejména nákladné modernizace tanků T-72 a nákupu 72 ks podzvukových letounů L-159).⁵² Se skončením činnosti úřednické vlády a dočasným nastolením menšinové sociálnědemokratické vlády v čele s Milošem Zemanem, působící se smluvní podporou ODS, se stal ministrem obrany Vladimír Vetchý, vysokoškolský učitel na Vojenské akademii v Brně.

Vstupem do NATO 12. března 1999 přijala vláda ČR novou brannou legislativu, vytvořila základní bezpečnostní dokumenty⁵³ a alokovala 2,2 % HDP pro rozpočtovou kapitolu resortu MO. Resort MO usiloval o nastartování systému plánování, programování a rozpočtování. V případě vytváření politického zadání pro armádu je možné hovořit o etapě postupného zpřesňování úkolů, vytváření potřebné legislativy a zdrojového rámce pro jejich naplnění. Pro koordinaci aktivit při prosazování bezpečnostní politiky v rámci utváření bezpečnostního systému ČR byl vytvořen na úrovni vlády již zmíněný stálý orgán – Bezpečnostní rada státu.

K naplnění politického zadání byly definovány vojenské požadavky (výstupy systému plánování, programování a rozpočtování) na modernizaci armády, které měly vyřešit problémy se zastaráváním postupně vysluhujících zbraňových systémů a vojenské techniky,

⁵⁰ Jaroslav Šedivý stál v čele resortu MZV v době úřednické vlády J. Tošovského, působící do předčasných voleb v r. 1998.

⁵¹ KHOL, R. (op. cit. 20), s. 27.

⁵² EICHLER, J., Mezinárodní bezpečnostní vztahy, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, 2004, s. 147.

⁵³ Bezpečnostní strategie ČR z roku 1999, Vojenská strategie z roku 1999.

především sovětské provenience. Právě v této etapě vznikaly záměry na modernizaci vzdušných sil lehkými bojovými letouny a modernizaci tanku T-72. Při konečném rozhodování vlády byly zvažovány nejen vojenské požadavky, ale i zájmy zkomírajícího obranného průmyslu, který byl negativně ovlivněn omezenou poptávkou na domácím a zahraničním trhu. Vláda v tomto období usilovala o udržení výzkumných, vývojových a výrobních kapacit obranného průmyslu. Kvalita schválených modernizačních záměrů byla negativně ovlivněna omezenou funkcí především dlouhodobého plánování, které bylo, vzhledem k jeho diskontinuitě, nejslabším článkem v systému plánování, programování a rozpočtování. Vytvořený modernizační program nevycházel z potřebných analýz a prognóz dlouhodobého vývoje bezpečnostního prostředí, vojenství a technologií. Některé projekty s významnými zdrojovými implikacemi se v pozdějším období ukázaly jako předimenzované s omezenou možností jejich operačního využití. V případě modernizace armády systém demokratické kontroly selhal, protože umožnil přijetí a realizaci nákladných projektů s omezenou účinností pro bezpečnost a obranu země.

Resort obrany byl v etapě integrace řízen civilními osobami na pozicích ministrů. Velmi časté střídání na tomto postu však ukázalo určité limity vládnoucí elity stabilizovat vývoj v resortu obrany.⁵⁴ Armáda opětovně získala důvěru občanů a to především svými výsledky na taktické a operační úrovni, tj. zapojením do zahraničních misí a zvládáním krizových stavů na území země, zejména v případě povodní v roce 1997. Výsledky názorových průzkumů personální sekce MO, ale i nezávislých institucí (MARKET s. r. o., Centrum pro výzkum veřejného mínění) potvrdily narůstající důvěru občanů k armádě v 90. let minulého století. Např. v roce 1996 důvěřovalo armádě 55 % respondentů.⁵⁵

Specifické formy demokratické kontroly měly omezené a mnohdy rozporné důsledky na rozvoj armády. Média a jejich informovanost o armádě byla zaměřena především na vyhledávání senzací než na hledání konstruktivního postoje. V této etapě nefungovala rovněž komunita, která by se konstruktivně otázkám bezpečnosti a obrany věnovala. Činnost zájmových a odborných organizací v armádě existovala a v určitém rámci i přispívala ke kultivaci a demokratizaci armády. Realizován byl vzdělávací program pro vysoké představitele státní správy v rámci kurzu Bezpečnostní politiky na Vojenské akademii v Brně, který byl zaměřen na otázky demokratické kontroly armády a tvorbu bezpečnostní a obranné politiky.

Vytvořené mechanismy (legislativní, institucionální) demokratické kontroly armády v etapě integrace již plně odpovídaly západním modelům. Armáda a její příslušníci byli politicky neutrální. I když přetrvávaly určité nedostatky ve faktické realizaci tohoto modelu je možné konstatovat, že zejména po roce 1997 se političtí představitelé ve větší míře zapojili do definování politického zadání pro armádu. Kontrola naplňování stanovených cílů byla realizována transparentním způsobem při schvalování rozpočtu Parlamentem a jeho zpětnovazebním vyhodnocováním. Činnost armády byla otevřena veřejnosti

⁵⁴ Od roku 1990 do roku 1999 se v pozici ministra obrany vystřídal celkem 7 osob. Zdroj: Ministerstvo obrany, URL<<http://www.army.cz/scripts/details.php?id=5306>> [cit. 14. prosince 2005].

⁵⁵ KRÍŽ, Z., Civilní řízení a demokratická kontrola AČR. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989. Masarykova univerzita v Brně, Politologický ústav, Brno, 2004, s.103.

(akce pro veřejnost, např. Bahna, Dny otevřených dveří aj.) a veřejným sdělovacím prostředkům (tiskové konference, kurz pro pracovníky sdělovacích prostředků na Vojenské akademii ve Vyškově, zavedení důstojníků pro informování veřejnosti do organizační struktury armády a další).

Otázkou je hodnocení účinnosti demokratické kontroly armády a vlastně celého bezpečnostního systému, tzn. jak skutečně přispěla v této etapě k účelné, hospodárné a efektivní výstavbě armády a maximalizaci vojenského potenciálu země. Politické zadání se v průběhu etapy postupně zpřesňovalo a jen křečovitě opouštělo idealistické představy o budoucích potřebách bezpečnosti a obrany země. Strategická úroveň velení a řízení nebyla schopna a do jisté míry ani neusilovala o definování především dlouhodobých představ o dalším rozvoji armády. Na konci etapy tak vznikla kritická disproporce mezi úkoly armády, existujícími operačními schopnostmi a zdrojovými možnostmi. Disproporce byla umocněna nerealistickým přejímáním závazků směrem k NATO.

3.2 Integrace do NATO

Při integraci ČR do NATO je nutné si uvědomit, do jaké organizace náš stát vlastně vstoupil. Změny přístupů k zajišťování bezpečnosti a obrany se nedotýkaly pouze jednotlivých zemí, ale i NATO, které usilovalo o pružnou reakci na geopolitické změny, změny bezpečnostního prostředí a vývoj v mezinárodních vztazích. NATO procházelo svým vnitřním vývojem od organizace výhradně zaměřené na kolektivní obranu před jasně definovaným nepřitelem v mnohem komplexnější nástroj globální bezpečnosti. Tento vývoj byl potvrzen při zasedání nejvyšších představitelů států a vlád při jednání Severoatlantické rady ve Washingtonu u příležitosti padesátého výročí NATO, na kterém byla vyhlášena vize Aliance pro 21. století. V závěrečném komuniké se mimo jiné uvádí: „*Severoatlantická aliance, založená na principech demokracie, svobody jednotlivce a vlády zákona, zůstává základem naší kolektivní obrany; ztělesňuje transatlantickou vazbu, která váže Severní Ameriku a Evropu v jedinečném obranném a bezpečnostním partnerství. Severoatlantická aliance vydržela zkoušku pěti desetiletí a umožnila občanům spojeneckých zemí těšit se z bezprecedentního období míru, svobody a prosperity. Zde, ve Washingtonu, jsme vzdali hold úspěchům minulosti a vytvořili jsme novou Alianci odpovídající úkolům budoucnosti. Tato nová Aliance bude větší, schopnější, pružnější, zaměřená na kolektivní obranu a schopná převzít nové mise, včetně příspěvku k účinnému předcházení konfliktů a aktivního zapojení do krizového řízení, včetně operací reagujících na krize. Aliance bude spolupracovat s ostatními národy a organizacemi při prosazování bezpečnosti, prosperity a demokracie v celém euroatlantickém prostoru. Dnešní přítomnost tří nových spojenců - České republiky, Maďarska a Polska - dokazuje, že jsme překonali rozdělení Evropy. NATO 21. století začíná dnes - NATO, které si zachová sílu minulosti a přidá nové mise, nové členy, nová partnerství. Za tímto účelem jsme schválili aktualizovanou Strategickou koncepci.*“⁵⁶

⁵⁶ Komuniké je dostupné na: URL<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/nato_a_zahranicni_bezpecnostni_politika/nato_a_cr/washingtonsky_summit_nato/komunike_z_washingtonskeho_summitu.html> [cit. 14. ledna 2009].

Jedním z prvních výsledků vnitřní přeměny NATO byl vznik programu Partnerství pro mír (*Partnership for Peace – PfP*), který byl iniciován USA a vyhlášen na začátku roku 1994 prezidentem Billem Clintonem. ČR vstoupila do tohoto programu 10. března 1994 a jako jedna z prvních zemí bývalého východního bloku zřídila svoji styčnou kancelář na velitelství NATO v Bruselu. Ještě před vstupem do programu PfP se ČR stala v den svého vzniku, tedy 1. ledna 1993, členem Severoatlantické rady pro spolupráci (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*). Členství v PfP představovalo pro ČR nástroj pro uskutečnění strategického zámyslu, který představoval vstup do organizace poskytující především záruky kolektivní obrany.

Proces integrace naší země do západních politických a bezpečnostních struktur začal mnohem dříve než 8. 7. 1997, kdy ČR obdržela oficiální pozvání k členství na summitu NATO v Madridu, a než do této organizace 12. března 1999 vstoupila se všemi svými právy a povinnostmi. Již v září 1990 a následně na jaře 1991 navštívil generální tajemník NATO tehdejší ČSFR. Při politických rozhovorech byla diskutována i otázka možného členství v této organizaci. Je nutné podotknout, že v této době však ještě NATO nebylo připraveno k rozšiřování směrem na Východ ať již z politických, tak i vojenských důvodů. Velké obavy vzbuzovaly především možné negativní reakce tehdejšího Sovětského svazu.

V přípravě na vstup do NATO musela ČR splnit celou řadu kroků legislativního charakteru. Z pohledu realizovaných vojenských opatření byly plněny tzv. minimální vojenské požadavky, které vytvořily předpoklad pro přijetí posilových sil spojenců v případě vzniku krize na území státu, zabezpečily potřebnou úroveň spojení a výměnu informací a přispěly k postupné integraci do integrovaného systému protivzdušné obrany NATO (NATINADS).

Velmi zajímavý vývoj zaznamenaly i názorové postoje obyvatelstva ke členství v NATO. V den, kdy se ČR stala právoplatným členem NATO, podporovalo tento krok 66, 9 % obyvatelstva. Proti bylo 22, 6 % občanů a 10, 5 % nemělo na tento vývoj žádný názor. Příslušníci armády podporovali vstup do NATO ještě mnohem výrazněji než ostatní občané. Pro členství bylo 80 % vojáků z povolání.⁵⁷ Podpora obyvatelstva se však v následujících letech snižovala. Tento neuspokojivý vývoj byl dán pravděpodobně nespokojeností velké části občanů země s přístupem Aliance k řešení tzv. kosovské krize, a to bez mandátu RB OSN v rámci tzv. humanitární intervence.

Jak uvedl náměstek ministra zahraničních věcí ČR prof. Otto Pick 8. února 2000 na mezinárodní konferenci u příležitosti prvního výročí této významné události „vstup ČR do Severoatlantické aliance vytvořil pro náš stát úplně nové mezinárodní prostředí. Byl

⁵⁷ SIMON, J., NATO and the Czech and Slovak Republic. A Comparative Study in Civil-Military Relations. Roman and Littlefield Publisher, Inc., 2004, s. 79. ISBN 0-7425-2902-9.

to jeden z prvních úspěchů polistopadové zahraniční politiky, která si vytyčila zapojení do západních struktur jako hlavní prioritu“.⁵⁸

3.3 Vznik Armády České republiky a její výstavba podle koncepce výstavby do roku 1996⁵⁹

S ohledem na ústavní zákon číslo 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, a v souvislosti se vznikem ČR, byla ve správní oblasti přijata k 1. lednu 1993 některá formální opatření týkající se názvů a pojmenování i v oblasti obrany. Federální ministerstvo obrany (FMO) bylo nahrazen názvem Ministerstvo obrany (MO), název Československá armáda (ČsA) nahradil název Armáda České republiky (AČR), Generální štáb Československé armády (GŠ ČsA) byl nahrazen názvem Generální štáb Armády České republiky (GŠ AČR). Federální zákonné normy, základní řády a vojenské předpisy, rozkazy a nařízení zůstaly v platnosti i v AČR. Nově vzniklá AČR prakticky představovala dvě třetiny bývalé federální armády z roku 1992.

Organizační strukturu AČR k 1. 1. 1993 tvořilo pozemní vojsko, letectvo a protivzdušná obrana. Součástí armády byly dále záchranné útvary civilní obrany, železniční vojsko a jednotky ostrahy objektů zvláštní důležitosti.

Pozemní vojsko bylo ke dni 1. ledna tvořeno nadnešší poměry téměř neuvěřitelným potenciálem. Disponovalo 2 tankovými divizemi na snížených počtech, 3 mechanizovanými divizemi z toho 1 na snížených počtech, 1 raketovým plukem, 2 dělostřeleckými brigádami, 4 ženijními brigádami, 2 brigádami chemické ochrany, 1 spojovací brigádou, 2 brigádami technického zabezpečení, 2 brigádami materiálního zabezpečení a 2 zdravotnickými brigádami.

V průběhu roku 1993 byly k 31. prosinci 1993 ze sestavy AČR vyjmuty záchranné útvary Civilní ochrany, železniční vojsko, strážní jednotky zvláštní důležitosti, vrcholový sport a jednotky zabezpečení prezidenta republiky, ve kterých k 1. 1. 1994 celkově působilo 15 183 vojáků. Vojenské soudy a prokuratury byly do civilní sféry převedeny již k 1. 1. 1993. Jednotky vyčleněné do mírových sil OSN se vždy sestavovaly z lidí a techniky různých jednotek a nejednalo se tak o organické jednotky, které by bylo možné z celkové sestavy AČR vyjmout.⁶⁰

Proces výstavby armády zahájený v polovině roku 1993 se do roku 1996 realizoval podle *Koncepce výstavby AČR* (1993). Cílem Koncepce bylo přejít z dosavadního čtyřstupeňového systému velení (strategický – generální štáb, operační – vojenské okruhy, operačně-taktický – sbory a armády, taktický – divize a brigády s podřízenými jednotkami) na třístupeňový (strategický – Ministerstvo obrany, operační – sbory, taktický – brigády).

⁵⁸ Dostupné na: URL<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/nato_a_zahranicni_bezpecnostni_politika/nato_a_cr/cr_po_vstupu_do_nato/index.html> [cit. 14. ledna 2009].

⁵⁹ Bílá kniha o obraně (op. cit. 11), s. 26–29.

⁶⁰ Tamtéž.

V souladu s Koncepcí mělo pokračovat snižování počtu osob. Velení armády usilovalo o stabilizaci armádní dislokace a optimalizaci počtu posádek využívaných armádou. Mělo se pokračovat v realizaci personálních změn na rozhodujících pozicích na Ministerstvu obrany a v jednotkách. V souladu se západním modelem zajištění armády potřebnými službami a materiálem byl navržen přechod k logistickému systému, který umožní integrovat technickou a týlovou službu ve všestranný systém zabezpečení vojsk. Koncepce počítala s realizací systému plánování, programování a rozpočtování. Důraz byl položen i na postupné sblížování s NATO s cílem dosáhnout kompatibility a interoperability v hlavních oblastech.

K naplnění cílů koncepce byly realizovány v následujících letech reorganizační a redislokační kroky a redukce armády. V roce 1993 byl reorganizován *strategický stupeň řízení*, představovaný Ministerstvem obrany. Na *operačním stupni* byla vytvořena velitelství sboru taktického letectva, sboru protivzdušné obrany a velitelství logistiky. Bylo zrušeno velitelství letectva a protivzdušné obrany a velitelství smíšeného leteckého sboru. Na *taktickém stupni* byl zahájen přechod na brigádní systém reorganizací jedné mechanizované divize na mechanizovanou brigádu. V souvislosti se zkrácením vojenské základní služby na 12 měsíců přešla armáda na nový systém výcviku.

V roce 1994 byla dokončena výstavba *operačního stupně* reorganizací vojenských velitelství Západ (Tábor) a Střed (Olomouc) na velitelství 1. a 2. armádního sboru. Na taktickém stupni byla v pozemním vojsku vytvořena brigáda rychlého nasazení, 5 mechanizovaných brigád a 13 brigád územní obrany. Ve vojenském letectvu a vojsku protivzdušné obrany vzniklo 5 leteckých základen (základny taktického, stíhacího, školního, vrtulníkového a dopravního letectva) a 3 radiotechnické brigády. Zrušena byla velitelství 2. a 3. divize protivzdušné obrany, 3 pěší a 1 motorizovaná divize a železniční vojsko. Velitelství logistiky převzalo odpovědnost za materiální zabezpečení všech součástí armády.

V roce 1995 byla vytvořena další mechanizovaná brigáda, brigáda územní obrany a byly tak stabilizovány organizační struktury. Došlo k postupnému snížení počtu vojáků na 65 000. Výrazně se snížil počet svazků, útvarů a zařízení. Byly respektovány počty zbraní stanovené S-KOS. Armáda byla zabezpečena rozhodujícími druhy výzbroje a techniky z domácí nebo bývalé sovětské výroby. Nadbytečná bojová technika se likvidovala podle předepsaných postupů. Celý proces, pravidelně kontrolovaný vojenskými inspekci členských států S-KOS, byl ukončen k 15. 11. 1995.

Při pokračující redislukaci vojsk došlo k dalšímu podstatnému snížení počtu posádek (uvolněno bylo 24 velkých nebo středních a 37 malých posádek). Výběr posádek a rozmístění vojsk byly prováděny na základě operačních, výcvikových, ekonomických a sociálních podmínek.

Armáda byla k 1. 1. 1996 organizačně členěna na orgány velení, pozemní vojsko, vojenské letectvo a vojsko protivzdušné obrany, logistiku, vojenské zdravotnictví a vojenskou policii. Organizační struktura byla tvořena 2 armádními sbory, sborem taktického letectva, sborem protivzdušné obrany, velitelstvím logistiky a samostatnými svazky a útvary v přímé podřízenosti Generálního štábu. Pozemní vojsko se členilo na polní vojsko, síly rychlého nasazení a vojsko územní obrany. Vojenské letectvo bylo organizováno do letec-

kých základěn a dělilo se na taktické, vrtulníkové, dopravní a speciální. Vojsko proti-vzdušné obrany bylo tvořeno stíhacím letectvem, protiletadlovým raketovým vojskem a radiotechnickým vojskem. Organizační struktura AČR je uvedena v příloze č. 4.

Mimo počty AČR byly Civilní obrana ČR, jednotky vyčleněné do mírových sil OSN, Vojenská kancelář prezidenta republiky, Hradní stráž, Úřad pro kontrolu odzbrojení v Praze, Armádní sportovní centrum Dukla, dva asanační pyrotechnické odřady a odřad kontroly vzorků pro Radonový program.⁶¹

3.4 Koncepční vývoj armády v letech 1997–1999⁶²

Obranná politika státu a koncepční přístupy k výstavbě armády byly v tomto období pozitivně ovlivněny úsilím o vstup do NATO. V březnu 1997 schválila vláda „**Národní obrannou strategii**“ (usnesení č. 177 z 26. března 1997) a „**Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005**“ (usnesení č. 178 z 26. března 1997). Záměr vycházel z cílů národní obranné strategie, stanovil souhrn konkrétních a vzájemně propojených opatření pro armádu tak, aby byly urychleně dosaženy schopnosti k plnění úkolů vyplývajících z tohoto dokumentu a z předpokládaného členství v NATO. S ohledem na možnost vzniku delšího časového prodloužení a tím i zřejmě nevhodného využívání finančních prostředků v důsledku ukončení předchozí koncepce koncem roku 1996 a opožděným zahájením realizace nové, dosud nerozpracované koncepce, řešil resort obrany stávající situaci zahájením realizace pouze uvedeného Záměru. Hlavním nedostatkem obou zmíněných dokumentů bylo, že nevycházely z reálných lidských, finančních a věcných zdrojů, což mělo negativní dopad na prohlubování některých problémů ve vojscích.

Katastrofické povodně v roce 1997 sice způsobily škody i na majetku armády, ale současně znamenaly značný úspěch z pohledu jejího nasazení v krizové situaci. Tyto zkušenosti armády a celého bezpečnostního systému ukázaly na nezbytnost řešení právních podmínek pro zajišťování bezpečnosti a obrany státu. Dlouho odkládané legislativní úpravy byly zahájeny přijetím *ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky*. V souladu s čl. 9 tohoto zákona vznikla „**Bezpečnostní rada státu**“, jejíž složení a činnost byly poprvé v samostatné ČR upřesněny usnesením vlády ČR ze dne 10. června 1998 č. 391, *o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti ČR*. Byl tak po pětileté přestávce utvořen vrcholový orgán výkonu státní správy pro koordinaci aktivit v oblasti bezpečnosti a obrany. Současně byl přijat tzv. balíček vojenských zákonů – branné legislativy, který vytvořil podmínky pro přistoupení ČR k Severoatlantické smlouvě (viz tabulky P8.1 a P8.2).

Začátkem roku 1998 zpracoval resort obrany „**Koncepci výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005**“, kterou vzala na vědomí vláda dne 29. června 1998. Vzhledem k tomu, že tento dokument řešil problematiku výstavby AČR pouze z hlediska přípravy ke

⁶¹ Bílá kniha o obraně (op. cit. 11), s. 21–29.

⁶² LAPÁČEK, F., CRHÁK, M., Komentář k nové koncepci výstavby AČR, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 16.

vstupu a nikoliv z nadcházejícího členství v NATO a rovněž nebyl podložen schválenou *Bezpečnostní strategií ČR*, ani *Vojenskou strategií ČR*, přijal ministr obrany rozhodnutí k přepracování dokumentu zásadním způsobem. Nový materiál, zpracovaný jako „*Koncepce výstavby resortu obrany do roku 2004 s výhledem do roku 2009*“, byl předložen vládě ke schválení v roce 1999.⁶³ Přijetí této koncepce vládou v červnu 1999 již předcházelo schválení „*Bezpečnostní strategie ČR*“ (usnesení vlády č. 123 ze dne 17. 2. 1999) a „*Vojenské strategie ČR*“ (usnesení vlády č. 257 ze dne 29. 3. 1999).

V procesu přístupu ČR k Washingtonské smlouvě byl v závěru roku 1998 zaveden, podobně jako ve všech aliančních zemích, **systém obranného plánování**, řízený vládou. Za plnění úkolů a opatření obranného plánování odpovídalo MO ČR, přičemž koordinátorem plánovacích opatření k zajištění obrany se stal *Výbor pro obranné plánování*, jako stálý pracovní orgán Bezpečnostní rady státu (BRS).

V procesu obranného plánování formulovaly orgány Aliance v roce 1998 celkem 52 návrhů cílů výstavby sil pro AČR, z nichž 26 se týkalo celé armády, 14 řešilo úkoly pro pozemní síly a 12 se týkalo úkolů pro vzdušné síly. ČR plně akceptovala 28 a částečně 24 cílů výstavby sil. Jednotlivé cíle byly zformulovány jako návrh konkrétních požadavků s přesným časovým vymezením, které by měla AČR realizovat v různých oblastech výstavby i své činnosti. Realizace jednotlivých cílů byla rozvržena až do roku 2003 a byly na ni plánovány výdaje ve výši více než 60 mld. Kč.

Proces plánování sil prokázal, jak je pro resort obrany a celou státní správu nezbytný funkční systém střednědobého a dlouhodobého obranného plánování, založený na společných podkladech o předpokládaném ekonomickém vývoji ČR. Současně vytvářel střednědobé i dlouhodobé perspektivy pro obranný průmysl a tím i de facto pozitivně ovlivňoval ekonomický vývoj ČR.⁶⁴

I přes objektivní existenci této potřeby se v podmínkách resortu obrany nepodařilo ani po vstupu do NATO v roce 1999 vytvořit koncepční nebo plánovací dokument, který by si uchoval svoji dlouhodobou platnost. Tento stav byl výsledkem několika faktorů. Zprvce to byla, i přes přijaté vládní závazky, nestabilita zdrojového rámce pro financování koncepcemi a plány věcně vymezených záměrů. Zadruhé to bylo dáno omezenou schopností resortu obrany tyto věcné záměry objektivně stanovit ve vztahu k vývoji bezpečnostního prostředí, vývoji ve vojenství, demografickému a technologickému vývoji a jejím důsledkům pro obranu země a rozvoj armády v dlouhodobé perspektivě. Tento stav byl umocněn postupnou erózí schopnosti strategického řízení a jeho potřebné podpory v celém průběhu 90. let minulého století spojenou se zásadní personální obměnou a celkovou nestabilitou těchto struktur v rámci resortu obrany.

⁶³ Koncepce výstavby resortu obrany, *Vojenské rozhledy* č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 3–15.

⁶⁴ STRNÁDEK, J., Strategická koncepce stability a bezpečnosti pro 21. století a požadavky na obranný průmysl, *Vojenské rozhledy* č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 23, 24.

3.5 Koncepce výstavby resortu obrany z roku 1999

Koncepce výstavby resortu obrany z r. 1999 při hodnocení dosaženého stavu konstatovala, že i přes řadu problémů spojených s nedostatky v provázanosti výstavby a reorganizace armády v letech 1993–1998 se skutečnými ekonomickými možnostmi státu, se podařilo vybudovat armádu, která má schopnosti plnit úkoly jak samostatné obrany státu, tak rovněž působit vyčleněnými silami ve prospěch Aliance. Armáda byla organizována na principu brigádního a praporečnického systému, který umožňoval operativní a variabilní použití vojsk. Schopnost sil působit v sestavě Aliance byla však omezena nízkou interoperabilitou systémů velení, řízení a průzkumu, komunikačních a informačních systémů, zastaralostí a nedostatečným technickým vybavením stávající výzbroje a ostatní vojenské techniky a materiálu.

Za hlavní přínosy dosavadní výstavby armády označila *Koncepce* splnění minimálních vojenských požadavků pro vstup ČR do NATO, institucionalizování systému obranného plánování, snižování počtů osob bez závažných sociálních důsledků a omezování početního stavu hlavních zbraňových systémů, opouštění posádek a rovnoměrnější rozmístění armády na území státu. Pozitivně bylo hodnoceno zlepšení vzájemného vztahu mezi obyvatelstvem a armádou a zavedení systému jazykové přípravy vojáků z povolání.

Podle *Koncepce* přetrvávající těžkosti zahrnovaly aplikaci moderních manažerských metod, nedostatečnou hodnotnost a vzdělanostní strukturu vojáků z povolání, která neodpovídá požadavkům podle nově stanovené systemizace funkcí a hodností. Upozorněno bylo na absenci zásadní restrukturalizace vojenského školství, integraci obranného výzkumu a vývoje a rovněž na neuspokojivý stav při snižování nemovitého majetku, omezování rozsahu a změny struktury zásob a rychlost modernizace výzbroje a ostatní techniky.

Mezi základní východiska a limitující podmínky budoucí struktury a velikosti armády *Koncepce* zařadila schopnost, při respektování členství v NATO, eliminovat potenciální bezpečnostní rizika a ohrožení státu, která byla uvedena ve *Vojenské strategii ČR z roku 1999*. Přitom zajistit jako člen aliančního uskupení plnění úkolů podle článku 5 Severoatlantické smlouvy,⁶⁵ včetně účasti na mezinárodních mírových operacích mimo území státu a Aliance. Dosavadní samostatné pojetí obrany státu se změnilo v pojetí kolektivní, při udržení individuální schopnosti bránit území státu jako celek, v souladu s články 3 a 5 Severoatlantické smlouvy, při zachování připravenosti vyčleňovat deklarované síly a prostředky do aliančního uskupení. Zdrojová omezení (lidská, věcná a finanční) měla mít pro naplňování cílů výstavby a stanovených úkolů zásadní význam.

Hlavní cíle *Koncepce* zahrnovaly, kromě již zmíněného zajištění eliminace rizik v rámci kolektivní obrany při zachování schopnosti autonomní obrany státu, dosažení schopnosti spolupůsobit určenými silami a prostředky s armádami NATO. Mezi tyto cíle se dále

⁶⁵ Podle článku 5 Severoatlantické smlouvy je ozbrojený útok proti kterémukoliv členskému státu NATO považován za ozbrojený útok proti všem členským státům NATO. Každá ze smluvních stran v takovém případě uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu ve smyslu článku 51 Charty OSN, pomůže napadené nebo napadeným stranám tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly. In: Severoatlantická smlouva, Washington DC, 4. 4. 1949, Příručka NATO, 2001, s. 546.

řadilo i odstranění negativních jevů současného stavu a sladění výstavby s ekonomickými možnostmi státu. Hlavní úkoly směřovaly k zabezpečení potřebné kvality a kvantity personálu, zbraňových systémů a ostatní techniky podle standardů NATO. Plánované změny byly současně sestaveny podle priorit výstavby resortu obrany, kam kromě zajišťování úkolů obrany, modernizace výzbroje a zvýšení kvality personálu patřilo rovněž prohloubení civilního řízení a demokratické kontroly armády, rozvoj informatiky, výstavba jednotné logistiky resortu obrany a uplatnění ekologických technologií.

V pasáži věnované organizačnímu členění resortu obrany a úkolům jednotlivých prvků se uvádělo, že resort obrany bude tvořit AČR, přímo podřízené útvary a zařízení civilně-správní části MO, osoby v zahraničních misích a dočasně Civilní ochrana ČR. Celkový početní stav resortu neměl překročit v roce 2002 mírový limit 62 000 osob (vojáci z povolání, vojáci v základní službě a občanští zaměstnanci).

Armáda měla být v souladu s *Koncepcí* organizačně členěna na pozemní síly, vzdušné síly, síly územní obrany a podpůrné složky.

Pozemní síly se měly v míru skládat z Velitelství pozemních sil, kterému bude podřízena nově vytvořená mechanizovaná divize, jako nový prvek pro zabezpečení začlenění sil a prostředků do společných operačních uskupení Aliance, dále brigády rychlého nasazení a výcvikové a mobilizační základny druhů vojsk.

Vzdušné síly se měly v míru skládat z Velitelství vzdušných sil a jemu podřízených orgánů a sil velení, řízení a průzkumu, vojenského letectva, organizačně uzpůsobeného do čtyř leteckých základen, a protiletadlového raketového vojska, organizačně uzpůsobeného do jednoho svazku.

Síly územní obrany měly být budovány k obraně teritoria státu a k ochraně významných objektů infrastruktury na území státu. V míru se měly skládat z Velitelství sil územní obrany, kterému by byla podřízena teritoriální velitelství územní obrany, mobilizační základny a vojenské záchranné útvary.

Podpůrné složky měly být v souladu s *Koncepcí* tvořeny logistikou, Vojenskou zpravodajskou službou, Vojenskou policií, vojenským zdravotnictvím a přímo podřízenými útvary a zařízeními Generálního štábu.

Podle operačního předurčení a kategorií NATO byly síly členěny podle jejich pohotovosti k plnění úkolů na síly okamžité reakce (s dobou připravenosti k použití do 10 dnů), síly rychlé reakce (s dobou připravenosti do 20 dnů) a hlavní obranné síly (mírové a válečné vytvářené svazky a útvary, které budou rozděleny podle kategorií NATO na přidělené pod velení, vyčleněné, předurčené pro NATO a síly pod národním velením. Mírové svazky a útvary budou připraveny k posílení a nahrazení sil okamžité a rychlé reakce).

Síly okamžité a rychlé reakce byly připravovány k přidělení pod velení NATO a vyčlenění pro NATO a k možnému využití pro eliminaci nenadále vzniklých vojenských a nevojenských rizik ohrožení státu.

Pro mezinárodní mírové operace měly být připraveny síly a prostředky v rozsahu do 1 000 osob k plnění specifických úkolů v síle zesíleného mechanizovaného praporu, jednoho vrtulníkového roje a letecké dopravní skupiny. Dále měly být připraveny jednotky

podpůrného typu (chemická, ženíjní, zdravotnická apod.) v síle roty nebo odřadu (polní nemocnice).

Skutečné počty hlavních druhů výzbroje a ostatní techniky měly od 31. 12. 2002 činit 795 bojových tanků, 1 252 bojových obrněných vozidel, 657 dělostřeleckých systémů 100 a více mm. V leteckých kategoriích měly národní úrovně činit 200 bojových letounů a 50 úderných vrtulníků. Plánované počty se měly snížit v tancích na 541 kusů a v letecké technice na 96 bojových letounů, 36 úderných vrtulníků, 18 vrtulníků bojové podpory a do 22 protiletadlových raketových kompletů středního a malého dosahu. Do výzbroje se mělo postupně zavést 72 podzvukových víceúčelových taktických letounů L-159 a v souladu s ekonomickými možnostmi státu až 24 nadzvukových víceúčelových taktických letounů. Podle údajů předaných za ČR v rámci S-KOS činily skutečné počty hlavních druhů výzbroje a ostatní techniky k 1. 1. 2003: 541 bojových tanků, 1 235 bojových obrněných vozidel, 528 dělostřeleckých systémů ráže sto a více mm, 125 bojových letounů a 34 bojových vrtulníků.⁶⁶

V systému velení a řízení měl být i nadále zachován třístupňový systém (*strategický* – Ministerstvo obrany, *operační* – Velitelství pozemních sil, velitelství vzdušných sil, Velitelství sil územní obrany a velitelství podpůrných složek a *taktický* – velitelství svazků, základnen, útvarů a zařízení v podřízenosti orgánů vyšších stupňů).

Předpokládaný časový harmonogram plnění hlavních úkolů výstavby resortu obrany dle Koncepce z roku 1999:

- **do konce r. 2000** začlenit mechanizované brigády pod velitelství mechanizované divize a dosáhnout schopnosti plnit úkoly v rámci společných mírových a humanitárních operací;
- **do konce roku 2001** dokončit výstavbu celoarmádní datové sítě na strategické a operační úrovni;
- **do konce roku 2002** dosáhnout limitu počtů osob stanoveného pro resort, vybudovat systém velení a řízení pro síly okamžité reakce, integrovat systém protivzdušné obrany a systém řízení letového provozu do příslušných systémů NATO a předat základnu vrtulníkového letectva do podřízenosti pozemních sil;
- **do konce roku 2004** přezbrojit část taktického letectva podzvukovými víceúčelovými taktickými letouny L-159, v závislosti na ekonomických možnostech státu zahájit zavádění nadzvukových víceúčelových taktických letounů do operačního zasazení a dokončit výstavbu celoarmádní datové sítě;
- **do konce roku 2006** dokončit výstavbu sil podřízených nebo vyčleněných pro NATO a vybudovat systém velení a řízení pro síly rychlé reakce. Zahájit proces integrace komunikační infrastruktury, modernizovat systémy řízení palby, výzbroje a ostatní techniky pozemních sil a zvýšit přepravní kapacitu dopravního letectva. Dále realizovat hlavní opatření sociálního programu, ekologického programu a opatření ke zlep-

⁶⁶ Informace (op. cit. 30).

šení podmínek života VZP a VZS, restrukturalizovat zásoby souběžně s modernizací a zaváděním nové výzbroje a ostatní techniky;

- **po roce 2006** zavést vícekanálový protiletadlový a protiraketový systém a dokončit restrukturalizace zásob;
- **do konce roku 2009**, v případě rozhodnutí o přezbrojení AČR nadzvukovými víceúčelovými taktickými letouny, dokončit jejich zavedení.

Při zabezpečení výstavby resortu obrany *Koncepce* vycházela v oblasti **lidských zdrojů** z předpokladu, že počet vojáků v základní (náhradní) službě bude sice postupně klesat, ale ještě v roce 2009 jich bude do 20 000 osob. Počet vojáků z povolání měl dosahovat do 22 500 osob. Je zřejmé, že v tomto období vedení resortu obrany a velení armády ještě nepočítalo s vytvořením plně profesionální armády. Potřeby na rozvoj plně profesionalizovaného sboru pro zajištění zahraničních misí stále počítal s existencí poloprofessionalizované armády. Tento přístup vedl k pokračování ve výstavbě dvojkolejné armády, jedna část využitelná pouze pro obranu teritoria a druhá pro plnění úkolů v misích. S úplnou profesionalizací se počítalo pouze u jednotek a útvarů sil okamžité reakce s krátkou dobou připravenosti, zatímco u obdobných jednotek a útvarů s delší dobou připravenosti se v mírové organizační struktuře počítalo sice v menší míře, ale nadále s vojáky základní služby a občanskými zaměstnanci – vojáky v záloze.

V oblasti **věcných zdrojů a infrastruktury stanovil** dokument dvanáct programových okruhů ve sférách centrálního řízení a administrativy, vzdělávání a sociálního zabezpečení, zahraničních aktivit, rozvoje pozemních sil, vzdušných sil, vojenského zpravodajství, zabezpečení velení a řízení, rozvoje centrální logistiky, vojenského zdravotnictví, vědy a výzkumu, reprodukce nemovité infrastruktury a ekologie. Za důležitý předpoklad splnění cílů *Koncepce* označila racionální vědeckou a výzkumnou podporu, využívající koordinace výzkumných a vývojových aktivit na národní úrovni a v rámci NATO. Ke splnění požadavku na efektivnější využívání nemovitého majetku měl pokračovat proces účelného soustředění vojsk do perspektivních posádek.

Koncepce se v oblasti zajištění potřebných **finančních zdrojů** odvolávala na usnesení vlády ČR č. 478/1996, o záměru postupného zvyšování podílu vojenských výdajů na HDP zhruba o 0,1 % ročně tak, aby v roce 2000 dosáhl tento podíl zhruba 2 %. Současně poukázala na nezbytnost stanovit nový odhad vývoje finančních zdrojů pro střednědobé období do roku 2004 s možným výhledem do roku 2009, který představuje fixaci podílu celkových výdajů MO na 2,2 % HDP. Přitom poukazovala na nutnost respektovat v investiční oblasti splátkový kalendář projektu L-159, schválený vládou v červnu 1997, a plnění cílů výstavby ozbrojených sil, ke kterým se ČR zavázala jako člen NATO. Kromě uvedených skutečností, které ovlivňují strukturu resortních výdajů, dokument poukazoval na nutnost posílení výdajů k zabezpečení provozu útvarů a především výcviku, zejména pro jednotky vyčleňované pro použití sil NATO, vytváření zásob pro síly rychlé reakce a likvidaci nepoužitelných zásob.

Tuto *Koncepci* se resortu obrany nepodařilo v takto vymezeném rozsahu nikdy realizovat, což bylo dáno především situací, ve které byla *Koncepce* připravována a schvalována. Situace byla ovlivněna velmi optimistickým ohodnocením vstupních zdrojových podmí-

nek, kdy vláda deklarovala postupné navyšování výdajů na zajišťování obrany ve stínu událostí připravovaného členství v NATO. Na druhé straně byl resort obrany stále omezo-
ván negativním dědictvím z období studené války ve formě zastaralé vojenské techniky, obrovského množství nadbytečných a nepotřebných zásob a nevyužitelné infrastruktury. Velmi ambiciózní modernizace jak pozemních, tak i vzdušných sil nevycházela z objek-
tivních potřeb armády v budoucnosti a významným způsobem zatížila hospodaření resortu obrany. V tomto období vstupují na scénu výsledky ne zcela uspokojivého hodnocení operačního působení Aliance v tzv. kosovském konfliktu, ve kterém se projevila celá řada nedostatků v operačních schopnostech jednotlivých zemí a obrovský technologický rozdíl mezi USA a evropským pilířem NATO.

4 REFORMY

Vstupem ČR do NATO byl završen jeden ze strategických cílů ČR, který byl politickou reprezentací po roce 1989 postupně formulován. Vedle demokratizace společnosti a jejího přechodu k ekonomice fungující na tržních mechanismech se po deseti letech diplomatického úsilí podařilo ČR dosáhnout pevného mezinárodního zakotvení v politicko-vojenských západních demokratických strukturách. K Severoatlantické smlouvě nepřistoupila armáda nebo resort obrany, ale k této smlouvě přistoupila celá ČR. Pro ČR a její obranou politiku znamenal tento významný historický milník definitivní rozuzlení otázek spojených se zajišťováním její bezpečnosti a obrany. Členství v NATO neznamenovalo pouze garanci společného zajišťování obrany země, ale i závazek k této kolektivní obraně v rámci vlastních možností přispívat při spravedlivém sdílení společného břemene. Vstupem do NATO tak byly vytvořeny zcela nové systémové podmínky pro další rozvoj armády a otevřela se možnost definitivního vypořádání se s dědictvím studené války, které bránilo vytvoření efektivního systému zajišťování obrany země. Začleněním do Aliance tak byl s největší pravděpodobností vytvořen i velmi důležitý předpoklad pro další pokračování především ekonomického integračního procesu do Evropské unie.

Z pohledu formulování obranné politiky a výstavby armády se jednalo o významné období reformních přeměn, které bylo zahájeno strategickou revizí obrany v roce 2000 a ukončeno dosažením počátečních operačních schopností armády na konci roku 2006. Strategická revize obrany představovala provedení zásadní inventury ve způsobu zajišťování obrany ČR ve světle jejího změněného mezinárodního postavení a nastavení podmínek pro realizaci potřebných armádních reforem jako hlavního garanta praktického prosazování obranné politiky státu.

Reformní záměry měly jednoho významného společného jmenovatele. Na rozdíl od předcházejících více či méně úspěšných reorganizačních, redislokačních iniciativ a redukčních procesů byly reformní záměry orientovány na změnu kvalitativních parametrů armády a na zvýšení efektivity a výkonnosti resortu obrany jako celku. Tlak na změnu kvality ve schopnostech armády a realizovaných procesech souvisejících s její podporou vycházel z vnitřního sebeuvědomění si existujících nedostatků na základě zkušeností získaných v posledních operacích na Balkáně, na základě kterých Aliance zahájila proces rozvoje obranných schopností a zvýšila úsilí o vnitřní reformu.⁶⁷ Byl však umocněn také dynamickým vývojem strategického prostředí (teroristické útoky na USA 11. září 2001, kdy se naléhavou hrozbou pro západní civilizační okruh stává mezinárodní teroris-

⁶⁷ NATO vyhlásilo Iniciativu ke zvýšení obranných schopností (Defence Capabilities Initiative – DCI) na washingtonském summitu v roce 1999. Cílem DCI bylo posílení vojenských schopností NATO pro větší efektivitu budoucích mnohonárodních operací. DCI podpořila mnohonárodní spolupráci uvnitř Aliance na nižších úrovních a kladla větší důraz na interoperabilitu jak mezi spojenci navzájem, tak mezi Aliancí a partnerskými státy při mírových operacích, jak tomu např. bylo a je v Bosně a Hercegovině a Kosovu.

mus vyplývající zejména z radikálního islámu). Důsledkem tohoto vývoje byla vojenská reakce mezinárodního společenství v roce 2002 v Afghánistánu a následně v roce 2003 v Iráku, které se však zúčastnil omezený počet států v rámci tzv. koalice ochotných. Tehdejší americká administrativa označovala toto úsilí jako válku proti terorismu.

4.1 Řízení armády po roce 1999

Cílem civilního řízení a demokratické kontroly po roce 1999 bylo **přizpůsobit armádu změnám bezpečnostního prostředí a novým bezpečnostním výzvám** při udržení kredibility spolehlivého spojence v rámci Aliance schopného dostát svým závazkům a spravedlivě sdílet společné břemeno při kolektivním zajišťování bezpečnosti a obrany.

Skutečně smysluplné politické zadání pro armádu bylo definováno až po vstupu ČR do NATO ve formě strategických bezpečnostních dokumentů.⁶⁸ Vláda v těchto dokumentech definovala bezpečnostní zájmy ČR a stanovila úroveň vojensko-politických ambicí. Bezpečnost byla v těchto dokumentech chápána komplexně a zahrnovala obranu země, vnitřní bezpečnost, diplomacii a hospodářství. V rámci reformního týmu MO ČR byly vytvořeny intelektuální předpoklady pro rozpracování politického zadání do postupných plánovitých kroků a opatření s vymezenými cílovými stavy transformace armády.⁶⁹

V etapě reformu byly již k dispozici funkční mechanismy všech forem demokratické kontroly armády. Určité problémy nastaly s obsazováním pozice ministra obrany. Do této funkce byli jmenováni sice civilisté, ale ve dvou případech se jednalo o bývalé příslušníky důstojnického sboru.⁷⁰ Pro vypracování realistické koncepce reformy armády a její prosazení do praxe bylo potřebné, aby ministr obrany představoval osobu vysoce odborně erudovanou ve specifickém prostředí. Takovou osobu však neměla v daném časovém okamžiku vládnoucí politická reprezentace k dispozici.

Vedle plně funkční demokratické kontroly ze strany prezidenta, parlamentu a vlády se rozvíjela i specifická forma demokratické kontroly armády. Především se jednalo o aktivity bezpečnostní komunity, která se formovala kolem bývalých vysokých armádních představitelů a intelektuálů (Antonín Rašek, Karel Pezl, Jan Eichler). Bezpečnostní komunita usilovala o konstruktivní ovlivnění tvorby bezpečnostní a obranné politiky země, kritizovala personální praxi při navrhování a jmenování politiků či odborníků do funkcí v bezpečnostním systému a jejich nekompetentnost pro výkon odborných funkcí. Mimo jiné kritizovala propojení (integraci) MO a GŠ jako důsledek reformních změn

⁶⁸ Bezpečnostní strategie ČR 2001 a Bezpečnostní strategie ČR 2003.

⁶⁹ Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace OS ČR přepracovaná na změněný zdrojový rámec. MO ČR, 2003.

⁷⁰ Ing. Jaroslav TVRDÍK 2001–2003, Ing. Miroslav KOSTELKA 2003–2004.

po roce 2003. Pro zvýšení účinnosti demokratické kontroly navrhovala intenzivnější přípravu poslanců a senátorů v oblasti bezpečnostní politiky státu.⁷¹

V letech 2001–2003, tj. v době koaliční vlády sociálních demokratů, KDU-ČSL a US-DEU, byli do funkce ministra obrany, mimo jiné v souvislosti s přípravou koncepce profesionalizace armády, jmenováni opět bývalí vojáci – Jaroslav Tvrdík (plk. v z.), kterého na základě rezignace v r. 2003 nahradil Miroslav Kostelka (genpor. v. v.). Oba jmenovaní před nástupem do funkce zastávali místa náměstků ministra obrany. V r. 2004 ministra obrany Kostelku vystřídal opět civilní představitel, tentokrát reprezentant koaliční strany US-DEU Karel Kühnl. Začátkem září 2006 byl do této funkce jmenován bývalý ředitel Ústavu mezinárodních vztahů Jiří Šedivý, nestranický představitel ve vládě ODS, vytvořené po parlamentních volbách v červnu téhož roku. Výsledek povolebního uspořádání neumožnil, aby ministr Šedivý jako nestraník pokračoval v zastávání této funkce. Po hlasování o důvěře vládě byla do funkce ministryně obrany jmenována v lednu 2006 opět civilní osoba. Poprvé v historii země se jednalo o ženu, právničku Vlastu Parkanovou ze strany KDU-ČSL (viz tabulka č. 8).

O nedostatečném docenění významu otázky civilního řízení, jako strategického řízení armády, které by mělo usměrňovat její záměry ve věcné oblasti, svědčí skutečnost, že v hlavních koncepčních dokumentech resortu obrany nebyla tato problematika začleněna. Z tohoto hlediska např. *Vojenská strategie ČR* z r. 2002 obsahovala pouze věcné záměry výstavby a použití armády, a to ve velmi obecné rovině. Strategii celkového řízení armády, tj. vnějšího a vnitřního, neřešila ani „*Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil přepracovaná na nový zdrojový rámec*“ z 12. listopadu 2003. Ve „*Vojenské strategii*“ z r. 2004 byla sice již zařazena pasáž pod názvem Strategie obrany ČR, která se však systémem obrany a jeho řízením, kromě deklarace základních obecných zásad, podrobněji nezabývala.⁷²

Role médií objektivně informovat o činnosti armády, kterou je možné hodnotit jako jeden z předpokladů účinného civilního řízení a demokratické kontroly, byla spíše rozporuplná. Pozitivní vliv veřejných sdělovacích prostředků se sice projevoval v kladné identifikaci vážných problémů armády na straně jedné (především otázky spojené s neefektivním hospodařením a netransparentním způsobem zadávání veřejných zakázek), zatímco na druhé straně hledání různých senzací často narušovalo služební činnost vojáků.

Na chod armády také nepříznivě působil až příliš volně formulovaný zákon o civilní službě č. 73/1990 Sb., ze dne 14. března 1990. Tento zákon umožňoval sice nenastoupit vojenskou službu pro rozpor s vlastním svědomím, avšak současně ho zneužil značný počet mladých lidí, kteří se tímto způsobem chtěli vyhnout výkonu vojenské základní

⁷¹ RAŠEK, A., Bezpečnost – věc veřejného zájmu. In. *Bezpečnostní budoucnost ČR, otázky, výzvy, problémy. Středisko bezpečnostní politiky*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Sborník statí ke konferenci „Česká bezpečnostní politika a její perspektivy“, Praha 2005, ISBN 80-7278-306-8.

⁷² SÍLA, J. (op. cit. 25), s. 107.

služby. To vážně oslabilo připravenost a bojeschopnost armády, morální stav a motivaci vojáků z povolání organizovat vojenský život.⁷³

Při posuzování *komunikace armády s veřejností*, jako významné součásti civilního řízení a demokratické kontroly armády, lze konstatovat, že tato komunikace neměla zpočátku systémový charakter. Ministerstvo obrany si však potřebu komunikace s veřejností uvědomovalo a snažilo se nástroje komunikace účelně využívat, přičemž významnou úlohu sehrával stupeň komunikativnosti osobností stojících v čele resortu a Generálního štábu. Až na výjimky se však většinou jednalo spíše o opatření, kterými resort obrany reagoval na žádosti, dotazy, výzvy nebo kritiku veřejnosti. Rozhodující formou komunikace resortu obrany s veřejností byla komunikace prostřednictvím sdělovacích prostředků. Pokud jde o propagaci armády v televizi a rozhlasu došlo, ve srovnání se situací v předchozím režimu, k jejímu výraznému omezení. Koncem 80. let k tomu zejména přispělo ukončení působnosti armádní redakce v Československé televizi, zajišťující různé televizní pořady s vojenskou a bezpečnostní tematikou a zrušení pravidelného rozhlasového vysílání pro vojáky (Polní pošta). Intenzita pořadů o armádě v těchto druhých sdělovacích prostředcích se zvýšila až v období našeho začlenění do NATO, konání summitu NATO v Praze v roce 2002 a v souvislosti s účastí našich vojáků v mírových operacích a s profesionalizací armády. Obnovení pravidelných televizních a rozhlasových vysílání se však zajistit nepodařilo. Komunikativní zaměření na cílové skupiny vnější veřejnosti bylo využíváno výrazně méně, přičemž vůči vnitřní veřejnosti, tj. příslušníkům armády a civilním pracovníkům armády, převládalo poskytování informací pomocí armádních periodik. Resort obrany neměl až do roku 2001 žádný normativní akt kodifikující pravomoci a odpovědnost za komunikaci s veřejností a stanovující její pravidla a zásady. Situace se změnila až přijetím rozkazu ministra obrany o poskytování informací v důsledku vyhlášení zákona o svobodném přístupu k informacím. V době přípravy koncepce výstavby profesionální AČR r. 2001 se již informačně-komunikační aktivity k cílovým skupinám veřejnosti staly důležitou součástí prezentace přípravy uvedené koncepce.⁷⁴

4.2 Tvrdíkova reforma

Na základě vládou schválených *Základních strategických principů a cílů reformy ozbrojených sil* ze srpna 2001, s cílem vytvořit plně profesionální armádu do roku 2006, vypracoval tým vládního zmocněnce pro přípravu reformy ozbrojených sil *Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. Kromě obsahu reformy a termínu byly dalším pilířem zadání vlády finanční zdroje představované ročním podílem 2,2 % z HDP. Při zpracování se vycházelo z hlavních faktorů ovlivňujících výstavbu armády. Jednalo se především o vývoj bezpečnostního prostředí, zvláště po 11. září 2001, integraci ČR do NATO, vývoj vojenství a moderních technolo-

⁷³ RAŠEK, A. (op. cit. 16), s. 20 a doplňující informace poskytnuté autorovi A. RAŠKEM dne 21. 2. 2006.

⁷⁴ NOVÁ, D., *Komunikace s veřejností – součást civilního řízení ozbrojených sil* (sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 131–134.

gií a v neposlední řadě o dopady studené války, projevující se v dědictví vlastní vzdálenější i nedávné minulosti (např. zanedbaná infrastruktura, značné zásoby nepotřebného majetku, zastaralá výzbroj aj.). Uvedenou koncepcí se završila *druhá etapa přípravného období reformy ozbrojených sil ČR* a uzavřela se tak strategická revize obrany, zahájená v listopadu 2000. Vláda schválila konečnou verzi této koncepce, předloženou tehdejším ministrem obrany J. Tvrdíkem, dne 13. listopadu 2002. Současně uložila Ministerstvu vnitra zpracovat do konce r. 2004 koncepci bezpečnostního systému ČR a Ministerstvu zahraničních věcí bezpečnostní strategii. Reforma armády tak byla zpracovaná v předstihu vůči plánované architektuře bezpečnostního systému, která by ideálně měla být vytvořena jako první.⁷⁵

Reformní plány vycházely ze zdrojového rámce, u kterého byl při schvalování reformy předpoklad, že bude reálný a bude naplněn. Tento předpoklad byl narušen změnami ve vládních prioritách v souvislosti s nutností řešit nápravu škod po rozsáhlých povodních v roce 2002. Následně byl tento předpoklad narušen v souvislosti s následnými urychlenými přípravami na naléhavou reformu veřejných financí v souvislosti s přípravou na členství v Evropské unii. Stalo se tedy skutečností, že si stát nemohl dovolit vyčleňovat reformou předpokládané prostředky na rozvoj armády. Vynucený pokles zdrojového rámce již pro rok 2004 podstatným způsobem změnil podmínky pro provedení reformy a resort byl tak nucen v kritickém období zahájení plnění reformy v roce 2003 rozpracovat Koncepci na pozměněné zdrojové podmínky a uvést ji s nimi do dlouhodobého souladu. Došlo tak k objektivní změně v oblasti, která byla považována za jeden ze základních pilířů reformy. Její nerespektování by však vedlo k nevyváženosti celého konceptu a k rozporům mezi cíli a možnostmi.⁷⁶

4.3 Kostelkova reforma

Návrh „*Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracované na změněný zdrojový rámec*“ (listopad 2003) předložený novým ministrem obrany M. Kostelkou,⁷⁷ vláda schválila dne 12. 11. 2003. Výdaje na kapitolu MO v rozpracované reformě nebyly již jako dosud odvozeny z procentuálního podílu na hrubém domácím produktu, ale ve výši, která byla nezbytná k pokrytí úkolů spojených s dosažením počátečních operačních schopností v roce 2006 a navazujícími změnami. Výhledově stanovený meziroční reálný nárůst, vyjádřený nominální hod-

⁷⁵ VÁŇA, J., Koncepce výstavby profesionální armády a mobilizace ozbrojených sil ČR rozpracovaná v návaznosti na změny nového zdrojového rámce, Národní seminář k reformě ozbrojených sil, 24. 9. 2003, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3123>.

⁷⁶ Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec, Areport 24/2003, MO ČR – AVIS, Praha, 2003, s. 3, 4.

⁷⁷ Dosavadní sociálnědemokratický ministr obrany J. Tvrdík v souvislosti s nutností přepracovat Koncepci ze své funkce odstoupil. Odstoupení zdůvodnil zejména přílišnou osobní spjatostí s původní verzí Koncepce a jeho příslibů danými jak vojenským, tak civilním veřejností, zejména v místech posádek, které však v nových podmínkách nebude možné splnit. Podrobnější informace na <http://www.radioczech.cz/clanek/41375>.

notou, představoval řádově meziročně cca 3 mld. korun v závislosti na tom, jaké úkoly bude resort obrany plnit.

Podle *Koncepce* patřila mezi základní úkoly ozbrojených sil obrana území ČR s maximálním využitím systému kolektivní obrany. Dále se jednalo o zabezpečení účasti v operacích mimo území ČR silami předurčenými pro operace pod vedením NATO, EU a jiných organizací a pro koaliční operace. Mezi další základní úkoly se řadilo střežení vzdušného prostoru ČR, zabezpečení přijetí sil NATO v případě vzniku nebezpečí vojenského ohrožení teritoria ČR nebo bezpečnosti Aliance a splnění úkolů při nevojenských ohroženích ČR a úkolů vyplývajících z platných zákonů ČR. Rozsah a způsob naplnění těchto úkolů měl vycházet z další orientace na specializaci ozbrojených sil v oblasti pasivních sledovacích systémů a ochrany proti zbraním hromadného ničení a z vyváženého rozvoje ostatních druhů vojsk.

S úpravou *Koncepce* byl vypracován střednědobý plán na období let 2005–2010, přičemž rok 2004 byl považován za přechodový mezi střednědobým plánem 2003–2008. Základní úkoly armády zůstaly nezměněny: obrana území ČR v systému kolektivní obrany, zabezpečení účasti v operacích mimo území státu, zajištění střežení vzdušného prostoru, dostát plnění aliančních závazků a připravenost k plnění národních úkolů při nevojenských ohroženích. Rozsah a způsob naplnění těchto úkolů předpokládal další orientaci na specializaci v oblasti pasivních sledovacích systémů a ochrany proti zbraním hromadného ničení a počítal s vyváženým rozvojem ostatních druhů vojsk.

Formou *politicko-vojenských ambicí* byly stanoveny typy operací, v návaznosti na situace podle článku 5 Severoatlantické smlouvy a mimo tento článek, a schopnost AČR v nich působit:

- **pro případ vysokého stupně ohrožení**, jehož pravděpodobnost byla považována za téměř nulovou, se operace měla zúčastnit celá armáda s možností provedení všeobecné mobilizace. Přes připravenost k obraně vlastními zdroji *Koncepce* spoléhala na to, že v případě konfliktu splní ostatní koaliční partneři svoji povinnost vyplývající ze zmíněného článku smlouvy;
- **při operaci nízké intenzity** podle článku 5 Severoatlantické smlouvy, což mohl být konflikt na území NATO v oblasti, která přímo nesousedí s ČR, měl být vyslán zhruba zdrojový ekvivalent mechanizované brigády (bez rotace).

Koncepce počítala s nutností za každé situace střežit vzdušný prostor v *systému integrované protivzdušné obrany NATO (NATINADS)* a s plněním asistenčních záchranných nebo humanitárních úkolů v ČR.

Mírová struktura armády měla být schopna zajistit bezpečnost bez mobilizace a bez přijímání dalších mimořádných opatření. S připraveností na dosažení cílových operačních schopností AČR se počítalo v letech 2010–2012.

V operacích na prosazení míru mimo článek 5 Severoatlantické smlouvy se mohla armáda zúčastnit v síle brigády, nebo ekvivalentu brigády tj. do 3 000 osob (bez rotace). Oproti Koncepci z roku 2002 tak došlo ke snížení o 2 000 osob. Předpokládala se účast ve dvou paralelních operacích – v jedné operaci silou zhruba do 1 000 osob a ve druhé, případ od případu, do 250 lidí.

Při omezeném ozbrojeném lokálním konfliktu mimo ČR se počítalo s účastí brigády pro operaci společné obrany nízké intenzity, která by měla být k dispozici od roku 2007. Toto působení brigády, nebo spíše praporu a specializované jednotky by bylo bez rotace, maximálně po dobu 6 měsíců. V případě operace na udržení míru se počítalo s možností rotace jednotky.

V případě hrozeb nevojenského charakteru měla být armáda schopna nasadit v míru ve prospěch policie do 1 000 osob na maximální dobu 3 měsíců (Koncepte 2002 předpokládala 2 000 osob). Upravená Koncepte také snížila původní záměr počtu poskytnutých příslušníků do integrovaného záchranného systému na 1 200 po dobu jednoho měsíce.

Organizační struktura AČR k 31. 12. 2004 je uvedena v příloze č. 5. Reálné a plánované snižování počtu posádek a dislokačních míst obsahuje tabulka č. 6, vývoj početního stavu AČR za období 1993–2008 uvádí tabulka č. 7. Konceptci stanovené hlavní projekty vyzbrojování v oblasti movitého majetku v r. 2004 lze nalézt v tabulce č. 9.

Cílová organizační struktura AČR počítala se třemi místy velení:⁷⁸

- Ministerstvo obrany (integrované s Generálním štábem) – Praha.
- Velitelství společných sil (VeSpS) – Olomouc.
- Velitelství sil podpory a výcviku (VeSPodV) – Stará Boleslav.

Integrace MO a GŠ probíhala již delší dobu. Přes několikanásobnou reorganizaci MO se však nepodařilo systémově správně rozdělit působnost mezi jeho civilně-správní část a GŠ. Nebyl především důsledně uplatněn princip těsné závislosti a vazby mezi odpovědností a pravomocí. Proto docházelo k narušování obecné zásady řízení a velení, nebyly systémově definovány kompetence a odpovědnost jednotlivých stupňů, docházelo k překrývání a zdvojování působnosti. Mezi cíle integrace tak patří nejen odstranění duplicit, ale především zlepšení komunikace mezi jednotlivými složkami. Součástí bývalého samostatného GŠ se staly součástmi Ministerstva obrany s tím, že jsou podřízeny náčelníkovi Generálního štábu. Vznik transformovaného MO snížil počet příslušníků civilně-správní i vojensko-odborné části, dále se odstranila duplicitní činnost v oblastech jako je personalistika a obranné plánování. Poslední velká reorganizace proběhla v r. 2002, avšak bez důsledného zhodnocení její úspěšnosti. Další změny pak po etapách, a to k 1. 12. 2003, a poté k 1. 1. a 1. 4. 2004. Byla zrušena sekce strategického plánování MO, personální sekce MO, sekce personalistiky GŠ a sekce perspektivního plánování GŠ. Byla vytvořena sekce personální MO, sekce obranné politiky a strategie MO a sekce plánování sil MO. Byl zrušen *Národní úřad pro vyzbrojování MO* a *Úřad strategických projektů infrastruktury* a k 1. 1. 2004 byla vytvořena *sekce vyzbrojování MO*.

Oproti snížení počtů k 1. 12. 2003 byla reorganizace k 1. 4. 2004 rozsáhlejší. Výchozí počet asi 2 300 osob se snížil na 1 690. Významný dopad měla reorganizace i na přímo podřízené vojenské útvary a zařízení MO a GŠ. Cílem bylo vytvořit jednu organizaci zajišťující integrované ministerstvo. Vzhledem k úsilí o minimální počet přímo podříze-

⁷⁸ Koncepte (op. cit. 76).

ných útvarů byly všechny prvky podpory přesunuty do podřízenosti Velitelství sil podpory a výcviku, další prvky pod Velitelství společných sil. Při snaze o odstranění duplicit došlo k 1. 4. 2004 na GŠ ke zrušení několika sekcí (např. logistiky, velení a řízení, vojenského zdravotnictví aj.) a ke vzniku několika společných sekcí na MO.⁷⁹

Společné síly soustředily nejdůležitější druhy sil s předpokládaným nasazením v různých operacích. Velitelství společných sil bylo zodpovědné za komplexní přípravu vojsk a fungovaly jako tzv. poskytovatel sil (force provider) pro případné operační nasazení. Společné síly byly tvořeny vlastním velitelstvím a pozemními, vzdušnými a specializovanými silami.

Pozemní síly byly složeny pouze ze dvou mechanizovaných brigád (původní Koncepte předpokládala mechanizovanou divizi), dělostřelecké brigády se dvěma smíšenými dělostřeleckými oddíly, průzkumného praporu s možností jeho dalšího rozvoje, ženijní záchranné brigády s jedním nasaditelným praporem bojové podpory a pěti záchrannými prapory pro působení na teritoriu, brigády logistické podpory s jedním praporem zásobování a jedním praporem oprav a praporem zabezpečení (zabezpečení velitelství).

Vzdušné síly zahrnovaly dvě základny nadzvukového a podzvukového taktického letectva, základnu vrtulníkového letectva, základnu dopravního letectva a brigádu velení, řízení a průzkumu.

Specializované síly byly tvořeny brigádou chemické a biologické ochrany (národní prapor chemické ochrany, prapor chemické ochrany NATO), střediskem odborné přípravy ochrany proti zbraním hromadného ničení, jednotkou postavenou okolo našich mobilních pasivních sledovacích systémů typu Věra, centrem civilně-vojenské spolupráce a centrem psychologických operací.

Síly podpory a výcviku byly prvkem teritoriálního charakteru a působily převážně ve stacionárních zařízeních. Určeny byly zejména k poskytování personální, finanční, logistické, zdravotnické, komunikační a jiné podpory součástí resortu MO a spojeneckým silám na území ČR při plnění úkolů souvisejících se zabezpečením zahraničních ozbrojených sil hostitelským státem (Host Nation Support – HNS). Byly tvořeny Velitelstvím sil podpory a výcviku s Ředitelstvím logistické a zdravotnické podpory, Ředitelstvím personální podpory a Ředitelstvím pro výcvik a doktríny. Dále byly tvořeny Základnou komunikačních a informačních systémů, střediskem bezpečnosti informací, 14 krajskými vojenskými velitelstvími, Agenturou vojenských informací a služeb, vojenskými hudbami a praporem zabezpečení.

Jednotky společných sil měly dosáhnout počátečních operačních schopností v roce 2006 a cílových operačních schopností v letech 2010–2012. Síly podpory a výcviku měly dokončit reformu již v roce 2008.⁸⁰

⁷⁹ Z interview s vedoucím oddělení koordinace reformy AČR na GŠ Františkem KUNEŠEM „Velké změny, ale ne poslední“, A/report 2/2004, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 2, 3.

⁸⁰ DANDA, O., „Kühnl chce diskutovat o rušení posádek“, Právo, 13. 8. 2004, s. 2.

Do konce roku 2006 měly být vybrané jednotky schopné splnit úkoly vyplývající z politicko-vojenských ambicí ČR na jakémkoliv místě ve světě (kromě arktických oblastí) a vyrovnat se vycvičeností a vyzbrojením jednotkám z některých dalších členských zemí NATO. Zatímco existující reforma vytvářela věcný rámec pro rozvoj armády přibližně do roku 2012 existoval předpoklad vypracovat dlouhodobější představu o výstavbě armády do roku 2020–2025.⁸¹

Náčelník Generálního štábu Armády ČR předložil 31. 12. 2006 prezidentovi republiky hlášení o dosažení počátečních operačních schopností OS ČR, které znamenaly vybudování a dosažení požadovaného stupně připravenosti útvarů (jednotek, prvků)⁸² potřebných pro vytvoření brigádního úkolového uskupení nebo rotaci v praporním úkolovém uskupení pro operace na prosazení, podporu nebo udržení míru. V praxi to znamenalo, že ČR disponovala vycvičeným a vybaveným uskupením velikosti brigády (v počtu 3 000 osob) pro operace ve spektru od nízké až po vysokou intenzitu, které bylo certifikováno Aliancí. Tímto byla v souladu s Koncepcí naplněna první etapa reformy a završen první krok k postupnému naplnění politicko-vojenských ambicí ČR stanovených Koncepcí a aktualizovaných ve Vojenské strategii ČR z roku 2004.

⁸¹ Z rozhovoru P. BAROCHA s náčelníkem GŠ genpor. P. ŠTEFKOU, zveřejněném v Hospodářských novinách dne 12. 9. 2005 pod názvem „Nelze mít vojáky pro mír, a pro válku“, s. 4.

⁸² Podle rozhodnutí náčelníka Generálního štábu AČR z roku 2004 to znamená dosažení požadovaného stupně připravenosti u 37 útvarů.

5 TRANSFORMACE

Možná si čtenář na tomto místě položí zcela oprávněnou otázku, proč se stále opakuje proces, jehož výsledkem jsou nové nebo modifikované koncepční dokumenty stanovující záměry další činnosti a rozvoje resortu obrany a armády. Zdá se, že koncepční plánování na Ministerstvu obrany bylo, je a bude spojeno se střídáním vln velkých očekávání s vlnami doprovázenými určitým zklamáním. Každá nová koncepce vyvolávala u pracovníků resortu obrany a příslušníků armády naděje, které byly spojovány s vytvořením určitých podmínek pro dlouhodobější stabilnější vývoj s určitou kontinuitou a perspektivami. Podmínek, ve kterých nebude následovat další redukce personálu, likvidace tzv. neperspektivních a vznik nových útvarů, opouštění právě zmodernizovaných posádek a přesun do posádek, které nevytvářejí podmínky pro další smysluplné fungování a naplňování jejich poslání. Příslušníci resortu obrany věřili, že se zahájí nebo bude pokračovat potřebná modernizace a provede se obměna zastaralé techniky a materiálu, že se armáda zbaví zbytečného a nevyužitelného materiálu, munice a náhradních dílů, pro kterou již nemá techniku, že budou nastaveny a zastabilizovány potřebné systémy pro řízení kariér, akvizici, plánování, programování a rozpočtování a celá řada dalších oblastí. Bohužel se tak v celém průběhu přechodu od totalitní masové armády v moderní armádu demokratického státu vlastně nikdy nestalo a pokud ano, tak se jednalo spíše o krátkodobou záležitost, než dlouhodobý trend. Je velmi obtížné odpovědět, proč se tak nestalo. Jednou z možností, jak tento vývoj objasnit, je permanentní změna prostředí, ve kterém se zajišťování obrany státu realizovalo a omezená schopnost úspěšně předvídat pravděpodobný budoucí vývoj jak vnitřních, tak vnějších podmínek (ekonomický vývoj, vývoj bezpečnostního prostředí, vývoj ve vojenství, demografie a technologie) a jejich důsledky na rozvoj resortu obrany, výstavbu a použití armády. Do procesu adaptace armády na nové podmínky tak zásadním způsobem vstupovalo ne vždy zcela objektivní politické rozhodování. Rovněž dynamika změn v prvních letech nového milénia nepřispěla k vytvoření potřebných podmínek pro stabilizaci armády. Opak byl pravdou. Je zřejmé, že tuto dynamiku nemohly svým věcným obsahem přežít ani záměry ministra Tvrdíka nebo Kostelky, které byly spojeny s reformou armády pod velmi lukrativním marketingovým sloganem „malá, mladá, moderní a mobilní“.

5.1 Koncepční východiska další transformace

Jak již bylo naznačeno v úvodu této publikace, došlo po roce 2006 k zásadnímu omezení zdrojových podmínek resortu obrany a tím i schopnosti financovat věcné záměry jejich rozvoje a zabezpečení činnosti v souladu s *Koncepcí* (z roku 2003).⁸³ Omezení zdrojového rámce bylo dáno úsilím vlády naplnit makroekonomická kritéria pro přijetí společné měny EU (míra deficitu veřejných financí a zadluženosti státu). Změnily se i vnější podmínky pro rozvoj a činnost resortu obrany a armády. V průběhu roku 2008 a 2009 byly dostupné zdroje resortu obrany dále omezeny vlivem negativního působení celosvětové

⁸³ Rozpočet kapitoly resortu MO se propadl hluboko pod Aliancí požadovanou hranici 2 % na HDP.

hospodářské krize na ekonomiku země. Pokračovalo poměrně intenzivní působení Aliance a EU v operacích na Balkánu, Blízkém a Středním východě a do určité míry i v Africe, do kterých se ČR v rámci svých možností zapojila nebo existovala pravděpodobnost, že by se tak mohlo stát v blízké budoucnosti. Například v souvislosti s možným nasazením bojového uskupení EU, které ČR vytvářela a měla v pohotovosti ve druhé polovině roku 2009. Zapojení ČR a jeho spojenců do zahraničních mnohonárodních operací změnilo zásadním způsobem požadavky na rozvoj schopností všech armád členských zemí NATO a EU. Požadavky směřovaly především k vyšší úrovni nasaditelnosti, udržitelnosti, interoperability, ochrany vojsk v asymetrickém způsobu vedení konfliktu. Do procesu další transformace resortu obrany ČR zasáhlo přeformulování politicko-vojenských ambicí NATO, které nově definovala ministerská směrnice NATO z roku 2006. Obecně stanovila potřebu připravovat se na souběžné a zpravidla dlouhodobé vedení většího počtu menších operací, a to ve značných vzdálenostech od teritoria členských zemí, v náročných klimatických a geografických podmínkách a odlišném kulturním prostředí.

Je zřejmé, že tyto okolnosti měly zcela zásadní vliv na rozvoj armád všech členských zemí a že proces přizpůsobování obranné politiky státu výzvám, které vycházejí z měnícího se bezpečnostního prostředí tedy nebyl a ve své podstatě ani nemůže být nikdy ukončen. Nemůže se tak stát z toho důvodu, že prostředí, ve kterém se tento proces výstavby a rozvoje armád realizuje, se velmi dynamicky mění. Politici, koncepční pracovníci na Ministervu obrany a vojenští plánovači mají ve své činnosti pouze jednu jistotu, vše je v pohybu, změna se stala neoddělitelnou součástí jejich každodenního života a vše může být a zpravidla i bude zcela jinak, než se původně zamýšlelo.

Zásadním způsobem se rozšířilo spektrum úkolů, které armády plní. Jejich použití v soudobých operacích nemá pouze vojenský, ale mnohdy i nevojenský charakter. Vojáci mohou souběžně plnit bojové úkoly a přitom se podílet na stabilizaci a obnově života v krizových oblastech, kde došlo k rozpadu celospolečenských hodnot, politického, správního a hospodářského systému. Každodenně musí čelit tzv. asymetrickému působení protivníka. Tento protivník není na technologicky srovnatelné úrovni a není schopen otevřeného boje, využívá však partyzánského způsobu vedení války. Mnohdy se opírá o podporu místního obyvatelstva, těží z dokonalé znalosti terénu, ve kterém operuje, a je velmi přizpůsobivý klimatickým podmínkám. Takový protivník je jen obtížně identifikovatelný a jeho účinná eliminace je velmi náročná. Navíc dokáže velmi efektivně medializovat konflikt, působit na veřejnost v zemích, které jsou do operace zapojeny. Své působení dokáže materializovat diverzními akcemi ve formě teroristických atentátů v těchto zemích. Jeho cílem je vyvolat strach u obyvatelstva, získat odpor veřejnosti proti nasazení vojsk v těchto operacích a vyvinout politický tlak na jejich odsun. K prosazení svých zájmů má asymetrický protivník mnohem větší časový prostor než státy mnohonárodních sil. Dlouhé operační nasazení vojsk (hovoříme v tomto smyslu o vzniku dlouhých válek) ve velkých vzdálenostech od vlastního teritoria je ekonomicky velmi nákladné a vyžaduje udržení zdrojově velmi náročného rotačního systému vojsk, která jsou těmito operacemi značně psychicky i fyzicky vyčerpávána.

Všechny tyto aspekty a výzvy vyžadovaly zásadní změny přístupů k výstavbě armády a rozvoji jejích kvantitativních i kvalitativních charakteristik. V tomto smyslu však exis-

tovala i zcela jasná politická odpovědnost za to, že pro splnění úkolů, které jsou armádě stanoveny, musí být vytvořeny odpovídající podmínky. Jedná se především o potřebný rozsah personálu, výcviku, zbraní a zbraňových systémů odpovídající technologické úrovni, infrastruktury a dalšího materiálu a služeb zabezpečující svoji kvalitou jak podmínky pro již zmiňované použití, tak i výcvik a běžný život příslušníků armády.

Vláda již při schválení *Koncepce* z roku 2003 předpokládala, že po dosažení počátečních operačních schopností bude dosavadní průběh realizace reformy vyhodnocen a v závislosti na změnách podmínek upraven harmonogram jejich další výstavby. Stav realizace *Koncepce* byl resortem obrany vyhodnocen a předložen vládě v polovině roku 2007.⁸⁴ K dispozici bylo rovněž aktuální vyhodnocení odpovědi ČR na Dotazník obranného plánování NATO (DPQ 2006), ze kterého vyplynulo pozitivní hodnocení nasměrování a postupu reformy armády, dosažení počátečních operačních schopností a míry zapojení v zahraničních operacích.

Na druhé straně jako zásadní nedostatek viděla Aliance trvalé snižování zdrojového rámce a jeho negativní dopady projevující se ve zdržení výstavby sil a rozvoje potřebných schopností. Záporně byla hodnocena zdrojová podpora velkých teritoriálních struktur na úkor rozmístitelných sil. Jako neúměrné, nadhodnocené a nepřehledné byly hodnoceny centrální řídicí a velitelské struktury armády. Negativně bylo hodnoceno velké množství leteckých základen. Z pohledu možných opatření bylo mj. doporučeno snížit počty osob a složek centrálního řízení, včetně různých podpůrných prvků. Vedení resortu v tomto období počítalo se zachováním celkového počtu osob, ale uvědomovalo si současně i potřebu změnit nepříznivý poměr sil nasaditelných do operací a stacionárních sil. U nasaditelných sil bylo ze strany Aliance doporučeno, aby se ČR soustředila na schopnost poskytovat především praporní úkolová uskupení při zachování schopnosti postavit brigádní úkolové uskupení. Úkoly plněné v rámci integrovaného záchranného systému se ve srovnání se západními spojenci jeví jako příliš široké a nadměrně zatěžující celý systém neúměrným odčerpáváním rozpočtových prostředků MO (záchranné prapory, jejichž příslušníci nedisponovali v souladu s mezinárodním právem válečným statusem kombatanta). V oblasti mobilizace bylo vzhledem ke změně charakteru bezpečnostního prostředí poukázáno na možnost redukovat náklady spojené s udržováním mobilizační schopnosti snížením příslušné administrativy, skladových zásob a velkého množství nepoužitelných záloh (blíže viz kap. 11). K nápravě nedostatků v oblasti personálu bylo doporučeno doplnit chybějící hodnostní sbory (mužstvo a poddůstojníci) a přehodnotit jejich stávající poměr (úprava hodnostní pyramidy).

Závěry, které vyplynuly z hodnotícího dokumentu, vyvolaly jasnou potřebu korigovat dosavadní reformní vývoj resortu obrany a výstavby armády. Vláda vydala pokyn k vypracování a předložení nového koncepčního materiálu, který upraví koncepční záměry další transformace resortu MO změněným podmínkám do roku 2018.

⁸⁴ Usnesení vlády ČR č. 640/2007 ze dne 11. června 2007, Zpráva o stavu reformy ozbrojených sil ČR.

5.2 Transformace resortu MO

Vláda přijala svým usnesením č. 1194 ze dne 22. října 2007 dokument *Transformace resortu Ministerstva obrany ČR* (dále jen Transformace), jehož cílem bylo přizpůsobit koncepční rámec realizace druhého kroku reformy změnám ve vývoji bezpečnostního prostředí, omezenému zdrojovému rámci a novým přístupům k výstavbě operačních schopností.⁸⁵ Dokument se stal kompromisem mezi záměry pro další zkvalitňování schopností vojsk a omezeními vyplývajícími ze snižování úrovně původně predikovaných obranných výdajů. Změna zdrojového rámce zcela nevyhnutelně znamenala úměrné prodloužení doby k realizaci některých potřebných akvizic a dalších projektů k dosažení požadovaných schopností.⁸⁶

Na základě zhodnocení vývojových trendů bezpečnostního prostředí byla *Transformace* postavena na předpokladu, že vzhledem ke svému členství v NATO a EU a s ohledem na dobré vztahy se sousedními státy se ČR nachází v příznivé bezpečnostní situaci a že možnost rozsáhlého vojenského napadení území ČR nebo dalších členských zemí NATO a EU je vysoce nepravděpodobná. Existovalo rovněž přesvědčení, že hrozba takového charakteru bude identifikovatelná s dostatečným časovým předstihem a že bude možné realizovat přípravu k její eliminaci ve spolupráci se spojenci. ČR tak mohla definitivně opustit koncepci samostatné obrany a úvahy o teritoriální obraně státu. Prioritou se stalo zajištění ochrany vzdušného prostoru. ČR tedy směřovala obrannou politiku k obraně svých a společenských bezpečnostních zájmů mimo vlastní území a to všude tam, kde by mohly být nebo budou ohroženy. Nepočítalo se přitom s možností samostatného vojenského působení v těchto operacích, tzn. vždy jen ve spolupráci se spojenci.

Z pohledu zdrojových omezení vycházela *Transformace* z vývoje, kdy byl plánovaný rozpočet resortu obrany v časovém období 2004–2010, ve srovnání s plánovanými finančními prostředky podle *Koncepce* z roku 2003, omezen o cca 45 mld. Kč. Pokud bychom porovnali vývoj zdrojového rámce s *Koncepcí* z roku 2002, byl by tento rozdíl ještě výraznější. Důsledky byly zřejmé. Bylo nutné odložit realizaci některých modernizačních projektů. Některé projekty byly posunuty za původně předpokládaný časový horizont. Některé záměry projektů bylo nutné omezit nebo zcela zastavit. Souběžně s těmito kroky byla hledána úsporná opatření v mandatorních a provozních výdajích resortu obrany. Byly vypracovány a postupně realizovány záměry optimalizace řídicích a dalších souvisejících procesů. Byly vypracovány návrhy na pokračující redukci nadbytečné infrastruktury, zásob a snížení počtu provozované techniky. Snahou změn bylo udržet a dále rozvíjet takové schopnosti armády, které budou i nadále účinně využitelné k prosazování životních, strategických a dalších významných bezpečnostních zájmů vymezených v Bezpečnostní strategii ČR. Toto prosazování by se realizovalo jak působením sil a prostředků na území ČR při ochraně vzdušného prostoru státu, tak i při zvládání krizových situací v rámci inte-

⁸⁵ *Transformation of the Czech Republic Ministry of Defense Sector* Czech Armed Forces Review 2008 Special Edition, CR MoD, Military Information and Service Agency. ISSN 1803-2125.

⁸⁶ MO ČR přehodnotilo rozsah zakázky na pořízení obrněných kolových transportérů ze 199 původně plánovaných kusů na 107.

grovaného záchranného systému a především při působení v zahraničních misích v rámci NATO, EU či dalších mezinárodních organizací nebo účelových koalicí.

Z pohledu nových přístupů k výstavbě schopností armády byla *Transformace* zaměřena na naplnění tzv. cílových operačních schopností. Pojem „cílové operační schopnosti“ byl chápán jako stav, kdy budou splněna plánovaná (zejména reorganizační a modernizační) opatření vedoucí k dosažení vyšší úrovně funkčnosti armády srovnatelné s úrovní ostatních armád členských zemí NATO a dalších partnerů. Podstatné je, že tento pojem vyjadřoval ve svém obsahu úroveň záměrů, představ a požadavků dalšího rozvoje schopností armády poplatných představám o budoucnosti v tom daném okamžiku jejich definování. Představy o cílových schopnostech armády se tak v roce 2007 odlišovaly od těch, které byly předpokládány v *Koncepcích* z roku 2002 i 2003. Dosažením tzv. počátečních operačních schopností k 31. prosinci 2006 byla armáda schopna naplnit minimální úroveň politicko-vojenských ambicí ČR, které vyplývaly z Vojenské strategie ČR z roku 2004. Přesto ale existovala určitá rizika a omezení při nasazení v operacích vysoké intenzity (velmi málo pravděpodobných) v rámci zabezpečování společné obrany členských zemí NATO.

Podstatná však byla skutečnost, že obsah cílových schopností se měnil v rámci nově definovaných požadavků na výstavbu sil v procesu obranného plánování NATO. Výstupem byly nové návrhy cílů výstavby sil pro všechny členské země na období let 2008–2018, jejichž splněním by mělo dojít k naplnění zamýšleného rozvoje schopností celé Aliance. Snahou bylo vytvořit podmínky pro získání takových vojenských schopností, které zabezpečí Alianci potřebné síly a prostředky pro plnění současných úkolů, povedou k rozvoji schopností pro příští období a zabezpečí zvládnutí nových bezpečnostních výzev v budoucnosti.

Vzhledem k problémům, se kterými se Aliance potýkala při zajišťování potřebného rozsahu a kvality sil pro vedení operací v Kosovu a především v Afghánistánu, byly tyto cíle mnohem ambicióznější, náročnější a implikovaly také vyšší kvalitu a použitelnost armády v expedičních mnohonárodních operacích, která spočívá ve zvyšování podílů nasaditelných vševojskových jednotek, zajištění jejich přepravy na strategické vzdálenosti a zajištění jejich personální a logistické udržitelnosti. Zároveň to znamenalo zefektivnění organizační struktury a dislokace armády při plnění úkolů nebojového charakteru v operacích na území ČR, zejména v rámci ochrany vzdušného prostoru a posilování integrovaného záchranného systému.

Transformace tedy směřovala, obdobně jako plánovací cyklus v NATO, k roku 2018. Byl to tedy rok, ke kterému byly harmonizovány transformační záměry rozvoje armády se záměry Aliance. Byl tak posunut termín dosažení cílových operačních schopností z roku 2012 do roku 2018 a ve vazbě na změny bezpečnostního prostředí byly upraveny politicko-vojenské ambice ČR. Došlo tak ke srovnání záměrů na rozvoj schopností armády s upraveným zdrojovým rámcem, které byly učiněny reálnějšími. Transformace reagovala na měnící se požadavky na operační schopnosti ve formě cílů výstavby sil do roku 2018 (Force Goals 2008) v rámci procesu obranného plánování NATO. Byly vytvořeny podmínky pro dosažení vyšší úrovně schopností armády, než jaká byla původně plánována Koncepcí, a pro naplnění závazku z istanbulského summitu NATO, který požadoval,

aby 40 % pozemních sil a sil určených pro jejich přímou podporu bylo strukturováno, vybaveno a připraveno pro nasazení v operacích (tzv. nasaditelné síly) a aby 8 % pozemních sil a sil určených pro jejich přímou podporu bylo přímo nasazeno v operacích nebo bylo v pohotovosti k bezprostřednímu nasazení.⁸⁷

V souladu s transformací se předpokládalo pořídit lehká obrněná vozidla a dokončit obměnu obrněných transportérů a středních nákladních automobilů. Ke zvýšení efektivity působení vojáka na bojišti a posílení jeho ochrany se plánovalo realizovat projekt „Voják 21. století“. Ke zvýšení udržitelnosti sil bylo potřebné pořídit operační zásoby.

Transformace počítala s provozováním pronajímaných nadzvukových letadel JAS GRIPEN, s provozováním a modernizací podzvukových letounů ALCA L-159. Dále se předpokládalo modernizovat transportní a bojové vrtulníky. Pro zajištění operačního použití armády a zajištění vzdušné přepravy sil a prostředků měly být pořízeny taktické transportní letouny. Zajištění strategické vzdušné přepravy se předpokládalo řešit zapojením do mnohonárodních a mezinárodních projektů.

Další způsob ochrany vzdušného prostoru státu vlastními silami měl být koncepčně řešen samostatně vypracováním záměru opatření po roce 2015, kdy končí pronájem nadzvukových letounů. Záměr měl zahrnout rozvoj prvků systému velení a řízení vzdušných sil, modernizaci senzorů (radiolokátorů) a pořízení aktivních prvků (letouny, protiletadlová ochrana).

V oblasti nemovité infrastruktury pozemních sil se stalo prioritou zabezpečení redислоkace útvarů spojené s realizací výstavby základen v Žatci, Bechyni a Přáslavicích. Ve prospěch leteckých sil se počítalo s dobudováním bojové a logistické zóny letecké základny Náměšť nad Oslavou a letecké základny Čáslav. Počítalo se s dokončením rekonstrukce a dostavbou ubytovacích budov v mírových posádkách. Dále měly být vybudovány odpovídající prostory pro provádění výcviku s využitím trenažérové a simulační techniky.

K dobudování skladových a dopravních kapacit pohonných hmot pro letecké základny Čáslav a Náměšť nad Oslavou, pro zabezpečení rekonstrukce zodolněného objektu centra řízení a vyhodnocování vzdušných sil a zapojení AČR do integrovaného systému velení a řízení protivzdušné obrany NATO se počítalo s využitím Programu bezpečnostních investic NATO (NATO Security Investment Programm – NSIP). Dále se předpokládalo vytvořit podmínky pro všestranné komunikační zabezpečení nasaditelných sil, dokončení výstavby transportních sítí komunikačních systémů na teritoriu státu a rozvoj operačně-taktického systému velení a řízení v prostředí NEC. Resort MO předpokládal pokračovat ve specializaci v rámci NATO na ochranu proti zbraním hromadného ničení.⁸⁸

⁸⁷ MO ČR předpokládá dosáhnout 60 % nasaditelnosti a 12 % udržitelnosti pozemních sil do konce roku 2014, a to v plném spektru aliančních operací.

⁸⁸ Na základě tzv. Pražské iniciativy, zaměřené na vytváření schopností NATO v oblasti ochrany proti zbraním hromadného ničení vybuďovala ČR na svém území alianční Centrum ochrany proti zbraním hromadného ničení (COPZHN). K 1. srpnu 2007 bylo COPZHN aktivováno jako mezinárodní vojenská organizace Joint Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Centrum of Excellence. Ročenka Ministerstva obrany ČR 2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2008, s. 27. ISBN 978-80-7278-452-3.

K naplnění cílů transformace do roku 2018 měly být uvolněny zdroje v rozmezí 1,4–2,0 % HDP. Prioritou bylo vytváření nasaditelných sil ke zvýšení schopností rychlého nasazení ve značné vzdálenosti od teritoria ČR a klimaticky i kulturně nezvyklém prostředí na úkor sil stacionárních. Dále se počítalo s provedením změn ve struktuře armády zavedením třístupňového systému velení na strategickém, operačním a taktickém stupni a s realizací výstavby lehkých motorizovaných praporů, logistického zásobovacího praporu ve vazbě na reorganizaci ženijních a záchranných útvarů. Vycházelo se přitom z kalkulací, které počítaly s dosažením cílových počtů osob resortu MO ve výši do 36 800 osob, tj. okolo 26 200 vojáků, 8 800 civilních zaměstnanců a 1 800 čekatelů, kteří nejsou ve svých odbornostech po dobu přípravy a vzdělávání pro potřeby armády využitelní. V oblasti hodnotní struktury mělo dojít ke snížení počtu hodnotní se současným vytvořením poddůstojnického sboru. Velký význam pro financování armády měl závazek vlády vyplývající z jejího usnesení, v souvislosti s přijetím transformačního dokumentu, trvale zajistit mimo rozpočet resortu obrany financování nákladů spojených s případným nasazením sil a prostředků armády vyčleňovaných do sil rychlé reakce NATO (NATO Response Force – NRF) a EU (Battle Group – BG).

Transformační dokument vytvořil opětovnou rovnováhu mezi politicko-vojenskými ambicemi ČR a zdroji uvolňovanými na jejich zabezpečení. Věcný obsah a časové horizonty jeho naplnění reagovaly na změny bezpečnostního prostředí a na důsledky, které z toho vyplývaly pro výstavbu a použití armády. Cíle a úkoly transformace byly v daném okamžiku nastaveny na realistický vývoj dostupných finančních, lidských a věcných zdrojů. Byl tak vytvořen předpoklad pro stabilitu rozvoje resortu obrany a armády v dlouhodobém plánovacím horizontu a vybudování moderních sil schopných prosazovat současné i budoucí životní, strategické a další důležité zájmy státu.

5.3 Vojenská strategie ČR (2008)

V návaznosti na transformační dokument byl vládou vydán úkol k aktualizaci Vojenské strategie ČR z roku 2004. Vojenská strategie byla vnímána jako základní strategický dokument v oblasti obrany země, který stanovuje základní principy výstavby a použití armády. Aktualizace vycházela z hodnocení bezpečnostní situace ČR, která umožnila akceptovat určitá rizika spojená s výstavbou armády a zajišťování obrany státu. ČR tak nepočítala s vytvářením reálně existujících sil a prostředků pro globální válečný konflikt vysoké intenzity. Výstavba armády se tak měla orientovat na nejpravděpodobnější scénáře jejího použití. Měly být vytvářeny takové schopnosti sil, které umožní chránit bezpečnostní zájmy ČR, především mimo vlastní území státu. Opatření směřující k nárůstu sil a prostředků v závislosti na zhoršování bezpečnostní situace ČR měly být rozpracovány zejména koncepčně tak, aby byla zajištěna jejich funkčnost při minimalizaci zdrojové náročnosti. V tomto smyslu se předpokládalo přehodnocení další existence výkonného systému pro zajištění mobilizace, rozsah udržované vojenské techniky, zbraní, munice a dalšího vojenského materiálu, přístup k udržování záloh (evidence a výcvik) a systém hospodářské mobilizace. K pořízení věcných prostředků k zajištění postupného nárůstu sil měly být připraveny potřebné projekty při důsledném uplatňování principu odložené potřeby. Nově vytvářený systém obrany státu i nadále vycházel z principu, že obrana státu je povinností všech jeho občanů, proto není možné rušit brannou povinnost.

V aktualizované Vojenské strategii⁸⁹ byla vládou stanovena úroveň politicko-vojenských ambicí ČR k zabezpečení jak vlastní obrany, tak i k přispění ke kolektivní obraně podle čl. 5 Severoatlantické smlouvy. Obrana území ČR měla být realizována vždy v rámci zajišťování obrany celé Aliance.

Při ozbrojeném konfliktu, který by ohrožoval svrchovanost a územní celistvost státu se předpokládalo nasazení všech sil a prostředků profesionální armády, včetně využití všeobecné branné povinnosti. Pro operace kolektivní obrany podle čl. 5 Severoatlantické smlouvy, kdy by nebyla bezprostředně ohrožena svrchovanost a územní celistvost země, měla být ČR schopna poskytnout pozemní síly a letectvo ze souboru sil předurčených v rámci obranného plánování NATO, jejichž hlavní částí je brigádní úkolové uskupení na bázi mechanizované brigády středního typu.

Ochrana vzdušného prostoru státu měla být zajištěna působením v integrovaném systému protivzdušné obrany NATO.

V případě politické shody se spojenci se ČR měla zapojit do mezinárodních projektů obrany proti nosičům zbraní hromadného ničení, zejména proti balistickým střelám.

ČR si měla udržet schopnost přijmout v případě potřeby alianční síly na vlastním území (HNS).

V případě zapojení do operací mimo čl. 5 Severoatlantické smlouvy měla být ČR připravena přispět k udržení mezinárodního míru a stability mechanizovanými jednotkami, speciálními silami, jednotkami ženijními, zdravotnickými a radiační, chemické a biologické ochrany, dopravním a taktickým letectvem a Vojenskou policií.

Schopnost účasti v souběžných operacích měla být zabezpečena nasazením:

- brigádního úkolového uskupení nebo jeho ekvivalentu vzdušných sil bez rotace;
- praporem úkolovým uskupením s rotací po šesti měsících. V rámci nasazení praporem úkolového uskupení měla být ČR schopna až na jeden rok poskytnout velitelství pro mnohonárodní brigádní úkolové uskupení;
- rotním úkolovým uskupením po dobu šesti měsíců s rotací nebo ekvivalentním uskupením letectva po dobu tří měsíců bez rotace;
- uskupeními do výše praporu určenými do pohotovosti v rámci sil rychlé reakce NATO (NRF) nebo EU (BG) v době, kdy by nebylo nasazeno brigádní úkolové uskupení.

ČR měla být i nadále schopna přispívat do dalších operací speciálními uskupeními nebo skupinami odborníků a to např. speciálními jednotkami a odřady, nebo expertními týmy v oblasti výcviku a poradenství a skupinami vojáků do mezinárodních štábů a pozorovatelských misí.

K podpoře civilním orgánům v krizových situacích nevojenského charakteru na území ČR měly být poskytovány na podporu Policie České republiky nebo integrovaného záchran-

⁸⁹ Rozhodnutí vlády č. 908 ze dne 23. července 2008. Dostupné na http://www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Vojensk__strategie__R-2008.pdf (cit. 10. března 2009).

ného systému ČR (IZS) ad hoc síly a prostředky v nezbytném rozsahu a podle dostupnosti. Mohly být posíleny jednotkami aktivních záloh. Do humanitárních a záchranných operací mimo území ČR měly být vyčleňovány na podporu civilních orgánů a organizací síly a prostředky nebo letecké přepravní kapacity podle okamžitých možností.

Naplnění takto nastavené úrovně politicko-vojenských ambicí vyžadovalo dosažení nejen kvantitativních, ale i kvalitativních parametrů v připravenosti armády (naplněnost osobami, vojenskou technikou, materiálem a vycvičenost). Na konci roku 2008 armáda vykazovala schopnost naplnit politicko-vojenské ambice ČR pouze v omezeném rozsahu. Velení armády předpokládalo, že úroveň připravenosti jednotlivých brigádních úkolových, praporečních a rotních uskupení k plnění takto nastavených politicko-vojenských ambicí v celém spektru operací téměř bez geografických omezení bude dosažena nejdříve na konci plánovacího období, tedy v roce 2018.

5.4 Dlouhodobá vize resortu MO

Je možné zcela oprávněně konstatovat, že resort obrany postrádal v průběhu dlouhého reformního a transformačního období po roce 1989 srozumitelnou dlouhodobou představu o svém rozvoji. Za tento nedostatek byl mnohdy kritizován. Tato nekoncepčnost negativně ovlivňovala například rozhodování o zdrojově nákladných modernizačních programech, které byly realizovány v rozsahu neodpovídajícím reálným potřebám armády. Dlouhodobý dokument měl tedy vycházet z analýzy předpokládaného vývoje bezpečnostního prostředí a veškerých aspektů ovlivňujících požadavky na budoucí schopnosti armády, včetně predikce zdrojové náročnosti realizace dlouhodobých záměrů. Zpracování dlouhodobého dokumentu, který by orientoval rozvoj schopností v perspektivě 20 let, bylo zahájeno v roce 2004. Cílem procesu bylo vypracovat tzv. *Dlouhodobý výhled rozvoje resortu obrany*, do jehož zpracování by se zapojily i ostatní resorty, vědecká pracoviště a bezpečnostní komunita.

V roce 2005 byl vypracován tzv. Koncepční záměr dlouhodobého výhledu zajištění bezpečnosti a obrany ČR, který měl být dokončen v roce 2006. Dokument se v souvislosti s výsledky voleb do parlamentu v roce 2006 a s následnými změnami ve vedení resortu obrany nepodařilo dovést do schvalovací fáze.

I přes tento negativní výsledek však existovala reálná potřeba disponovat dokumentem vizionářského charakteru. Již ve druhé polovině roku 2006 byly zahájeny práce na Dlouhodobé vizi resortu MO. V rámci jejího zpracování byly provedeny některé experimenty s využitím simulací, při kterých byly v rámci velitelsko-štábního cvičení na úrovni brigády ověřovány vybrané technologie pro rozvoj operačních schopností armády v budoucnosti.

Dlouhodobou vizi resortu obrany se podařilo dokončit v létě roku 2008, kdy byla vládou projednána a vzata na vědomí.⁹⁰ Dlouhodobá vize stanovila směr a priority pro

⁹⁰ Usnesení vlády č. 908 ze dne 23. července 2008. Dostupné na http://www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Dlouhodob_vize_resortu_Ministerstva_obrany.pdf (cit. 13. března 2009).

rozvoj schopností, jejichž vytvoření bylo vnímáno za nezbytné pro efektivní realizaci obranné politiky ČR v horizontu příštích 20. let. Požadavky na dlouhodobý rozvoj schopností vycházely ze závěrů analýz dlouhodobých trendů vývoje bezpečnostního a operačního prostředí.

Dlouhodobá vize definovala čtyři oblasti strategických priorit:

- výstavba funkčního systému obrany státu,
- výstavba nasaditelných a interoperabilních sil,
- zajištění efektivní organizace, řízení a velení,
- kompetentní a motivovaní lidé.

Dlouhodobá vize resortu obrany nebyla považována za dlouhodobý plán, v jehož rámci by byly stanoveny kroky jejího postupného dosahování ve vazbě na zdroje. Vyžadovala tak další rozpracování na procesu obranného plánování do koncepcí a plánů.

Vypracováním Dlouhodobé vize resortu MO, aktualizací Vojenské strategie ČR a zpracováním dokumentu Transformace resortu obrany bylo v roce 2008 dokončeno formulování politického zadání pro další výstavbu a použití armády. Následovalo jeho rozpracování do dalších koncepčních a plánovacích dokumentů. Plánovací proces byl usměrněn Směrnicí ministryně obrany pro plánování činnosti a rozvoje resortu MO na roky 2009–2014 (Směrnice), která byla vydána na konci roku 2007. Směrnice vytyčila strategické cíle resortu MO a pro jejich splnění stanovila úkoly, priority a limity zdrojů. Směrnice byla rozpracována do Střednědobého plánu činnosti a rozvoje resortu MO na roky 2009–2014, který identifikoval programy, projekty a akce k plnění strategických cílů.

Strategické cíle resortu obrany směřovaly k:

- vytvoření funkčního systému obrany státu ve spolupráci s ostatními prvky státní správy a zajištění nezbytně potřebné úrovně jeho schopností s možností jejich rozvoje (nárůst sil a prostředků) v závislosti na změnách bezpečnostní situace ČR a předpokládaných důsledcích;
- výstavbě nasaditelných a interoperabilních sil, které budou schopny plnit úkoly ve spolupráci se spojenci v celém spektru aliančních a koaličních operací (včetně vedení bojové činnosti vysoké intenzity) v náročných geografických a klimatických podmínkách (mimo arktické oblasti) a kulturně odlišném prostředí;
- rozvoji moderní a efektivně řízené organizace s jednoduchou a adaptabilní organizační strukturou permanentně zvyšující svoji výkonnost a kvalitu prováděných činností s využitím dostupných nástrojů moderního řízení a velení a jeho informační podpory;
- získání a udržení kompetentních a motivovaných lidí, kteří zajistí budoucí rozvoj resortu obrany;
- dokončení operačně přijatelné a společensky akceptovatelné dislokace;
- realizaci promyšlené modernizace a moderní infrastruktury.

Strategické cíle resortu obrany otevřely prostor pro rozvoj schopností, které měly být efektivně využitelné pro eliminaci nejpravděpodobnějších bezpečnostních rizik vyplýva-

jících z mezinárodního terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, slabých a zhroucených států a narušení dodávek strategických surovin. Pro zvládnutí méně pravděpodobných, ale z pohledu důsledků nejzávažnějších krizových situací v podobě regionálních a globálních válečných konfliktů ohrožujících bezpečnostní zájmy ČR se předpokládalo, že bude k dispozici dostatečný časový prostor pro účinnou reakci a pro rozvoj potřebných schopností v rámci funkčního, administrativně a ekonomicky nenáročného systému postupného nárůstu sil. Samostatné vojenské použití AČR mimo území ČR se nepředpokládá.

6 PERSONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ POLITIKA

Lidé jsou nejvýznamnějším atributem každé organizace, jejich kvalita je dána úrovní jejich znalostí, stupněm vycvičenosti a rozsahem získaných zkušeností. Zajištění požadované úrovně personálu jak z pohledu kvantitativních, tak i kvalitativních ukazatelů je zásadním způsobem ovlivněn účinností personální a sociální politiky resortu obrany a funkčností systému personálního řízení.

Veškeré reorganizační, reformní a transformační změny realizované resortem obrany po roce 1989 se vždy dotkly významným způsobem i jeho personálu. V prvních letech se jednalo o určitou očistu armády od těch osob, které byly morálně zdiskreditovány v období komunistického režimu a nebo neposkytovaly žádné záruky z pohledu rychlé realizace potřebných reforem.

Bohužel je nutné zcela upřímně konstatovat, že v průběhu realizace reformních kroků opustili armádu i lidé, které bylo možné považovat za perspektivní, ale kteří nebyli podmínkami služby v armádě dostatečně motivováni k dalšímu působení v této organizaci. Mezi tyto podmínky nepatřila jen výška platu a rozsah sociálních výhod, ale byla to i míra nejistoty, neexistence nebo omezené možnosti kariérního postupu, vnitřní poměry v armádě jako takové a celkově nízká vnitřní kultura této organizace, včetně klesající technologické úrovně armády a zhoršování pracovních podmínek. Určitě ne jako poslední patří k těmto aspektům i určitá diskreditace vojenského povolání a služby v armádě jako takové bezprostředně po roce 1989.

Profesionalizaci armády se resort obrany se svými požadavky na doplňování vhodným personálem ocitl od roku 2005 v soutěži na volném trhu a jeho personální a sociální politika musela na tyto změny velmi pružně reagovat. Udržení schopnosti perspektivního zaměstnavatele s motivujícími podmínkami pro službu se tak stalo obrovskou výzvou pro personální řízení, především v období intenzivního působení armády v náročných zahraničních operacích, zvyšování rozsahu výcviku, neuspokojivého demografického vývoje a celkově snižující se zdravotní a fyzické způsobilosti mladé generace. Spoléhání se na to, že problémy se získáváním vhodného personálu vyřeší krátkodobá ekonomická recese a mírně nadstandardní platy s určitým spektrem sociálních výhod by se mohlo stát resortu obrany osudové. Personální a sociální politika by se však měla orientovat především na poskytnutí lukrativní a do jisté míry specifické a pečlivě řízené kariéry, posílení celospolečenského uznání vojáků a rozvoj vnitřní kultury v celém resortu obrany.

6.1 Situace v porevolučním období

Kariéra vojáka z povolání, ať již příslušníka generálského, důstojnického nebo praporčíckého sboru, byla postavena na jeho celoživotní povaze. Za normálních podmínek tedy sloužil voják z povolání v armádě do doby dosažení důchodového věku. Odchod z armády byl více či méně problematickou záležitostí, a to i v případě, kdy voják z povolání již neměl zájem v této službě z jakýchkoli důvodů pokračovat. Proto se není možné divit, že nespokojení či demotivovaní vojáci z povolání využili první příležitosti k odchodu z armády, která se jím naskytla při odmítnutí podpisu nové přísahy na jaře roku 1990.

Bezprostředně po listopadové revoluci byl zahájen proces prověřování vojáků z povolání. Nově jmenovaný ministr obrany generál Vacek zahájil pod tlakem nové politické elity prověrky loajality důstojníků vůči nově nastupující demokratické moci. Uskutečněny byly tzv. *atestace důstojnického sboru*, které však měly spíše formální charakter. Nedostatkem tohoto přístupu bylo, že umožňoval odstranit mnoho schopných důstojníků s nálepkou „ortodoxní komunista“, zatímco někteří bezvýhradní stoupenci komunistického režimu, kteří sloužili v nepolitických specializacích, měli možnost zůstat. Podle některých kritiků účinnosti těchto personálních změn, zůstali mnozí z důstojníků, kteří byli převedeni ze svých funkcí prostřednictvím atestací a lustračního procesu, „schováni“ na méně exponovaných místech. Týkalo se to např. bývalých příslušníků kontrarozvědky v nově vytvořené „Vojenské policii“ a politických pracovníků v již zmíněných „Správách“ („*Správa pro výchovu a kulturu*“, později reorganizovaná a přejmenovaná na „*Správu sociálního řízení*“), nebo byly pro ně vytvořeny nové civilní funkce v rámci resortu obrany.⁹¹

Nedílnou součástí transformace personálního složení armády v tomto období bylo také uplatnění zákona č. 119/1990 Sb., o soudních rehabilitacích, a zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. V souladu s těmito zákony požádalo o rehabilitaci téměř 12 000 bývalých příslušníků ČSLA, z nichž 2 500 rehabilitováno nebylo. V průběhu let 1990–1992 bylo přijato do služebního poměru celkem 1 135 rehabilitovaných vojáků z povolání (z toho bylo 1 023 důstojníků a 112 praporčíků), kteří byli z armády propuštěni v letech 1948–1989.⁹² V souladu s novou Vojenskou doktrínou ČSFR z roku 1991, orientovanou především na rovnoměrné rozmístění vojsk po celém území republiky, se v armádě uskutečnily rozsáhlé změny. V průběhu reorganizace a redislokace jednotek došlo ke změně složení vojenských kolektivů a k zahájení personální restrukturalizace armády podle výkonového principu, na rozdíl od dřívějšího výsluhového. Specifickým problémem bylo řízení vojenských kariér podle národnostního principu (vojáci slovenské národnosti měli třetinové zastoupení ve všech sledovaných strukturách s výjimkou sdělovacích prostředků, což bylo ve srovnání s první republikou a poválečnou situací bezprecedentně kladným jevem).⁹³ Nicméně mnohé problémy, zvláště v personální oblasti, zůstaly nevyřešeny, a to přesto, že se vytvořily základní podmínky pro řízený personální proces na základě uvedeného výkonového principu.

V souvislosti s rozsáhlými reorganizačními změnami v dislokaci vojsk se sociální stránka života vojáků z povolání výrazně zhoršila. Důsledkem studené války bylo, že v době sametové revoluce sloužilo na 90 % příslušníků ČSLA v západních oblastech země. Když došlo k redislokaci jednotek z této oblasti, museli vojáci z povolání opustit mnoho plně vybavených posádek, které umožňovaly ubytování rodin vojáků, kvalitní školy pro děti a pracovní příležitosti pro manželky. Vznikly nové posádky, ale všechny nebyly plně vybaveny, manželky vojáků měly problémy najít práci v méně rozvinutých

⁹¹ ULRICH, M.P., *Democratizing Communist Militaries*, The University of Michigan Press, 1999, s. 115.

⁹² Bílá kniha o obraně (op. cit. 11), s. 23.

⁹³ RAŠEK, A., Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, *Vojenské rozhledy* č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 20.

oblastech země, což ve svých důsledcích prohlubovalo celkový úpadek rodinných příjmů. Protože se snížil počet posádek, ty, které zbývaly, byly přeplněny, což často neumožňovalo vojákům z povolání žít se svými rodinami. Při akutním nedostatku bytů nebylo již reálné, aby vojáci z povolání spoléhali jako dříve na tradiční dosažitelnost bytů od místních samospráv. Proto většina vojáků z povolání řadu let žila v průběhu pracovního týdne na ubytovnách a rodiny navštěvovala o víkendech.⁹⁴ Personální a sociální situace se pro mnoho českých a slovenských vojáků z povolání navíc zkomplikovala v důsledku rozdělení federace, kdy řada z nich odmítla přijmout nové občanství a musela se opět přestěhovat do nových posádek podle státní příslušnosti, kde však neměla potřebné zázemí.

Relativní vzestup ekonomické prosperity ČR v porevolučních letech vedl k všeobecnému nedostatku zejména kvalifikovaných pracovních sil, což se projevilo ve zvýšených pracovních příležitostech pro mladé lidi. Zejména prudký rozvoj sféry služeb nabízel pracovní příležitosti schopným jedincům, a to bez ohledu na jejich předchozí kvalifikaci. Mezi hlavní faktory, které nepříznivě ovlivnily úsilí o udržení zejména mladších důstojníků v armádě, tak patřily, vedle celkového úpadku situace vojenských rodin, narůstající šance dosáhnout zlepšeného životního standardu v soukromém sektoru civilní sféry i v podnicích s mezinárodní účastí. Výši ohodnocení v těchto podnicích resort obrany konkurovat nemohl.

Podle tehdejších výzkumných zjištění prováděných „Vojenským ústavem sociálních výzkumů“ čekalo na nejvhodnější příležitost k odchodu z armády 22 % vojáků z povolání, u nejmladších důstojníků se jednalo o více než polovinu.⁹⁵ Rozměr pokračujícího exodu byl tak tvořen zejména mladými vojáky z povolání se středoškolským a vysokoškolským vojenským vzděláním a často s obtížně nahraditelnou odborností, jako byli např. piloti. Tito důstojníci uváděli mezi hlavní příčiny odchodu z armády nízkou prestiž vojenské profese, problémy s ubytováním, zhoršenou organizací práce, špatné mezilidské vztahy a nedostatek perspektivních příležitostí v ozbrojených silách.⁹⁶ Od roku 1990 do konce roku 1993 odešlo z armády více než 25 000 vojáků z povolání (60 % důstojníků a generálů, 40 % poddůstojníků a praporčíků). Z uvedeného počtu největší skupina (39 %) odešla v roce 1990, 15 % v roce 1991, 20 % v roce 1992 a 26 % v průběhu roku 1993. Celkem 60 % vojáků z povolání odešlo z armády na vlastní žádost (z důvodů hodných zvláštního zřetele nebo po splnění převzatého závazku), 10 % do důchodu a 9 % pro organizační změny. K jejich odchodu zřejmě přispěly i tehdejší, ne vždy objektivní, výpady některých sdělovacích prostředků proti armádě. Po rozdělení ČSFR a vzniku AČR bylo značné procento vojáků znechuceno výroky prvního lidoveckého ministra obrany Antonína Baudyše, který označil vojáky z povolání, v souvislosti se srpnovými událostmi roku 1968, za vlastizrádce a velezrádce. Jak známo, drtivá většina z těchto mladších důstojníků

⁹⁴ ULRICH, M.P.(op. cit. 91), s. 116.

⁹⁵ PADUCHA, P., PURKRÁBEK, M., *K předpokladům pro rozvoj vojáků – občanů budoucí české armády*, Vojenské rozhledy – mimořádné číslo, FMO – Magnet Press, Praha, 1992, s. 22.

⁹⁶ RAŠEK, A. (op. cit. 93), s. 22.

v té době v armádě nesloužila anebo působila v nižších funkcích.⁹⁷ Zmíněný výrok také opomíjel skutečnost, že podobně jako v roce 1938, kdy v důsledku mnichovské dohody bylo armádě znemožněno bojovat proti německým nacistickým okupačním jednotkám, tak i v roce 1968, v době okupace země vojsky Varšavské smlouvy, museli vojáci pouze respektovat politické rozhodnutí tehdejšího vedení státu.

Voják z povolání se zmíněnou nálepkou také těžko mohl získat autoritu u vojáků základní služby a vyžadovat od nich tolik potřebnou kázeň a plnění dalších základních vojenských povinností. Je přitom nesporné, že k nízké autoritě vojáků z povolání u vojáků základní služby přispívala především jejich malá připravenost řešit mezilidské vztahy jinak, než bylo obvyklé v minulém režimu, kdy se od armády vyžadovala schopnost rychlého nasazení na základě přísné disciplíny a eventuálně trestů. U vojáků z povolání také v té době nebyl příliš rozšířen zájem o zvyšování znalostí i z jiných oblastí života než z čistě odborné problematiky, např. z kultury, historie, společenských věd apod.

Dalším nepříznivým faktorem, který ovlivnil postoje zejména mladších vojáků z povolání, byla i poměrně nízká prestiž vojenské služby v ČR. Ve společnosti existoval rozšířený názor, že v ČSLA jsou *„pouze druhořadé osoby, které si vybraly vojenskou službu jako profesi proto, že nemají jinou možnost uplatnění“*. Tento postoj se však časem začal měnit ve prospěch oceňování úlohy armády a jejich příslušníků, zejména v souvislosti s rozšiřováním působení ozbrojených sil v mezinárodních mírových operacích a s jejich významným podílem na záchranných akcích při povodních, zejména v letech 1997 a 2002.

V důstojnickém sboru AČR existoval v polovině 90. let všeobecný názor, že vláda se nestará o řešení vojenských problémů. Zejména mladší vojáci z povolání si stěžovali rovněž na nezájem parlamentu přijmout legislativu potřebnou ke snížení početního stavu důstojníků ve vysokých hodnostech a k poskytnutí dostatečných fondů na vojenskou infrastrukturu a výcvikové potřeby.⁹⁸

Zmíněný zesílený zájem o odchod z armády svědčil mj. o tom, že demokratizační proces, ve svých zejména humanizačních opatřeních vedl spíše ke zlepšení podmínek výkonu služby vojáků základní služby, méně již vojáků z povolání. Málo výrazně také ovlivnil vlastní proces vojenského řízení a vztahů mezi podřízenými a nadřízenými, kde převažovalo autokratické řízení zdůrazňující administrativní metody. Nepodařilo se rovněž ve větším měřítku rozvinout participativní styl vedení, který by lépe osobně zainteresoval a motivoval podřízené k výkonu povolání.⁹⁹

Průvodním jevem celkového nepříznivého stavu v personální a sociální oblasti, včetně pokračující nízké prestiže profese vojáka z povolání, byl v té době i pokles zájmu o studium na vojenských vysokých školách. K nezájmu přispíval i růst pacifistických nálad, snižování stavů armády i poměrně vysoká míra zaměstnanosti. Nebylo rovněž možné

⁹⁷ GAVLAS, P., RAŠEK, A., Přípravné období rozdělení čs. státu a armády, Vojenské rozhledy č. 1/2003, MO ČR – AVIS, Praha 2003, s. 149, Rašek A. (op. cit. 93), s. 24.

⁹⁸ ULRICH, M.P. (op. cit. 91), s. 120.

⁹⁹ PADUCHA, P. (op. cit. 95), s. 22.

počítat jako dosud s absolventy zejména vojenských gymnázií v Praze, Moravské Třebové a Opavě, které začalo Ministerstvo obrany rušit. Resort obrany si v rámci své postupné transformace ponechal pouze tzv. Vojenskou střední školu a Vyšší odbornou školu v Moravské Třebové. V ČR tak byly vojenské vysoké školy schopny splnit počty předepsané resortem obrany pouze na 25–50 %. Proto nebyla při přijímání nových studentů žádná soutěživost a kvalita zájemců o vojenské studium, v porovnání s úrovní studentů na civilních vysokých školách, nebyla srovnatelná.¹⁰⁰ Jak ukázaly výsledky výzkumných šetření, malou perspektivu prokázal i záměr velení armády na získání studentů a absolventů civilních vysokých škol pro práci v ozbrojených silách. Mezi nejčastější překážky patřily nezájem o dlouhodobější službu, přehnané finanční nároky, možnost volby místa posádky a přidělení bytu.¹⁰¹

Absence vytvoření odpovídajícího legislativního rámce stanovujícího jednoznačně definované úkoly, odpovědnost a pravomoci armády jako celku a v neposlední řadě i práva a povinnosti jejích příslušníků, a to více než čtyři roky od vzniku AČR, se negativně odrazila rovněž na komplikované personální a sociální oblasti vojáků z povolání. Jak známo, v té době nebyla činnost všech armádních složek přesně zakotvena a definována ani v Ústavě ČR, včetně právní úpravy povinnosti fyzických i právnických osob k obraně vlasti.

Tyto skutečnosti se nepochybně projeví v nedostatečné právní úpravě personální problematiky v resortu obrany. Mnohé oblasti činnosti armády, tedy i oblast personální, byly v té době řešeny formou nejrůznějších interních normativních aktů. S přihlédnutím k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod se jednalo o nežádoucí stav, neboť dle uvedených vrcholných právních norem lze veškeré povinnosti (tedy i ve směru služebně-právním) ukládat pouze na základě zákona.

Tehdejší v praxi uplatňované personální zásady, vyplývající z obsahu některých materiálů či vystoupení představitelů resortu, týkající se např. délky služby, se ve struktuře všech tří kategorií velitelského sboru (důstojníci v další službě, praporčíci a dělesloužící poddůstojníci) orientovaly především na preferování služby na čas, tj. do deseti let s následnou tzv. druhou kariérou v civilním sektoru. Kritici tohoto systému poukazovali na to, že v tomto případě nebyl uplatněn skutečně systémový přístup, beroucí v úvahu analýzu všech podstatných okolností, vlivů a souvislostí. Za pravděpodobně jediné a rozhodující kritérium všech přijímaných opatření označovali okamžitou, tj. krátkodobou úsporu finančních prostředků, aniž by se braly v úvahu důsledky těchto úsporných opatření v delším časovém období. K předpokládanému malému zájmu mladé generace o službu v armádě mohla rovněž přispět, kromě uvedené služby na čas, i tendence poskytovat při-

¹⁰⁰ ULRICH, M.P. (op. cit. 91), s. 120.

¹⁰¹ RAŠEK, A., Sociálně politické poznávání v armádě v polistopadovém období (2. část), Vojenské rozhledy č. 2/2005, MO ČR – AVIS, Praha, 2005, s. 113.

padným zájemcům co nejnižší úroveň vzdělání s „odůvodněním“, že vysokoškolsky vzdělaných důstojníků (příslušníků velitelského sboru) armáda tolik nepotřebuje.¹⁰²

K nápravě těchto legislativních nedostatků došlo až koncem 90. let přijetím souboru branných zákonů, v souvislosti s členstvím ČR v Severoatlantické alianci. Tato skutečnost se také pozitivně projevila v posílení společenského postavení, jistoty i sebedůvěry vojáků z povolání.

V roce 1995 byl v resortu obrany vypracován a schválen systém hodnocení vojenských profesionálů (kodifikován rozkazem ministra obrany č. 58/1995) pod názvem *Soubor zásad kariérního řádu vojenského profesionála AČR (dále Soubor)*. Soubor vytyčoval způsob a podmínky povyšování v hodnostech a postup ve funkcích, přičemž předpokládal pevné přiřazení hodností k funkcím a určoval model struktury hodnostního složení vojenských profesionálů v cílovém stavu. Systemizace funkcí a hodností měla přispět k dosažení rovnoměrného rozložení hodností srovnatelného s armádami demokratických států. Kromě toho měla umožnit i další reorganizaci s redukčními cíli, a to podstatným snížením úrovně dosud plánovaných hodností, jejich převedením na nižší kategorie vojenských profesionálů nebo na funkce občanských zaměstnanců vojenské správy. V návaznosti na tato opatření byl ve stejném roce rozkazem ministra schválen *Systém hodnocení profesionálních kvalit vojáků z povolání a v další službě*. Jeho cílem bylo přispět k rozvoji profesionálních a osobních kvalit vojáků a objektivizovat výběr kandidátů na postup v síti kariér.

Systém zahrnoval čtyři formy hodnocení:

- *průběžné hodnocení* plnění úkolů (ústní);
- *periodické hodnocení profesionálních kvalit* vyhotovené v písemné formě za každý výcvikový rok (hlavní forma hodnocení);
- *kariérové hodnocení profesionální způsobilosti* určené k vyhodnocení celkové způsobilosti vojáka k výkonu určité funkce nebo k jeho povýšení, případně k ukončení služebního poměru;
- *speciální hodnocení*, vyjadřující psychologické a jazykové předpoklady vojáka k výkonu přesně určených funkcí nebo činností.

Pro podporu zavádění výše uvedeného Souboru byly Vyhláškou MO č. 113 z r. 1996 rovněž nově koncipovány odborné požadavky pro jmenování a povýšení do vyšší vojenské hodnosti. Vyhláška současně řešila i oblast výběrového řízení při obsazování některých funkcí, studium vojáků z povolání a některé další záležitosti související se službou vojáků z povolání. Koncem roku 1996 byl také zrušen zvláštní schvalovací režim, týkající se obsazování alternativních funkcí občanskými zaměstnanci. V souladu s přijatými zásadami kariérního řádu byla zpracována *„Koncepce dalšího vzdělávání v resortu Ministerstva obrany“*. Jejím smyslem bylo dosáhnout vzdělávacích standardů v kariéře příslušníka resortu s využitím vojenských škol, školicích a výcvikových zařízení, civilních institucí

¹⁰² NOVÁK, J., CHAMRÁD, J., HODBOŘ, L., Zamyšlení nad současným stavem personální práce v resortu obrany, *Vojenské rozhledy* 3/1997, MO ČR – AVIS, Praha, 1997, s. 66–77.

a studia v zahraničí. K 1. 1. 1997 nabyl účinnosti předpis věnovaný jazykové přípravě v resortu obrany, jehož obsahem byla organizace a řízení jazykové přípravy a ověřování znalostí podle standardizačních norem STANAG 6001.¹⁰³

Nedílnou součástí personálních činností se v polovině 90. let stala prevence sociálně-patologických jevů. Zahrnuje jednak prevenci kriminality, šikany a rasismu, jednak prevenci alkoholismu a zneužívání drog. V roce 1995 byla připravena a schválena „*Koncepce a program prevence sociálněpatologických jevů v resortu obrany na léta 1995–1998*“ (dále *Koncepce*). Tento materiál navazoval na celostátně platné koncepce a současně respektoval armádní specifika. Koncepce orientovala pozornost především na primární prevenci, tedy na působení na všechny základní sociální skupiny v armádě (brance, odvedence, vojáky v činné službě, občanské zaměstnance). Dále na sekundární a terciární prevenci, spočívající v péči o problémové jedince a ty, kteří již byli souzeni za některý trestný čin. Koncepce rovněž zdůrazňovala nutnost rozvoje zdravého životního stylu a aktivního využívání volného času.¹⁰⁴

Ke zlepšení podmínek odchodu vojáků z povolání z armády do civilního zaměstnání začal resort obrany také pořádat různé druhy rekvalifikačních kurzů, poskytovaných na náklady MO před propuštěním z armády. I když nešlo o novou formu (byla na krátkou dobu zavedena již v roce 1958), v polistopadovém období byla její realizaci věnována větší pozornost, o čemž svědčí zřízení „*Institutu vzdělávání a rekvalifikace*“ v roce 1992. Úroveň informovanosti o této možnosti výrazně ovlivňovala počty absolventů rekvalifikačních kurzů, kdy zpočátku byla rekvalifikace poskytnuta jen každému dvacátému odcházejícímu vojákovi z povolání. V posledním období již přibližně každému desátému vojákovi. Výsledky výzkumu, které se zabývaly civilním uplatněním bývalých vojáků, ukázaly, že rekvalifikace je významným diferenciacním faktorem působícím na jejich sociálně ekonomické postavení, kdy většina z nich také svou rekvalifikaci v nové profesi uplatnila.¹⁰⁵

6.2 Pozitivní dopad integrace ČR do NATO

V procesu přípravy tří kandidátských zemí (ČR, Maďarsko a Polsko) na plánované začlenění do NATO v roce 1999 byla ČR pověřena gestorstvím pro lidské zdroje předurčené do aliančních struktur. Cílem této aktivity bylo harmonizovat vzájemné postupy v personálních otázkách přijímacího procesu. Na několika schůzkách zástupců uvedených zemí se v průběhu roku 1998 např. posuzovala problematika výběru osob a jejich příprava, dále jazykové vzdělání a osvojování metodiky plánování potřeby personálu pomocí již zmíněného obranného plánovacího dotazníku DPQ.¹⁰⁶ Zvýšené úsilí velení AČR v této oblasti personální práce nepochybně přispělo k relativně bezproblémovému začlenění

¹⁰³ Armádní ročenka '96, MO ČR – AVIS, Praha, 1997, s. 52, 53.

¹⁰⁴ Armádní ročenka '95, MO ČR – AVIS, Praha, 1996, s. 65.

¹⁰⁵ RAŠEK, A. (op. cit. 101).

¹⁰⁶ Ročenka '98, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 49.

jazykově i odborně dobře připravených českých expertů na vyčleněná místa po vstupu země do Aliance.

V oblasti vojenské legislativy se hlavní úsilí zaměřilo zejména na vypracování souboru branných zákonů, které by byly určující i pro personální politiku, její řízení a práci. Ústřední postavení a význam měl návrh zákona o vojácích z povolání, který se opíral o výkonový princip jakožto vůdčí, na rozdíl od dosud převládajícího výsluhového principu. Schválení souboru branných zákonů Parlamentem ČR v říjnu 1999 představovalo významný mezník v našem branném zákonodárství a znamenalo i systémový posun v resortní personalistice vedoucí k posílení koncepčně založených prvků jejího rozvoje. Zejména již zmíněný zákon o vojácích z povolání vnesl zásadní změny do pojetí i průběhu služebního poměru. V rámci transformace personálních kategorií byla kategorie poddůstojníků v další službě zcela zrušena, takže všichni profesionálové přešli výlučně do branného poměru vojáků z povolání, a to zásadně na smluvně podloženou dobu určitou. Tato úprava jednoznačně podporovala již zmíněný výkonový princip. Zásluhovost se tedy začala prosazovat v pravidlech určujících režim personálního řízení, což dokládaly nejenom striktně vymezené povinnosti a práva (včetně jejich taxativních omezení v oblasti politicko-pracovní), ale i zcela jinak organizovaný systém hodnocení, stejně jako přiměřenější kompenzace specifických požadavků na službu ve vojenském stejnokroji. Tento zákon tak měl otevřít cestu k proměně armády v armádu po všech stránkách moderní, především tam, kde se jedná o vedení lidí a péči o jejich zabezpečení a zajistit tak kompatibilitu s aliančními spojenci.

Nárůst prestiže armády ve společnosti potvrzovaly jednak tehdejší průzkumy veřejného mínění a dále úspěchy v náborové oblasti, konkrétně zvyšující se zájem o všechny typy studia na vojenských školách a o povolání vojenského profesionála.¹⁰⁷

6.3 Kritické hodnocení situace v personální a sociální oblasti po roce 2000

Přes určité pozitivní změny koncem 90. let bylo hodnocení oblasti personální politiky po roce 2000 v „*Koncepci výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR*“ z roku 2002¹⁰⁸, značně kritické. Podle tohoto hodnocení neprošlo řízení lidských zdrojů v resortu obrany v uvedené době zásadnější systémovou změnou. Personální politika se orientovala zejména na celkové početní stavy armády bez definování cílových počtů v hodnostních sborech. Početní stavy každý rok významně klesaly, ale poměr mezi jednotlivými sbory se měnil velmi pomalu. Jednalo se o dědictví z období před rokem 1989, kdy hodnostní struktura armády odpovídala tzv. modelu důstojnické armády, pro kterou bylo typické silné profesionální jádro složené z důstojníků, kteří v případě mobilizace

¹⁰⁷ Ročenka '99, MO ČR – AVIS, Praha, 2000, s. 92, 93.

¹⁰⁸ Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, Areport, zvláštní číslo, MO ČR – AVIS, Praha, 2002, s. 6.

vytvářeli vysoce profesionální jádro mobilizovaných útvarů.¹⁰⁹ Systemizace služebních míst, zejména jejich vazba na hodnostní sbory, zpracování jejich katalogu a provázanost s platovým systémem, byla dlouhodobě nedostatečně řešena. Obdobně i kariérní řád zůstal jen u stanovení zásad, ale kariérní dráhy nebyly definovány v souvislosti s reálnou organizační strukturou.

Do vzdělávání se negativně promítla nedokončená systemizace služebních míst. Vysokoškolské studium sice zabezpečovalo kvalitní úroveň akademických znalostí, nebylo však dostatečně spojeno s přípravou na působení důstojníka – vojenského manažera. Současně se do výchovy studentů nepodařilo prosadit tradiční vojenské hodnoty. Vznikl tak rozpor mezi reálnými potřebami ozbrojených sil a výstupy z vojenského školství. Poměr počtů zabezpečovacího personálu k počtu studentů ukazoval na nízkou efektivitu vojenského, především univerzitního vzdělávání.

V oblasti kvality života nebyly v potřebné míře rozvíjeny programy orientované na potřeby vojáka, kterými by se podařilo eliminovat nevýhody vojenské služby. Současná právní úprava odměňování vojáků z povolání také zatím neumožňovala dosáhnout souladu mezi služebním hodnostním a platovým postupem.

Pozitivním faktem bylo, že od roku 2000 se podařilo zahájit výstavbu nového systému získávání vojenských profesionálů na principech personálního marketingu. Byl vybudován a do reálného provozu také uveden informační systém o službě a personálu.

6.4 Přechod k profesionální armádě

Nepříznivý demografický vývoj mužské populace, pokles počtu branců schopných vojenské služby a rozšířená snaha vyhýbat se nástupu vojenské základní služby se staly limitujícími veličinami pro existenci funkční armády, která byla založena na služební povinnosti občanů. Společně se vzrůstající potřebou nasazovat armádu v operacích mimo území ČR a s požadavkem vysoké úrovně vycvičenosti se tak potvrdila nezbytnost přejít k plně profesionální armádě. Zatímco výše zmíněná *Koncepce z roku 2002* počítala s vytvořením plně profesionální armády nejpozději v roce 2006, následná *Koncepce z roku 2003 přepracovaná na změněný zdrojový rámec*, vedla k přijetí rozhodnutí o ukončení vojenské základní služby ke konci roku 2004. Dne 4. listopadu 2004 Parlament schválil *zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*, kterým byl zároveň zrušen dosavadní zákon č. 218/1999 Sb. Nově přijatý zákon rušil ustanovení týkající se základní (náhradní) služby v souvislosti s jejím ukončením a nově upravil zejména problematiku odvodního řízení, základní přípravy a vojenských správních úřadů. Posledním nástupním termínem vojáků v základní službě byl 30. březen 2004. V dalším průběhu roku se již odvedenci „nepovolávali“ a základní služba byla definitivně ukončena dnem 22. prosince 2004 propuštěním posledních vojáků základní služby do zálohy.

¹⁰⁹ PERNICA, B., *Profesionalizace ozbrojených síl – trendy, teorie, zkušenosti*. MO ČR — AVIS, Praha 2007, s. 167. ISBN 978-80-7278-381-6.

Služební poměr vojáků z povolání začal být sjednáván na dobu určitou 2–20 let s tím, že tato doba trvání služby může být měněna pouze na základě písemného souhlasu vojáka. Omezení některých jeho politických, hospodářských a sociálních práv bylo kompenzováno např. stanovením přídatku na bydlení, výsluhovými náležitostmi aj. V roce 2004 byly vydány a novelizovány interní normativní akty a odborná nařízení v oblasti personální práce s vojáky z povolání. Např. novelizace *RMO č. 36/2002, o průběhu služby vojáků z povolání*, umožnila mj. provádění pohovorů s vojáky ke změně doby trvání služebního poměru již 18 měsíců (doposud 10 měsíců) před uplynutím závazku, což napomohlo přesnějšimu plánování vývoje počtů vojáků v dalších letech.

S realizací rozhodnutí o přechodu na plně profesionální armádu zesílil resort obrany náborovou kampaň. Do rekrutačních středisek se dostavilo v průběhu roku 2004 dvakrát více zájemců, než armáda nabírala, a podařilo se tak získat pro službu v profesionálních silách 2 200 zájemců. Dalších potřebných 1 100 nových vojáků bylo získáno ze stavu stávajících vojáků z povolání, kteří dobrovolně požádali o snížení své hodnosti, což jim umožnilo v armádě dále zůstat. Naplnil se i předpoklad početnějšího zastoupení žen ve služebním poměru v AČR.¹¹⁰ Je však pravdou, že resortu obrany se podařilo dosáhnout plánovaných počtů náboru pouze v letech 2006 a 2007. Počet zájemců o službu v armádě od zahájení profesionalizace postupně klesal. Důsledkem těchto vývojových trendů byla poměrně značná nenaplněnost jednotlivých útvarů, a to především u nasaditelné části armády. Kritická neobsazenost byla především u funkcí na střední úrovni řízení a u některých specifických odborností (lékaři, právníci, IT specialisté, ale také řidiči), kde resort obrany nebyl schopen nabízenými platovými podmínkami konkurovat civilnímu sektoru.

V rámci úsporných opatření při udělování některých sociálních dávek oznámil ministr obrany Kühnl v lednu 2005 záměr přijmout opatření k snížení zejména nekontrolovaného nárůstu nákladů na výsluhy a příspěvky na bydlení. Dosavadní výpočet výsluhového příspěvku z výše služného z posledního roku se měl změnit na výpočet z posledních 5–10 let. Rozsah přídatku na bydlení, dosahující nyní měsíčně univerzální částky přibližně 10 000 Kč, by se měla v budoucnosti stanovovat podle výše místně obvyklého nájemného, a to bez závislosti na vyšší minimální mzdy. Příslušná zákonná úprava, která měla vstoupit v platnost od ledna roku 2006, však nebyla přijata.¹¹¹

6.5 Vývojové trendy v oblasti personálu

Důvody, které vedly k zavedení plně profesionalizované armády na konci roku 2004, byly zřejmé a opodstatněné (vytvoření malé, ale výkonné armády pro zvládání bezpečnostních hrozeb XXI. století, zabezpečení zahraničních misí a zajištění kvalitního výcviku na technologicky složitých zbraňových systémech). Při rozhodování o přechodu na plně profesionální sbor však panovala celá řada pesimistických názorů, které zpochybňovaly schopnost resortu obrany financovat profesionální armádu, upozorňovaly na odtržení

¹¹⁰ DANDA, O., „Rekrutí chtěli hlavně k průzkumníkům“, Právo, 23. 12. 2004, s. 5.

¹¹¹ DANDA, O., „Kühnl: růst příplatků je už neudržitelný“, Právo, 28. 1. 2005, s. 6.

armády od občanské společnosti a vytvoření určité elitní skupiny osob nebo zpochybňovaly zájem mladé generace o službu v ozbrojených silách. Je nutné upozornit také na skutečnost, že vojenská základní služba byla širokou veřejností vnímána jako silný výchovný institut dospívající mužské populace.

Z hodnocení úkolů, které plnila armáda na území státu, a z hodnocení působení příslušníků v zahraničních misích nebo v rámci mezinárodních cvičení bylo zřejmé, že zrušení základní vojenské služby a náhrada vojáků základní služby profesionály byl krok tím správným směrem. Rovněž z pohledu rostoucích nároků na financování profesionální armády především mandatorních výdajů na platy a sociální zajištění vojáků se nepotvrdily pesimistické prognózy. Resortu obrany se podařilo po celé období, tj. od roku 2005 do roku 2008, udržet mandatorní výdaje pod 50 % svých celkových výdajů. Využitím vnějších služeb (outsourcing) se podařilo zabezpečit i ty činnosti, které byly vykonávány vojáky základní služby (úklid, střežení, drobné údržbářské a opravářské práce především nemovitého majetku a kasárenských objektů), aniž by došlo k dramatickému nárůstu provozních výdajů resortu obrany. Rovněž v oblasti náboru nového personálu panovala zejména v letech 2006 a 2007 velmi dobrá situace, kdy se resortu obrany dařilo z poměrně velkého množství zájemců vybírat personál s potřebnými vlastnostmi a schopnostmi pro volná systemizovaná místa.

Rok 2008 byl pro resort obrany z pohledu vývoje personálu prvním varovným signálem, že bude potřebné přehodnotit personální politiku.¹¹² Nepodařilo se naplnit stanovené náborové limity. Zúžily se možnosti výběru personálu jak z pohledu kvantitativního, tak i kvalitativního. Zdravotní stav, fyzické schopnosti a psychologické vlastnosti potenciálních zájemců o službu v armádě potvrdzovaly všeobecně zhoršující se tendence u mladé populace. Negativní bylo velké množství zániků služebního poměru na základě vlastních žádostí vojáků, zejména u rotmistrovského sboru. Především z tohoto sboru odcházeli po dvou letech praxe vojáci, do jejichž přípravy a výcviku byly vloženy značné prostředky, které se resortu obrany nevrátily, a kdy nebyla nastavena pravidla pro úhradu poměrné části těchto nákladů. Vzhledem k určité vyčerpanosti personálu po intenzivním nasazování sil a prostředků v zahraničních operacích musel být přehodnocen dvouletý model výcviku vojsk.

Resort obrany vykazoval v letech 2005–2008 značnou nenaplněnost systemizovaných míst ve vztahu k cílovým počtům stanoveným koncepčními dokumenty. Nenaplněnost vojáků v jednotlivých letech od roku 2005 do roku 2009 kolísala od 3 500 do 4 500 osob. Na straně druhé resort obrany zaměstnával více občanských zaměstnanců, než původně předpokládal ve svých koncepcích.

Z pohledu kvality personálu existovala na konci roku 2008 poměrně příhodná situace. Vojáci naplňovali stanovené kvalifikační předpoklady na 99,3 %. Celkem 30 % občanských zaměstnanců disponovalo uceleným vysokoškolským vzděláním a kvalifikační předpoklady splňovalo celkem 72,7 % z nich. Z pohledu kvalifikačních požadavků, které

¹¹² *Statistická ročenka 2008*. Ředitelství personální podpory Praha. Prezentační a informační centrum MO. Praha. 2009.

v sobě zahrnují další odborné vzdělávání vojáků v průběhu jejich kariéry, byla situace na konci roku 2008 rovněž poměrně pozitivní. Celkem 91,7 % vojáků tyto požadavky naplňovalo. Kvalifikační požadavky nepodmiňují jmenování vojáků na systemizované místo a je možné je naplnit v průběhu jeho zastávání. Nejhorší situace byla v oblasti vzdělávání důstojníků, kdy téměř čtvrtina nesplňovala kurz pro vyšší důstojníky a více než polovina neabsolvovala kurz generálního štábu. V hodnostním sboru praporčků téměř polovina z nich neprošla štábním praporčickým kurzem (304 ze 717 plánovaných pozic s tímto vzděláním). Na konci hodnoceného roku tak z celkového počtu 24 103 vojáků nesplňovalo stanovené kvalifikační požadavky na zastávané systemizované místo 1 519 vojáků.

Struktura personálu dosažená na konci roku 2008 neodpovídala potřebám resortu obrany, respektive stanoveným parametrům v koncepčních dokumentech. Resortu obrany se nepodařilo prosadit žádoucí změnu pyramidu hodností ve prospěch nižších hodností. I přes požadavek na snižování počtu důstojníků neklesl počet tohoto hodnostního sboru k 1. lednu 2009 pod horní hranici 15 – 25 % důstojníků. K uvedenému datu činil jejich podíl na skutečných počtech vojáků 29,42 % (reforma v roce 2002 počítala s 20% podílem důstojníků na hodnostní struktuře). Kritický byl nedostatek nižších důstojníků zejména na pozicích velitelů čet.

Naplňenost hodnostního sboru praporčků byla uspokojivá a pohybovala se na konci roku 2008 ve stanoveném rozmezí 25–35 %. Ve vztahu ke skutečným počtům vojáků tvořili praporčíci 33,05 %. Reforma v roce 2002 však předpokládala dosáhnout 25% podílu praporčků na hodnostní struktuře.

Vzhledem k urychlení procesu profesionalizace nebyly vytvořeny základní legislativní podmínky pro vytvoření hodnostního sboru poddůstojníků a mužstva, který měl představovat zbývající počty vojáků do celkových 100 %, tedy nejméně 40 %. Sbor rotmistrů tvořil k 1. lednu 2009 36,89 % skutečných počtů vojáků. Vytvoření tohoto hodnostního sboru je vázáno na novelizaci zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, která by měla mj. upravit rovněž strukturu hodností.

I přes provedenou systemizaci funkčních míst (nastavení platových podmínek, kvalifikačních předpokladů a požadavků, jazykových znalostí a bezpečnostních způsobilostí) nebyly roce v 2008 vytvořeny potřebné podmínky pro dosažení optimální struktury hodnostních sborů stanovené Transformací. Systemizovaná místa pro rotmistrovský sbor představovala pouhých 38,86 %, v případě míst důstojníků 29,76 %. Bez odstranění této disproporce není možné naplnit cíle Transformace (ani předchozích Koncepcí výstavby profesionální AČR).

Neuspokojivá byla rovněž situace v oblasti jazykových znalostí a bezpečnostních prověrek. Nedařilo se zabezpečit např. potřebnou úroveň znalostí a bezpečnostních prověrek u důstojníků, kteří jsou vybíráni na pozice velitelů kontingentů v mezinárodních operacích a na pozice v mezinárodních vojenských štábech. Tato tendence se ale projevovala i u praporčíckého a rotmistrovského sboru působících na nižších funkcích v mezinárodních operacích. Požadavky stanovené systemizací tak nevytvářely předpoklad pro optimální působení především nasaditelných sil v zahraničních operacích.

Z pohledu věkového složení personálu je vhodné si připomenout, že ústředním mottem armádní reformy bylo vytvoření mladé armády. Resortu obrany se tento požadavek daří naplňovat jen v určitých oblastech. Celkový věkový průměr vojáků na konci roku 2008 činil 33,4 let, přičemž do 15 let služebního poměru spadalo 70 % vojáků. Průměrná doba trvání služebního poměru v roce 2008 činila 10 let. Z pohledu věkového složení u žen je v nejnižších hodnotách průměrný věk kolem 30 let. U mužů je situace obdobná. Zajímavé je, že v hodnotných sborech nižších důstojníků (podporučík) je průměrný věk u žen i mužů nižší a pohyboval se kolem 25 roků. Oproti minulým rokům došlo k mírnému nárůstu průměrného věku, zejména u mužů.

Profesionalizace otevřela možnosti pro vyšší uplatnění žen v armádě. Umožněním vojenské kariéry ženám se rozšiřuje základna demografického zdroje, z něhož je armáda doplňována.¹¹³ Na konci roku 2008 tvořily ženy 22, 35 % z celkového počtu resortu obrany. Mezi občanskými zaměstnanci činil tento podíl 43, 60 % a mezi vojáky 13,3 %. V civilní části Ministerstva obrany pracovalo na konci roku 2008 celkem 983 občanských zaměstnanců, z toho bylo 408 žen. Na straně druhé u pozemních sil byl podíl žen mezi vojáky pod hranicí 10 %. Tyto vývojové trendy je možné hodnotit jako pozitivní a vůči ženám nediskriminační.

V oblasti péče o personál byla v roce 2008 vytvořena humanitní služba a vylepšeny podmínky pro rodiny vojáků (poradenské služby), kteří plní úkoly v zahraničních operacích. Cílem těchto opatření bylo mimo jiné i zajištění péče a pomoci jednak rodinám vojáků, kteří byli v zahraniční operaci zraněni, či přišli o život a rovněž přímo zraněným vojákům (novela zákona č. 221/1999 Sb.).

Stav zajištění potřebného personálu v kvantitativních i kvalitativních ukazatelích nebyl na konci roku 2008 zcela uspokojivý. Existoval značný nepoměr v potřebné naplněnosti nasaditelných a nenasaditelných útvarů. Potíže se začaly projevovat při prodlužování závazků vojáků na nejnižších funkcích, do jejichž přípravy a výcviku vložil resort MO značné finanční prostředky. Zpomalil se nábor nových vojáků. Nevhodná byla existující struktura hodnotných sborů a nedostatečná úroveň jazykových znalostí. Kvalifikační předpoklady byly u vojáků naplněny, o poznání horší byla situace u občanských zaměstnanců. Vývojové trendy naznačovaly postupné vyčerpávání potřebných počtů personálu, zejména u útvarů, jejichž příslušníci byli nasazováni v zahraničních operacích.

6.6 Transformace systému vzdělávání a výcviku

V posledních letech hodnoceného období se zvyšovalo úsilí o vytvoření komplexního systému přípravy vojenského personálu, který by odpovídal potřebám nově budované profesionální armády. Hlavním úkolem reformy ozbrojených sil v oblasti profesní přípravy personálu a vojenského školství se stala realizace záměru uskutečňovat vzdělávání, výchovu a výcvik vojáků v souladu s požadavky na výkon jednotlivých služebních míst

¹¹³ PERNICA, B., *Profesionalizace ozbrojených síl – trendy, teorie, zkušenosti*. MO ČR – AVIS, Praha 2007, s. 135. ISBN 978-80-7278-381-6.

a kariéru vojáka. V průběhu roku 2004 byl proto reorganizován vojenský vzdělávací a výcvikový systém. V důsledku této reorganizace byla vytvořena jedna vojenská vysoká škola se záměrem vytvořit i jednu střední školu a jedno vojenské resortní výcvikové zařízení. Jediná vojenská vysoká škola – Univerzita obrany vznikla sloučením Vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově, Vojenské akademie v Brně a Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové k 1. 9. 2004 na základě zákona č. 214/2004 Sb., o zřízení Univerzity obrany.

Podstatné změny byly provedeny i v obsahu vzdělávání jednoznačným oddělením vzdělávání a výcviku. K tomu byly zpracovávány a postupně zaváděny do praxe nové vzdělávací a výcvikové programy, jejichž smyslem bylo poskytování širšího vysokoškolského vzdělání, které umožní jeho aplikaci v odborných a kariérových kurzech. Ve Vyškově bylo zřízeno Ředitelství výcviku a doktrín, podřízené Velitelství sil podpory a výcviku se sídlem ve Staré Boleslavi. Ve vzdělávacích a výcvikových zařízeních uvedeného ředitelství se prováděla další profesní odborná příprava vojáků zaměřená na výkon jednotlivých služebních funkcí. V oblasti středoškolského vzdělávání probíhal, po předchozím zrušení vojenských gymnázií, postupný útlum činnosti specializovaných vojenských středních škol v Brně a ve Vyškově (jejich působení bylo ukončeno k 31. 8. 2006). Ke zrušení vojenské konzervatoře v Roudnici n. Labem došlo v roce 2009.

V rámci realizace II. kroku reformy, který byl zahájen vyhodnocením dosaženého stavu a následným zpracováním transformačního dokumentu,¹¹⁴ byly v roce 2008 provedeny organizační změny na úrovni operačně-taktických velitelství. Tyto změny se dotkly i systémového zabezpečení výcviku vojsk. Do podřízenosti Velitelství společných sil tak bylo převedeno Velitelství výcviku-Vojenská akademie se sídlem ve Vyškově (původně Ředitelství výcviku a doktrín, které bylo v podřízenosti Velitelství sil podpory a výcviku). K 1. dubnu 2008 byl také převeden Ústav jazykové přípravy z podřízenosti Ředitelství výcviku a doktrín do podřízenosti Ředitelství personální podpory.

V souvislosti s enormním tlakem na rozpočet resortu obrany v průběhu roku 2009 byly zvažovány i možnosti další racionalizace v oblasti vzdělávání a výcviku. Posouzení efektivnosti vojenského vzdělávání a výcviku, ve vztahu k budoucím potřebám a zdrojovým možnostem resortu obrany, se stalo předmětem činnosti resortní pracovní skupiny zřízené ministrem obrany a vedené náměstkem ministra obrany. Je zřejmé, že budoucí Koncepce resortu obrany v oblasti vzdělávání a výcviku bude odrážet měnící se finanční možnosti resortu obrany a odlišné požadavky na znalostní profil vojenských profesionálů směrem k univerzálnosti jejich použití v soudobých vojenských operacích. Vzdělávací systém a výcvik bude nutné orientovat na interoperabilní působení příslušníků resortu obrany v mnohonárodním prostředí, v odlišném kulturním prostředí se schopností koordinovat aktivity s širokým spektrem vojenských i nevojenských aktérů.

¹¹⁴ Zpráva o stavu reformy ozbrojených sil ČR – UV č. 640 ze dne 11. června 2007.

Transformace resortu MO ČR – UV č. 1194 ze dne 22. 10. 2007.

7 OBRANNÝ VÝZKUM A VÝVOJ

Věda, obranný výzkum a vývoj jsou projevem vědní politiky státu v armádě, v aspektech zajišťování obrany jsou rovněž nedílnou součástí obranné politiky. Někteří odborníci v minulosti poukazovali zejména na období, kdy právě armáda byla hnacím motorem pokroku a soustředila kolem sebe ty nejkvalitnější kapacity vědeckého poznání, aby našla nové technologie, vyvinula novou techniku s pozdějším mírovým a civilním užitím.

Pro kvalitní rozhodování o dalším osudu vojenského výzkumu, vývoje a rozvoje poznání vojenství i vojenské vědy jsou potřebné historické analýzy. Všechna obecnější poznání jsou odvozena ze skutečných událostí, ze skutečného vývoje. Rovněž malá ČR se má čím pochlubit. Když byla v roce 1998 zahájena spolupráce s Organizací NATO pro obranný výzkum a technologie (*NATO Research and Technology Organization – RTO*) bylo možné hovořit o pasivních systémech, vojenské chemii a vojenském zdravotnictví, ukázat na potenciál vědeckých pracovišť. Osobnosti československé a české vědy, které odvedly svůj díl práce na poli obrany a bezpečnosti státu, dostaly příležitost projevit své schopnosti v novém prostoru.

Pozornost této části je zaměřena na proměny obranného výzkumu a vývoje v ČR v letech 1989–2008.¹¹⁵ Byly stejně prudké, razantní a rozhodující jako změny společenské situace a vývoje obrazu mezinárodní bezpečnostní reality v oblasti politiky i vojenských systémů.

7.1 Vývoj pojetí obranného výzkumu a vývoje

Před rokem 1989 byl vojenský výzkum uskutečňován v intencích studené války a členství ČSFR ve Varšavské smlouvě. Rozhodující roli sehrávaly federální zákony a „*Směrnice pro vědeckou práci v ČSLA*“ (*Všeob-Sm-3*), která formalizovala základní pravidla administrování výzkumných činností. V letech 1989–1991 se situace výrazně transformovala. Teprve v této době bylo nesměle uplatňováno pojmenování oblasti na obranný výzkum a vývoj, což se v následujících letech postupně začalo dostávat do odborného povědomí a do přijímaných dokumentů. Významnou roli sehrál poradní orgán: „Vědecká rada ministra obrany ČSFR“. Statutárním předsedou byl náčelník Generálního štábu ČSLA. Na svých jednáních, zejména v roce 1990, přijala řadu doporučení pro překonání zřejmého snižování stavu armády a strukturálních změn, jež se očekávaly.

Obranný výzkum a vývoj byl velice často spojován pouze s vyzbrojováním. Můžeme konstatovat, že je takový výklad pojmu platný jen částečně a není spojen jen se situací v ČR. Pojem totiž nemá jen materiálový aspekt, protože v sobě zahrnuje i nemateriálové otázky, včetně rozvoje vojenské vědy a jejich teoretických základů. Tato skutečnost

¹¹⁵ JANOŠEC, J., *Proměny obranného výzkumu ČR v letech 1989–2004*. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Věda a armáda, věda a válka 1914–2004“, konané 24. a 25. 11. 2004. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Praha, 2006. 169 s. ISBN 80-86495-35-3.

ovlivnila i nesystémové začlenění prvků řízení této oblasti i další aspekty vývoje v letech 1989–2008.

Vyzbrojování jako proces a postup získávání zbraní a jiné vojenské techniky pro ozbrojené síly usilovalo po celé období od roku 1989 o efektivní využívání zdrojů pro obranný výzkum a vývoj obranných technologií, výrobu a nákup zbraní a vojenské techniky. Zvyšovalo stupeň standardizace, operační, provozní a logistické slučitelnosti zbraní a vojenské techniky. V rámci možností udržovalo výzkumnou, technologickou a průmyslovou základnu potřebnou pro zabezpečení obrany. Podporovalo mezinárodní spolupráci. Základním nástrojem vyzbrojování byly realizace nadnárodních programů výzkumu a vývoje, zkušebnictví a vyhodnocování zbraní a vojenské techniky, transfer technologií a výrobně-technických poznatků, marketing a zbrojní obchod.

Obranný výzkum a vývoj obranných technologií (dále také OVT) zahrnoval vědecké zkoumání, experimentování, vývoj a ověřování ve prospěch rozšíření a pochopení vojenských problémů technických, exaktních, přírodních, lékařských a společenských věd, které se vztahovaly k okamžitým i dlouhodobým potřebám bezpečnosti a obrany státu. Poskytoval základní znalosti k řešení vojenských problémů z pohledu materiálových a nemateriálových technologií. Oblast OVT zahrnovala:

- a) vlastní výzkum a vývoj,
- b) pracoviště obranného výzkumu a vývoje obranných technologií,
- c) orgány řízení této oblasti.

Oblast OVT měla dimenzi věcnou a institucionální. Při jejím formování byly respektovány vnitřní potřeby a zákonitosti výzkumu a vývoje, které byly a jsou odlišné od režimu vojenské organizace, a také organizační, procedurální, personální, materiálně-technické a finanční podmínky k dosahování účelných, perspektivních a ekonomicky efektivních výsledků.

OVT byl nedílnou součástí systému výzkumu a vývoje ČR. Jednotně byl legislativně upraven zákonem, obecně závaznými právními předpisy, vládními usneseními a doporučením vládní Rady pro výzkum a vývoj (dále také Rada vlády).¹¹⁶ Dílčí specifika OVT byla upravována interními normativními akty Ministerstva obrany ČR, zejména z hlediska utajování výsledků a informací, majetkového vyrovnání, infrastruktury, vykazování a užití. Cílem aktivit oblasti OVT bylo posílení poznatkové a technologické základny obrany státu a zejména jejich rozvíjení s ohledem na bezpečnostní zájmy ČR, od r. 1998 ve vztahu na zájmy NATO.

K tomu resort obrany přijímal opatření, která upřesňovala zaměření činnosti oblasti OVT i vyčleňování zdrojů. Orgány resortu obrany formulovaly programy OVT, organizovaly spolupráci s výzkumnými a vývojovými pracovišti, vysokými školami, podnikatelskou sférou, fyzickými a právníckými osobami ČR, které se zabývaly výzkumem

¹¹⁶ Rada pro výzkum a vývoj jako odborný a poradní orgán vlády ČR byla zřízena zákonem č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje. Od 1. července 2002 se řídí zákonem č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje).

a vývojem ve prospěch zajištění bezpečnosti a obrany státu. Rozvíjel rovněž mezinárodní spolupráci, od roku 1995 orientovanou zejména na členské státy NATO a EU. Významnými úkoly byly rovněž aktivity pro rozšiřování výsledků OVT pro rozvoj infrastruktury v této oblasti, zejména informační.

Nástroje řízení OVT byly zejména ekonomické a hodnotící. Především byly uplatněny v alokaci finančních zdrojů podle procesů plánování, které byly v jednotlivých letech platné. V podstatě bylo v procesech programování OVT uplatněno účelové a institucionální financování. Ekonomickými nástroji byly významně ovlivňovány i resortní organizace, které se zabývaly výzkumem a vývojem. Hodnocení bylo uplatněno jako nástroj řízení na úrovni programů, projektů a výsledků organizací, zejména jejich výzkumných záměrů.

Vývoj politického zadání a projevu zájmu státu o tuto oblast vyvrcholil v letech 1998–1999 vypracováním dokumentu „Národní politika výzkumu a vývoje České republiky“, jež byla přijata usnesením vlády ČR č. 16 ze dne 5. 1. 2000. Později vláda svým usnesením ze dne 7. 1. 2004 č. 5 schválila na návrh Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) „Národní politiku výzkumu a vývoje ČR na léta 2004–2008“. Legislativní prostředí zásadním způsobem ovlivnilo organizační a finanční podmínky rozvoje OVT v ČR v letech 1992–2008.

7.2 POTENCIÁL

V roce 1990 měla Československá armáda ve své struktuře 18 institucí výzkumné a vývojové základny (VVZ)¹¹⁷ armády (mimo vojenské vysoké školy), což představovalo přibližně 3 750 tabulkových míst, z nich 1 290 pro vojáky a z toho 90 pro vojáky v základní službě a 2 450 pro občanské zaměstnance. Jestli k tomu přiřadíme část kapacity vojenských vysokých škol: Vojenská akademie (VA) v Brně, Vysoká vojenská škola pozemního vojska (VVŠ PV) Vyškov, Vysoká vojenská technická škola (VVTŠ) Liptovský Mikuláš, Vysoká vojenská letecká škola Slovenského národního povstání (VVLŠ SNP) Košice, Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně (VLA JEP) Hradec Králové, Vysoká vojenská pedagogická škola (VVPŠ) Bratislava, Vojenská fakulta Vysoké školy dopravní a spojovací (VŠDS) Žilina a Vojenský obor Fakulty tělesné výchovy a sportu (FTVS) UK Praha, které měly přibližně 5 500 tabulkových míst¹¹⁸, zahrneme výzkumné kapacity dalších pracovišť, jako je Ústřední vojenská nemocnice (ÚVN) Praha, ústavy topografické služby, výpočetní střediska, pracovníky štábů vojsk, GŠ a Ministerstva obrany, pak vnitřní potenciál pro OVT představoval nepřehlédnutelnou část kapacity resortu obrany. Kapacity mimo resort obrany byly využívány zpravidla prostřednictvím řešení projektů tzv. *Zvláštní části státního plánu*, který spravovala Státní plánovací komise a jež kontrolovaly orgány Ministerstva obrany.

¹¹⁷ Institucionální část výzkumu byla označována jako Výzkumná a vývojová základna armády (VVZ).

¹¹⁸ Restrukturalizace VVZ ČSA. (Materiál pro VR MO ČR) Praha: MO ČSFR, 1990, 13. s.

Existence samostatné ČR od roku 1993 je rovněž dobou existence její armády a také obdobím fungování OVT a tedy i jeho potenciálu. Při rozdělení ČSFR byly odstraněny, rozděleny, odumřely a zanikly některé obory a jejich specifické části, ale rovněž vznikly nové. Zárok do OVT však nebyl vyvolán jen rozdělením republiky. Porevoluční vývoj spojený s přechodem společnosti do nových politických, ale zejména hospodářských poměrů, představoval hlavní tlak na dosažení změn, které by měly korespondovat s transformací armády a s přípravou ke slučitelnosti s vojenskými strukturami NATO. Snižování nákladnosti státního sektoru, jeho zeštíhlování, postupná privatizace, prosazení nových zákonných pravidel pro státní podporu výzkumu a vývoje, to vše ovlivňovalo vytváření nových vztahů a vazeb ve změněném potenciálu OVT.

Potenciál OVT představuje souhrn vědeckých, výzkumných a tvůrčích činností včetně jejich řízení a zabezpečení, které jsou uskutečňovány k rozšiřování znalostí o všech souvislostech vojenské bezpečnosti a obrany (to znamená i mimo resort obrany). OVT byl v tomto pojetí označován jako institucionální, organizovaný, řízený a financovaný státní systém, který vytvářel podmínky pro tvorbu, rozvoj a využití nových poznatků ve prospěch oblasti bezpečnosti a obrany. Potenciál byl postaven na schopnosti jednotlivců.

Ve struktuře řízení se projevoval nad běžný rámec vliv mezinárodních orgánů, organizací a institucí (EU, NATO), státních a zákonodárných orgánů, ministerstev, vládních a institucionálních orgánů, vrcholových vědeckých orgánů, vědecké komunity, univerzit, vysokých škol a případných dalších orgánů na různých úrovních.

Právnícké osoby v OVT byly buď instituce, orgány nebo pracovní struktury jako sdružení fyzických a právníckých osob, nebo to byla účelová sdružení majetku (nadace, fondy). **Instituce** byly pracovišti obranného výzkumu, jejichž zakladatelem bylo Ministerstvo obrany a byly určeny pro výzkumnou činnost (např. vojenské technické ústavy), nebo jejich část byla schopna zajistit výzkumnou činnost (např. Ústav leteckého zdravotnictví), dále vojenské vysoké školy, případně speciální části organizačních struktur (např. oddělení výzkumů odboru personálního marketingu Hlavního personálního úřadu MO). Součástí potenciálu byla rovněž pracoviště, jejichž zakladatelem nebylo Ministerstvo obrany a podílely se na základě smluvních vztahů na řešení projektů nebo jejich dílčích částí. V podstatě byly tyto organizace součástí státního sektoru (např. ústavy Akademie věd ČR, civilní vysoké školy, další rozpočtové a příspěvkové organizace zřízené jinými resorty státní správy) nebo samostatné hospodářské subjekty (akciové společnosti, soukromé firmy, soukromé školy s odpovídající působností a odpovědností). Orgány byly podle způsobu vzniku právní způsobilosti statutární a samosprávné. Statutární orgány byly vytvářeny jako prvky organizační struktury s vyčleněnými tabulkovými místy nebo jako násobné struktury. Fyzické osoby do nich byly ustanovovány na základě právních aktů kompetentních statutárních zakladatelů. Podle rozhodujícího obsahu činnosti byly statutární orgány:

- a) *řídící* (ve struktuře Ministerstva obrany, na pracovištích),
- b) *poradní* (Rada resortu Ministerstva obrany pro obranný výzkum, vědecké rady vysokých škol a pracovišť, oponentské rady projektů, programů atp.),

- c) *výkonné* (agentury, orgány činné v zabezpečení výzkumné činnosti, komise pro obhajoby doktorských a disertačních prací apod.).

Samosprávné orgány vznikaly ve vědních oborech a skupinách věd volbou nejkvalifikovanějších představitelů. Úkolem těchto orgánů byla péče o odbornou úroveň, o růst kvalifikace odborníků a systematický rozvoj oborů. Vycházely z potřeb a na základě iniciativy představitelů vědecké komunity. Pracovní struktury byla taková sdružení fyzických nebo právnických osob, která souvisela se specifikovanými činnostmi a jejich úhradami, při zachování jejich původní právní subjektivity. Šlo o programy, projekty, případně účelové výzkumy, které byly uskutečňovány ve spolupráci několika institucí, ale i orgánů a fyzických osob.

Potenciál obranného výzkumu z pohledu resortu obrany

Na základě zkušeností, zejména ze států NATO, byly vypracovány v letech 1990–1992 dílčí studie, které upřesňovaly úvahy o nezbytnosti vlastního potenciálu a jejich pojetí v době uskutečňování systémových změn. Dosahování vojenských schopností státu se přesunulo do mírových období přípravy stále složitějších vojenských technologií i zbraňových systémů. Z původně válečného určení VVZ se vyvinula trvalá mírová aktivita ve prospěch poznání zákonů a zákonitostí vojenských činností a ke komplexnímu zajištění potřeb bezpečnosti a obrany. Současně s omezenými možnostmi státu uspokojit všechny amádní potřeby byly instituce VVZ určeny k činnostem ve prospěch racionálního rozhodování o nákupech na trhu, pro vytvoření zázemí schopného kupujícího a vynikajícího uživatele. Podílely se na vytváření kvalifikovaných zadání, stanovení technicko-taktických požadavků pro výzbroj, techniku a technologie. Neodmyslitelná byla rovněž funkce přejímky dodávek, standardizace, katalogizace a implementace technologií. Složitost poznání a znalostí, které provázely zavedení možných variant prostředků a technologií, vylučovala možnost vše jen nakoupit. Kvalifikace pracovníků, kteří byli schopni napomoci akvizici a rozhodování, byla na vědecké úrovni a zařadila je rovněž do potenciálu OVT.

Z pohledu resortu obrany byl potenciál OVT: 1. vnitroresortní; 2. mimoresortní. Podle financování: a) z rozpočtu MO; b) z jiných částí státního rozpočtu; c) mimo státní rozpočet (např. průmyslem); d) jiným způsobem (např. nadacemi nebo zahraničními granty). Z hlediska ovlivňování obsahu výzkumu byl z pozice resortu obrany: a) sledovaný a ovlivňovaný; b) evidovaný a neovlivňovaný; c) neevidovaný a neovlivňovaný (neřízený, živelný).

Výčet možných pohledů na klasifikaci potenciálu OVT vedl k myšlence, že přehled vývoje institucí (nebo dokonce jejich počtu) není reprezentativní charakteristikou potenciálu. Představuje jen kvantitativní vyjádření institucionálních podmínek, ve kterých se, v určité historicky vymezené době, potenciál uplatňoval. Teoreticky je takový ukazatel vhodný pro ideální a neomylně fungující stabilizované společenské, nebo resortní podmínky. Není však vhodný pro dokumentování dynamického období systémových transformací státního systému.

Statutární poslání naprosté většiny vnitroresortních institucí, jež se podílely na obranném výzkumu, bylo orientováno na tyto činnosti: vzdělávání, technický a technologický vývoj, projektování, expertizy, zkušebnictví, standardizace, praktické lékařství a farmacie,

geodetické a kartografické aktivity, služby výpočetní a komunikační techniky, muzejnictví apod. Hodnocení, které by se omezilo jen na instituce s takovým posláním, by mohlo vytvořit výrazně zkreslené představy o skutečných hodnotách potenciálu.

Poněkud lépe by vnitroresortní potenciál vyjádřil přehled o fyzických osobách v jednotlivých strukturálních prvcích. Řada vědecky kvalifikovaných pracovníků zastávala různé řídící i výkonné funkce mimo struktury obranného výzkumu a představovala využitelnou složku potenciálu. Na druhé straně jak mezi těmito pracovníky, tak uvnitř oblasti obranného výzkumu jsou osoby, které se „vezly“ a nepředstavovaly již použitelný potenciál. Systém vědecké evaluace (hodnocení) jednotlivců, který však nebyl v ČR ani v resortu obrany dostatečně funkční, by mohl napomoci k částečnému zmapování stavu obranného potenciálu. Měly by ho provádět orgány vědecké komunity v pravidelných cyklech. Centrálně však hodnocení nebylo organizováno ani sledováno.

Evaluace vědních oborů a disciplín byla nestejněměrně sledována v závislosti na iniciativě jednotlivých oborových rad, komisí pro obhajoby disertačních a doktorských prací na jednotlivých vysokých školách a dalších orgánů. Jejich aktivity byly využity zejména v průběhu státního akreditačního řízení jednotlivých fakult vojenských vysokých škol. Evaluace pracovišť nebyla centrálně z úrovně resortu obrany organizována. Základním ukazatelem hodnocení byl jejich podíl na řešení projektů obranného výzkumu.

Vývoj institucí obranného výzkumu

Na řešení projektů obranného výzkumu se od roku 1993 podílely instituce resortu Ministerstva obrany a mimoresortní instituce z ČR. Porovnání jejich vzájemného poměru je možné pouze na úrovni účelových prostředků, kterými byly dotovány jejich výzkumy. Vzhledem k tomu, že i tyto prostředky byly používány až od roku 1994, a to ještě u některých projektů byly uvolňovány Ministerstvem hospodářství, není takové hodnocení objektivní.

Institucionální prostředky na obranný výzkum (platy pracovníků a provoz pracovišť) nebyly sledovány izolovaně a vzhledem k víceúčelovému určení pracovišť VVZ, které se na výzkumu podílely jen částí svých kapacit, by bylo možné jen fiktivně stanovit jejich výši pro výzkum. Takové charakteristiky by nebyly objektivní.

V roce 1993 se hlavní činnost soustředila na realizaci protokolu o rozdělení československé armády. Na území Slovenska například zůstala Vojenská vysoká letecká škola v Košicích, Vojenská vysoká technická škola v Liptovském Mikuláši (obory PVO), Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě (obory sociální, psychologické, pedagogické), Vojenská fakulta Vysoké školy dopravy a spojů v Žilině (obory týlových služeb, finanční, stavební). Část Výzkumného ústavu elektrotechniky VÚ 060 v Liptovském Mikuláši, zkušební prostor Výzkumného ústavu pozemních vojsk VÚ 010 Záhorie, Vojenský veterinární doškolovací a vzdělávací ústav v Košicích. Na druhé straně byly předávány výsledky výzkumu a informační fondy těch institucí, které zůstaly na území ČR.

Významné bylo řešení personálních otázek, které se promítlo do vzniku „děr“ v pokrytí některých vědních oborů a disciplín, při současném odchodu starších pracovníků mimo resort obrany. Mnohé projekty a vědecké úkoly byly přerušeny a ukončeny. Charakteristika nových projektů: nedostatečná zadání, potřeba okamžitých výsledků, zejména pro

užití v decizní sféře, nejistota v uplatnění návrhů nových vojenských technologií a nejistota v tom, jaké budou výzkumné potřeby.

Od 1. dubna 1994 přešly vojenské technické ústavy (VTÚ), jako část VVZ, z rozpočtového na příspěvkový typ organizace. Od roku 1996 jim byl příspěvek výrazně snížen, takže v roce 1997 již byly vojenské technické ústavy (VTÚ) k obrannému výzkumu vázány pouze smluvními vztahy, stejně jako mimoresortní pracoviště. Tomu odpovídala i změna chování pracovišť, které odpovídalo tržnímu prostředí. V roce 2003 pak byla transformace dokončena přechodem části VTÚ do státních podniků a druhé části zpět do rozpočtových struktur resortu obrany.

V resortu obrany byly po roce 1993 následující instituce využitelné pro OVT: vojenské vysoké školy, pracoviště VVZ (výzkumné ústavy, výzkumná a zkušební střediska), pracoviště smíšeného charakteru (např. nemocnice, Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Vojenský zeměpisný ústav).

a) vojenské vysoké školy

- **Vojenská akademie**, Brno (do 31. 8. 2004),
- **Vysoká vojenská škola pozemního vojska**, Vyškov (do 31. 8. 2004),
- **Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně**, Hradec Králové (do 31. 8. 2004),
- **Univerzita obrany**, Brno (od 1. 9. 2004). V rámci Univerzity obrany působily vysokoškolské ústavy (Ústav strategických studií,¹¹⁹ Ústav operačně-taktických studií a Ústav ochrany proti zbraním hromadného ničení).

Všechny vojenské vysoké školy byly rozpočtovými organizacemi, podílely se na významné části řešených projektů. Jejich potenciál se v průběhu let 1993–1997 výrazně změnil. Projevilo se to ve struktuře oborů, ale současně ve struktuře odborníků (odchody do důchodu i mimo služební poměr k resortu obrany), v rozpadu týmů. Lze sledovat důsledky nestabilní perspektivy ve vojenském školství. K 1. 9. 2004 vznikla sloučením všech vojenských vysokých škol Univerzita obrany s rektoriátem v Brně.

b) pracoviště VVZ

- **Historický ústav Československé armády** (1989), **Historický ústav AČR** (od 1. 1. 1993), **Vojenský historický ústav**, Praha (od 2002),
- **Vojenský technický ústav 010**, **Vojenský technický ústav pozemního vojska**, Vyškov, **divize VTÚPV Vyškov**, **VOP-026 Šternberk, s.p.** (od 1. 10. 2003),
- **Vojenský technický ústav 030**, **Vojenský technický ústav letectva a PVO**, Praha, 1. 7. 2003 **odštěpný závod VTUL a PVO LOM Praha, s.p.**

¹¹⁹ Ústav strategických studií (ÚSS) vznikl již v roce 1989 jako součást Vojenské akademie v Brně. Svoji výzkumnou činnost zahájil v roce 2000. V roce 2008 došlo ke spojení ÚSS a Ústavu operačně-taktických studií a vzniku Ústavu strategických a obranných studií.

- **Vojenský technický ústav 060, Vojenský technický ústav elektroniky**, Praha, **Agentura rozvoje informatiky SKIS MO** (od 1. 1. 2004),
- **Vojenský technický ústav 070, Vojenský technický ústav ochrany, divize VTÚO Brno VOP-026 Šternberk, s.p.** (od 2005),
- **Vojenský technický ústav výbroje a munice**, Slavičín (od 1. 1. 1994 z VÚ 010), **divize VTÚVM Slavičín VOP-026 Šternberk, s.p.** (od 1. 10. 2003),
- **Vědecké a servisní pracoviště tělesné výchovy a sportu CASRI**, Praha,
- **Institut civilní ochrany České republiky** (1976), MV – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, **Institut ochrany obyvatelstva**, Lázně Bohdaneč, (od 1. 1. 2001),
- **Institut pro strategická studia**, Praha (1. 4. 1991 – 30. 6. 1993),
- **Institut pro výzkum operačního umění**, Praha (od 1. 10. 1993 do 31. 12. 1994),
- **Ústav vojenských vědeckých informací**, Praha (do 31. 12. 1994, integrován do ÚOS),
- **Ústav obranných studií**, Praha (od 1. 1. 1995 do 31. 12. 1996),
- **Vojenský ústav sociálních výzkumů**, Praha (do 1. 3. 1994),
- **Centrum pro výzkum stresu a odolnosti člověka**, Praha (od 1. 8. 1993 do 1. 3. 1994),
- **Expertní pracoviště IL a PVO AČR**, Praha (od 1. 4. 1995 do 31. 12. 1996),
- **Analyticko-informační středisko topografické služby**, Praha (do 1995),
- **Vojenské zkušební středisko 120**, Brno (do 1995),
- **Vojenské zkušební středisko 130**, Vyškov (do 1995),
- **Vojenské zkušební středisko PHM (150)**, Brno (do 1995),
- **Vojenské zkušební středisko 160**, Hostivice (od 1. 1. 1994),
- **Středisko rozvoje zdravotnického materiálu 6. zdravotnické základny**, od roku 2003 **Výzkumné a rozvojové středisko zdravotnické služby**, Hostivice.

Pracoviště VVZ dožala významných změn. Řadí se k nim změna z rozpočtových na příspěvkové organizace, vnitřní strukturální transformace, snižování početních stavů a rozdělení oborových kompetencí mezi vojenskými technickými ústavy, výrazné vnější zásahy ze strany zřizovatele, které rušily a zřizovaly pracoviště. Důsledkem byla neexistence vhodného pracoviště pro výzkum vojenství a otázek spojených se strategickým rozvojem resortu obrany. Rozbití řešitelských kolektivů, výrazné oslabení vědeckoinformační infrastruktury, praktické zrušení genofondu některých vědních disciplín, které bylo výsledkem mnohdy chaotického působení, touhy o snížení početních stavů a institucionálních nákladů. V některých oblastech byla problematika potřebné struktury potenciálu obranného výzkumu na nevýznamné pozici při rozhodování o existenci pracovišť.

c) *pracoviště smíšeného charakteru*

- Ústav leteckého zdravotnictví, Praha,
- Ústřední vojenská nemocnice, Praha,
- Ústřední vojenský zdravotní ústav, Praha,
- Vojenský zeměpisný ústav, Praha,
- Vojenský topografický ústav, Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad, Dobruška,
- Vývojové a projektové středisko automatizace velení vojskům, později Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Praha.

V této kategorii se důsledky transformace neprojevyly v takovém rozsahu jako u VVZ. Skutečností však zůstává, že se potenciál nerozšířil a jeho využití je výrazně přimknuto ke specifickým potřebám organizací a jejich působnosti.

Potenciál institucí mimo resort obrany byl v uplynulém období využíván jak z centrální úrovně resortu, tak zejména nositeli projektů z VVZ a vojenských škol. Centrálně jejich použitelná kapacita není zmapována. Prakticky je závislá na ekonomických možnostech resortu obrany a na schopnosti přesně formulovat zadání a požadavek. Tendence k přesunu možných řešení do civilního výzkumného potenciálu se postupně naplňuje. Není však příslušnými odbornými orgány dostatečně vstřebána, protože setrvává představa o nezbytnosti řešení některých problémů uvnitř resortu obrany tak říkajíc „vlastními silami“.

Vývoj statutárních orgánů

Vrcholová správa a řízení oblasti OVT byla pro statutární orgány rozhodující, protože zajišťovala tok finančních prostředků i metodické řízení. Do roku 1993 to byly federální orgány. Do konce roku 1990 byla věda a výzkum v resortu obrany řízena z úrovně Generálního štábu, vojenskovědeckým oddělením Správy rozvoje velení a vědy. Se vznikem strategického úseku FMO k 1. 1. 1991 vznikla Správa rozvoje vědy a techniky v působnosti náměstka ministra obrany.

Významně se stav změnil po rozdělení ČSFR. Do poloviny roku 1994 to bylo oddělení vědy odboru vojenského školství a vědy MO v působnosti prvního náměstka ministra obrany; v letech 1994–1996 byly tyto problémy v působnosti ekonomického náměstka. K 1. 4. 1995 vznikl organizační prvek – oddělení vědy odboru správy majetku MO. V dubnu téhož roku byla projednána kolegiem ministra obrany „Koncepce ministerstva obrany v oblasti obranného výzkumu“ (čj. 24/24 – 42/95), která byla schválena. Následně byla vytvořena „Rada resortu ministerstva obrany pro obranný výzkum“, postupně byly zřízeny databáze, vytvořeny organizační, metodické a další podmínky k realizaci koncepce. Od 1. 1. 1997 nebyl v organizační struktuře MO samostatný odborný orgán pro obranný výzkum. Otázky financování projektů obranného výzkumu zajišťoval investiční odbor majetkové sekce MO. Celá oblast však neměla jen finanční rozměr, ale zejména obsahový.

Vzhledem k potřebám obrany, při uvažování o vstupu ČR do NATO, došlo v letech 1998 a 1999 ke změnám. Vznikly samostatné prvky v nově utvářeném úseku Národního úřadu pro vyzbrojování a později sekce vyzbrojování. Tam byly zařazeny řídicí prvky

pro obranný výzkum. Od roku 2004 to je odbor řízení programů výzkumu a vývoje. Ten zpracoval „Koncepci výzkumu a vývoje v působnosti Ministerstva obrany na léta 2004–2008“.

Usnesení vlády ČR ze dne 16. prosince 2008 č. 1587 schválilo „Koncepci obranného aplikovaného výzkumu a vývoje do roku 2015“, která byla předložena na základě usnesení vlády ze dne 26. března 2008 č. 287 k návrhu Reformy systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR. Koncepce reaguje na rozvoj obranného výzkumu a vývoje v Evropské unii a NATO. Součástí návrhu je výčet základních principů rozvoje OVT v ČR a procesů v systému poskytování státní podpory ve výzkumu a vývoji.

Shrnutí k potenciálu obranného výzkumu

Shrnutí základních informací o potenciálu obranného výzkumu ukazuje na jeho prudký a překotný vývoj, na snižování počtů uvnitř resortu obrany a na závislost na strukturách NATO. Základem byly schopnosti jednotlivých tvůrčích pracovníků, ale k nim se zařadily i schopnosti při řízení, zabezpečení a přípravě kvalifikovaných uživatelů, kteří měli zajistit zpětnou vazbu na výzkum. V letech 1993–1997 došlo k výrazným změnám, které zpočátku souvisely s rozdělením Československa, ale v následujících letech byly spojeny zejména s transformací armády, celého resortu obrany a společnosti.

Před vstupem do vojenských struktur NATO existovalo rozsáhlé množství vojenských, vojenskotechnických a dalších příbuzných problémů, které vyžadovaly odpovídající výzkumné rozpracování. Ze stavu potenciálu obranného výzkumu v závěru roku 2004 lze usuzovat, že transformace této oblasti byla nahodilá a nebyla ještě dokončena. Hledány byly vhodné proporce mezi výzkumem, který bude zabezpečován resortem obrany a mimoresortní nebo mezinárodní činností. Souběžně v souladu se státním systémem byly zaváděny postupy k pravidelné evaluaci osob i institucí, které měly zajistit mezinárodní srovnatelnost a úroveň. Tyto problémy ve všech souvislostech vyžadovaly řízení odpovídajícím kvalifikovaným statutárním aparátem, zejména ve vrcholové úrovni, ale ve strukturách MO ČR nebylo této skutečnosti přáno. Věda, OVT a její potenciál nebyly považovány za významný prvek struktury resortu obrany, což se projevilo nesprávným zařizováním řídicího prvku a neúspěšnou snahou o jeho úplnou likvidaci. Důvodem zachování a revitalizace byla existence zákona a vstup ČR do NATO.

Souhrnně je nezbytné hodnotit, že v letech 1989–2008 došlo ke snížení potenciálu obranného výzkumu, k rozpadu a ztrátě potenciálu nezbytného pro udržení a rozvoj některých oborů a disciplín, zejména oborů vojenských věd. V důsledku těchto nestabilních poměrů a změn byla narušena schopnost ČR uplatnit se v mezinárodní konkurenci.

7.3 ZAMĚŘENÍ

Období let 1989–1993

Do vzniku samostatné ČR působil OVT v rozměru Federálního ministerstva obrany a pokračoval v rychlé transformaci do nových podmínek. Významné bylo vytvoření Institutu pro strategická studia FMO v roce 1991, který měl napomáhat systémovým změnám v zajišťování obrany státu. Tam bylo poprvé v období po druhé světové válce zahájeno

rozpracování samostatné strategie obrany ČR. Byly vypracovány původní dokumenty k této problematice a rozpracováno plánování pomocí cílů.

Období let 1993–1995

Do přijetí dokumentu „Koncepce ministra obrany v oblasti obranného výzkumu“ (čj. 24/24-42/95) projednaného v kolegiu dne 24. 4. 1995, nebyl obranný výzkum rigorózně programován a rozpočtován Ministerstvem obrany ČR. Od vzniku AČR do konce roku 1995 byly výzkumně řešeny problémy, jejichž vznik je datován před rokem 1993 na FMO a problémy s obranným a vojenským rozměrem, které byly převzaty od Federálního ministerstva průmyslu a dále projekty, které vyžadovaly výzkumné řešení spojené se vznikem AČR.

Celkem bylo v této etapě řešeno 110 projektů obranného výzkumu. Řešení některých z nich přesáhlo uvedené časové období. Za nejvýznamnější výsledky obranného výzkumu v tomto časovém období lze považovat projekty obranného výzkumu, které výzkumně doprovázely zrod nové armády a konverzi některých útočných zbraní a zbraňových systémů.

Období let 1996–1997

Po přijetí „Koncepce MO ČR v oblasti obranného výzkumu“, kde byly definovány principy a procedury programování a rozpočtování obranného výzkumu, zformulovalo Ministerstvo obrany 8 programů obranného výzkumu v následující struktuře:

1. program: PŘÍPRAVA, VÝSTAVBA, ZABEZPEČENÍ A POUŽITÍ AČR

Optimální organizační struktury armády, vytvoření účinného a technicky moderního systému řízení obrany, velení vojskům, vedení bojové činnosti a jejich všestranného zabezpečení. Zlepšení podmínek života příslušníků AČR a zdokonalení odborné a fyzické připravenosti příslušníků armády.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků k rozvoji teorie a praxe vojenského umění ČR, strategie obrany, přípravy státu a armády na obranu, získávání nových vojenských schopností státu, obranných zdrojů, účinnosti a efektivnosti jejich využití. Získání poznatků a analytických informací pro potřeby odstrašování, řízení krizí, kontrolu zbrojení a odzbrojení, mírovou politiku a mezinárodní bezpečnost. Dále pro rozvoj vojenského umění, technologických a logistických předpokladů vedení obrany, vytvoření a ověření základních předpisů, podle nichž bude organizována příprava velitelů, štábů a vojsk.

2. program: ZDOKONALENÍ PROCESU VYZBROJOVÁNÍ A TECHNICKÉHO ZABEZPEČENÍ ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

Zvýšení účinnosti zbraní a zbraňových systémů, zvyšování spolehlivosti a snižování nákladů na provoz a údržbu vojenské techniky, efektivní a ekologicky nezávadná likvidace vyřazované vojenské techniky a využití špičkových technologií u vojenské techniky, technických prostředků a výzbroje AČR.

Cílem programu bylo získání nových poznatků pro zvýšení efektivnosti obranných zbraňových systémů, činnosti dělostřelectva, letectva a integrované PVO a protitan-

kové obrany. Získání nových poznatků o možnostech systému velení, prostředků spojení, průzkumu a radioelektronického boje (REB) a technického zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace AČR.

3. program: ZDOKONALENÍ ZDRAVOTNICKÉHO ZABEZPEČENÍ VOJSK

Nové jednotné diagnostické, laboratorní a léčebné postupy v polních podmínkách. Nové preventivní, diagnostické a léčebné metody pro stupeň první lékařské pomoci, odborné a specializované lékařské pomoci v AČR.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků, poznání stavu, vypracování návrhů monitorování, prevence, diagnostiky a léčby infekcí, toxikomanií, polytraumatů, neurotraumatů a otrav, řešení problémů řízení, organizace a zabezpečení vojenské zdravotnické služby, vymezených úseků zdravotnického zabezpečení v AČR.

4. program: OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ AČR A VETERINÁRNÍ ZABEZPEČENÍ VOJSK

Prevence a ochrana životního prostředí před negativním působením činnosti vojsk. Ochrana vojsk před nepříznivými vlivy životního prostředí. Metody zvyšování kvality odolnosti a výkonnosti služebních zvířat.

Cílem programu byl rozvoj ekologické bezpečnosti v míru, při výcviku a činnosti vojsk v rozsahu metod prevence, rozvoje technologií monitorování, detekce a odstraňování následků pro celkové snížení negativního působení vojsk na životní prostředí, pro ochranu vojsk proti nepříznivým vlivům. Ve veterinární oblasti jsou cílem metody zvyšování odolnosti, výkonnosti a kvality služebních zvířat.

5. program: ZDOKONALENÍ MATERIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ AČR

Nové prostředky, postupy a materiály pro materiální zabezpečení AČR.

Cílem programu bylo získávání poznatků k řešení problematiky uceleného materiálního zabezpečení AČR k vedení bojové činnosti nebo plnění jiných úkolů dle předurčení, poznatků k řešení problémů v oblasti udržování materiálových a technických systémů po celou dobu životnosti, diagnostiky, údržby, oprav, modernizace k prodloužení životnosti a vyřazování.

6. program: ZDOKONALENÍ CIVILNÍ OCHRANY ČR

Metody, technologie, technické prostředky zdokonalování civilní ochrany ČR.

Cílem programu byla vědecká podpora strategických i koncepčních rozhodnutí pro efektivní profilaci oblasti civilní ochrany ČR, objektivizaci rozhodování, založené na metodách a prvcích umělé inteligence včetně univerzálnosti využití návrhů i ve výukovém a výcvikovém procesu řídicího personálu a orgánů velení CO.

7. program: TVORBA NOVÉ SOUSTAVY SPOLEČENSKOVĚDNÍCH POZNATKŮ ROZVOJE MODERNÍ ARMÁDY

Dominantní historické, sociologické, psychologické a etické faktory transformace armády a řízení její výstavby. Personální management ve vojenských podmínkách.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků, poznání stavu a vypracování návrhů na řešení problémů v oblasti přípravy AČR a ČR k obraně. Jak v oblasti lidského potenciálu a ekonomického zabezpečení AČR, tak v oblasti vztahů armády, společnosti a světa. Vytvořit teoretické a praktické poznatky pro řízení a ovlivňování lidí ve vojenských podmínkách ve prospěch změn jejich poznatků a postojů, pro výkon vojenské služby, profesionalizaci a postavení ve společnosti.

8. program: TECHNOLOGIE A PROSTŘEDKY VÝZKUMŮ

Speciální postupy, prostředky, látky, materiály a zařízení k zabezpečení rozvoje špičkových technologií a pro podporu vrcholového rozhodování o bezpečnosti a obraně státu.

Cílem programu bylo získání nových poznatků, poznání stavu a vypracování perspektivních požadavků na inovační procesy v AČR. Vytvoření kvalitních národních a vojenských výzkumných kapacit, které budou přínosem pro rozvoj mezinárodní spolupráce se státy NATO a zdatným odborným poradcem při objednávání vojenských zakázek a zavádění špičkových technologií v AČR.

Celkem byly v této etapě řešeny 102 projekty obranného výzkumu. Řešení některých projektů překročilo do roku 1998.

Období let 1996–2000

Pro období vstupu ČR do NATO zformulovalo ministerstvo obrany 4 programy obranného výzkumu v následující struktuře:

1. program: VÝZKUMNÁ PODPORA OPERAČNÍCH SCHOPNOSTÍ AČR

Cílem programu bylo získání nových poznatků z problematiky bezpečnosti a bezpečnostního prostředí, strategické obrany ČR, strategického a obranného plánování, rozvoje vojenské strategie, operačního umění a taktiky, taktiky operačního a bojového použití ozbrojených sil, organizačních struktur AČR, problematiky civilní ochrany a krizového řízení.

Oblasti programu:

- ♦ Strategie obrany a bezpečnostní politika;
- ♦ Vojenské umění (vojenská strategie, operační umění a taktika);
- ♦ Vztah armády a společnosti;
- ♦ Problematika civilní ochrany;
- ♦ Krizový management.

2. program: VÝZKUMNÁ PODPORA SIL A PROSTŘEDKŮ AČR

Cílem programu bylo získání teoretických a experimentálních poznatků potřebných pro modernizaci stávající výzbroje a techniky AČR s důrazem na pozemní vojsko a vzdušné síly, systémy řízení letového provozu, leteckou techniku, ženijní techniku a odminovací zařízení, inteligentní munici, komunikační systémy a spojovací prostředky, vývoj trenažerové techniky, simulace bojové činnosti a rozvoj informatizace.

Oblasti programu:

- ♦ Systémy velení, řízení a komunikace;
- ♦ Zbraňové systémy a vojenská technika;
- ♦ Informační systémy a informační technologie;
- ♦ Vojenská logistika;
- ♦ Balistika, výbušniny a munice.

3. program: ROZVOJ POZNATKOVÉ A TECHNOLOGICKÉ ZÁKLADNY VOJENSKÝCH SCHOPNOSTÍ

Cílem programu bylo získání nových poznatků a metod v oblasti materiálových a nemateriálových technologií, zejména formami modelování s důrazem na základní využití při modernizaci zbraní a zbraňových systémů, vojenské techniky, prodlužování její životnosti, opravitelnosti a diagnostiky, využití elektroniky, nových materiálů a principů vojenství.

Oblasti programu:

- ♦ Materiály a technologie pro vojenské využití;
- ♦ Ekologie;
- ♦ Modelování a simulace.

4. program: VÝZKUMNÁ PODPORA LIDSKÉHO POTENCIÁLU AČR

Cílem programu bylo získání nových poznatků o přípravě, komplexní péči a zabezpečení vojenských profesionálů a vojáků v základní službě AČR, z řízení vojenské personalistiky, pro vojenskou pedagogiku a psychologii, vojenskou výchovu a vojenskou historii.

Oblasti programu:

- ♦ Vojenský personál, příprava a výchova;
- ♦ Ochrana živé síly;
- ♦ Zdravotnické zabezpečení.

Řešeno bylo 124 projektů obranného výzkumu. Za nejvýznamnější výsledky v tomto časovém období, jež nalezly bezprostřední praktické uplatnění, lze považovat ty projekty, které výzkumně doprovázely zejména přípravu resortu obrany pro vstup do NATO a přispěly k řešení problémů spojených s prvním obdobím našeho členství v NATO.

Období let 2000–2004

V tomto období pokračovalo využívání programů v dalším zpřesněném rozsahu, ale v závislosti na vývoji spojeném s přípravou koncepce profesionalizace armády a vytváření různých orgánů, se mnohdy prosadily názory jednotlivců, kteří neměli ve struktuře resortu obrany mnoho společného s obranným výzkumem a vývojem. To znamenalo často neodůvodňované zastavení financování i řešení přidělených projektů. Byl to mnohdy důsledek přípravy reformy, ale i voluntaristických postupů. Záchranou pro stabilizaci některých

projektů bylo členství v NATO a mezinárodní vazby. V některých etapách byla v podstatě zastavena činnost poradního orgánu Rady resortu MO pro obranný výzkum, kde byli zástupci i civilní výzkumné a akademické komunity. Ekonomické přístupy a vytváření překážek aktivní tvůrčí činnosti přinesly paradoxní situaci zastavení financování vlastních výzkumných pracovišť resortu obrany v polovině roku 2004. Financování mohli být jen externí řešitelé obranného výzkumu, tedy „neodborníci na vojenské a obranné otázky“.

Toto období je možné označovat za typické pro úřednické zásahy do projektů, i když byla uskutečněna podpora tvorby koncepce profesionální armády a podpora přihlášení se ke specializaci v NATO.

Období let 2005–2008

Program: SCHOPNOSTI – DOSAŽENÍ DEKLAROVANÝCH ALIANČNÍCH POŽADAVKŮ

Cíle programu v souladu s dlouhodobými cíli NATO a EU v oblasti VOT přispívají k zabezpečení úkolů v boji proti terorismu, při ochraně životů a majetku obyvatel a k celkovému zvyšování bezpečnostní situace. Program je svými projekty zaměřen na podporu dosažení požadované úrovně operačních schopností v oblastech: dostupnosti sil, efektivní zpravodajské činnosti a průzkumu, rozmístitelnosti a mobility, účinnosti nasazení, efektivního systému velení, řízení a spojení, udržitelnosti, odolnosti a ochrany sil. Program byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 14. 12. 2005 č. 1628.

Období let 2009–2012¹²⁰

Programy obranného výzkumu a vývoje v resortu MO (veřejná soutěž):

Program OV (907 980) ROZVOJ DOSAŽENÝCH OPERAČNÍCH SCHOPNOSTÍ OZBROJENÝCH SIL ČR, řešení projektů v letech 2008–2012

Programy veřejných zakázek ve výzkumu a vývoji:

Program OS (907 970) SCHOPNOSTI – DOSAŽENÍ DEKLAROVANÝCH ALIANČNÍCH SCHOPNOSTÍ, řešení projektů v letech 2007–2011

Program OD (907 990) PODPORA DOSAŽENÝCH OPERAČNÍCH SCHOPNOSTÍ OZBROJENÝCH SIL ČR, řešení projektů v letech 2008–2012

Hlavní závěry k proměnám zaměření obranného výzkumu

Před ČR byly po roce 1989 postaveny v oblasti bezpečnosti a obrany nové úkoly, jejichž zvládnutí by bez pomoci výzkumné, informační a vědecké podpory bylo omezené, neúplné a systémově nedokonalé. Toto období vyžadovalo zcela nový, vědecky podložený přístup, zejména v oblasti rozvoje strategie zajišťování bezpečnosti a obrany samostatné ČR, vojenské strategie, operačního umění i taktiky. Od prvo počátku byly analyzovány problémy profesionalizace ozbrojených sil, obranného plánování, financování a podpory vrcholového rozhodování. Postupně byly odhalovány nové poznatky o NATO,

¹²⁰ Koncepce obranného aplikovaného výzkumu a vývoje do roku 2015, schválena usnesením vlády ČR č. 1587 / 2008. Dostupné na WWW: < http://www.army.cz/images/id_0000_1000/206/koncepce.pdf>, citováno 20. 6. 2009.

EU a jiných orgánech a institucích, v nichž mohou vojska a jednotlivci z ozbrojených sil a bezpečnostního systému působit. Potřeba výsledků byla okamžitá, zejména z pohledu rychle se měnících představitelů ve zcela nestabilních strukturách resortu obrany.

Od roku 1993 oblast OVT v resortu obrany procházela soustavnými reorganizacemi, které se významně promítly jak do řídicích struktur, tak i do potenciálu vlastní výzkumné a vývojové základny. Nazírání na tuto oblast jako na strategický prvek rozvoje soudobé bezpečnosti, obrany a ozbrojených sil, bylo postupně nahrazeno jejich vysvětlováním jako součástí ekonomických aktivit, následně jako majetku resortu obrany a pak nedílnou součástí v procesu vyzbrojování. Z těchto pohledů vyplynulo ne zcela optimální organizační začlenění řídicích prvků do struktur MO, do způsobu plánování, řízení a financování.

Věcné zaměření výzkumných a vývojových aktivit bylo dobře nastaveno po roce 1995, nebylo však zcela odvíjeno od důkladné a komplexní vědeckoinformační činnosti. Sledovatelský výzkum nebyl organizován, s výjimkou projektu KLÍČ v roce 1998. Výstavba infrastruktury obranného výzkumu a vývoje zaostávala za možnostmi a potřebami revolučních změn ozbrojených sil. Nedařilo se zakládat nové obory k využívání nejnovějších vědeckých poznatků. Nebyly plně využity přednosti intelektuálního potenciálu ČR.

I když byla postupně zavedena legislativa ČR v oblasti výzkumu a vývoje, demokratický rámec řízení částečně zajistil participaci vědecké komunity státu na přípravě a usměrňování vědní politiky resortu obrany jako součástí obranné politiky, přetrvávaly nedostatky, zejména na úseku financování. To významným způsobem ovlivnilo rovněž obsahové zaměření obranného výzkumu a úspěšnost jeho realizace. I přes vlivy nepříznivého prostředí byly v některých oblastech dosahovány výsledky, které jsou mezinárodně uznávány, ale v menším rozsahu, než umožňuje početnost skutečného potenciálu.

7.4 FINANCOVÁNÍ

Financování představuje samostatnou část problematiky OVT v hodnoceném období let 1989–2008. ČR měnila své přístupy, což se promítalo rovněž do způsobu alokace i stanovování pravidel pro financování. Teprve s postupem času a zejména po přijetí zákona č. 130 v roce 1992, začala oblast výzkumu a vývoje rozlišovat institucionální a účelové financování. Trvalo však nějakou dobu, než se pravidla zažila a začala plnit své poslání.

Charakteristika hodnot přidělených prostředků je uvedena v tabulce 7 – 1: *Hodnoty výdajů na OVT vzhledem ke státnímu rozpočtu*. Představuje však jen část objektivní informace, protože není podrobněji rozebrána z hlediska toho, které náklady byly do těchto souhrnných sum zahrnuty. Bylo to v jednotlivých letech různé, ale řídící článek v resortu obrany věděl, jaké výdaje uvádí.

Tabulka 7 – 1: Hodnoty výdajů na OVT vzhledem ke státnímu rozpočtu¹²¹

Rok	HDP	Vojenské výdaje	Výdaje na VaV v ČR	Výdaje na OVT	% voj.v. ze s.r.	% z HDP na VaV	% OVT z VaV	% OVT z výdajů MO
1993	910 600	23 777	4 378	424	2,61	0,481	9,685	1,783
1994	1 037 500	27 008	4 551	413	2,60	0,439	9,075	1,529
1995	1 252 100	28 275	4 897	434	2,26	0,391	8,863	1,535
1996	1 414 000	30 509	6 234	644	2,16	0,441	10,330	2,111
1997	1 650 000	31 328	7 553	795	1,90	0,458	10,526	2,538
1998	1 820 700	37 643	8 732	1 209	2,07	0,480	13,846	3,212
1999	1 849 000	41 688	9 672	561	2,25	0,523	5,800	1,346
2000	1 900 000	44 670	11 641	551	2,35	0,613	4,733	1,233
2001	2 139 000	44 978	12 578	498	2,10	0,588	3,959	1,107
2002	2 192 000	48 924	12 498	391	2,23	0,570	3,129	0,799
2003	2 405 000	53 194	13 921	531	2,21	0,579	3,814	0,998
2004	2 757 000	52 481	14 664	484	1,90	0,532	3,301	0,922
2005	2 920 000	58 445	16 458	490	2,00	0,564	2,977	0,838
2006	3 198 000	55 358	18 168	482	1,73	0,568	2,653	0,871
2007	3 548 000	53 261	25 067	469	1,59	0,707	1,871	0,881
2008	3 799 000	54 167	23 121	476	1,43	0,609	2,059	0,879

Legenda: hodnoty jsou v mil. Kč; HDP – hrubý domácí produkt; VaV – výzkum a vývoj; s.r. – státní rozpočet.

¹²¹ Vytvořeno na základě informací o výdajích na HDP a OVT dostupných na [www: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5146>](http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5146) a <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=1642>

Kritizovanou stránkou financování však byly procesy resortu obrany spojené s jejich realizací, uvolňováním, plánováním, spotřebou a omezujícími pravidly:

- opakovaně nebyly uvolňovány prostředky pro finanční podporu pokračujících projektů obranného výzkumu a vývoje ve stanoveném termínu, včetně uvolňování finančních prostředků na nové projekty OVT (zpravidla až září, říjen),
- opakovaně byla v průběhu roku měněna výše výdajů na obranný vývoj,
- soustavně nebylo vytvářeno stabilní prostředí pro výkon státní správy v oblasti výzkumu a vývoje podle zákona, financování a účtování dlouhodobě nesledovalo postupy a pravidla dané zákonnými normami a pravidly stanovenými Radou vlády a MF ČR pro tuto oblast,
- finanční řízení a problémy v resortu obrany odsunuly význam obsahu obranného výzkumu a vývoje na nevýznamnou pozici.

7.5 ETAPY PROMĚN V LETECH 1989–2008

Proměny obranného výzkumu a vývoje obranných technologií v hodnoceném období let 1989–2008 je možné promítnout do následujících etap, charakterizovaných časovou osou a pojmenováním.

1989–1992 Etapa rozpadu potenciálu, bipolarity a ČSFR

Období po roce 1989 bylo poznamenáno procesem snižování početních stavů, změnou rozsahu řešeného výzkumu a přehodnocováním úkolů. Instituce procházely interními změnami a transformacemi, změnami zadání, rušením dřívějších úkolů, přehodnocováním důsledků pro novou orientaci. Z výzkumu odešla řada pracovníků, narušeny byly výzkumné a vývojové týmy, zprůtrhány vazby s výrobními závody. V závěrečné části období pak byla hlavním rysem příprava a realizace rozdělení vojenského výzkumu na část, která zůstala v ČR, a část, která zůstala nebo byla převedena na Slovensko.

Souhrnný potenciál klesl a vznikly v něm mezery, které se nepodařilo v následujících obdobích nahradit. Vznikaly však nové obory a rozvíjeny byly zejména strategické úkoly.

1993–1998 Etapa hledání nových struktur a orientace

Vznik samostatné ČR byl provázen zavedením nové legislativy pro státní podporu výzkumu a vývoje. Obranný výzkum začal být vnímán jako součást státního výzkumu. Rozpad federace se promítl do vytváření nových struktur a řešení nových problémů. Potenciál byl roztržštěný, vznikaly snahy o vytváření asociací obranného průmyslu a v nich byly zahrnuty i výzkumné instituce. Strategické řízení bezpečnosti a obrany státu nestanovilo jasné cíle, projevovala se neexistence Bezpečnostní rady státu a vliv nesprávné teze, že trh v oblasti obranného výzkumu bude účinně fungovat. Z výzkumu odešla další vlna schopných pracovníků za lepšími pracovními podmínkami. Ve vrcholovém řízení obranného výzkumu začala fungovat Rada resortu MO pro obranný výzkum a byly přijímány kroky k orientaci tápajícího výzkumu.

Souhrnný potenciál dále poklesl, protože se pracovníci museli více než výzkumu věnovat boji o existenci, přežití a zabezpečení. Přesto se podařilo shromáždit řadu nových výsledků, které napomohly orientaci ve prospěch budoucí specializace.

1999–2008 Etapa členství v NATO a EU

Členství v NATO a o 5 let později v EU rozhodně ovlivnilo OVT zejména jeho začleněním do mezinárodního prostředí, větší srovnatelností a otevřeností, přechodem k novým úkolům, které odpovídaly právě této situaci. Příprava strategické změny přechodu k plně profesionální armádě ČR, která byla pod politickým tlakem urychlena, přinesla spoustu nových, dosud neřešených problémů, které jsou v silách transformovaných pracovišť. Kapacity obranného výzkumu však nebyly plně využívány. Rozsáhlé a trvalé personální změny zhoršily schopnost zadávat výzkumné problémy a mnohdy byly využívány zahraniční subjekty, které nedosahovaly domácí úrovně. Zcela nelogicky se zhoršilo strategické řízení této oblasti, včetně vytváření administrativních problémů ve financování. Resort obrany jako jeden z mála resortů státní správy nebyl schopen naplňovat ustanovení platných zákonů, až financování vlastních institucí v červenci 2004 zastavil. Fungovalo jen institucionální financování a zadávání projektů mimoresortním řešitelům. Z výzkumu odešla další skupina zkušených pracovníků, narušeny byly akreditované obory jako „Teorie obrany státu“. Nedoceňována byla odborná a kapacitní náročnost výkonu základních činností pro plnění úkolů a cílů oblasti obranného výzkumu a vývoje, zejména směrem k vědeckému výboru a výboru pro obranný výzkum a technologie NATO. Významným způsobem byly omezeny a přerušeny vztahy k civilním vysokým školám a mimoresortním pracovištím.

Souhrnný potenciál dále poklesl. Rozšířila se mezinárodní spolupráce a vytěžování zahraničních informačních zdrojů. Uplatnily se i nové výsledky na mezinárodní úrovni. Rozvíjí se podpora prohlášené specializaci ozbrojených sil ČR (ochrana proti zbraním hromadného ničení, pasivní sledovací systémy, vojenské zdravotnictví).

8 MEZINÁRODNÍ VOJENSKÁ SPOLUPRÁCE

Mezinárodní spolupráce je základním pilířem pro zajišťování potřebné úrovně obrany-schopnosti země. Úzká zahraniční spolupráce je nezbytnou podmínkou pro rozvoj schopností a zajištění potřebné úrovně připravenosti všech složek armády. Přístupy resortu obrany k využívání všech forem mezinárodní spolupráce se od roku 1989 postupně vyvíjely. Priority mezinárodní spolupráce byly přizpůsobovány aktuálním potřebám tak, aby tato spolupráce přispěla k reformě obranného sektoru a zprostředkovaně i k účinnějšímu civilnímu řízení a demokratické kontrole. Tato spolupráce rovněž pozitivně ovlivňovala mj. stále širší účast armády na mezinárodní a bilaterální vojenské spolupráci, motivované zejména úsilím o urychlené začlenění ČR do euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur.

Bezprostředně po roce 1989 se hlavní úsilí v oblasti mezinárodní spolupráce soustředilo na zapojení země do zahraničních operací.¹²² Zpočátku se jednalo o operace pod vedením OSN,¹²³ později NATO a v poslední době i EU. Vedle účasti vojenského charakteru se příslušníci armády podíleli i na pozorovatelských a humanitárních misích OSN, OBSE, EU a ZEU. Mimo rámec mezinárodních organizací působila armáda svými silami a prostředky rovněž v rámci koaličních operací. Působením v zahraničních operacích získávali příslušníci armády cenné mezinárodní zkušenosti a zkvalitňovali si své jazykové znalosti především u důstojnického sboru. Vedle těchto pozitivních zkušeností měla účast v operacích i své stinné stránky, kdy došlo k prvním obětem a zraněním. Například během ofenzivy chorvatské armády v oblasti tehdejší Republiky Sbská Krajina v srpnu 1995 byli při útoku na pozorovací stanoviště zabiti dva vojáci z české jednotky a tři byli zraněni. Do roku 2009 přišlo v zahraničních operacích o život celkem 16 osob. Do těchto operací bylo celkem zapojeno 22 500 vojáků.¹²⁴

V průběhu 90. let minulého století byla mezinárodní spolupráce resortu obrany přednostně orientovaná na urychlení reform celého obranného sektoru (armáda, průmysl, složky civilního řízení a parlamentní kontroly). Vojenská spolupráce na multilaterální a bilaterální bázi směřovala v tomto období především k začlenění ČR do euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur. Probíhající změny v armádě byly velmi silně podporovány západními partnerskými státy, především USA, Francií, Velkou Británií a Německem, které poskytly např. možnosti pro vzdělávání a výcvik nové generace vojáků v jejich vzdělávacích a výcvikových zařízeních a školách. Tito lidé získali znalosti pro výkon svých budoucích funkcí v odlišném kulturním prostředí a ve vzdělávacích systémech založených na zcela odlišných hodnotách a tradicích. Samozřejmostí bylo osvojení

¹²² Zasazení chemické jednotky v operaci Pouštní bouře během tzv. první války v Zálivu v letech 1990–1991.

¹²³ Účast vojáků ČR v operaci UNPROFOR v Chorvatsku od dubna 1992. Pro rozdělení Československa měla jednotka 500 vojáků. Dále to byla operace UNCRO v Krajině v letech 1995–1996, ve které bylo zasazeno 874 osob.

¹²⁴ DANDA, O., *Čeští vojáci ze zahraničních misí trpí posttraumatickými syndromy*. Právo, 24. června 2009. Dostupné na <http://www.novinky.cz/domaci/171999-cesti-vojaci-ze-zahranicnich-misi-trpi-posttraumatickymi-syndromy.html> (cit. 24. června 2009).

aliančních norem a operačních postupů. Např. v období mezi léty 1994 a 1996 ukončilo nejryznější vzdělávací aktivity 640 důstojníků.¹²⁵

Neopomenutelnou úlohu plnil alianční Program společného kontaktního týmu (Joint Contact Team Program – JCTP), umožňování účasti v americkém Mezinárodním studijním a výcvikovém programu (the International Military Education and Training Program – IMET) a studia v Evropském středisku pro bezpečnostní studia G. C. Marshalla v německém Garmisch-Partenkirchenu. Ve vztahu k účinnosti této asistenční pomoci lze obecně konstatovat, že ne vždy byla plně úspěšná. Důvodem byly zejména slabiny personální politiky na české straně, např. v případě programu IMET. V omezené míře došlo i k určitému podcenění odborné připravenosti poskytovatelů této pomoci v programu JCTP.

K aktivnější vojenské spolupráci s členskými státy NATO došlo zejména v období po vzniku samostatné ČR a v souvislosti se zahájením aliančního programu „Partnersství pro mír“ (Partnership for Peace – PfP). V rámci PfP se armádní složky zapojily především do společných vojenských cvičení a do plnění úkolů interoperability (Interoperability Goals).¹²⁶

Mezinárodní spolupráce pozitivně ovlivnila činnost resortu obrany při zpracování vojenské legislativy a zásadních obranných a bezpečnostních dokumentů. Na Ministerstvu obrany působili v rámci mezinárodní asistenční pomoci zahraniční poradci z USA, Francie a Velké Británie, kteří přenášeli nejlepší praktické zkušenosti z těchto armád do podmínek ČR. Podíleli se například na zavádění nového systému plánování, programování a rozpočtování nebo na výstavbě nového systému vyzbrojování. Poradenská firma CUBIC, financovaná americkou vládou, ukončila svoji činnost na Ministerstvu obrany na začátku roku 2009.

Po šestiletém úsilí o dosažení plného členství země v NATO, ke kterému došlo 12. března 1999, se do jisté míry změnily i priority mezinárodní spolupráce. Mnohem intenzivněji byla využívána spolupráce na alianční a regionální úrovni, která byla zaměřena na vytváření společných mezinárodních jednotek a jejich společný výcvik v rámci mezinárodních cvičení organizovaných jak v ČR, tak i v zahraničí. Smyslem těchto aktivit bylo posílit úroveň vzájemné interoperability a tím rozvíjet schopnost vzájemného působení sil a prostředků jednotlivých zemí v mnohonárodních operacích. V průběhu šestiletého procesu začleňování se ve vedení resortu obrany vystřídal pět ministrů, tři náčelníci Generálního štábu (NGŠ) a devět náměstků ministra.¹²⁷

¹²⁵ On the Path of Integration. Ministry of Defense of the Czech Republic, Military Information and Service Agency (AVIS). May 2004, p. 9. ISBN 80-7278-213-4.

¹²⁶ V roce 1995 se uskutečnilo největší mezinárodní cvičení na území ČR od roku 1989. Do cvičení „Cooperative Challenge-95“ se zapojilo 679 vojáků 14 zemí. Náklady na cvičení činily 21 mil. Kč a ČR se podílela 6,5 mil. Kč. In. Simon, J. *NATO and the Czech and Slovak republic. A Comparative Study in Civil-Military relations*. Rowmanand Littlefield Publisher, Inc., s. 40. ISBN 0-7425-2902-9.

¹²⁷ SVĚRÁK, A., Vnější a vnitřní aspekty začleňování resortu obrany ČR do NATO, Mezinárodní vztahy 2/1999, vydal ÚMV, Praha, 1999, s. 13.

V závislosti na rozšiřování Aliance a ve vazbě na snižování schopnosti jednotlivých zemí financovat ze svých omezených obranných rozpočtů potřebný rozsah modernizace svých armád, která měla směřovat k rozvoji schopností potřebných pro účinné působení v nových druzích operací, získala na významu mezinárodní spolupráce v oblasti vytváření společných nebo společně sdílených schopností. Tato spolupráce byla využívána pro rozvoj schopností v oblasti strategické přepravy, strategického průzkumu, výstavby raketové obrany a dalších. Zapojení do těchto nadnárodních programů umožnilo získat ČR přístup ke schopnostem, které by nebylo možné z finančních a nebo technologických důvodů vytvářet samostatně.¹²⁸ Je nutné však zmínit, že náklady na zapojení do takových programů v rámci NATO byly pro ekonomicky slabší země poměrně významné. Zapojením do programu se zpravidla podařilo vytvořit i podmínky pro využití schopností vlastního obranného a bezpečnostního průmyslu.

Při vytváření Evropské bezpečnostní a obranné politiky EU se ČR začala zapojovat do unijních bezpečnostních projektů. Toto úsilí se zintenzivnilo po začlenění ČR do EU v květnu 2004. Prioritou EU bylo vytvoření jednotné Evropské obranné technologické a průmyslové základny (European Defense Technology and Industrial Base – EDTIB), Evropského trhu s obranným materiálem (European Defense Equipment Market – EDEM) a efektivní vytváření schopností v rámci nadnárodního řízení programů. Zodpovědnost za naplnění těchto priorit měla Evropská obranná agentura (European Defense Agency – EDA), která vznikla v roce 2004 a ČR se do její činnosti aktivně zapojila.¹²⁹

Rozšiřování Aliance v rámci druhé a třetí vlny v letech 2004 a 2009 a rozvoj podpory pro partnerské země vedlo k postupnému přebírání vyšší míry odpovědnosti za podporu nových členských a kandidátských zemí případně zemí, které byly v procesu jejich opětovné celospolečenské stabilizace a obnovy. ČR nabízel v rámci této podpory vzdělávání a odbornou přípravu pro příslušníky armády těchto zemí, případně směřoval do těchto zemí další forma vojensko-technické spolupráce. Prioritou byly země západního Balkánu.

Využívání mezinárodní spolupráce pro plnění strategických cílů resortu obrany se od roku 1989 postupně zlepšovalo. Vedle zajištění účasti v zahraničních operacích bylo prioritou směřování ke společnému vytváření schopností, které je neefektivní vytvářet samostatně a nebo je jejich získání technologicky značně náročné. Určitým nedostatkem bylo

¹²⁸ ČR se v rámci výstavby ozbrojených sil zapojila do celé řady mezinárodních projektů směřujících ke zvyšování společných strategických schopností. ČR zvažovala účast na projektu pozemního průzkumu (Air Ground Surveillance – AGS). V roce 2008 byla vedena jednání ČR o podmínkách našeho vstupu do programu včasné výstrahy NATO – AWACS. Vyjednávací tým byl složen ze zástupců resortu obrany, zahraničních věcí, průmyslu a obchodu, Asociace leteckých výrobců a Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu. ČR se zapojila do mezinárodních projektů a iniciativ směřujících k zajištění strategické vzdušné přepravy (např. účasti v programu SALIS – Strategic Airlift Interim Solution nebo zapojením v projektu EATF – European Air Transportation Fleets založeného na národních příspěvcích ve formě letounů Airbus A400M, případně na jejich společném pořízení). V rámci vrtulníkové iniciativy se ČR angažovala v oblasti přípravy logistické jednotky pro servisní a opravárenskou činnost ve prospěch dalších států a zvažovala možnost převzetí vedoucí role pro zabezpečení vrtulníků typu Mi v operacích a převzetí aktivní úlohy při předpokládaném vytvoření mnohonárodní vrtulníkové jednotky v operaci ISAF.

¹²⁹ Rozhodnutí Rady Joint Action 2004/551/CFSP ze dne 12. července 2004. Dostupné na: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=7846>.

vyhodnocování a přenos poznatků ze zahraničních služebních cest a návštěv do praxe, např. ve formě databáze. Jako zcela nevyhovující, z pohledu administrativní zátěže, je možné hodnotit centralizovaný proces plánování a schvalování zahraničních služebních cest a návštěv, který omezoval volnost vedoucích pracovníků pružně rozhodovat o využití prostředků v souladu s úkoly.

8.1 Zahraniční operace¹³⁰

Ukončení studené války a zánik bipolárního dělení světa uvolnilo prostor novým bezpečnostním hrozbám a rizikům, které vedly ke vzniku etnických a náboženských konfliktů a rozpadu slabých států. Tato situace vyvolala potřebu přispět k mezinárodnímu úsilí při řešení narůstajícího počtu mírových operací OSN, orientovaných především na udržení míru ve světě. Ze strany nového vedení československého státu mělo toto zapojení jednoznačnou podporu. Prokázalo se však, že československá armáda nebyla na působení v uvedených operacích organizačně ani personálně připravena. První českoslovenští vojenští pozorovatelé, kteří byli vysláni do pozorovatelských misí OSN v Angole (UNAVEM) a v Namibii (UNTAG) v roce 1989, např. neabsolvovali příslušné odborné kurzy.

Velení armády se nicméně podařilo v relativně krátké době vybudovat v Českém Krumlově „*Výcvikové středisko Československé armády pro mírové operace OSN*“, které zahájilo svou činnost pro přípravu jednotek ve druhé polovině roku 1990. Důstojníci předurčení pro funkce vojenských pozorovatelů se od roku 1991 již také zúčastňovali třítydenních specializovaných kurzů ve „*Vojenském školicím a výcvikovém středisku v Komorním Hrádku*“. V té době začalo Ministerstvo obrany vysílat důstojníky do obdobných zahraničních kurzů např. v Rakousku, Švédsku, Švýcarsku, Kanadě a Finsku.

První československou jednotkou zapojenou do mezinárodního mírového úsilí se stala protichemická jednotka, která se v prosinci 1990 zapojila do široké mezinárodní koalice pod vedením USA k osvobození Kuvajtu po jeho okupaci Irákem.¹³¹ Následně pokračovalo další zapojování ČSFR do mírových operací, což dokumentuje účast vojenských chemických specialistů ve *Zvláštní komisi OSN v Iráku* (UNSCOM) v letech 1991–1993 k vyhledávání a ničení chemických zbraní, působení československých vojáků v *humanitární strážní misi v Iráku* (UNGCI), *vojenských pozorovatelů v Somálsku* (UNOSOM) a účast v *monitorovací misi Evropského společenství* (ECMM) a *sankčních misí pro dodržování hospodářských sankcí vůči Bělehradu* organizovaných KBSE ve spolupráci se ZEU. V první polovině roku 1992 vyslala ČSFR do operace UNPROFOR v bývalé Jugoslávii prapor o síle téměř 500 příslušníků a několik vojenských pozorovatelů.

Po rozdělení federace a její armády na dva nezávislé celky bylo nutné rozdělit i účast ve vojenských mírových aktivitách OSN. Podle vzájemné dohody zůstala ČR zastoupena svým praporem a vojenskými pozorovateli v UNPROFOR a kontingentem v humanitární

¹³⁰ Zpracováno na základě podkladových materiálů odboru OSN MZV.

¹³¹ Nejednalo se však o mírovou operaci OSN na udržení míru nýbrž o operaci vynucující mír. Koaliční jednotky však tehdy působily na základě příslušné rezoluce RB OSN. (Poznámka autora).

misí UNGCI. Slovenské republice byla vymezena účast v operaci UNOSOM. V rámci mírové operace OSN UNTAES v chorvatské Východní Slavonii působil český polní chirurgický tým. Prioritní angažovanost Československé a České republiky vyplývala jednak z důvodu dosáhnout mírového řešení konfliktu v geograficky relativně blízké vzdálenosti a z historických příčin úzké svázanosti vývoje našeho státu s vývojem situace především v oblasti bývalé Jugoslávie a vzájemných tradičních přátelských vztahů. Čeští vojenští pozorovatelé byli zapojeni v mírových operacích a pozorovatelských misích OSN v Mozambiku, Libérii, Abcházii a OBSE v Gruzii, Moldávii, Náhorním Karabachu, Tádžikistánu a v Čečensku.

Po oficiálním podpisu tzv. Daytonské smlouvy v prosinci 1995 zahájila ČR éru přednostního vysílání jednotek do operací mnohonárodních sil pod vedením NATO, předurčených k vynucování míru, následné stabilizaci a obnově krizových oblastí. Jednalo se především o operace IFOR, SFOR a KFOR na Balkánu, ISAF v Afghánistánu a operace mnohonárodních koaličních sil v Iráku. Mezi hlavní motivy tohoto zapojování patřil, kromě trvalého sdílení odpovědnosti ČR za dění ve světě, také eminentní zájem ČR podpořit novou roli Severoatlantické aliance v systému kolektivní bezpečnosti v Evropě a potvrdit způsobilost země pro plnohodnotné členství v Alianci.

Operace NATO v Bosně a Hercegovině IFOR a SFOR. Na základě zmíněné Daytonské smlouvy vyjádřila vláda ČR okamžitou ochotu podpořit úsilí mezinárodního společenství při prosazování této smlouvy s cílem ukončit etnický konflikt v Bosně a Hercegovině.¹³² ČR nasadila do operace IFOR 850 vojáků. Na rozdíl od misí pod hlavičkou OSN, kdy jednotky byly tvořeny téměř z jedné třetiny vojáky ze zálohy, jednotka v IFOR byla tvořena vojáky ze zálohy pouze z jedné pětiny. Byly rovněž diskutovány otázky možného financování misí mimo vojenský rozpočet, otázky spojené s kvalitou materiálního vybavení a zabezpečením personálu.¹³³ Velitel kontingentu byl plukovník Jiří Šedivý, který byl v květnu 1996 povýšen do hodnosti generálmajora. Prostor odpovědnosti české jednotky byl ve velmi exponované oblasti městečka Prijedoru na severu Bosny a Hercegoviny, kde procházela etnická hranice mezi bosenskými Srby a bosenskými muslimy. V oblasti probíhaly v průběhu občanské války rozsáhlé etnické čistky, odsuny obyvatelstva a ničení majetku. Oddělit znesvářené strany konfliktu a zajistit bezpečné podmínky pro stabilizaci a rozvoj v tomto regionu a umožnit návrat uprchlíků a distribuci humanitární pomoci byl velmi náročný úkol. Vzhledem k podmínkám, ve kterých činnost naší jednotky probíhala, opustilo jednotku během prvních měsíců operace dalších 17 příslušníků, a to buď z důvodu špatného výkonu služby nebo na vlastní žádost.

S naplněním vojenských cílů operace IFOR, zejména urychlené oddělení znesvářených stran konfliktu, byl silám NATO změněn charakter jejich úkolu a byla zahájena operace SFOR a následně SFOR II. Tyto operace vedly k postupné stabilizaci, realizaci reforem v zemi (obnova politického systému a umožnění demokratických voleb, vytváření bez-

¹³² Vláda rozhodla o účasti příslušníků armády ČR v operaci ISAF 29. listopadu 1995.

¹³³ Vzhledem k nespokojenosti vojáků s navrženými platovými podmínkami opustilo 26 vojáků kontingent během jeho přípravy v Českém Krumlově.

pečnostních složek, reforma armády a dozor nad jejich činností, hospodářská obnova, obnova válkou zničené infrastruktury) a vytvoření multietnické Bosny a Hercegoviny. ČR pokračovala ve vysílání svých příslušníků do těchto operací po celou dobu jejich trvání. Postupně byl omezován početní rozsah našeho zapojení ve vazbě na celkovou početní redukci operace. Úkoly se podařilo českým vojákům plnit velmi dobře, s vysokým uznáním spojenců i místního obyvatelstva. Svým citlivým a nestranným přístupem představovali naši vojáci významný stabilizující faktor v sestavě mnohonárodní divize jihozápad pod britským velením. Rozsah kontingentu byl do 600 osob. Působením v misi na území Bosny a Hercegoviny získala armáda cenné zkušenosti s přípravou, plánováním, vedením a zabezpečením operací v zahraničí. Celkově byla mise SFOR ukončena v prosinci 2004, kdy zodpovědnost za dokončení obnovy Bosny a Hercegoviny převzala EU.

Operace NATO v Kosovu (KFOR), která byla od dubna 2005 přejmenována na Joint Enterprise. Operace byla zahájena po ukončení 78denní vzdušné operace spojeneckých sil proti Srbsku, která měla odvrátit na jaře 1999 humanitární katastrofu v Kosovu.¹³⁴ Hlavním úkolem operace bylo podporovat činnost OSN při stabilizaci a obnově provincie a při hledání konečného řešení statusu Kosova.¹³⁵ V sestavě mnohonárodní brigády Střed dlouhodobě působily od února 2002 do poloviny roku 2005 síly a prostředky AČR (řádově 500 osob) společně se slovenskými kolegy. Po reorganizaci v roce 2005 působil samostatný kontingent AČR v rámci mnohonárodního úkolového uskupení Střed (MNTF-C) v počtu do 550 osob.

Úkolem českých vojáků bylo zajistit bezpečnost prostoru o rozloze 1 200 km² a úsek provinciální kosovsko-srbské hranice v délce 112 km. Příslušníci kontingentu se zapojovali, obdobně jako v Bosně a Hercegovině, do poskytování humanitární pomoci, prováděli výcvik bezpečnostních složek a podíleli se na boji proti organizovanému zločinu. Příspěvek ČR byl od dubna 2007 navýšen o dva dopravní vrtulníky Mi-17, které plnily operační úkoly v přímé podřízenosti a ve prospěch hlavního velitelství operace KFOR. Rostoucí uznání schopností českých vojáků ze strany spojenců potvrzuje fakt, že ČR převzala dvakrát půlroční velení MNTF-C, které bylo tvořeno jednotkami Finska, Irska, Lotyšska, Slovenska a Švédska.

V souvislosti s kontroverzním vojenským zásahem NATO proti režimu Slobodana Miloševiče a jeho aktivitám v Kosovu opustilo tuto provincii velké množství kosovských Albánců. Až 200 tisíc jich uprchlo do sousední Albánie. Vzniklou situaci napomohlo řešit NATO svou první humanitární **operací Allied Harbour**, která byla zahájena v dubnu 1999 a skončila v září 1999. ČR přispěla do této operace 6. polní nemocnicí v síle 86 osob, která byla posílena skupinou 10 lékařů z Litvy. Dále vyslala ČR do Albánie jednotku civilní ochrany, která vystavěla v průběhu května 1999 uprchlický tábor pro 1 000 osob.

Neklidná situace v Kosovu měla destabilizující vliv na téměř celý region. Na začátku roku 2001 došlo k vojenským střetům mezi makedonsko-albánskou Národně osvoboze-

¹³⁴ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244. S/RES/1244 (1999), 10 June 1999. [http://www.un.org \(Docs/scres/1999/sc99.htm\)](http://www.un.org (Docs/scres/1999/sc99.htm)).

¹³⁵ Nezávislost Kosova byla vyhlášena v únoru 2008.

neckou armádou (NOA) a ozbrojenými silami v Bývalé jugoslávské republice Makedonii. Po diplomatických jednáních obdržely jednotky NATO úkol odzbrojit NOA v rámci operace **Essential Harvest**. Operace se uskutečnila v období srpna až října 2001 a ČR do ní přispěla 43. výsadkovou rotou v síle 120 vojáků, která zabezpečovala ostrahu a obranu velitelství brigády, doprovody konvojů a patrolování v prostoru odpovědnosti brigády.¹³⁶

Působení armády v operaci NATO v Afghánistánu (International Security Assistance Force – ISAF) vedlo k nasazování širokého spektra vojenských kapacit ČR. Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly byly vytvořeny po uzavření smlouvy mezi OSN a afghánskou prozatímní vládou dne 5. prosince 2001 o prozatímním uspořádání v zemi. Zodpovědnost za ISAF převzalo NATO až 11. srpna 2003. Hlavním úkolem mezinárodních sil bylo vytvořit bezpečné prostředí pro další rozvoj a rekonstrukci v zemi, podpořit činnost nově vznikající vlády a napomoci při výcviku Afghánské národní armády (ANA).

Na začátku operace přispěla ČR do aliančního úsilí téměř již tradičně schopnostmi zdravotnické služby, které byly využívány jak příslušníky aliančních sil, tak místním obyvatelstvem. Následně došlo k zapojení pyrotechnického odřadu a metrologické skupiny na letišti v Kábulu. Od prosince 2006 do března 2007 převzala ČR roli vedoucí země při řízení a zabezpečení činnosti zmíněného letiště. V letech 2007–2008 pokračovalo působení našich jednotek na mezinárodním letišti v Kábulu, které byly složeny z polní nemocnice, lehké chemické průzkumné jednotky a specialistů různých odborností vzdušných sil zajišťujících výcvik pilotů vrtulníků a dalšího odborného personálu. Celkově se počet vojáků pohyboval kolem 100 osob. Opětovným vysláním polní nemocnice převzala ČR zároveň i roli vedoucí země pro zabezpečení této nemocnice. Současně vykonávala ČR také roli vedoucí země v oblasti OPZHN.

Česká republika také přispěla k obnově země v rámci ochrany německého provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v provincii Badakšán v březnu 2005, kde naši vojáci (do 100 osob) působili až do prosince 2007. Kromě ochrany tohoto PRT měli odpovědnost za bezpečnost přilehlého letiště, doprovody vozidel, styčnou činnost s místním obyvatelstvem. Obdobně jsme zabezpečovali od června do prosince 2008 ochranu základny nizozemského úkolového uskupení v provincii Uruzgán v počtu do 80 osob.

Na jihu Afghánistánu v provincii Helmand působila od května 2007 skupina pro speciální operace Vojenské policie (SOG VP) v počtu do 35 osob, která v rámci mise ISAF plnila úkoly ve spolupráci s Velkou Británií.

Vedle vojenských schopností přispěla ČR k obnově Afghánistánu civilními specialisty, kteří působili v rámci vlastního PRT od března 2008 v provincii Logár. Ve své činnosti se zaměřili se na rozvoj zemědělství, školství, zdravotní péče, infrastruktury (zavlažovací systémy, elektrifikace) a podporu místních orgánů. PRT tvořilo 9 civilistů a 200 vojáků.

Kromě mezinárodních operací pod hlavičkou NATO se ČR zapojila i do koaliční **operace Trvalá svoboda** (Enduring Freedom) v Afghánistánu, která byla vedena USA s cílem

¹³⁶ 10 let členství ČR v NATO. Prezentační a informační centrum, Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 74.
ISBN 978-80-7278-491-2

eliminovat činnost povstaleckých jednotek Talibanu. V roce 2004 a následně v roce 2006 a 2008 byli do operace Enduring Freedom v Afghánistánu nasazeni příslušníci 601. skupiny speciálních sil, kteří prováděli speciální průzkum, úderné akce a další speciální operace na jihu země.¹³⁷ Od ukončení bojů během 2. světové války se jednalo o první reálné bojové nasazení armády.

V letech 2002–2003 vyslala ČR na podporu spojenců ve válce proti terorismu kontingent složený z jednotky chemické ochrany a speciálního zdravotnického odřadu. Kontingent byl dislokován v Kuvajtu a byl připraven k eliminaci účinků především chemických zbraní v případě jejich použití ze strany Iráku. Před útokem na Irák (20. března 2003), jehož se AČR nezúčastnila, byl kontingent v Kuvajtu posílen na 400 osob. Dne 1. března 2003 došlo k jeho spojení se slovenským kontingentem v počtu 69 osob. Vznikl tak 1. česko-slovenský prapor radiační, chemické a biologické ochrany. V reakci na formální oznámení o ukončení bojových operací, ke kterému došlo dne 2. května 2003, a v souladu s rozhodnutím nadřízeného velitelství byla činnost 1. česko-slovenského praporu ukončena. Přesun zpět do ČR byl zahájen dne 7. května 2003 a ukončen dne 2. června 2003.

Po ukončení ozbrojené akce vedené USA proti Iráku v rámci operace Irácká svoboda (Iraqi Freedom) v první polovině roku 2003 se ČR zapojila rovněž do mezinárodního stabilizačního úsilí v zemi v rámci působení mnohonárodních sil v Iráku (MNF-I, Multinational Forces in Iraq). Armáda zabezpečovala výcvik iráckých policistů, poskytovala vojenskou polní nemocnici, humanitární odřad a skupinu civilně-vojenské spolupráce dislokovaných na jihu Iráku (Basra) a svými silami působila v sestavě mnohonárodní divize Jihovýchod, kde zabezpečovala střezení britské základny v Basře. První kontingent zahájil své působení 18. května 2003. Vojenští lékaři a zdravotníci ukončili plnění operačního úkolu 20. listopadu 2003. Za dobu svého působení v Iráku ošetřili 10 146 osob (9 112 iráckých obyvatel, 1 034 příslušníků koalických armád) a uskutečnili 242 operací. Celkem bylo v polní nemocnici hospitalizováno 308 osob.¹³⁸

Ve druhé polovině 2008 působil v Iráku kontingent o 20 osobách, který prováděl výcvik irácké armády v obsluze tanků a bojových vozidel pěchoty.

ČR podpořila rovněž emancipační úsilí EU v oblasti zajišťování obrany a bezpečnosti a vyslala v roce 2004 své síly a prostředky do první rozsáhlejší **vojenské operace v Bosně a Hercegovině pod názvem EUFOR**. V důsledku pokračující redukce vojenské přítomnosti Evropské unie v operaci ALTHEA ukončila k 30. červnu 2007 ČR svoji účast v Mnohonárodním úkolovém uskupení Sever (MNTF-N), kde působila od roku 2005 strážní četou v rámci mnohonárodní strážní rotý a zastoupením na velitelství MNTF-N v Tuzle v počtu do 50 osob. Nasazené jednotky se podílely především na ochraně a ostraze základny tohoto velitelství. V operaci zůstali i po stažení kontingentu nasazení 4 důstojníci AČR na velitelství EUFOR v Sarajevu. V roce 2008 se zapojila ČR i do mise EU v Čadu a Demokratické republice Kongo (EUFOR TCHAD/RCA).

¹³⁷ 601. skupina speciálních sil v operaci Enduring Freedom 06. Dostupné na: <http://www.601skss.cz>

¹³⁸ Historie zahraničních misí ČR. Dostupné na: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3699>

Dále pokračovalo působení českých vojenských pozorovatelů v misích a operacích OSN a OBSE (Gruzie, Demokratická republika Kongo, Etiopie-Eritrea, Libérie a Kosovo).

Určitým mezníkem při zapojování ČR do mezinárodních operací bylo vyslání kontingentu vzdušných sil do pobaltské oblasti, kde 211. taktická letka zajišťovala 4 letouny JAS-39 Gripen v roce 2009 po dobu 4 měsíců nepřetržitý vzdušný průzkum (Air Policing) nad všemi třemi pobaltskými zeměmi ze základny Šiauliai v Litvě. Zapojením do této operace přispěla ČR těmto zemím, které nedisponují vlastními nadzvukovými prostředky taktického letectva, svými schopnostmi k zajišťování ochrany vzdušného prostoru Aliance v rámci NATINADS.

V procesu obranného plánování připravovala armáda v souladu politicko-vojenskými ambicemi ČR konkrétní útvary a jednotky, které by v případě potřeby vytvářely brigádní, praporeční nebo rotní úkolová uskupení pro nasazení v reálných operacích. Charakter soudobých operací, způsob jejich vedení, prostředí ve kterém jsou vedeny, asymetrický protivník a značné vzdálenosti do míst působení našich sil a prostředků kladou odlišné požadavky na schopnosti vojsk. Působení v zahraničních operacích se stávalo stále více náročnější na zajištění odpovídající úrovně přípravy osob, materiálního vybavení, přepravy, interoperabilního působení a jejich dlouhodobého udržení v nich. Z pohledu výstavby sil se resort MO musel vyrovnávat s rozporem mezi dlouhodobými požadavky na zajišťování společné obrany a aktuálními požadavky vycházejícími z potřeb nasazení sil a prostředků v současných operacích.

Do operací nasazovala ČR široké spektrum sil a prostředků (bojové jednotky, příslušníky štábů, speciální jednotky, polní nemocnici, specialisty vzdušných sil, specialisty pro výcvik technického a leteckého personálu a vojenské policie, specialisty CBRN a civilní odborníky). Příslušníci jednotlivých rotací přispěli k vytváření bezpečného prostředí v krizových oblastech, jež je základní podmínkou pro udržení nebo obnovení jejich politické a hospodářské stability.

8.2 Regionální vojenská a bezpečnostní spolupráce v rámci visegrádského uskupení

Krátce po nastolení nových politicko-společenských poměrů v Československu, Polsku a Maďarsku, vyvstala nutnost užší vojenské a bezpečnostní spolupráce těchto zemí. Byla vyvolána mj. nezbytností koordinovaného přístupu k dosažení realizace krátkodobějšího záměru na ukončení působení vojenskopolitického uskupení Varšavské smlouvy a dlouhodobějšího společného cíle „návratu do Evropy“ tj. plnoprávného členství v EU a NATO. Důvodem byla i obava z nejistého vývoje v tehdejší Sovětské svazu. V první polovině roku 1991 podepsaly tyto tři země tvořící Visegrádskou trojku (dále V-3) bilaterální bezpečnostní dohody a souhlasily s prováděním bezpečnostních konzultací a schůzek ministrů obrany. V důsledku intenzivního působení zejména tehdejšího československého ministra zahraničních věcí Jiřího Dientsbiera se podařilo zmíněný krátkodobý cíl, orientovaný na rozpuštění Varšavské smlouvy, úspěšně splnit. Došlo k tomu podpisem příslušného dokumentu na pravidelném summitu této organizace v Praze dne 1. července 1991.

Slibný začátek této spolupráce byl v následujících letech negativně poznamenán zejména rozdělením Československa k 1. lednu 1993. Tato skutečnost ve svých důsledcích

vedla ke změně bezpečnostních záměrů a postavení dvou nástupnických států projevující se např. narůstajícím napětím v maďarsko-slovenských vztazích, vyvolaným zejména sporem v otázce statusu maďarské menšiny ve Slovenské republice.

Dalším nepříznivě působícím faktorem se stal rovněž pokračující ozbrojený konflikt v bývalé Jugoslávii. Určitou úlohu sehrálo i postupné mizení vnější hrozby v postsovětském prostoru v důsledku pokračující stabilizace situace v Ruské federaci. Několikaleté přerušení těsné spolupráce zemí V-3 bylo také ovlivněno rozdílností bezpečnostních představ a politické linie pro začlenění do západních institucí podle individuálních měřítek.

V ČR bylo toto individuální a dá se říci rivalitní úsilí zvláště patrné v době, kdy byl v letech 1993–1997 předsedou vlády Václav Klaus. Tehdy se prosazovala tendence ČR jako jakéhosi „šampiona“ při nekritickém vyzdvihování dosažených ekonomických výsledků a jednoznačném odmítání jakékoliv institucionalizace vztahů zemí Visegrádské čtyřky (dále V-4), která zahrnovala ČR, Slovenskou republiku, Polsko a Maďarsko. Zlepšení spolupráce mezi těmito státy, ke kterému došlo po roce 1997, se projevilo v lepší koordinaci různých aktivit zaměřených na urychlené začlenění Polska, Maďarska a ČR do NATO a v pozdější účinné pomoci těchto, již aliančních zemí, Slovenské republice v jejím obdobném úsilí. I po vstupu všech zemí V-4 do NATO pokračovala mezi nimi po určitou dobu nadstandardní spolupráce na politické i odborné úrovni, která byla zaměřena především na přípravu vojsk, personální práci a vyzbrojování. (Poznámka: O spolupráci zemí V4 při výstavbě unijních společných jednotek viz kapitola 8.5). Nicméně v rámci spolupráce zemí V-4 s ostatními aliančními členskými státy, dané mj. geografickou blízkostí, lze zaznamenat např. prohlubující kontakty Polska s baltskými státy a Maďarska se státy bývalého „jižního křídla“ NATO.

8.3 Zapojení do asistenčních programů NATO a dvoustranná spolupráce s členskými zeměmi Aliance

Partnerství pro mír (PfP)

V rámci působení *Severoatlantické rady pro spolupráci* (*The North Atlantic Council for Cooperation – NACC*)¹³⁹, která sdružovala kromě 15 členských států NATO i řadu bývalých socialistických států a neutrálních evropských zemí, vyhlásil summit NATO v Bruselu v lednu 1994 zahájení programu *Partnerství pro mír* (*Partnership for Peace – PfP*).¹⁴⁰

¹³⁹ V r. 1997 se změnil název tohoto orgánu na Euroatlantickou radu partnerství (the Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC).

¹⁴⁰ V roce 2009 bylo v PfP zapojeno 24 států (Albánie, Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Finsko, Bývalá jugoslávská republika Makedonie, Gruzie, Chorvatsko, Irsko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Malta, Moldavsko, Rakousko, Rusko, Srbsko, Švédsko, Švýcarsko, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina a Uzbekistán).

Program je zaměřen především na výcvik a vojenská cvičení k plnění úkolů v mírových a humanitárních operacích. K účasti byly pozvány *členské státy NACC* a *Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě – OBSE*. Na rozdíl od NACC program PfP prostřednictvím bilaterálně formulovaných Individuálních partnerských programů (*Individual Partnership Programme – IPP*) otevřel cestu k diferencovanému přístupu k jednotlivým kandidátům na členství. Program záhy překročil rámec pouhého dialogu a těžiště jeho činnosti se přesunulo do praktické sféry. Zapojením do zmíněného programu se ČR v letech 1994–1998 zúčastnila 210 cvičení a na českém území se uskutečnilo 85 cvičení.

Po začlenění ČR do NATO došlo ke kvalitativní změně v oblasti výcviku AČR se zahraničními partnery. Hlavní část aktivit a cvičení byla zaměřena na přípravu jednotek a štábů pro úkoly spojené s jejich začleněním do vojenských struktur NATO. Přednostní pozornost byla proto věnována jednotkám vybraným pro alianční rychle rozmístitelné operace. K bližšímu seznámení účastnických států s mechanismem obranného plánování NATO byl v rámci PfP zřízen projekt *Plánovací a hodnotící proces (Planning and Review Process – PARP)*, spočívající v přijetí a následné realizaci cílů interoperability. ČR se zúčastnila dvou cyklů PARP a jako členský stát NATO následně předávala své zkušenosti získané z těchto aktivit partnerským kandidátským zemím, připravujícím se na začlenění do Aliance.¹⁴¹

Program společného kontaktního týmu (JCTP)¹⁴²

Mezi hlavní specifické cíle aliančního asistenčního Programu společného kontaktního týmu (*Joint Contact Team Programme – JCTP*) patřily získání informací o demokratickém obranném plánování, systému vojenského práva a zlepšení civilně-vojenské spolupráce. Původně zamýšlené jednostrannější zaměření programu JCTP, realizovaném vojenskými styčnými týmy (*Military Liaison Teams – MLTs*) v nově vzniklých demokratických zemích, se po zahájení programu PfP v roce 1994 přizpůsobil jeho širší náplni. V rozmezí let 1995–1997 se tak pomoc ze strany MLTs přednostně orientovala na standardizaci, spojovací problematiku, cvičení, logistiku a výcvik. To představovalo podstatný přesun od demokratizačních cílů k cílům zaměřeným na posílení bojových kapacit postkomunistických zemí předurčených k začlenění do NATO.¹⁴³ V ČR měl americký vedoucí MLTs kancelář přímo na generálním štábu, což umožňovalo těsnou spolupráci a pružnou výměnu informací s představiteli AČR o návrzích reformy. Pro ČR, podobně jako pro Polsko a Maďarsko, skončila účast v programu JCTP jejich začleněním do NATO.

Původně se s programem JCTP počítalo jako s krátkodobým cca na dvouleté období, na rozdíl od dlouhodobých programů IMET a poskytování kurzů v již zmíněném Evropském středisku pro bezpečnostní studia G. C. Marshalla v německém Garmisch-Partenkirchenu. Nicméně vývoj situace vedl k prodloužení jeho platnosti v zemích usilujících o začlenění do Aliance. Jeho efektivnost ze strany poskytovatelů snižovala do určité míry skuteč-

¹⁴¹ SVĚRÁK, A. (op. cit. 127), s. 13, 14.

¹⁴² Tamtéž, s. 156–169, 179.

¹⁴³ CAPARINI, M., 7. Security sector reform and NATO and EU enlargement, *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security* (Oxford university Press: Oxford, 2002), s. 242–247.

nost, že pro složení týmů MLTs nebyla vyžadována zvláštní odbornost a že v přípravném období před rozmístěním nebyl poskytnut žádný takový odborný výcvik. Další problém představovala nízká úroveň znalosti českého jazyka a české kultury a rovněž rotační politika výměny týmů po šesti měsících působení, což narušovalo kontinuitu.

Dvoustranná vojenská spolupráce s členskými státy NATO

Nezastupitelnou úlohu v postupném začleňování ČR do NATO měla bilaterální vojenská spolupráce s členskými státy Aliance¹⁴⁴, která pokračuje i po získání plnoprávného členství.

Belgie

Docházelo k recipročním návštěvám delegací vojenských expertů v oblastech automobilní techniky, informatiky a logistiky, dělostřelectva, vojenského zdravotnictví a přípravy mírových sil. Po začlenění ČR do NATO je ve spolupráci kladen důraz na rozvoj kontaktů konkrétních útvarů a součástí armády, na činnost expertů a výcvikových aktivit.

Francie

Existují pravidelné politické a pracovní kontakty resortů obrany na všech úrovních. Předmětem zájmu je zejména výměna zkušeností v oblastech obranného plánování a výstavby armád, přípravy jednotek pro nasazení v zahraničí a otázky personální a sociální politiky.

Kanada

Spolupráce se orientovala zejména na oblasti výcviku jednotek pro mírové operace, na výměnu zkušeností mj. z vojenské legislativy a na poskytování jazykových kurzů.

Nizozemsko

Vojenská spolupráce s touto zemí má pro Českou republiku zvláštní význam, protože Nizozemsko v době začleňování země do NATO působilo několik roků v úloze neoficiálního atlantického patrona České republiky. Spolupráce se orientovala zejména na problematiku demokratické kontroly bezpečnostní politiky a ozbrojených sil, poskytování kurzů s právní a bezpečnostní tematikou a jazykové výuky a na spolupráci v oblasti výcviku.

SRN

Vojenská spolupráce se zaměřovala především na pravidelné kontakty mezi svazky a útvary v příhraniční oblasti a na pomoc Bundeswehru při odborné přípravě příslušníků AČR, která se v poslední době orientovala zejména na poddůstojníky. V kooperačním úsilí byla značná pozornost věnována otázkám výcviku jednotek, tvorby vojenského rozpočtu a jeho čerpání, jakož i možnostem spolupráce při získávání vojenského materiálu. K prioritám spolupráce patří vzdělávání vojenských specialistů, udržování odborných kontaktů vojenských vzdělávacích zařízení, výměna informací v oblastech bezpečnostní politiky, reorganizace ozbrojených sil a jejich výstavby, předávání zkušeností z oblasti spolupráce s NATO a řízení národních misí v Severoatlantické alianci a další.

¹⁴⁴ SVĚŘÁK, A. (op. cit. 127), s. 15–17.

Španělsko

Spolupráce se zaměřovala na oblasti branného zákonodárství, vojenské komunikační techniky, sociálního zabezpečení, vojenského lékařství a ekologie. Docházelo ke vzájemným stážím učitelů a studentů vojenských škol. Španělské velvyslanectví v Praze plnilo v přípravném období rovněž úlohu kontaktního orgánu Severoatlantické aliance.

USA

Hlavní úlohu hrála praktická a metodologická pomoc zahrnující téměř všechny oblasti obranného sektoru. Československá účast v americkém programu IMET byla zahájena v relativně krátké době několika měsíců po sametové revoluci vysláním jednoho důstojníka na studium v *U.S. Army's Command and General Staff College* ve Ft. Leavenworth ve státě Kansas. V následujících letech se účast rozšířila na počet 30–50 důstojníků. Kromě bývalého náčelníka GŠ AČR armádního generála Jiřího Šedivého absolvovali studium na amerických vojenských školách a v různých kurzech IMET také další vojenští představitelé ve vysokých funkcích, např. velitel pozemního vojska, velitel vojenského letectva a zástupce náčelníka GŠ. Získané zkušenosti a jejich uplatňování v činnosti několika z těchto absolventů měly výrazný dopad na pokrok demokratických reforem v AČR.

Požadavek na plynulou znalost angličtiny všemi účastníky však omezoval okruh důstojníků, kteří se mohli studia zúčastnit. Následující výběr často nebyl závislý na odborných schopnostech důstojníka nebo záznamu o jeho výkonu, ale na jeho jazykové dovednosti. Administrátoři programu se snažili změkčit tento problém nabídkou specializovaných jazykových kurzů důstojníkům se základní znalostí angličtiny. Personální systém v počátečním stadiu využívání nabídek programu IMET nevytvářel vždy prostor k hledání nejvyšší kvality osob nebo k přijetí rozhodnutí, jak nejlépe využívat tento program. Důležitou úlohu při výběru k účasti v IMET tak někdy měly spíše osobní kontakty, než znalosti či zvažování o perspektivním využití absolventů a jejich nově získaných zkušeností.

Někdy se stávalo, že určité preferenční zacházení, kterého se absolventům západních škol po návratu dostalo, plodilo nevraživost mezi těmi důstojníky, kteří anglicky nemluvili a studium neabsolvovali. Absence požadavku v tehdejší personálnímu systému AČR, aby důstojníci po návratu ze zahraničního studia byli zařazeni na práci, která využije jejich nově získané odbornosti, vedla v některých případech k jejich zařazení na podřadnější místa. Dalším negativním jevem byla skutečnost, že někteří důstojníci po návratu odcházeli brzy do důchodu nebo jim bylo benevolentně umožněno odejít předčasně do zálohy.

Velmi důležitým příspěvkem IMET k demokratizačnímu procesu AČR byla účast civilistů v kurzech předurčených ke zvýšení civilního řízení a kontroly. Vojenské vzdělávací týmy (*Military Education Teams – METs*) vyslané ze Střediska civilně-vojenských vztahů (*Center for Civil-Military Relations*) na Námořní postgraduální škole (*Naval Postgraduate School*) byly široce oceňovány českými civilisty a důstojníky, kteří se těchto kursů zúčastnili. Prvních seminářů, zaměřených na problémy civilně-vojenských vztahů v demokracii, se zúčastnili v roce 1994 civilní úředníci, důstojníci a parlamentní zástupci. Vojenské výchovné týmy také v roce 1996 navštívily ČR jako organizátoři kurzů pro příslušníky MO o vojenské justici a k projednání některých otázek souvisejících s integrací ČR do

NATO. Tzv. rozšířený IMET se soustředil na vysílání civilních a vojenských pracovníků pro oblast řízení obranných zdrojů, civilních otázek, právní služby a kurzů Národní univerzity obrany (*National Defense University*).¹⁴⁵

Významnou úlohu sehrály USA při výstavbě Operačního střediska vzdušné suverenity (*Air Sovereignty Operation Centre – ASOC*), při budování komplexního systému velení, řízení, komunikace, výpočetní techniky a zpravodajství (C4I), v jazykové přípravě, při modernizaci radiolokačních prostředků, raketových komplexů protivzdušné obrany aj.

Rok 2008 byl spojen s politicky kontroverzním programem USA realizovat výstavbu části systému protiraketové obrany v ČR. Resort MO se výrazně podílel na přípravě dohod, které vytvořily podmínky pro zapojení ČR do tohoto programu.¹⁴⁶ Jeho další vývoj je spojen s výsledkem politických jednání na mezinárodní úrovni a dokončením národního schvalovacího procesu.

Velká Británie

Spolupráce se orientovala na vojensko-technickou a vědeckou oblast, na výměnné akce a reciproční spolupráci ve vojenském školství, letectvu a ve vojenské medicíně. Užitečné jsou vzájemné návštěvy a cvičení specialistů útvarů rychlého nasazení, zajišťování studia v jazykových a odborných kurzech ve Velké Británii aj. Vojenská spolupráce se prohloubila začleněním českého kontingentu do brigády pod britským velením v mírové misi v Bosně a Hercegovině. V období po vstupu ČR do NATO je kladen důraz na spolupráci jednotek české brigády rychlého nasazení s kontingenty britské obrněné divize v aliančním sboru rychlé reakce ARRC a na kooperaci vrtulníkových základen. Čeští vojáci se účastní cvičení na britských základnách ve Velké Británii a v SRN a jsou vysíláni do britských vojenských škol, včetně Královské vojenské akademie v Sandhurstu.¹⁴⁷

Vojenská spolupráce s ostatními členskými státy NATO probíhala s menší intenzitou.

S postupující integrací se logicky měnily i formy, obsah a zaměření mezinárodní bilaterální spolupráce s členskými a partnerskými zeměmi. Tyto změny jsou nejmarkantnější ve vztazích s významnými členskými státy Aliance, které po řadu let poskytovaly resortu obrany velmi účinnou a oceňovanou pomoc především při výcviku a vzdělávání personálu. Tradiční země, které nabízejí nejvíce možností vzdělávání pro vojenský personál ČR, jako jsou USA, Velká Británie, SRN, Francie, Nizozemsko, Kanada a další, postupně utlumily bezplatné formy pomoci v průběhu několika následujících let. Jde o logický posun v chápání ČR jako rovnocenného spojence. Za projev posunu od role spotřebitele k roli poskytovatele pomoci v rámci NATO lze považovat vytvoření zázemí pro Britský vojenský poradní a výcvikový tým pro střední a východní Evropu (*British Military Advisory and Training Team for Central and Eastern Europe – BMATT CEE*), který působí v rámci Velitelství výcviku ve Vojenské akademii ve Vyškově od roku 2000. Účelem tohoto

¹⁴⁵ ULRICH, M.P. (op. cit. 91), s. 170 - 175.

¹⁴⁶ Dohoda mezi ČR a USA o zřízení radarové stanice protiraketové obrany USA v ČR a Dohoda mezi ČR a USA o statusu ozbrojených sil USA přítomných na území ČR (tzv. SOFA).

¹⁴⁷ DITRYCH, O., Současné česko-britské vztahy, Policy Paper, červenec 2009, ÚMV, v. v.i., s. 4.

střediska je pomoci zemím začleněným do programu *Partnerství pro mír* s výcvikem poddůstojnického sboru.¹⁴⁸ Z britského podnětu došlo v r. 2007 k rozšíření působení střediska i na země Středomořského dialogu NATO.¹⁴⁹

8.4 Zapojování AČR do společných vojenských jednotek¹⁵⁰

Ve vztahu k mnohonárodní vojenské spolupráci v oblasti zapojení do společných vojenských jednotek můžeme začátkem 90. let zaznamenat ve velení československé a později AČR spíše skeptický přístup. Ačkoliv byl tento přístup zdůvodňován předpokládanou nízkou efektivností v čistě vojenské oblasti zdá se, že v pozadí byla spíše obava z dosud neexistujících zkušeností z těchto forem spolupráce, zejména s členskými státy NATO, malé znalosti cizích jazyků ve velitelském sboru a odlišnými plánovacími návyky. Situace se začala postupně měnit v důsledku narůstající účasti AČR v mírových operacích OSN a zejména pod velením NATO v bývalé Jugoslávii, ve kterých si české jednotky za své působení vydobývaly respekt u zahraničních partnerů. Výrazným způsobem se také rozšířila účast příslušníků AČR v jazykových kurzech doma i v zahraničí a jejich zapojením do různých specializovaných zahraničních kurzů a do studia na zahraničních vojenských školách. Úzká spolupráce zejména s britským kontingentem, v jehož sektoru česká jednotka působila v Bosně a Kosovu, výrazně ovlivnila po začlenění ČR do NATO v roce 1999 přijetí rozhodnutí vyčlenit 4. brigádu rychlého nasazení pro 1. britskou obrněnou divizi v rámci Sboru rychlé reakce spojeneckého velitelství v Evropě (*Allied Command Europe Rapid Reaction Corps – ARRC*).¹⁵¹

K prvnímu zapojení armády do regionálních projektů budování mnohonárodních vojenských jednotek došlo až v roce 2001. Na základě dohody o vytvoření 1. česko-slovenského praporu pro operaci KFOR převzala tato jednotka příslušný prostor operačního působení v Kosovu již v březnu 2002. Jednalo se současně o první konkrétní projekt zaměřený na podporu šancí Slovenska na vstup do NATO formou stálé spolupráce se stávajícími členy NATO. K ukončení charakteru společné jednotky došlo k 28. 10. 2004, kdy přestala česko-slovenská jednotka (prapor) v této operaci existovat. Její součástí se začlenily do Mnohonárodní brigády Střed (*Multinational Brigade Center – MNB-C*) v operaci Joint Guardian (KFOR).¹⁵²

Dlouhodobější perspektivu měl původně mít druhý projekt zaměřený na budování česko-polsko-slovenské brigády jako stálé mnohonárodní jednotky o síle 2 500 osob. Vytvoření této brigády na základě dohody mezi zúčastněnými vládami o mnohonárodní

¹⁴⁸ Ročenka 2000, MO ČR – AVIS, Praha, 2001, s. 47.

¹⁴⁹ DITRYCH, O. (op. cit. 147), s. 4.

¹⁵⁰ KHOL, R., Mnohonárodní vojenská spolupráce a Česká republika, Centrum bezpečnostních analýz, Bezpečnostní témata 2/2002, ÚMV, Praha, 2002, s. 6.

¹⁵¹ KHOL, R., Rozvoj evropské bezpečnosti a obranné politiky v roce 2004, Centrum bezpečnostních analýz, Bezpečnostní témata 1/2004, ÚMV, Praha, 2004, s. 5, 6.

¹⁵² Podle údajů Mezinárodněprávního odboru MO.

brigádě, podepsané dne 20. 9. 2001, bylo iniciováno snahou Slovenské republiky prokázat schopnost interoperability s členy NATO. S funkčním operačním nasazením této brigády v mírových misích NATO a EU se počítalo v roce 2005. Se začleněním Slovenska do NATO dne 1. 4. 2004 přestal existovat hlavní smysl této mnohonárodní brigády a rovněž její existující struktura a schopnosti neodpovídaly potřebám NATO a novým odpovědnostem vyplývajícím z bezpečnostní a obranné politiky EU (EBOP). Proto byla dohoda mezi ČR, Polskem a Slovenskem o vybudování brigády k 31. 9. 2005 zrušena.¹⁵³

Prvním vedoucím státem v novém aliančním mnohonárodním praporu na obranu proti chemickým, biologickým, radiologickým a jaderným zbraním byla ČR (*NATO Multinational Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Battalion*). Bylo to v průběhu budování jeho operační způsobilosti (prosinec 2003 – červenec 2004) a během jeho první rotace po dosažení této způsobilosti ve druhé polovině roku 2004. Armáda se nadále podílí na činnosti praporu rotou chemické ochrany.¹⁵⁴

V roce 2008 byla zahájena příprava na vytvoření nasaditelného spojovacího modulu, který bude součástí nasaditelného spojovacího praporu NATO.¹⁵⁵ Armádní záměry směřující k vyšší míře afilace svých jednotek se zahraničními partnery, která posiluje rozvoj interoperability a urychluje transformaci sil.

8.5 Emancipace EU v oblasti bezpečnostní a obranné politiky a podpora ze strany ČR

Postoj ČR k EU obecně je třeba posuzovat v kontextu politické a hospodářské transformace země po skončení studené války. Na členství v EU se nahlíželo především jako na poslední krok v transformačním a integračním úsilí polistopadového záměru „*návratu do Evropy*“. Se skončením studené války narůstalo úsilí zejména největších unijních zemí o zvýšení hodnověrnosti postavení EU, jako významného hráče na světové scéně při řešení mezinárodních bezpečnostních problémů, cestou posilování vlastních vojenských kapacit. Katalyzátorem tohoto vývoje se stala nízká akceschopnost a velmi omezený vliv EU na řešení konfliktu v bývalé Jugoslávii a v průběhu krize v Kosovu. ČR tento trend jednoznačně podporuje, podobně jako hlavní zásady „*Evropské bezpečnostní strategie*“ (prosinec 2003). Zásady vycházejí z posilování mezinárodního řádu, které je založeno na respektování mezinárodního práva, mezinárodních smluv, úlohy OSN, regionálních kooperačních uskupení, Světové obchodní organizace a Mezinárodního trestního soudu. Jako členský stát NATO má ČR sou-

¹⁵³ KHOL, R. a kol.: Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce, ÚMV Praha 2003, s. 106, 107 a poznatky z Mezinárodněprávního odboru MO.

¹⁵⁴ NATO, 'Launch of NATO Multinational CBRN Defence Battalion', Press release, 26 Nov. 2003, URL <<http://www.nato.int/docu/pr/2003/p031126e.htm>>; and Gajdoš, J., 'NATO Multinational Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Battalion', Ministry of Defence of the Czech Republic, 11 Dec. 2003, URL <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5746>>. Ministry of Defence of the Czech Republic, 'Czech forces assigned to NATO', 12 May 2006, URL <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5780>>.

¹⁵⁵ Deployable Communication and Information system Modul (DCM).

časně zájem na překonání roztržky v transatlantických vztazích, vyhocené zejména v důsledku vojenské akce USA a „koalice ochotných“ v Iráku v březnu 2003, uskutečněné na základě kontroverzního zdůvodnění neodpovídajícího reálné skutečnosti (irácké údajné vlastnictví ZHN). Podporuje rovněž prohlubování efektivní spolupráce mezi EU a NATO.¹⁵⁶

V průběhu přípravného období na členství v EU byl postoj ČR k nově budované EBOP, jejímuž zintenzivnění výrazně napomohla britsko-francouzská dohoda ze Saint Malo z prosince 1998, pozitivní. Modifikovaná verze Bezpečnostní strategie ČR z ledna 2001 se již na vývoj v této oblasti také odvolávala a deklarovala mj. „zájem ČR na úspěšném průběhu tvorby EBOP.“¹⁵⁷

V roce 2008 se ČR připravovala na specifickou a dočasnou oblast zahraniční spolupráce – výkon předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009.

Česká republika společně s dalšími třemi státy visegrádského uskupení reagovala vstřícně na žádost EU o deklarování jejího možného příspěvku do helsinského katalogu ozbrojených sil v rámci první konference věnované kapacitním závazkům EU v listopadu 2000 a následné konference ke zlepšování kapacit v listopadu 2001. Příspěvky nabídnuté visegrádskými zeměmi pokrývaly široké spektrum specializací, včetně mechanizovaných sil (ČR nabídla jeden prapor), jednotky ochrany proti zbraním hromadného ničení (český příspěvek činil jednu rotu), do specializovaných vojenských jednotek nabídla ČR jednu polní nemocnici nebo zdravotní prapor a dále společně s Polskem a Slovenskem několik vrtulníků a přepravní letoun. Všechny nabízené jednotky byly již v té době plně profesionální, schopné rozmístění do šedesáti dnů s dobou působení 6 měsíců (v případě určitých specializovaných sil) nebo jeden rok. Většina z nich byla také předurčena pro alianční síly rychlé reakce a vyhovovala striktním kritériím interoperability, prověřeným z působení těchto jednotek v operacích IFOR, SFOR, KFOR v balkánském prostoru a ISAF a Trvalá svoboda (Enduring Freedom) v Afghánistánu. Nabízené příspěvky ČR a ostatních visegrádských zemí se neomezovaly pouze na vojenskou oblast. Jejich další hodnotná nabídka, vztahující se k civilní dimenzi krizového řízení operací EU, zahrnovala experty pro prevenci konfliktů, pozorovatele pro dodržování příměří a místní administrátory pro post-konfliktní rekonstrukci.¹⁵⁸

V souvislosti s koncepcí EBOP, rozšiřující sféru tzv. petersbergských úkolů o vytváření několika bojových uskupení BGs do konce desetiletí, má např. jednu z jednotek rychlé reakce vytvořit Slovensko, Německo, Polsko, Litva a Lotyšsko.

¹⁵⁶ MOTKOVÁ, H., CFSP and the Czech Republic, Working Papers 2/2003, Fridrich Ebert Stiftung, Prague, December 2003, s. 3, 7, 11.

¹⁵⁷ Bezpečnostní strategie České republiky 2001, pro MZV ČR vydal ÚMV v Praze, 2001, s. 5, 8, 9, 12.

¹⁵⁸ KHOL, R., Policies of the Visegrad countries towards CFSP/ESDP, Studijní sešity 3/2003, ÚMV, Praha, srpen 2003, s. 5, 7–9, 14–16.

8.6 Zapojení do pohotovostních sil NATO a EU

Zásadní význam pro akceschopnost NATO a EU má dostupnost sil rychlé reakce NATO (NATO Response Force – NRF) a bojových uskupení Evropské unie (EU Battle Groups – EU BGs).

Koncepce NRF byla přijata na pražském summitu NATO v roce 2002. ČR v ní spatřovala vedle operačního rozměru i silný nástroj pro urychlení transformace schopností armády směrem k vyšší využitelnosti v expedičním charakteru operací. ČR do NRF vyčleňovala kapacity v oblasti OPZHN, logistiky, CIMIC, specialisty pro působení ve Společném operačním středisku letectva a celou řadu dalších.¹⁵⁹ Smyslem bylo zajistit potřebnou úroveň výcviku pro vyčleňované síly a prostředky a podrobit je alianční certifikaci sil podle náročných aliančních standardů a tím garantovat kvalitativní rozvoj armády.

Pro rychlou intervenci v místě vznikající nebo již vzniklé krize má EU připraveny v půlročních intervalech dvě EU BGs. Uskupení mohou být nasazena v celém uvažovaném prostoru zájmů EU – tedy např. i na africkém kontinentu. Na základě rozhodnutí vlády č. 1038 ze dne 27. října 2004, k Přístupu České republiky k Evropské bezpečnostní a obranné politice budovala ČR v roli tzv. rámcové země spolu se Slovenskou republikou (SR) společné česko-slovenské bojové uskupení EU. Společné komuniké k výstavbě česko-slovenského bojového uskupení EU bylo podepsáno v listopadu 2005 ministry obrany ČR a SR. Toto uskupení bylo zařazeno do sil rychlé reakce EU pro pohotovost ve druhé polovině roku 2009. Vytvoření dalšího možného EU BG s účastí ČR po roce 2010 (pravděpodobně v roce 2012) se uvažuje v rámci spolupráce s Německem a Rakouskem.

¹⁵⁹ NRF 1 (2-2003) – četa radiačního a chemického průzkumu, četa dekontaminace, NRF 2 (1-2004) – četa radiačního a chemického průzkumu, četa dekontaminace, NRF 3 (2-2004) – prapor radiační, chemické a biologické ochrany, NRF 4 (1-2005) – rota chemické a biologické ochrany, NRF 5 (2-2005) – prapor radiační, chemické a biologické ochrany, NRF 6 (1-2006) – středisko CIMIC, NRF 7 (2-2006) – skupina řízení letového provozu, NRF 8 (1-2007) – prapor radiační, chemické a biologické ochrany, NRF 9 (2-2007) – skupina řízení letového provozu, průzkumná četa CBRN, NRF 10 (1-2008) – dopravní rota, NRF 11 (2-2008) – protiletadlová raketová baterie, tým CIMIC, rota bojového zabezpečení-mechanizovaná rota, NRF 12 (1-2009) – jednotka pasivního sledovacího systému VÉRA, laboratoř CBRN, dvě čety dekontaminace a velitelství rot CBRN a tým bio-detekce.

9 EKONOMICKÉ ŘÍZENÍ

V době studené války se Československo řadilo k zemím Varšavské smlouvy s nejvýznamnějším vojenským potenciálem a s rozpracovaným a relativně stabilním systémem obranné ekonomiky. Ekonomické řízení resortu obrany bylo založeno na principech charakteristických pro centrálně plánovanou ekonomiku, přičemž pro nakládání se zdroji současně platily výjimky z obecně platných zákonů a vyhlášek. Typické rovněž bylo, že ekonomické řízení resortu probíhalo v rámci tzv. rozpočtové a materiální působnosti materiálových hospodářů (vrcholových funkcionářů resortu obrany, např. proviantní náčelník, výstrojní náčelník, spojovací náčelník), kteří měli v této oblasti značnou dispoziční a rozhodovací pravomoc. V důsledku vzájemné nepropojenosti jednotlivých položek rozpočtu nebylo možné zjistit, jaký finanční objem byl plánován na organizační prvky (např. Ministerstvo obrany jako orgán státní správy, Generální štáb jako orgán řízení armády či jednotlivé úrovně velení a řízení vojskům) a na hlavní účely (např. vojenské školství aj.). Průvodním rysem tohoto způsobu ekonomického hospodaření tak bylo, že neexistoval celkový a kontrolovatelný přehled o rozdělení a efektivním užívání rozpočtu.

Po sametové revoluci se systém ekonomického řízení resortu obrany (působnost, organizace, procesní pravidla) postupně přizpůsoboval měnícím se celospolečenským podmínkám a realitě ekonomického řízení v celé státní správě. Při výstavbě systému ekonomického řízení byly využívány i zkušenosti a uplatňované přístupy v zemích, které mají bohaté zkušenosti s ekonomickým řízením státní správy v podmínkách tržní ekonomiky (USA, Velká Británie, Německo).

V první polovině 90. let minulého století se v procesu řízení celého resortu potlačila dlouhodobá a střednědobá dimenze plánování věcných potřeb a zdrojů. Preferován byl model ekonomického krátkodobého řízení resortu obrany v procesu přípravy a exekuce jeho rozpočtu. Tento přístup však nevyhovoval charakteru činností, které resort obrany realizuje. Vedle zabezpečení každodenních aktivit je potřebné realizovat i rozvoj schopností ve vazbě na životní cykly zbraňových systémů, vojenské techniky, infrastruktury a personálu. Jedná se o dlouhodobé (perspektivní) plánování těchto rozvojových programů, které není možné efektivně připravovat a realizovat ve vazbě na roční cyklus zpracování a realizace rozpočtu.

Ve druhé polovině 90. let se tak začíná postupně prosazovat do praxe model plánování, programování a rozpočtování (Planning, Programming and Budgeting System – PPBS). Tento model se v podmínkách resortu obrany však nepodařilo nikdy důsledně implementovat. Výstupy, které byly jednotlivými složkami resortu obrany generovány, se nepodařilo vzájemně harmonizovat a propojit tak, aby zabezpečily účinné věcné a finanční plánování resortu obrany v dlouhodobém, střednědobém a krátkodobém horizontu. Příčinou tohoto stavu bylo mnohdy problematické nastavení působností v řídicích dokumentech a normativních aktech, duplicitní provádění činností a velmi omezená schopnost vzájemné komunikace jednotlivých složek ministerstva obrany. Postupně se tak vytvořilo zvláštní prostředí, ve kterém erodovala míra odpovědnosti za plnění úkolů v působnosti vedoucích pracovníků a této praxi odpovídala i kvalita řídicí práce a koncepční a plánovací činnosti. Důsledkem byla celková nestabilita v procesu ekonomického řízení, omezená platnost

plánovacích dokumentů a enormní rozsah změn prováděných v rámci čerpání rozpočtu. Vedení resortu obrany nemělo nastaven systém priorit tak, aby umožňoval pružně reagovat na měnící se zdrojovou realitu. V systému ekonomického řízení tak byla realizována zcela zásadní rozhodnutí (zastavení nebo zpomalení financování činností nebo rozvojových programů) mnohdy bez potřebné znalosti věcné problematiky. Proces rozpočtování a sestavování střednědobého rozpočtového výhledu se tak staly primárními nástroji pro řízení v podmínkách resortu obrany.

Proces programování byl zaměřen na realizaci programů reprodukce majetku a jednalo se především o nástroj pro realizaci finančních prostředků ve vazbě na požadavky Ministerstva financí více než o nástroj věcného plánování. Proces střednědobé plánování byl zahájen až ve vazbě na výsledky reformy po roce 2002. První střednědobý plán na roky 2003–2008 se sice podařilo sestavit, ale nebyl nikdy implementován. Obdobný osud měly i následující střednědobé plánovací dokumenty. Pojetí střednědobého plánování vyžadovalo značné úsilí. Proces jejich tvorby byl časově, administrativně a personálně náročný. Výsledky v žádném případě neodpovídaly potřebám a velmi krátce nato pozbývaly relevance.

Proces dlouhodobého plánování se v podmínkách resortu obrany nepodařilo oživit téměř vůbec. Byl omezen na koncepční činnost složek, která nebyla vzájemně harmonizována. Postupně klesala i schopnost personálu (znalosti a zkušenosti) dlouhodobé plánování realizovat.

9.1 Ekonomická transformace resortu obrany

Po rozdělení federace, které se uskutečnilo 31. 12. 1992, byla realizována ekonomická transformace resortu obrany. Uplatňované systémové změny se dotýkaly ekonomického řízení resortu, způsobu tvorby rozpočtu a financování, plánování a pořízování majetku a účetnictví a evidence majetku. Schopnost resortu obrany prosadit záměry v oblasti ekonomického řízení byla omezena, protože tyto změny byly vázány na systém ekonomického řízení v celé státní správě. Ekonomické řízení v podmínkách resortu obrany a celková výše výdajů na její zajištění bylo nepříznivě ovlivněno i celkovým nezájmem vlády o problematiku obrany jako takové. Tuto skutečnost dokumentuje fakt, že programové prohlášení koaliční vlády premiéra Václava Klause z července 1992 se problematikou armády a její reformy vůbec nezabývalo.¹⁶⁰ Tento přístup se také např. projevil v nezačlenění otázky obrany do nové ústavy, což do určité míry řadu let negativně ovlivňovalo vypracování a přijetí soustavy branných zákonů a dalších potřebných právních norem. Pozvolnou změnu postojů přinesla až druhá polovina 90. let, v souvislosti s přípravou na členství ČR v Alianci. Programové prohlášení Klausovy vlády z roku 1996¹⁶¹ již také označilo za

¹⁶⁰ Programové prohlášení vlády České republiky ze dne 14. 7. 1992, Československá zahraniční politika, Dokumenty 7/1992, Federální ministerstvo zahraničních věcí, s. 594–632.

¹⁶¹ Programové prohlášení vlády České republiky ze dne 23. 7. 1996, Zahraniční politika České republiky, dokumenty 7–8/1996, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, s. 376.

jednu ze svých priorit zajištění vnější bezpečnosti státu a vyčlenění náležitých výdajů na obranu.¹⁶²

Všechny zmíněné nepříznivé okolnosti rozhodujícím způsobem ovlivnily v první polovině 90. let chápání potřeb armády. Celkový objem prvního rozpočtu na obranu v roce 1993, vytvořený bez předchozí návaznosti a z nulového bodu, nebyl stanoven, na rozdíl od ostatních kapitol veřejných sektorů, na základě skutečných prokazatelných potřeb armády. Postrádal vazbu na jejich hmotnou stránku a neodpovídal ani úkolům vyplývajícím z nové vojensko-politické situace českého státu. Důsledkem toho byly potíže s nedocenenými náklady na zásadní redislokaci armády na území nového státu, změny její organizační struktury, podstatné snížení počtů a likvidaci nadbytečné vojenské techniky podle Vídeňského protokolu. Ochromeno zůstalo budování potřebné infrastruktury, kdy armáda opouštěla řadu moderních základen a přemísťovala se do zchátralých objektů bez jakéhokoli zázemí (včetně bytů pro vojáky z povolání).¹⁶³

Příznaky těžko řešitelného napětí v armádní ekonomice se projevovaly v průběhu celého hodnoceného období. Deficitní vývoj byl navíc podporován i úspěchaně vytvářenou a rostoucí závislostí armády na drahých službách zvenčí, podle příkladu některých armád vyspělých zemí. Při absenci stabilizované vojenské ekonomiky, skutečně tržního hospodářství a účinného systému kontroly nad výdaji státního rozpočtu, znamenal široký smluvní servis zvenčí pro armádu značnou finanční nákladnost, neprokázanou efektivnost a únik prostředků do různých zprostředkovatelských sítí kolem resortu obrany. Vzhledem ke zmíněnému slabému postavení obranného sektoru ve vládních prioritách byly dodatečné pokusy o nápravu tohoto stavu vytrvale odmítány se stereotypním odůvodňováním ekonomických možností státu. Přitom nad tyto ekonomické možnosti probíhala současně rozsáhlá a problematická sanace některých ostatních sektorů v řádech desítek miliard korun.¹⁶⁴

9.2 Vojenské výdaje (1993–2008)

Vojenské výdaje představují pouze dílčí část všech finančních prostředků alokovaných státem k zajištění jeho obrany a bezpečnosti. Výdaje na obranu (*armáda/Ministerstvo obrany a další složky podléjící se na zabezpečení obrany státu*) byly do roku 1989 ve státním rozpočtu uváděny společně s **výdaji na bezpečnost** (*Ministerstvo vnitra a Sbor nápravné výchovy*) v jednom společném souhrnném objemu, sníženém v průměru o 20 % i více. Tato snížená část byla zahrnuta do celkového objemu rezerv státního rozpočtu, případně do kapitol některých dalších resortů, avšak v publikovaném návrhu státního roz-

¹⁶² FUČÍK, J., 3.2.1 *Filozofie a vývoj rozpočtových výdajů na obranu ČR v letech 1993–1997*, s. 145 (kap. 3.2 Analýza výdajů na obranu České republiky v letech 1993–1997 s predikcí do roku 2009, autoři DOHNAL, M., FUČÍK, J., HORÁK, R., STONAWSKÝ, J. In: KRČ, M. a kol. *Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení*, ÚMV, Praha, 2000.

EICHLER, J., *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, Středisko mezinár. studií Jana Masaryka, 2004, s. 147.

¹⁶³ EICHLER, Jan (op. cit. 162), s. 146.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 146.

počtu a ve statistických ročenkách se neuváděla. Termínem vojenské výdaje byly označovány výdaje Ministerstva národní obrany, tedy „čisté“ výdaje na armádu (včetně všech osobních výdajů a sociálních dávek). K odtajnění a zveřejnění údajů o výdajích na obranu a bezpečnost v plném rozsahu došlo až v roce 1989.¹⁶⁵

Po roce 1989 přestal být používán souhrnný ukazatel rozpočtových výdajů na obranu (tj. souhrn všech výdajů branné povahy), jejichž objemy mimo rozpočtovou kapitolu Ministerstva obrany (MO) zůstaly roztroušeny v jiných kapitolách státního rozpočtu a přestaly být sledovány jako celek. V použití zůstala jediná kategorie „vojenského rozpočtu“ a „vojenských výdajů“, která se rovná kapitole MO ze státního rozpočtu, resp. jejich skutečnému čerpání. Pokud jde o vnitřní strukturu vojenského rozpočtu, používané kategorie vytvářely problémy v mezinárodních srovnáních a hlášeních a tak i v požadované transparentnosti vojenských výdajů.

V současné praxi publikování údajů o českých vojenských výdajích existují podle J. Fučíka, experta na ekonomiku obrany, některé nedostatky způsobené nezpracováním definic všech pojmů vyskytujících se v příslušných dokumentech a nedostatečným popisem údajů v různých tabulkách, např. na webové stránce MO. Za slabinu lze podle jeho názoru označit především celou definiční oblast, „*ve které jak s zdá stále dožívají improvizace z doby po opuštění plánovacího a rozpočtového systému direktivního hospodářství z totalitní doby.*“

Mezi termíny s nejasným obsahem, které přes podobný název však nejsou synonymy, můžeme zařadit např. *výdaje Ministerstva obrany*, *výdaje resortu Ministerstva obrany*, *výdaje státního rozpočtu kapitoly Ministerstva obrany*, *vojenské výdaje resortu MO*, *celkové výdaje resortu MO*, *celkové vojenské výdaje*, *vojenské a nevojenské výdaje kapitoly MO*. Jejich zaměňování a nevysvětlené použití tak může vést v různých pramenech k odlišným hodnotám vynakládaných prostředků. Další překážku představuje nedostatek údajů o výdajích na obranu ve stálých cenách, které, na rozdíl od údajů v běžných cenách, umožňují informovat o reálné hodnotě schválených rozpočtových výdajů a jejich přírůstcích.¹⁶⁶

Je všeobecně známo, že schopnost a politická vůle financovat obranu země má vazbu na ekonomické možnosti konkrétního státu a odráží i objektivní nebo subjektivní hodnocení bezpečnostní situace, ve které se nachází. Je zřejmé, že komplex změn po roce 1989 ovlivnil i politické rozhodování o celkových výdajích na zajištění obrany země. Existuje otázka, do jaké míry byla celková strategie obrany země ovlivněna výší výdajů na její realizaci nebo zda právě výše těchto výdajů diktovala cíle a směřování obranné politiky státu. Ve vztahu k provedené analýze je zřejmé, že v podmínkách ČR byla právě výše finanční prostředků uvolňovaných státem na zajištění své obrany rozhodujícím faktorem při formulování strategie obrany a koncepčního rozvoje armády. Tento stav byl dán velmi příznivou bezpečnostní

¹⁶⁵ OCHRANA, F., 2.2 Pojetí vojenské síly států Varšavské smlouvy, s. 59–63; Fučík, Josef. 2.3 Rozpočtové výdaje na obranu v zemích Varšavské smlouvy v letech 1955–1989, s. 67, 71 In: Krč, Miroslav a kol. *Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení*, ÚMV, Praha, 2000.

¹⁶⁶ FUČÍK, J., *Možnosti a limity využití dat o rozpočtových výdajích na obranu při analýze obranného potenciálu státu a ve strategickém plánování*. (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 220–222.

situací ČR po celé období od roku 1989, pevným zakotvením ČR v systému mezinárodní bezpečnostní architektury s kolektivním způsobem zajišťování obrany.

Již na začátku 90. let minulého století bylo patrné, že výdaje na obranu nebudou vnímány jako priorita v situaci ekonomické transformace země. Vláda premiéra V. Klause po řadu let odmítala jakkoli kvantifikovat podíl výdajů na obranu na zdrojích státního rozpočtu či jejich vztah k HDP a voluntaristicky se rozhodovala z roku na rok. Tímto přístupem se stal rozpočet na obranu, navíc ke své podhodnocené výchozí základně, jakousi potenciální rezervou státního rozpočtu.¹⁶⁷

K dosažení účinného řešení situace nenapomáhali ani poměrně často se střídající a experimentující ministři obrany z řad KDU-ČSL, kteří za hlavní východisko z této tíživé situace považovali tzv. odhalování vnitřních zdrojů. Toto racionalizační úsilí by bylo jako dílčí řešení jistě správné, ale za předpokladu, že by existovala schopnost vyloučit skutečné zdroje neefektivnosti, vyplývající především z vlastních nekonceptních rozhodnutí.¹⁶⁸

Od roku 1995 došlo k zlepšení situace v otázce vedení údajů o stavu a pohybech majetku a závazků MO ČR. Na základě celkového ocenění majetku armády začaly tyto údaje odpovídat objektivní skutečnosti. V souladu s rostoucí pozorností přípravám vstupu do NATO bylo v důsledku tlaku na vládu ČR konečně rozhodnuto jejím usnesením ze září 1996 o meziročním přírůstku vojenských výdajů ve výši asi 0,1 % HDP, což mělo vést k dosažení jejich přibližného 2 % podílu na HDP v r. 2000.¹⁶⁹

Z analyzovaných dat je sice zřejmé, že v letech 1993–2009 výdaje resortu obrany v běžných cenách po celé toto období meziročně rostly (s výjimkou roku 2004). Problémem nebyla celková výše rozpočtu v jednotlivých letech, ale jeho snižování ve vztahu k vládou přislíbeným finančním prostředkům na realizaci schválených koncepčních záměrů. Koncepce tak ztrácely svoji realističnost a musely být permanentně korigovány ve vztahu ke změně zdrojové reality. Tento stav způsoboval významnou nestabilitu v plánovacím procesu a při realizaci koncepčních záměrů v procesu vyzbrojování a akvizice. Tvrdíkova koncepce z roku 2002 musela být po restrikcích v důsledku povodní v roce 2003 upravena na nový zdrojový rámec. Obdobně byla přehodnocena Kostelkova reforma v roce 2007 ve vazbě na snižování výdajů na obranu v důsledku reformy veřejných financí směřující ke splnění konvergenčních kritérií do měnové unie.

V roce 2004 byly stanoveny výdaje resortu obrany ve výši 52,481 mld. Kč tj. 1,9 % předpokládané hodnoty HDP, čímž došlo poprvé od roku 1989 k jejich absolutnímu poklesu v běžných cenách. Uvedené snížení vedlo k přehodnocení pilotních projektů

¹⁶⁷ *Tato kvantifikace je velmi důležitá, neboť umožňuje tvorbu rozpočtového výhledu obrany na několikaleté období. To je považováno za nezbytné zejména pro akvizici vojenské techniky, kde je nutno brát v úvahu dlouhé termíny jejího vývoje, zkoušek a výroby. Rozpočtový výhled je významnou orientací armády o jejích možnostech při uzavírání hospodářských smluv s dodavateli a sestavuje se ve většině zemí.* (Viz FUČÍK, J. op. cit. 162, s. 147).

¹⁶⁸ FUČÍK, J. (op. cit. 162), s. 147.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 148–151.

resortu obrany, počtů a dislokací vojenských posádek, struktur jednotlivých druhů vojsk, počtů osob po jednotlivých kategoriích, organizační struktury resortu obrany a velitelské struktury armády. K tomuto snížení došlo v souvislosti s přijetím Koncepce reformy veřejných rozpočtů podle vládního usnesení z června 2003, na základě které byl zdrojový rámec rozpočtu MO na roky 2004–2008 snížen o 48,468 mld. Kč (viz *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec* z listopadu 2003).¹⁷⁰

Je vysoce pravděpodobné, že resort obrany bude nucen přehodnotit ve vazbě na restriktce vyvolané ekonomickým útlumem v letech 2008 a 2009 i transformační záměry svého dalšího rozvoje do roku 2018, kdy by měl dosáhnout cílových schopností potřebných pro naplnění politicko-vojenských ambicí v celém spektru aliančních operací.

Z pohledu podílu vojenských výdajů na HDP a na výdajích státního rozpočtu, který vyjadřuje politickou vůli financovat obranu země, je zřejmé, že po roce 1989 došlo k zásadnímu omezování výdajů na financování potřeb obrany. Pouze období spojené s přípravami na vstup do NATO a krátce po vstupu je možné hodnotit jako politicky odpovědné, kdy podíl výdajů kapitole Ministerstva obrany na HDP dokonce převyšoval dlouhodobě žádanou hranici 2 %.¹⁷¹

Z analýzy vojenských výdajů uvedených v Tabulce 9 – 1: *Kapitola Ministerstva obrany a základní ukazatelé státního rozpočtu (199 – 2008)*¹⁷² je patrné jejich poměrně výrazné navýšení v roce 1999, které především odráží vstup ČR do NATO. Podíl vojenských výdajů se výrazněji zvýšil rovněž v roce 2000 zejména z důvodu realizace projektu L-159.

Vývoj v následujících letech je spojen s postupným poklesem podílu vojenských výdajů na HDP až pod hranici 1, 43 % v roce 2008 a nebo 1, 37 % v roce 2009.

V letech 2008 a 2009 postihly ekonomiku země důsledky globální hospodářské krize. Pokles hospodářského růstu negativně ovlivnil i hospodaření státu, který byl nucen stabilizovat deficitní veřejné rozpočty.¹⁷³ Vláda omezila na období jednoho měsíce čerpání prostředků rezervního fondu.¹⁷⁴ Následně vláda stanovila jednotlivým resortům vyšší prostředků z rozpočtu roku 2009, které mají vázat a jaký objem prostředků mají uvolnit z rezervních fondů a převést do kapitoly Všeobecná pokladní správa.¹⁷⁵ Resort obrany vázal z rozpočtu roku 2009 finanční prostředky v celkové výši 1,57 mld. Kč. Využití mimo-

¹⁷⁰ ŠTEFEC, J., PROCHÁZKA, J., VELČOVSKÝ, V. *„Ekonomické aspekty bezpečnosti“*, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s.178–180.

¹⁷¹ Podle usnesení vlády ČR ke koncepci výstavby resortu obrany č. 560/D ze dne 9. 6. 1999 neměly celkové výdaje MO poklesnout do roku 2004 pod hranici 2,2 % HDP ČR.

¹⁷² ŠTEFEC, J., (op. cit. 170) s. 178.

¹⁷³ Předpokládaný schodek státního rozpočtu za rok 2009 překročí 150 mld. Kč. V polovině roku 2009 činil deficit 68,3 mld. Kč. V červnu 2008 vykázal státní rozpočet schodek ve výši 5,7 mld. Kč. In. *Premiér Fischer: Schodek letos překročí 150 miliard*. E15, Mladá fronta ze dne 2. července 2009. s. 2.

¹⁷⁴ UV č. 38/2009, o zamezení čerpání rezervních fondů organizačních složek státu v roce 2009.

¹⁷⁵ UV č. 122/2009, ke Zprávě o změnách příjmů kapitol, výdajů kapitol a deficitu státního rozpočtu České republiky na rok 2009 při zpomalení odhadovaného meziročního růstu hrubého domácího produktu na 3 %, 2 % a 1 %.

rozpočtových zdrojů soustředěných na bankovních účtech rezervního fondu pro kapitulu MO nebylo tímto usnesením dotčeno. Vláda na základě dalšího usnesení č. 363/2009, *ke krytí zvýšených sociálních mandatorních výdajů kapitoly Ministerstva práce a sociálních věcí*, změnila usnesení vlády č. 122/2009 a rozhodla o zrušení vázání výdajů v objemu 1,57 mld. Kč a o jejich převodu z kapitoly MO ve prospěch kapitoly Ministerstva práce a sociálních věcí.

Ve vztahu k vývoji ekonomiky v letech 2008 a 2009 došlo k restrikcím rozpočtu resortu obrany. Finanční prostředky na rok 2010 byly, oproti výhledu ze září 2008, sníženy o 17,5 % a pro rok 2011 dokonce o 22,2 %. Z hlediska podílu obranných výdajů na HDP se tak v roce 2010 dostal resort obrany na 1,32 %, v roce 2011 na 1,27 % a v roce 2012 na 1,21 % – tedy cca na polovinu hodnoty přislíbené vládou v roce 2002 a hluboko pod 2 % doporučovanými Organizací Severoatlantické smlouvy.

Tabulka 9 – 1: Kapitola Ministerstva obrany a základní ukazatele státního rozpočtu (1993–2008)

Rok	Příjmy – P	Výdaje – V	HDP	Podíl V na HDP (%)	VSR	Podíl V na VSR (%)
1993	2 181,3	23 776,6	906,6	2,61	356,9	6,7
1994	2 102,6	27 007,7	1 037,5	2,60	380,1	7,1
1995	2 045,8	28 275,2	1 252,1	2,26	432,7	6,5
1996	2 256,6	30 508,8	1 414,0	2,16	484,4	6,3
1997	2 295,8	31 328,3	1 650,0	1,90	524,7	6,0
1998	2 540,4	37 643,1	1 820,7	2,07	566,7	6,6
1999	2 349,6	41 688,1	1 849,0	2,25	596,7	7,0
2000	2 460,1	44 669,7	1 900,0	2,35	632,3	7,1
2001	2 607,4	44 977,5	2 139,0	2,10	693,9	6,5
2002	3 830,0	48 924,1	2 192,0	2,23	736,6	6,6
2003	3 266,9	53 193,9	2 405,0	2,21	808,0	6,6
2004	3 204,5	52 481,2	2 757,0	1,90	869,1	5,8
2005	3 353,9	58 445,0	2 920,0	2,00	923,0	6,3
2006	4 001,5	55 358,4	3 198,0	1,73	1 021,0	6,2
2007	3 787,8	53 261,2	3 548,0	1,59	1 092,0	5,2
2008	2 917,8	54 166,6	3 799,0	1,43	1 107,3	4,9

Zdroj: Resort MO. Dostupné na <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5146>

Legenda: P – příjmy kapitoly MO (v mil. Kč); V – výdaje kapitoly MO (v mil. Kč); HDP – hrubý domácí produkt (v mld. Kč); VSR – výdaje státního rozpočtu ČR (v mld. Kč)

Vnitřní struktura výdajů resortu obrany se od roku 1989 vyvíjela ve vazbě na obrannou politiku státu a strategické cíle resortu obrany. Přehled *Objemu a struktury vojenských výdajů ČR (1993–2008)*¹⁷⁶, který je uveden v tabulce 9 – 2, obsahuje vojenské výdaje rozdělené do kategorií podle metodiky OSN a porovnává jejich celkový objem se schválenými výdaji kapitoly Ministerstva obrany ve státních rozpočtech ČR na příslušná léta a s dosaženou skutečností. Údaje jsou uváděny v milionech korun a v běžných cenách.

V první polovině 90. let minulého století dominovaly výdaje na zabezpečení provozních potřeb resortu MO (přes 50 % z celkového rozpočtu). Tento vývoj odpovídal značným finančním nárokům na zajištění provozu a údržby rozsáhlého movitého i nemovitého majetku resortu obrany, kterého se resort obrany sice zbavoval, ale tempo tohoto procesu nebylo dostačně rychlé. Mandatorní výdaje po celé období 90. let minulého století nepředstavovaly zásadní rozpočtovou zátěž. Pod kontrolou byly drženy postupným snižováním počtů personálu. Rovněž cena lidské práce na trhu práce v tomto období byla poměrně nízká a resort obrany navíc využíval k zabezpečení mnoha svých činností (zejména v oblasti služeb) vojáky základní služby (úklid, drobné údržbářské práce, střežení objektů a strážní služba).

Výdaje na zajištění potřebného rozvoje resortu obrany byly velmi nízké téměř po celá 90. léta minulého století. Ke změně dochází až se vstupem do NATO. Zahájení relativně rozsáhlého modernizačního programu na přelomu tisíciletí vyvolalo obavy z možného přehřátí resortu obrany, které by omezilo schopnost financovat běžný provoz a mandatorní výdaje. Je nutné říci, že tyto obavy byly zcela oprávněné a v následujícím období byly potvrzeny. Resort obrany nebyl schopen ufinancovat např. provoz všech 72 ks nově pořízených podzvukových letounů L-159 ALCA. Rozsah modernizačních programů byl vzhledem k omezeným zdrojům velmi často omezován (počty modernizované tankové techniky, počet kolových obrněných transportérů). Docházelo tak k zavádění do provozu velmi malých sérií nově pořizované techniky. Spíše než o sériovosti je možné hovořit o zavádění prototypů. Tento trend měl samozřejmě negativní důsledky na výzkumné, vývojové a výrobní schopnosti obranného průmyslu, který nebyl schopen vykonávat za těchto podmínek rentabilní činnost.

Financování modernizace armády bylo na přelomu tisíciletí vyvažováno další redukcí personálu a zrychlováním procesu zbavování se tíživého břemene nepotřebných zásob materiálu a nemovitého majetku. I přes realizaci modernizačního programu však docházelo k morálnímu i fyzickému zastarávání využívané vojenské techniky a materiálu a zhoršování stavu využívané nemovité infrastruktury. Vojenské výdaje vyjádřené v procentech tvořily na přelomu tisíciletí přibližně 25 % kapitálových výdajů (výdaje pro zabezpečení nezbytné obnovy a dalšího rozvoje schopností ozbrojených sil, včetně programového financování), 42 % mandatorních výdajů (platy, pojistné a sociální dávky) a 33 % na

¹⁷⁶ FUČÍK, J., *Možnosti a limity využití dat o rozpočtových výdajích na obranu při analýze obranného potenciálu státu a ve strategickém plánování* (Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 223, 224.

ostatní neinvestiční běžné výdaje (zabezpečení provozu, výzbroje a techniky, predikované inflační trendy aj.).¹⁷⁷

Resort obrany se po roce 2002 začal postupně vzdalovat svému cíli při zajištění celkové modernizace materiálního vybavení. Postupně začalo docházet k propadu finančních prostředků na modernizaci. Investiční prostředky činily za rok 2008 pouze 15 % rozpočtu, přičemž optimální hodnota pro zajištění potřebné úrovně rozvoje hlavních druhů techniky a výzbroje by měla činit přibližně 20 %. Pokles kapitálových výdajů pod tuto úroveň ohrožuje dlouhodobý rozvoj schopností a je v přímém rozporu s přijatými zásadami členění rozpočtových prostředků v resortu MO i s doporučeními NATO a EU.

V roce 2008 realizoval resort obrany celkem 26 programů reprodukce majetku (477 akcí) v celkovém objemu 13 045 mld. Kč, z toho kapitálové výdaje ve výši 7 798 mld. Kč. Z 65 nejvýznamnějších akcí programového financování bylo 37 hodnoceno jako vysoce relevantních pro naplnění dlouhodobých záměrů rozvoje schopností resortu MO.

Realizace rozhodujících rozvojových/modernizačních projektů v roce 2008 pokračovala ve značně změněném rozsahu. Resort obrany, po nedodržení podmínek ze strany dodavatele, odstoupilo od původní smlouvy na pořízení kolových obrněných transportérů. Následně byl celkový rozsah dodávky přehodnocen na 107 ks v různých modifikacích. Rovněž byly upraveny počty dodávaných vozidel Tatra T 810 na celkových 381 ks.

¹⁷⁷ ŠTEFEC, J. (op. cit.170), s. 177.

Tabulka 9 – 2: Objem a struktura vojenských výdajů ČR (1993–2008)

Rok	Osobní výdaje		Provoz a údržba		Nákup		Výstavba		Výzkum a vývoj		Výdaje celkem (mil.)		
	Mil.	%	Mil.	%	Mil.	%	Mil.	%	Mil.	%	Hlášení OSN	Schválené ve st. rozpočtu	Skutečnost dle MO
1993	8.386	36,77	12.204	53,52	549	2,40	1.399	6,15	264	1,16	22.802	22.617,1	23.776,6
1994	7.690	32,75	12.945	55,14	1.865	7,94	701	2,98	278	1,19	23.479	26.791,9	27.007,7
1995	8.984	37,62	10.293	43,10	2.978	12,47	995	4,16	630	2,64	23.879	27.044,7	28.275,2
1996	8.984	37,62	10.293	43,12	2.987	12,51	985	4,13	630	2,64	23.879	30.538,4	30.508,8
1997	12.189	44,20	9.834	35,65	3.072	11,14	1.904	6,19	583	2,11	27.582	32.000,0	31.328,3
1998	12.106	36,06	14.353	42,76	3.765	11,22	2.345	6,98	1.001	2,98	33.570	36.877,0	37.643,1
1999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41.483,9	41.688,1
2000	18.000	40,34	14.371	32,21	9.867	22,12	1.879	4,21	498	1,12	44.615	43.952,5	44.669,7
2001	18.731	41,67	14.587	32,45	10.232	22,77	999	2,23	397	0,88	44.946	45.078,3	44.977,5
2002	23.506	48,25	13.953	28,64	9.629	19,77	1.226	2,52	399	0,82	48.713	47.505,5	48.924,1
2003	23.662	45,66	15.303	29,53	8.598	16,59	3.760	7,26	495	0,96	51.818	52.320,3	53.193,9
2004	26.052,4	51,58	13.211,9	29,16	7.773	15,39	2.985,7	5,91	483,8	0,96	50.507,1	50.725,9	52.481,2
2005	28.268,1	53,54	14.696,2	27,84	6.220,4	11,78	3.119,3	5,91	489,6	0,93	52.793,6	52.953,2	58.445,0
2006	28.379,8	51,07	13.764,9	24,77	6.056,4	10,89	6.891,4	12,4	481,7	0,87	55.574,2	55.694,0	55.358,4
2007	24.652,2	45,83	15.696,1	29,17	8.381,5	15,58	4.601,9	8,55	468,9	0,87	53.800,6	53.906,4	53.261,2
2008	25.540,0	47,24	16.300,0	30,17	9.679,0	17,9	2.052	3,8	476	0,88	54.060,4	54.166,6	52.896,3

Zdroj: Roční zprávy GT OSN za léta 1998–2003. Za rok 1999 není ČR uvedena. Údaje za roky 2004–2008 byly čerpány ze standardizovaných hlášení vojenských výdajů OSN, základních ukazatelů státního rozpočtu Ministerstva obrany (www.army.cz) a státních závěrečných účtů za dané období.

Trendy ve vývoji vnitřní struktury rozpočtu resortu obrany potvrzují zpomalování tempa modernizace (pod 20 %) a růst provozních nákladů (překračuje 30 %). Pod kontrolou jsou drženy mandatorní výdaje na personál, které nepřekračují 50 %. V tomto smyslu se nenaplnily obavy, že resort obrany nebude schopen financovat plně profesionální armádu. Vývoj ekonomických ukazatelů resortu MO v letech 2003–2009 po hlavních výdajových kategoriích tj. osobních mandatorních výdajích, ostatních běžných výdajích a kapitálových výdajích je uveden v tabulce č. 9 – 3.

Tabulka 9 – 3: Vývoj výdajů resortu MO po hlavních výdajových kategoriích (v %)

Oblast výdajů	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Osobní mandatorní výdaje	44,4	47,8	46,3	44,0	44,0	48,5	47,1
Ostatní běžné výdaje	32,6	35,2	38,8	33,6	31,5	36,5	38,4
Kapitálové výdaje	23,0	17,0	17,9	22,4	24,5	15,0	14,5

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitoly Ministerstva obrany.

Hodnotit efektivnost vynakládaných finančních prostředků resortem obrany je velmi diskutabilní záležitost, protože po celé období od roku 1989 do roku 2009 neexistovala jednoznačná a měřitelná kritéria. Reforma veřejných financí je však spojena s mnohem větším důrazem na uplatnění zásad pro hodnocení efektivnosti státní správy. MF usiluje o zavedení cílově orientovaného rozpočtování,¹⁷⁸ které si klade za cíl, aby výdaje ve státní správě byly realizovány ve vazbě na měřitelné cíle v souladu s posláním jednotlivých úřadů a institucí.

Příspěvky resortu MO do společných rozpočtů Aliance v letech 1999–2008 (vojenský rozpočet, program bezpečnostních investic – NSIP, činnost agentur a projekty společné sdílených a vytvářených schopností) jsou uvedeny v tabulce 9 – 4. Náklady společného financování se sdílejí podle klíčů, které jsou vyjádřeny v procentech z celkových nákladů. Jsou odsouhlaseny všemi zeměmi. Ve formátu 26 zemí byl podíl na společném financování celkového rozpočtu 0,8829 %. Celková výše příspěvků za resort obrany osciluje pod hranicí 400 mil. Kč. Restriktivní finanční politika Aliance kopíruje pouze inflační nárůst jednotlivých rozpočtů. Existují tlaky ze strany některých států na rozšíření společného financování, především v případě nasazování sil a prostředků v operacích. V budoucnosti je možné předpokládat nárůst příspěvků ze strany ČR v oblasti společné sdílených a vytvářených schopností, do kterých se ČR předpokládá zapojit. Jedná se např. o projekt pozemního průzkumu Aliance, projekty na rozvoj strategické přepravy nebo vstup do organizace zabezpečující provoz prostředků včasné výstrahy AWACS.

¹⁷⁸ Vyhláška MF č. 415/2008, která stanovuje rozsah a strukturu podkladů pro vypracování střednědobého rozpočtového výhledu státního rozpočtu.

Tabulka 9 – 4: Příspěvky resortu obrany do společných rozpočtů NATO v letech 1999–2008 (v tis. Kč)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vojenský rozpočet NATO	138 128	214 095	164 870	185 140	289 204	34 972	206 421	228 626	197 164	216 221
NSIP	39 824	124 441	136 971	163 725	137 995	166 665	167 537	128 930	149 885	153 417
Agentury, prvky vojenské struktury a projekty NATO	835	1 670	9 722	11 325	11 204	12 289	18 638	15 308	12 668	14 607
Příspěvky ČR celkem	178 787	344 206	311 563	360 190	438 403	213 926	392 596	372 864	359 717	384 245

Zdroj: Publikace 10 let členství České republiky v NATO.

9.3 Akviziční politika

V resortu obrany se začal akviziční systém postupně zavádět až po roce 1989 v návaznosti na ukončení plánovaného hospodářství, řízeného *Státní plánovací komisí (SPK)*. Mezi hlavní příčiny pomalého zavádění akvizičního systému a jeho počáteční nefunkčnosti a neúčinnosti v letech 1989–1994 patřilo zanedbávání bezpečnostní politiky ze strany vedení státu, neefektivní ekonomika transformačního období, absence disponibilních ekonomických zdrojů a nedostatek lidí s potřebnými druhy kvalifikací. K tomu se přidružily ještě určitý naivismus vedoucích politických představitelů ve vztahu k otázkám bezpečnosti státu a jeho obranné politiky, dále korupční prostředí státní správy a nekvalifikované politické zásahy do odborných záležitostí resortu obrany.¹⁷⁹ Je možné konstatovat, že resort obrany po celá 90. léta nedisponoval smysluplnou akviziční politikou a strategií, která by zohledňovala potřeby armády a vytvářela rovněž podmínky pro rozvoj schopností obranné průmyslové základny v dlouhodobější časové perspektivě.

Kritický zlom, který nastal ve struktuře výdajů resortu obrany v roce 1993, prvním roce samostatné existence ČR a české armády a další nárůst osobních výdajů, i přes prudké snížení početních stavů, vedl k poklesu zdrojů pro nosnou rozvojovou oblast tj. materiální akvizice. Situace se příliš nezlepšila ani po roce 1994. Stejně tak jako většina státní správy, i resort obrany opožděně zareagoval na měnící se vnější podmínky a na vytváření tržního prostředí v ČR.

Před vstupem ČR do NATO v roce 1999 byla vnitřní situace resortu obrany charakterizována zejména nízkou úrovní civilního řízení armády. Vedoucí zaměstnanci resortu obrany nebyli dostatečně připraveni na fungování v tržním prostředí a disponovaly velmi nízkým právním vědomím. Nedostatečně byly harmonizované zákony s legislativou EU a zeměmi NATO. Subjekty českého obranného průmyslu neznaly pravidla nebo nebyly schopny se zapojit do společných vyzbrojovacích a infrastrukturálních programů zemí Aliance. Akviziční prostředí charakterizovalo poměrně značné množství peněz nekon-

¹⁷⁹ ŠTEFEC, J. (op. cit. 170), s. 183.

trolovaně vynakládaných, na základě požadavku „sblížení armády s ostatními zeměmi Aliance“, za chaotické nákupy výzbroje, vybavení a služeb. Toto se dělo bez jakékoli analýzy dopadů na bezpečnost ČR, reálných potřeb rozvoje AČR, ekonomických možností státu a resortu obrany. Důsledkem takového stavu byly některé problémové zakázky, např. nákup 72 letounů L-159¹⁸⁰ za téměř 43 mld. Kč (resort obrany podle vlastního vyjádření dnes z nich dvě třetiny nepotřebuje) a modernizace tanků T-72 (dosud za 7 mld. Kč).¹⁸¹

Kromě přednostního účelu pořizování zbraňových systémů a vojenské techniky, tedy zvyšování operačních schopností armády a modernizování morálně i fyzicky zastarávající výzbroje především sovětské provenience, měla realizace finančně náročných modernizačních záměrů i značný hospodářský význam. Většina velkých zakázek byla spojena s povinností dodavatele realizovat tzv. offsetové programy.¹⁸² Jednalo se o kompenzující transakce směřující do průmyslu ve formě přímých nebo nepřímých investic.¹⁸³

Na základě zjištění, že MO nemá vybudovány žádné institucionální, zdrojové ani systémové předpoklady zejména k efektivnímu řízení akvizic, ke spolupráci s obranným průmyslem a k harmonizaci vyzbrojování s NATO, vzniklo ke dni 1. 1. 2000 organizační jádro Národního úřadu vyzbrojování (dále NÚV).¹⁸⁴ Tento nový orgán nejdříve provedl analýzu stavu akvizičního systému resortu obrany ČR a identifikaci a analýzu akvizičních praktik, standardů a trendů ve vybraných státech NATO. Na základě těchto analýz přistoupil NÚV v průběhu roku 2000 k provedení řady praktických kroků v oblastech akvizičního systému, plánování a vyzbrojování, harmonizace vyzbrojování s NATO a EU (WEU), průmyslové a výzbrojní spolupráce, projektového managementu, výzkumu, vývoje a obranné technologie a standardizace, katalogizace a řízení jakosti. V důsledku těchto aktivit došlo k nastartování akviziční reformy v celém spektru obranného sektoru ČR. Jednalo se zejména o zavedení systému preventivní kontroly do celého procesu řízení akvizice, oddělení kompetence za rozhodování o věcných zdrojích od kompetence v oblasti finančních zdrojů, prosazení zákazu přímého jednání funkcionářů MO a GŠ s podnikatelskými subjekty bez přítomnosti zástupců NÚV MO (a naopak) aj. Dokumenty, které se měly stát základem komplexní změny akvizičního systému v letech 2001–2004, tehdejší ministr obrany Vladimír Vetchý bohužel nepodepsal a zabránil tak jejímu zahájení. Po roce 2000

¹⁸⁰ Ministr Tvrdík veřejně prohlásil (s určitou mírou nadsázky), že tento zbraňový systém je nebezpečný spíše pro vlastního uživatele než potenciálního protivníka. Systém byl vzhledem k jeho poruchovosti v roce 2002 několikrát odstaven z provozu a Ministerstvo obrany požadovalo od dodavatele penále za zpoždování dodávek.

¹⁸¹ ŠTEFEC, J. (op. cit. 170), s. 182.

¹⁸² UV č. 421 ze dne 16. června 1998. Zásady realizace offsetových programů, UV č. 9 ze dne 5. ledna 2005, Zásady realizace programů průmyslové spolupráce. Opatření č. 3/2005 ministra průmyslu a obchodu realizaci průmyslové spolupráce. Rozkaz ředitele Sekce vyzbrojování MO č. 13 pro realizaci programů průmyslové spolupráce (offsetů) v rámci programů (projektů) reprodukce majetku vedených sekci vyzbrojování MO.

¹⁸³ V případě programu pořízení nadzvukového letounu Jas-39 Gripen se do konce roku 2008 podařilo naplnit offsetový program na 63,5 % v celkové hodnotě 16,24 mld. Kč. In: *Offsety spjaté s gripeny se blíží 70 procentům závazku*. Mladá fronta E15 č. 396, ze dne 16. 6. 2009, s. 13.

¹⁸⁴ Předchůdcem NÚV byl Hlavní úřad nákupu majetku a služeb, který byl součástí Majetkové sekce MO. Tento úřad byl zodpovědný za realizaci centrálních akvizic vzdušných a pozemních sil. Realizoval jak investiční projekty, tak i nákupy majetku a služeb pro zajištění provozu resortu obrany.

tak snahy o změnu akvizičního systému v podstatě ustaly. NÚV (později přejmenován na sekci vyzbrojování MO) se postupně stal pouhým administrátorem požadavků GŠ a AČR a neplní funkci dohledu nad materiálními toky v resortu obrany.¹⁸⁵

Podle zprávy mezinárodní nevládní organizace Transparency International (dále TI) z roku 2004¹⁸⁶ stav akvizičního systému nadále nahrává nekontrolovatelnému a neefektivnímu plýtvání finančními zdroji s vyloučením jakékoli věcné kontroly. To údajně opravňuje k tvrzení, že při pořizování vojenské techniky v ČR existuje korupční prostředí. Zpráva TI vychází z řady dokumentů NATO, EU i jiných nevládních organizací. Podmínky pro korupci v obchodu se zbraněmi jsou prý dány hlavně zněním zákona č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách. Tento zákon vznikl narychlo pro potřeby zakázek financovaných z fondů EU a přestože platí od 1. 9. 2004, byl již několikrát novelizován. Jeho uplatňování v praxi naráží na nedostatečnou podpůrnou legislativu a rovněž na jeho neznalost, takže stále přetrvává jeho nesprávné používání a účelové zneužívání. Zákon neukládá pro vynakládání státních prostředků při prodeji a nákupu zbraní žádnou kontrolu a mj. vylučuje kontrolní působnost Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže jak nad nákupy zbraní pro ozbrojené složky státu, tak nad prodeji zbraní z přebytků zásob ozbrojených složek.¹⁸⁷ Na rozdíl od řady států Aliance neexistuje také žádný parlamentní orgán, který by měl nad obchodem stálý dohled. Přibližně devadesát procent armádních veřejných zakázek podléhá navíc úplnému utajení a ministerstvo se brání zveřejnit jakékoliv podrobnosti podmínek soutěže a kritéria hodnocení.¹⁸⁸

Ve zprávě TI se mj. uvádělo, že v důsledku neexistence koncepce vyzbrojování jsou zbraně a výstroj nakupovány chaoticky, nekoordinovaně a bez ohledu na budoucí potřeby armády, což vytváří velmi široký prostor pro korupci. Zpráva upozorňovala na řadu neprůhledných nebo nesmyslných zakázek. Kromě již zmíněného nákupu letounů L-159 a modernizace tanků T-72 k nim údajně patří pronájem stíhacích letounů JAS-39 Gripen za přibližně 20 mld. Kč, vytvoření informačního systému resortu obrany (dosud vynaloženo 4 mld. Kč) a nákup kolových obrněných transportérů za 25 mld. Kč. Podle zprávy je špatně kontrolovaný a korupční také systém prodeje armádních přebytků přes soukromé firmy, který navíc často nezaručuje dodržování mezinárodních úmluv a embarg zamezujících vývoz do některých států (viz např. vývozy na Srí Lanku, do Zimbabwe, Gruzie, Jemenu, Kolumbie a dalších rizikových zemí).¹⁸⁹

Počátkem roku 1998 nechal udělat první výraznější prověrku armádních zakázek tehdejší ministr obrany Michal Lobkowicz. Prověrka prokázala, že z téměř 800 zakázek z r. 1997 bylo jen 20 zadáno formou veřejné soutěže. V této souvislosti byla proto pověřena prověrkou některých zakázek Inspekce ministra obrany, jejíž výsledek však nevedl k žádným obviněním z porušení příslušných zákonů a nařízení. Lobkowiczův nástupce

¹⁸⁵ ŠTEFEC, J. (op. cit. 170), s. 194, 195.

¹⁸⁶ POSPÍŠIL, F., Korupce v oblasti obchodu se zbraněmi (Transparency International-Česká republika, 2004).

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 9, 10.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 12, 13, 21, 22.

Vladimír Vetchý slovně navázal na provedenou prověrku, nechal si zpracovat vlastní podklady a dal svému týmu popud k přípravě radikální změny akvizičního systému resortu. Jak již bylo uvedeno, reforma akvizičního systému, připravená ke spuštění k 1. 1. 2001, však již nebyla po odchodu hlavních aktérů z MO realizována.¹⁹⁰ Neprůhledné zadávání zakázek přímým způsobem „osvědčeným“ firmám tak pokračovalo i nadále. S tristní situací akvizic resortu obrany si prý neporadili a výraznějším způsobem se na jejím pozitivním řešení neangažovali ani následující dva „vojenští“ ministři obrany – Jaroslav Tvrdík a Miroslav Kostelka. Celkové přibližné výdaje resortu za nákupy zbraní a další vojenské techniky za vlády uvedených ministrů činily přes 60 miliard korun. 80 % této sumy bylo přitom zapláceno za zakázky bez výběrových řízení, což však legislativa v některých případech, např. pokud jde o strategický vojenský materiál důležitý pro obranu země, umožňovala a nadále umožňuje (paragraf 4 zákona č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách).¹⁹¹

Problémy s akvizičním systémem řešil ministr Tvrdík jeho decentralizací v roce 2002 tím, že rozpustil Akviziční úřad MO. Strategické zakázky začala zabezpečovat sekce vyzbrojování MO. Centrální akvizici majetku a služeb převedl do působnosti velitelství podpory a výcviku ve Staré Boleslavi. Decentrální pořizování majetku a služeb byla převedena na nižší úroveň velení a řízení. Smyslem těchto kroků bylo potlačit možnosti pro korupční jednání a zpružnit celý systém akvizice.

Dne 15. září 2004 schválila vláda usnesením č. 875 *Národní strategii vyzbrojování*, která stanovuje a formuluje základní principy vyzbrojování ČR. Tato strategie vychází z posledních koncepčních dokumentů a rozvíjí jednotlivé klíčové oblasti politiky vyzbrojování. Patří sem zejména spolupráce na národní a mezinárodní úrovni, systém plánování obrany a jeho význam pro oblast vyzbrojování, strategické partnerství veřejného a soukromého sektoru a efektivní akvizice. Tuto efektivní akvizici zmíněný dokument pojímá v návaznosti na systémy plánování obrany a logistické podpory, na obrannou průmyslovou základnu a optimalizaci procesů a organizačních struktur MO.¹⁹² V roce 2008 byly zahájeny práce na aktualizaci Národní strategie vyzbrojování ve vazbě na procesy, které probíhají v této oblasti na úrovni EU.¹⁹³

V roce 2004 se ČR stala členem nově vzniklé Evropské obranné agentury (*European Defence Agency – EDA*), zřízené na základě *Joint Action of the Council of Ministers* ze dne 12. července 2004. Agentura byla vytvořena, jak uvádí zakládací dokument, „za účelem podpory členských států a Evropské rady v jejich úsilí zlepšit evropské obranné capacity v oblasti krizového řízení a podpořit současnou i budoucí Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku (EBOP)“. Kromě stanovení hlavních programů (*bezpilotní letouny, bojová obrněná vozidla a oblast C3 – Command, Control, Communication*) se agentura rovněž zaměřila i na posílení konkurenčního prostředí na Evropském trhu s obrannými

¹⁹⁰ ŠTEFEC, J. (op. cit. 170), s. 182, 183, 194.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 183.

¹⁹² ŠMIDRKAL, P., *Efektivní akvizice jako součást strategie vyzbrojování*, Obrana a strategie, 2/2004, Ústav strategických studií, Brno, 2004, s. 129.

¹⁹³ Úkol Směrnice č. 6 odložen na základě IZ pro MO, čj. 62-16/2008-5888 ze dne 12. 9. 2008.

zařízeními. Její Řídící výbor (*Steering Committee*), tvořený ministry obrany 24 členských států (mimo Dánska) a zástupce Evropské komise, schválil dne 21. listopadu 2005 k uvedení záměru mezivládní režim, který však nemá právní závaznost. Jeho členy je dosud 22 států EU, s výjimkou Dánska, Maďarska a Španělska.¹⁹⁴ Vláda ČR svým usnesením č. 639 ze dne 24. května 2006 vyjádřila souhlas se zavedením mezivládního režimu k posílení konkurenčního prostředí na Evropském trhu s obrannými zařízeními v ČR ke dni 1. července 2006. Uložila rovněž ministru obrany přijmout odpovídající opatření k nastavení podmínek v rámci akvizičního procesu resortu MO a ministru průmyslu a obchodu přijmout opatření k zjednodušení procesů při udělování povolení k zahraničnímu obchodu s vojenským materiálem před zavedením zmíněného mezivládního režimu.¹⁹⁵

I přes decentralizaci akvizičního systému v rámci realizace reformy nedošlo do roku 2007 k zásadnímu zefektivnění procesu nabývání majetku a služeb.¹⁹⁶ V rámci další transformace resortu obrany byly v roce 2008 provedeny reorganizační kroky, které vedly k vytvoření určitého kompromisu mezi centralizací a decentralizací při nabývání majetku a služeb. Bylo zřízeno akviziční pracoviště pro pořizování majetku pro armádu v systému prosté reprodukce v podřízenosti NGŠ AČR. Zrušena byla akviziční pracoviště v působnosti velitelů společných sil a sil podpory a bylo vytvořeno centrální akviziční pracoviště pro nemovitou infrastrukturu v rámci Hlavního úřadu ubytovací a stavební služby. V roce 2008 byl vydán rovněž nový předpis, který zlepšil možnosti kontrolní a metodické činnosti a snížil možnost vzniku korupčního jednání při zadávání veřejných zakázek. I přes postupnou optimalizaci akvizičního procesu, např. při využívání Systému elektronické podpory obchodování (SEPO),¹⁹⁷ přetrvávají rezervy ve funkčnosti akvizičního procesu, který je administrativně, časově a personálně náročný a není dostatečně podpořen informačními systémy. Problematická je vazba systému pořizování majetku na věcné a finanční plánování, která způsobuje neefektivní způsob definování akviziční potřeby, zkracuje čas na důslednou přípravu projektů a v konečném důsledku vede ke zpomalování akvizičního procesu.

Vedle pořizování majetku rostlo na významu i pořizování služeb pro zabezpečení činnosti resortu obrany. Významná změna nastala s profesionalizací armády na konci roku 2004, kdy resort obrany musel řešit náhradu některých činností, které vojáci základní služby zabezpečovali v rámci výkonu své branné povinnosti a vojenské základní služby. Služby poskytované na dodavatelské bázi přinášely úsporu personálu a kvalita služeb naplňovala požadavky resortu MO. Správa státních hmotných rezerv zabezpečovala pro resort MO dodávky a skladování PHM v požadovaných objemech a kvalitě. Úspěšně se rozšířilo

¹⁹⁴ Zmíněný trh bude působit na základě schváleného Kodexu chování při veřejných zakázkách pro obranu (*The Code of Conduct on Defence Procurement*). Na podporu tohoto režimu ministři obrany schválili dne 15. 5. 2006 Kodex nejlepší praxe v zásobovacím řetězci (*The Code of Best Practice in the Supply Chain*), který by měl rozšířit výhody větší konkurence menším společnostem, které se nemohou přímo zapojit do nabídkového řízení, ale mohly by působit jako subdodavatelé. <http://www.eda.europa.eu/news/2006-05-22-0.htm>.

¹⁹⁵ http://wtd.vlada.cz/vyhledavani_usnes.htm.

¹⁹⁶ RMO č. 39/2008, zadávání veřejných zakázek v resortu MO.

¹⁹⁷ NV č. 5/2008, Směrnice k obchodování do resortu MO v oblasti veřejných zakázek malého rozsahu.

využívání systému tzv. cateringového způsobu stravování. Ochrana objektů (celkem 131) byla bez vážnějších problémů zabezpečovaná centrálně Vojenskými lesy a statky ČR, s. p. Na smluvním základě byl realizován výcvik pilotů. Byl optimalizován systém zásobování zdravotnickým materiálem, léčivý a krví. Byl připraven nový projekt na provoz osobních silničních vozidel. Resort obrany zvažuje využití vnějších služeb (outsourcing) i v dalších oblastech logistické podpory, finančního a personální zabezpečení, kde lze akceptovat riziko ztráty vlastních schopností resortu MO. Pro udržení hospodaření resortu obrany v určité rovnováze bude potřebné důsledně vyhodnocovat nákladovost poskytovaných služeb a vytvářet podmínky k jejímu postupnému snižování.

10 OBRANNÝ PRŮMYSL

Obranný průmysl, často nazývaný také jako obranná průmyslová základna, je jedním z rozhodujících pilířů obranného potenciálu každého státu a obranná průmyslová politika je nedílnou součástí jeho bezpečnostní politiky s úzkým provázáním na obrannou politiku.

Obranný průmysl tvoří výzkumné, vývojové, výrobní a opravárenské kapacity využitelné pro zabezpečení potřeb obrany a bezpečnosti země jak z pohledu materiálního, tak i znalostního (technologického). Je nedílnou, ale do jisté míry i specifickou oblastí národního hospodářství, protože výroba zbraní, speciální vojenské techniky a materiálu je technologicky vysoce náročná s důrazem na přesnost a kvalitu. Nákladný je rovněž výzkum a vývoj nových technologií. Zbrojní produkce má omezené uplatnění na trhu, odběr je zpravidla závislý na chování jednoho monopolního odběratele, tj. státu. Zahraniční obchod s touto produkcí podléhá v současné době poměrně rigidní národní i mezinárodní regulaci.

Z politického hlediska je obranný průmysl nejen nástrojem, ale i projevem svrchovanosti každého státu. Umožňuje, nebo naopak nedovoluje nezávislé rozhodování v otázkách národní bezpečnosti a vytváření vojenského potenciálu podle objektivních potřeb země. Pro plnění mezinárodních závazků je existence moderního a nejen obranného průmyslu prostředkem k posílení pozice země v rámci mezinárodních organizací a přispívá k rozvoji vzájemně výhodné mezinárodní spolupráci.

Historický vývoj a zkušenosti potvrzují, že rozvoj či útlum výroby zbraní, vojenské techniky a materiálu byl v minulosti vždy významně ovlivňován vývojem mezinárodně-politické situace. S růstem mezinárodního napětí souvisel velmi úzce i růst poptávky po produkci tohoto odvětví. Čtyři desetiletí trvající studená válka znamenala obrovský rozmach ve výrobě zbraní, vojenské techniky a materiálu. Na území dnešní ČR kulminovala zbrojní výroba ve druhé polovině 80. let minulého století. Zestátněný a direktivně řízený obranný průmysl kryl v plánovitě řízené ekonomice téměř veškeré materiální armádní potřeby. Byl rovněž nositelem technologického pokroku a exportem své produkce i významným zdrojem devizových prostředků. Podniky zabývající se výrobou zbraní a vojenské techniky zaměstnávaly vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, která byla nadstandardně odměňována.

Konec studené války a zánik bipolárně rozděleného světa po roce 1989 však vytvořil pro obranný průmysl zcela nové podmínky. Musel se přizpůsobit důsledkům celospolečenské transformace (změna politického a ekonomického systému) a změnám bezpečnostního prostředí (zánik hrozby blokové konfrontace), které vedly k přehodnocení potřeb obrany státu a rozpadu existujícího trhu s vojenským materiálem. Obranný průmysl se tak dostal po roce 1989 v poměrně krátkém časovém intervalu do velmi složité situace, kdy procházel rozsáhlou konverzí zbrojní výroby a byl nucen hledat náhradní výrobní programy. V mnoha případech a odvětvích došlo k zániku jeho výzkumných, vývojových a výrobních schopností. Celý transformační proces obranného průmyslu byl negativně umocněn rozdělením federace v roce 1993, kdy některá významná odvětví obranného prů-

myslu zůstala na Slovensku a došlo tak k narušení dlouhodobě vytvářených kooperačních vztahů mezi jednotlivými výzkumnými, vývojovými a výrobními subjekty obranného průmyslu. Perspektivním odvětvím obranného průmyslu ČR se však současně otevřely možnosti mezinárodní spolupráce se začleňováním země do západních bezpečnostních, politických a hospodářských struktur.

V podmínkách ČR nevycházela politická rozhodnutí spojená s rozvojem a činností obranné průmyslové základny ze samostatně definované obranné průmyslové politiky tak, jak je tomu běžné ve vyspělých demokratických státech (Francie, Velká Británie, Německo, Itálie), které si specifika a význam obranného průmyslu pro obranu státu mnohem více uvědomují.¹⁹⁸ Vztah státu a obranného průmyslu se po roce 1989 vyvíjel v souladu s hospodářskou politikou státu, která měla svůj politický vojenský, technický a ekonomický rozměr.¹⁹⁹ Obranná průmyslová politika tak byla zaměřena, obdobně jako hospodářská politika státu po roce 1989, na rychlou konverzi rozsáhlých a do jisté míry a v daném čase nepotřebných výzkumných, výrobních a opravárenských kapacit, privatizaci státem vlastněných průmyslových subjektů, oborovou restrukturalizaci a na schopnost fungovat v podmínkách tržní ekonomiky a silného konkurenčního boje.

Resort obrany usiloval rovněž o vytvoření funkčních forem spolupráce s průmyslem, které by vedly k efektivnímu zabezpečení požadavků na výstavbu a rozvoj schopností armády a jejího použití v nových podmínkách. Zatímco do roku 1989 byl stát v rámci centrálně plánovaného hospodářství zadavatelem, výrobcem i odběratelem, s rozsáhlou privatizací bylo potřebné zajistit materiální potřeby obrany v rámci fungování nových dodavatelsko-odběratelských vztahů. Obsah a formy spolupráce státu s obranným průmyslem byly formálně vymezeny především na konci 90. let minulého století s realizací rozsáhlých modernizačních záměrů resortu obrany, se vznikem Národního úřadu pro vyzbrojování v roce 1999 a vytvářením zájmových sdružení právnických osob zabývajících se výzkumem, vývojem, výrobou, obchodem a marketingovými službami s vojenskou technikou a materiálem.²⁰⁰

10.1 Zbrojní výroba v době studené války

Československo patřilo mezi země s dlouholetou tradicí zbrojní výroby. Již v období mezi první a druhou světovou válkou vyrábělo téměř všechny základní druhy výzbroje a vojenské techniky a ve světovém vojenském exportu zaujímal jedno z předních míst.

¹⁹⁸ KRČ, M., ŠEFČÍK, V., Ekonomická teorie obranné průmyslové základny. Brno 2002, s. 240, ISBN 80-85960-38-9.

Krč, M. Jakou mít obrannou průmyslovou politiku. In: *Vojenské rozhledy*, 2000, č. 2, s. 8 - 15. ISSN 1210-3299.

KRČ, M., Možné formy podpory obranného průmyslu jako součást obranné průmyslové politiky. In: *Obranný průmysl. Schopnosti obranného průmyslu ČR a jeho možný podíl na zabezpečení budoucích potřeb obrany státu. Výběr příspěvků z 2. mezinárodní konference FOR ARMY 2002*. Praha 29.–30. dubna 2002. Brno 2002, s. 191–194.

¹⁹⁹ Usnesení vlády č. 51 ze dne 12. ledna 2000 – Koncepce průmyslové politiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Praha 2000.

²⁰⁰ Asociace obranného průmyslu byla zaregistrována 11. 09. 1997. Dostupné na <<http://www.aop-cr.cz>>.

Rovněž bývalá *Československá socialistická republika (ČSSR)* navázala na tyto tradice a patřila mezi členskými státy Varšavské smlouvy k předním zbrojním producentům s výrobní specializací na výrobu tanků a bojových vozidel pěchoty. Země se postupně stala předním výrobcem těchto, ale i řady dalších významných zbrojních výrobků a největším světovým výrobcem proudových cvičných letounů. V letech 1951–1972 patřilo Československo k největším středoevropským licenčním výrobcům různých vývojových typů sovětských stíhacích letounů typu MiG, kterých vyrobila okolo 3 700 kusů.²⁰¹ Zbrojní výrobu stát podporoval svými dotacemi a její rozvoj usnadňoval „zaručený“ odbyt, smluvně zajištěný na pětileté období zejména s aliančními partnery.

V ČSFR se většina produkce, zejména těžkých konvenčních zbraní, koncentrovala na Slovensku, kde bylo rozmístěno přibližně 70 podniků se zbrojní výrobou (více než dvě třetiny celkového československého obranného průmyslu), včetně subdodavatelských závodů, které zaměstnávaly přibližně 100 000 osob. Zbrojní výroba představovala více než 70 % produkce celého slovenského strojírenství a stala se rozhodujícím odvětvím tvorby národního důchodu (asi 40–50 %). V ČR byla zbývající, přibližně jedna třetina, zbrojního průmyslu orientována zejména na výrobu ručních a lehkých zbraní, munice, radiotechnických zařízení, cvičných letounů, terénních automobilů, ochranných prostředků proti zbraním hromadného ničení apod. V české letecké firmě AERO Vodochody se v letech 1953–1972 vyrobila také většina proudových letounů typu MiG. V letech 1984–1988 vyvezlo Československo zbraně celkem za 2,7 mld. USD a zařadilo se tak na sedmé místo mezi světovými exportéry zbraní. Z celkové tehdejší československé zbrojní produkce směřovalo do zemí sovětského bloku (včetně SSSR) okolo 80 % dodávek.²⁰²

V poválečném období dosáhla československá vojenská produkce největšího rozsahu v r. 1987, kdy představovala asi 29 mld. Kčs. Její podíl na celkové průmyslové výrobě činil téměř 3 % (v ČR 2 % a v SR 6 %) a na produkci strojírenství 10–11 % (v ČR 6 % a v SR 24 %). Na výrobě zbraní se podílelo více než 100 podniků, z nichž cca 60 se nacházelo v ČR.²⁰³

Koncem 80. let se nicméně začaly projevovat v československém zbrojním odbytu vážné problémy. Mezi hlavní příčiny patřilo zejména omezování nákupů vojenské techniky aliančními partnery, a to i přes jejich smluvní zajištění. Společně s celkovým trendem zlepšování mezinárodně bezpečnostních vztahů mezi Východem a Západem, které vedlo i k posilování odzbrojovacího procesu na *Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE)*, přispěla k omezování nákupů také zhoršující se finanční situace ve všech odběratelských členských státech Varšavské smlouvy.

²⁰¹ ŠÍŠKA, M., Konec migů v Čechách, Právo, 9. 4. 2005, s. 16.

²⁰² FUČÍK, J., 2.3 Rozpočtové výdaje na obranu v zemích Varšavské smlouvy v letech 1955–1989 (Krč M. a kol.:

Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení), ÚMV, Praha, 2000, s. 85–91.

Lukas, Z., Kap. 3. Češi a Slováci: Hospodářské a sociální diskrepance (Vodička, K., Dělení Československa. Deset let poté..., 2003), s. 42, 43.

²⁰³ ČECHÁK, O., IVÁNEK, L., Zbrojní výroba, konverze, obranyschopnost. Praha 1993.

Dočasná snaha řešit tento nepříznivý vývoj, který měl dopad zejména na slovenské zbrojní podniky, vytvořením tzv. vývozního fondu speciální techniky, byla z dlouhodobého hlediska neúnosná. Tento fond byl založen na odkoupení neprodané produkce (první komoditou se staly tanky) federativním státem a uhrazením z jeho rozpočtové rezervy. Kromě neefektivního přerozdělování zdrojů federálního rozpočtu v důsledku odkupování této nadbytečné produkce došlo rovněž k jejímu hromadění ve správě československé armády, která ji nepotřebovala. Tehdejší pokusy o nezbytné snížení tankové výroby slovenská politická reprezentace až do roku 1989 odmítala z ekonomických důvodů.²⁰⁴ Úspěšné nebylo ani stranické jednání na nejvyšší úrovni se sovětskými představiteli v průběhu návštěvy M. Gorbačova v Praze v r. 1989, v jehož průběhu tehdejší československé vedení požadovalo, aby SSSR odebral v letech 1991–1995 smluvně dohodnuté množství zbraní různého druhu.²⁰⁵ Na podzim téhož roku však došlo k pádu československého komunistického režimu, urychlil se rozpad celého sovětského bloku a tím de facto i jeho zbrojního trhu.²⁰⁶

10.2 Zbrojní výroba po roce 1989 do rozdělení federace

Zásadní politické změny po listopadu 1989, přechod od státně řízené ekonomiky k tržnímu hospodářství a již zmíněný rozpad sovětského bloku a zánik zbrojního trhu Varšavské smlouvy si objektivně vynutily výraznou redukci dosavadního hypertroffického československého zbrojního komplexu. To zcela změnilo podstatu připravované konverze zbrojního průmyslu v letech 1991–1993, zamýšlené původně k redukci a restrukturalizaci jeho výrobních kapacit. Pro žádoucí konverzi zbrojní výroby na výrobu civilní existovaly sice četné projekty, ale na jejich realizaci se nedostávalo peněz.

Nový politický a společenský systém vedl k zásadní změně v názorech na zabezpečení obranyschopnosti státu, která se pro nejvyšší státní činitele stala druhořadou otázkou. Nicméně problematika vojenské výroby a obchodování se zbraněmi a vojenským materiálem se na přelomu let 1989–1990 stala jednou z klíčových otázek. V diskuzích převládily především otázky etiky a s ohledem na další vývoj i zřejmě ovlivnění ze strany států chránících zájmy vlastního obranného průmyslu. Nebyly proto vzaty v úvahu hospodářské a politické souvislosti existence těchto výrob, což do značné míry převládalo i v rozhodování o dalším vývoji. V ČR se prosadila orientace na výrazné omezení vojenské produkce v poměrně krátkém časovém období. Původní představy o poklesu vojenské produkce na polovinu až třetinu byly vývojem překonány a tento pokles dosáhl v ČR v roce 1992, ve srovnání s rokem 1987, asi 80 %. V důsledku politických rozhodnutí a prohloubení celko-

²⁰⁴ Po *sametové revoluci* se těžkosti slovenského zbrojního průmyslu, spojené s omezováním jeho produkce a konverzí, také staly jedním z významných argumentů slovenských politiků zdůvodňujících nutnost vytvoření samostatné Slovenské republiky.

²⁰⁵ Podle J. Fučíka se jednalo o 1 500 tanků, 5 000 bojových vozidel pěchoty, 1 250 letounů L-39 a L-410, 30 000 PTŘS a 30 souprav radiotechnického průzkumu Tamara. Viz FUČÍK, J. (op. cit. 202), s. 78.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 78.

vého propadu zbrojní výroby ztratila produkce ČR vlastní trhy, které byly rychle obsazeny zahraniční konkurencí, což následně vedlo k posílení jejich pozic.²⁰⁷

Omezování zbrojní výroby postihlo především slovenské podniky, v nichž ztratilo pracovní místa přes 35 000 osob. Vzhledem k tomuto hrozivému vzestupu nezaměstnanosti zaujala federální vláda, po téměř dvouletém značném omezování zbrojní výroby sice realističtější hodnocení situace, které však přišlo příliš pozdě. Značné omezení výroby zbraní bez odpovídajícího financování konverze se stalo také jedním z nejpádňějších argumentů slovenských politiků při kritice radikální hospodářské reformy, prosazované federální vládou, jež fakticky nebrala dostatečný ohled na situaci Slovenska. Společně s dalšími nesrovnalostmi se tak posilovaly protičeské a protislovenské emoce a tendence k rozdělení Československa.

10.3 Zbrojní výroba po roce 1993

Již dříve zmíněným rozdělením federace na dva nezávislé státy se rozpadl jednotný komplex obranného průmyslu s kooperačními a subdodavatelskými vazbami mezi zbrojními subjekty z obou částí federace. ČR byla definitivně oddělena od výroby těžkých pozemních zbraní a navíc se čeští výrobci ocitli bez podstatné části jednotné vývojové a zkušební základny umístěné na Slovensku.

K oslabení českého zbrojního průmyslu přispěla rovněž často neuvážená privatizace zbrojních podniků. Zvláště výrazně se to projevilo v elektronickém průmyslu, kde v důsledku privatizace jednoho státního podniku – TESLA vzniklo několik malých nezávislých a soukromých společností. Negativním důsledkem tohoto kroku byla velmi omezená konkurenceschopnost nově vzniklých malých společností s většími mezinárodními výrobci v dané oblasti. Došlo rovněž k překotnému prodeji řady vojenských opravárenských podniků s jejich unikátními technologiemi nebo výrobními linkami, které měly pro obranu státu strategický význam. Armáda a výrobní podniky také vypověděly na podzim roku 1993 smlouvy, které měly sloužit k uchování strategicky významných výrobních kapacit v objemu téměř půl miliardy korun.²⁰⁸ Nepříznivé dopady na zbrojní průmysl měla rovněž chaotická konverze zbrojních odvětví, prováděná souběžně s přechodem ekonomiky k tržnímu hospodářství a privatizací, dále dlouhodobé nejasnosti o výstavbě ozbrojených sil a trvající nestabilita ve změně jejich potřeb, které vedly ke ztrátě perspektivy výrobců.

Brzy po roce 1993 se projevila nutnost vytvořit zájmovou organizaci reprezentující roztržštěný český obranný průmysl s hlavním úkolem jednotného prosazování zájmů svých členů při jednání s resortem obrany, parlamentem, vládou, státní správou a zahraničními organizacemi a institucemi. První pokusy začaly v roce 1994, přičemž unifikační proces několika obranných asociací vyvrcholil v říjnu 1999 určením *Asociace obranného prů-*

²⁰⁷ ŠEFČÍK, V., *Ekonomika a obrana státu*, MO ČR – AVIS, Praha, 1999, s. 96.

²⁰⁸ TAX, P., náměstek ministra obrany, v rozhovoru pro *Hospodářské noviny* ze dne 4. 12. 1998, s. 2.

*myslu (dále AOP)*²⁰⁹ jako hlavního zájmového sdružení právnických osob, které se zabývají výzkumem, vývojem, výrobou, obchodem a marketingovými službami s vojenskou technikou, materiálem a vojenskou infrastrukturou. Postavení AOP, jako zástupce českého obranného průmyslu, včetně *Asociace leteckých výrobců (dále ALV)*, se kterou AOP uzavřela dohodu o vzájemné podpoře a spolupráci, bylo deklarováno v dokumentu *Principy spolupráce státu s obranným průmyslem v ČR (dále Principy)*. Principy schválené vládou v březnu 2000, navazovaly na *Rámcovou dohodu o spolupráci mezi Ministerstvem obrany a Asociací obranného průmyslu*.²¹⁰ V Principech se však bohužel jednoznačně neuvádí, které podniky spadají pod pojem obranný průmysl, chybí vymezení strategických výroby a podniků a není ani jasná představa o deklarované náplni spolupráce státu s obranným průmyslem. Není tak nadále jasné, na které zbrojní podniky zaměří stát svůj zájem a podporu poskytováním omezených prostředků, zda na obchodní či výrobní.²¹¹

Podpora ze strany státu se omezila především na výměnu informací a podporu subjektů obranného průmyslu při prezentaci svých produktů v zahraničí.²¹²

Po vstupu ČR do NATO pokračovaly snahy obranného průmyslu o prohlubování mezinárodní spolupráce a o získání zahraničních kontraktů. O český vojenský materiál vzrůstal postupně zájem ve světě. Nejvíce se vyvážely pistole a revolvery, pružinové, vzduchové a plynové zbraně, dále střelné zbraně na explozivní náboje a munice. Zahraniční zájemci projevovali také zájem o radary, nákladní vozy, ruční zbraně nebo speciální vojenské oděvy. Např. opravárenský podnik VOP 26 Šternberk modernizoval bojová vozidla pěchoty a transportéry pro švédskou armádu. Kopřivnická Tatra si udržela schopnost výroby nákladních terénních automobilů, tankových tahačů a ve spolupráci s Pragovkou připravila střední terénní automobil jako náhradu automobilů Praga V3S.²¹³

Stát prosazoval rovněž důslednou offsetovou politiku, která umožnila jednotlivým subjektům obranného průmyslu participovat na realizaci zahraničních dodávek v rámci modernizace armády. Jedním z možných výsledků offsetové politiky byla realizace projektu „*Přezbrojení AČR obrněnými transportéry*“, kde byla dojednána s dodavatelem hodnota přímých offsetových programů ve výši 4,84 mld. Kč, což je 40 % z celkové hodnoty kontraktu bez DPH. Celková hodnota offsetového programu činila 18,151 mld. Kč,

²⁰⁹ AOP vznikla 23. 6. 1997 jako nevládní, nepolitická, nezisková a neobchodní organizace, hradící svou činnost výhradně z členských příspěvků. (Podle údajů AOP).

²¹⁰ PISKLÁK, J., *What is the Association of the Defence Industry? NATO'S NATIONS AND PARTNERS FOR PEACE SPECIAL ISSUE*, 2000, s. 56.

²¹¹ FUČÍK, J., *Průmyslová základna obrany ČR, její současný potenciál pro vyzbrojování vlastních sil, vývoz a účast v mezinárodní zbrojní kooperaci* (Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 207.

²¹² Ujednání o spolupráci obchodních úseků a vojenských a leteckých přidělců v rámci zastupitelských úřadů při prezentaci produktů českého obranného průmyslu v zahraničí. Praha 2001. *Rámcová dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany a Ministerstvem průmyslu a obchodu*. Praha 2000.

²¹³ FRÁNEK, T., *Českým zbrojařům se daří a svět si to uvědomil*. *Hospodářské noviny* ze dne 29.4.2003, s. 13.

přičemž se počítalo s realizací výroby na území ČR. Systémovým integrátorem byl vybrán VOP-025 Nový Jičín.²¹⁴

Vůči zahraničním partnerům začala AOP postupně zastupovat ČR v Průmyslové poradní skupině NATO (*NATO Industrial Advisory Group – NIAG*), Evropské federaci asociací pro obranné technologie (*European Federation of Defence Technology Association – EFDTA*) a Evropské skupině obranného průmyslu (*European Defence Industries Group – EDIG*).

Z celkového přibližného počtu 150 členských organizací AOP uváděných ve zvláštním katalogu této asociace v roce 2006 bylo možné pouze cca jednu čtvrtinu podniků považovat za průmyslové výrobní organizace s tzv. speciální produkcí (ostatní byly obchodní, servisní a projektové, bylo mezi nimi rovněž např. několik opraven, technických ústavů a stavebních organizací). Tato různorodost a zejména značný vliv obchodních firem v oblasti nákupu pro AČR a vytváření akviziční politiky resortu obrany způsoboval, že AOP měla de facto omezenou úlohu, čemuž odpovídal i její skutečný vliv.²¹⁵ Údaje o vlastnických poměrech, kapitálové síle, míře investování, objemech či podílech vynaložených na výzkum a vývoj atd. se v katalogu vydávaném AOP u jednotlivých právnických osob neuvádějí. Z některých orientačních údajů o počtu zaměstnanců a ročním obratu, poskytnutých částí výrobních společností, bylo možné podle kritérií vyspělých zemí odvodit, že ekonomická výkonnost nedosahovala v daném období potřebné úrovně efektivity.²¹⁶

Vzhledem k pokračujícímu sblížování jednotlivých pilířů bezpečnostní politiky a snah průmyslových subjektů o diverzifikaci své činnosti došlo 28. 4. 2009 k oficiálnímu přejmenování AOP na *Asociaci obranného a bezpečnostního průmyslu (AOBP) ČR*. Tato formální změna vyjadřuje logickou reakci na celosvětové vývojové trendy v oblasti výzkumu, vývoje, výroby, služeb a obchodu s obrannými technologiemi, které směřují k hledání širšího tržního segmentu, uplatnění technologií duálního využití a potvrzuje i strukturální změny obranného průmyslu. Bez těchto změn a adaptace na nové podmínky by jednotlivé subjekty obranného průmyslu nebyly schopny dlouhodobě působit v tržních podmínkách s minimální podporou státu. K 30. červnu 2009 sdružovala AOBP 94 podniků a institucí českého obranného a bezpečnostního průmyslu, zaměstnávajících cca 27 000 lidí (před rokem 1989 jich pracovalo v tomto sektoru okolo 150 000).

V celém českém zbrojním průmyslu má v *Asociaci leteckých výrobců (ALV)* výjimečné a dominantní postavení firma *AERO Vodochody a.s.* Činnost této firmy je současně názorným příkladem neuvážené státní politiky mj. i ve vztahu k výběru strategického partnera. Až do roku 2004 byla tato firma největším českým leteckým zbrojním výrobcem se zahraniční majetkovou účastí (*americký Boeing*) a jediným velkým běžícím finálním výrobním programem – lehkým podzvukovým bitevním letounem L-159. Nicméně po šestiletém

²¹⁴ IDET NEWS 11/2009, Military System Line, s.r.o. ze dne 4. 5. 2009, s. 13. ISSN 1211-8702.

²¹⁵ ŠTEFEC, J. (op. cit. 170), s. 167.

²¹⁶ FUČÍK, J., Náš vstup do evropské zbrojní kooperace – sny a realita. (Příspěvek z mezinárodního semináře 29. 5. 2001 v Košicích „Spolupráca smerom k bezpečnosti“). Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava, 2001, s. 70, 71.

působení strategického partnera se firma opět dostala do vážných finančních potíží. Vláda ČR se proto v únoru 2004 rozhodla podniknout kroky k ukončení partnerství bez jakéhokoliv odškodnění, původně požadovaného firmou Boeing.²¹⁷ Kromě značného finančního zatížení pro státní pokladnu vyčerpal tento program v letech 2000–2004 většinu investičních prostředků vojenského rozpočtu, což ve svém důsledku oddálilo domácí vojenskou akvizici nutnou především pro naléhavou modernizaci pozemního vojska.

Do konce roku 2006 vlastnila Česká konsolidační agentura téměř 100 % akcií společnosti AERO Vodochody. Od 2. 1. 2007 se majoritním vlastníkem společnosti AERO stala, za kupní cenu ve výši 2 910 mil. Kč, společnost TULAROSA a.s., kterou vlastní Penta Investments Limited se sídlem v Limassolu na Kypru. Základem výrobního programu společnosti AERO se staly dva nosné výrobní programy:

vojenský program, který tvoří projekt modernizace L-159 a projekt generálních oprav předchozích typů vojenských letounů. Vychází z rámcové dohody uzavřené společností s MO ČR dne 8. 12. 2005 o pozáruční podpoře letadel L-159 a L-39, v níž se zavázala ke spolupráci při opravách, údržbě a modernizaci uvedených letounů. Smlouva byla uzavřena na dobu určitou s platností do ledna 2029;

program leteckých kooperací naplňuje především výroba vrtulníku S-76C pro americkou firmu Sikorsky Aircraft Corporation, výroba střední části křídla pro společnost Alenia Aeronautica a další kooperace s významnými světovými výrobci letecké techniky.

Podle výroční zprávy AERO Vodochody za rok 2007 společnost vstoupila do r. 2008 jako stabilní zisková společnost, schopná rozvíjet dlouhodobé vztahy se svými zákazníky. Tento příznivý vývoj byl dokumentován vykázaným ziskem ve výši 236 mil. Kč a vzrůstem tržeb o 47 %. Nárůst tržeb ovlivnilo především výrazné navýšení objemu produkce programu Sikorsky a dodání čtyř letounů L-159T1 resortu obrany ČR. Podle stejné výroční zprávy se však společnosti zatím nepodařilo uzavřít žádné kontrakty na prodej letounů L-159.²¹⁸ Pozn. Aero Vodochody a.s. usilovaly o rozšíření odbytu zejména letounu L-159 a o realizaci modernizace letounu L-39 v bývalém SSSR, kde těchto letounů bylo v minulosti prodáno přes 2 000 ks. Snahy o získání kontraktu v JAR, v Indii a dalších zemích však nakonec selhaly. Možnou příčinou neúspěchu by mohly být i značné problémy firmy při realizaci dodávky 72 ks L-159 pro vlastní armádu.

²¹⁷ Americký Boeing získal v r. 1998 akciový podíl v rozsahu 35,3 % za 35 milionů USD a stal se v době jejího hrozícího krachu, strategickým partnerem firmy na základě podpory české vlády. Stát v té době významně podpořil firmu zadáním objednávky na 72 kusů nových letounů L-159 pro českou armádu a státní garancí na půjčky nezbytné pro podnikání firmy. Strategický partner však svůj příslib zajistit odbyt L-159 na zahraničních trzích nesplnil. Partnerství skončilo koncem téhož roku předáním 35,3 % akcií firmy Boeing českému státu za symbolické dvě koruny. (ZAVADILOVÁ, T., „Boeing po debaklu opouští Aero“, Lidové noviny dne 7. 10. 2004, s. 13).

²¹⁸ www.aero.cz, výroční zpráva 2007, s. 8, 9, 12, 24, 31, 48, 50, 63, 65, 66.

Podle zmíněné výroční zprávy měla společnost AERO k 31. 12. 2007 vlastní kapitál 1 289 736 tis. Kč a neuhrazenou ztrátu z minulých let ve výši 4 530 558 tis. Kč. V r. 2006 obdržela společnost dotace ze státního rozpočtu ve výši 8 146 tis. Kč a v r. 2007 14 394 tis. Kč.

Strategické zájmy státu při zajištění potřebného rozsahu výzkumných, vývojových, výrobních a opravárenských kapacit pro potřeby jeho obrany byly prosazovány v rámci udržení určité části schopností obranného průmyslu v rukou státu, tj. pod jeho vlivem. Ministerstvo obrany tak bylo zřizovatelem několika státních podniků (VOP-026 Šternberk, VOP-025 Nový Jičín, LOM Praha). Dále ve své organizační struktuře udržoval resort obrany některé organizace a ústavy zaměřené především na výzkum a vzdělávání (Univerzita obrany, Agentura rozvoje informatiky Praha, Vojenský topografický ústav Dobruška, Ústřední vojenský zdravotní ústav, či Vojenský historický ústav Praha). Resort obrany rovněž podporoval činnost příspěvkových organizací zaměřených ve své činnosti mimo jiné i na výzkum (Ústřední vojenská nemocnice Praha, Ústav leteckého zdravotnictví Praha, Vědecké a servisní pracoviště tělesné výchovy a sportu). Tento stav na konci roku 2008 potvrzoval dlouhodobý trend vytěšňování především vývojových, výrobních a opravárenských činností mimo sféru vlivu státu a jejich pořizování na smluvním základě v rámci trhu a fungování konkurenčního prostředí. Cílem těchto snah bylo maximalizovat pořizovanou hodnotu za vložené finanční prostředky státu.

Ve vztahu k mnohonárodní vojenské spolupráci v oblasti společné akvizice nebo modernizace vojenské techniky v zemích Visegrádské čtyřky lze konstatovat, že na začátku 90. let se zájmy těchto zemí spíše křížily a jednotlivé národní projekty si navzájem konkurvaly. Klasickým příkladem byla např. oddělená modernizace tanků T-72. Prvním pokusem o sjednání národních programů byl podpis společného projektu modernizace vrtulníků Mi-24 ministry obrany visegrádského uskupení v květnu 2002. Na základě dohody mělo dojít k modernizaci 100 vrtulníků Mi-24 (ČR 24, Maďarsko 28–32, Polsko 40, Slovensko 10–12), spočívající v úpravě avioniky a instalace výzbroje. Modernizace měla rovněž zajistit plnou kompatibilitu v operacích NATO a EU. Tento projekt se však nepodařilo uskutečnit pro různost představ zúčastněných států o rozsahu modernizací.²¹⁹

Přes deklarované záměry má český zbrojní sektor stále daleko k tomu, aby se stal věrohodným partnerem v mezinárodní spolupráci i vysoce žádaným vývozcem. Mezi hlavní překážky patří nejen nízká konkurenceschopnost a téměř nulová finální výroba, ale i očekávané kvalifikační předpoklady pro evropské projekty. Letitá koncepční nejistota a očekávání výrobců přivedly téměř k zániku i výzkumné a vývojové kapacity. Při posuzování zájmu o určitý nabízený zbrojní výrobek je nezbytné brát v úvahu také existenci pravidla závislosti uvedeného zájmu na tom, zda byl zbrojní výrobek zaveden do výzbroje vlastní armády. Nezdá se rovněž, že by se splnily optimistické vize vyplývající z politických prohlášení a záměrů o větší spolupráci ve vyzbrojování armád a v obranném průmyslu zemí V-4, což také dokumentuje neúspěch již zmíněné modernizace vrtulníků. Tento stav může jen zčásti ovlivnit současná, pozitivně oceňovaná snaha Ministerstva průmyslu a obchodu ČR rozvíjet grantovou politiku na podporu rozvojových zbrojních programů.

²¹⁹ KHOL, R., *Mnohonárodní vojenská spolupráce a Česká republika*, Praha: Centrum bezpečnostních analýz ÚMV, Bezpečnostní témata 2/2002, Praha, 2002, s. 6. Poznatzky z odboru mezinárodního práva MO ČR.

Některé nevratné ztráty se však již zřejmě odčinit nepodaří. Přes určitou stabilizaci situace v posledním období nejsou důsledky tohoto nepříznivého vývoje zdaleka překonány.²²⁰

10.4 Obchod se zbraněmi a jeho kontrola

V době studené války se československým zbrojním obchodem zabývala pouze jediná státní obchodní společnost Omnipol, jejíž obchodní aktivity stát řídil a striktně kontroloval. Po pádu komunistického režimu se kromě hlavních pozitivních změn vytvořilo příznivější prostředí k nárůstu některých negativních prvků. Došlo zejména k snadnějšímu pronikání zahraničního organizovaného zločinu na území republiky s jeho hlavními aktivitami v oblastech nelegálního obchodu s drogami, „praní špinavých peněz“, nelegální migrace a rozšíření prostituce, což bylo mj. usnadněno nepřipraveností bezpečnostních orgánů včas reagovat na tak prudký rozmach těchto transnacionálních forem kriminálních aktivit.²²¹

Tyto skutečnosti, společně s již zmíněnou chaotickou privatizací obranného průmyslu, absencí účinných legislativních opatření k zamezení korupce ve státní správě a přetrvávajících osobních kontaktů na země dovážející československé zbraně v době studené války, vedly rovněž k rozšíření nelegálního obchodu se zbraněmi.²²² V důsledku výhodné geografické polohy Československa a později ČR se pro různé gangy, pašující zejména ruční a lehké zbraně, zvýšil význam území státu také jako výhodného tranzitního prostoru pro nelegální přepravu těchto zbraní.

Národní kontrolní systém zahraničního obchodu s vojenským materiálem, je obsažen v zákonu č. 38/1994 Sb, o zahraničním obchodu s vojenským materiálem a je dvoustupňový. První stupeň spočívá v udělení povolení k obchodování. Každý subjekt, který se chce zapojit do oblasti zahraničního obchodu s vojenským materiálem musí nejdříve získat obecné povolení k této činnosti. Povolení k zahraničnímu obchodu s vojenským materiálem vydává Ministerstvo průmyslu a obchodu na základě vyjádření Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra. Druhý stupeň se rovná udělení licence na konkrétní obchodní případ. Výsledkem správního řízení je udělení, či neudělení licence na konkrétní dovoz, vývoz, reexport nebo nakládání s vojenským materiálem v zahraničí, odpovídající rozsahu jedné smlouvy. Licenci uděluje Licenční správa Ministerstva průmyslu a obchodu ČR po předchozím vyjádření souhlasu od Ministerstva zahraničních věcí. U dodávek vojenského materiálu, významného z hlediska efektivnosti jeho bojového použití nebo množství, se zohledňuje i stanovisko Ministerstva obrany

²²⁰ FUČÍK, J., (op. cit. 211), s. 201–218.

²²¹ NOŽINA, M., *Nové hrozby – boj s mezinárodní organizovanou kriminalitou*, Zahraniční politika ČR 1993–2004, ÚMV, Praha, 2004, s. 45.

²²² Mezi některé odhalené kriminální případy, ke kterým došlo v 90. letech patřilo např. sjednání velké dodávky útočných pušek do Ázerbájdžánu v r. 1996 českou zbrojní firmou Renegade bez souhlasu licenčního orgánu Ministerstva průmyslu a obchodu. Mimo oblast ručních a lehkých zbraní se týkalo odhalené zapojení české firmy Agroplast do nelegálního prodeje šesti ruských stíhacích letounů MiG–21 z Kazachstánu do Severní Koreje v r. 1999. Viz SAGRAMOSO, D., The proliferation of illegal small arms and light weapons in and around the European Union: Instability, organised crime and terrorist groups, SAFERWORLD – Centre for Defence Studies, June 2001, s. 28.

vydané z hlediska obranyschopnosti ČR. Žádosti o licence se posuzují případ od případu, a to včetně zahraničněpolitických dopadů obchodního kontraktu. Důležitým podkladem k posouzení je vedle příslušné smlouvy i doklad o užití vojenského materiálu.

Efektivnost národního kontrolního systému významně ovlivňují přijímané dokumenty a různé aktivity regionálních organizací, zejména EU a OBSE a jediné globální organizace, kterou je OSN (blíže viz pasáž věnovaná ručním a lehkým zbraním). Významnou úlohu také plní nesmluvní kontrolně vývozní režimy, z nichž pro oblast konvenčních zbraní působí tzv. Wassenaarské ujednání.²²³ Hlavním unijním dokumentem je *Kodex chování EU při vývozu zbraní (EU Code of Conduct on Arms Exports)*. Jako politicky závazný dokument pro všechny unijní země definuje základní kritéria, podle kterých by měl být hodnocen každý vývoz zbraní. Rozhodnutí o vydání nebo zamítnutí licence pro vývoz konkrétní zbraňové dodávky je však nadále plně v pravomoci každého členského státu EU. Jeho odpovědné orgány jsou však zavázány zvážit při svém rozhodování celkem osm společných kritérií a odmítnout udělit licenci v případě, že posuzovaný vývoz je v rozporu s jedním nebo více kritérii zmíněného Kodexu.

Základní principy společného přístupu unijních států definované osmi kritérii tvoří:

1. mezinárodní závazky členských států EU (sankce RB OSN, EU/ES, OBSE, dohody o nešíření atd.),
2. respektování lidských práv v zemi konečného určení,
3. vnitřní situace v zemi konečného určení,
4. zachování regionálního míru, bezpečnosti a stability,
5. národní bezpečnost členských států a území, za které členské státy ve vnějších vztazích zodpovídají, a bezpečnost zemí zpřátelených a spojeneckých,
6. chování kupující země vůči mezinárodnímu společenství, zejména vztah k terorismu,
7. existence rizika, že materiál bude v kupující zemi dodán jinému než deklarovanému uživateli nebo znovu vyvezen za nežádoucích podmínek,
8. kompatibilita vývozu s technickou a ekonomickou kapacitou přijímající země.

²²³ *Wassenaarské ujednání o kontrole vývozu konvenčních zbraní a zboží a technologií dvojího použití (The Wassenaar Arrangement on Export controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, WA)* bylo založeno v r. 1995. Zabývá se širokým spektrem zboží dvojího použití (pro civilní i vojenské účely) a konvenčních zbraní. WA má ze všech kontrolně vývozních režimů nejširší předmět své činnosti, který je definován seznamem vojenského materiálu a seznamem zboží a technologií dvojího užití. Podstatou činnosti je výměna informací týkající se jak obecných aspektů mezinárodního obchodu se strategickým zbožím, tak konkrétních obchodů se třetími zeměmi v definovaných kategoriích (včetně notifikací o zamítnutých licencích). Viz *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2006*, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007, vyd. ÚMV, s. 24, www.wassenaar.org.

Výše uvedená kritéria, jejich rozšířený text i komentář a doporučené postupy výkladu obsažené v *Uživatelské příručce*²²⁴ tvoří poměrně detailní popis společného přístupu k vývozní politice v oblasti konvenčních zbraní. Česká republika, společně s dalšími evropskými zeměmi, sdílí tento unijní funkční a výkonný systém kontroly, který je považován za nejpropracovanější na světě.²²⁵

Přes existenci uvedeného národního kontrolního systému lze rovněž v legálním obchodování s vojenským materiálem i materiálem tzv. dvojího použití (pro využití v civilním i vojenském sektoru), zaznamenat, zejména v oblasti vývozu, některé nedostatky. Čas od času se projevuje např. nedostatečná koordinovanost působení příslušných státních orgánů, dokumentující nesoulad obchodních a zahraničně politických zájmů. Jako příklad lze uvést aféru spojenou se zamýšlenou účastí českých firem na dodávkách některých technologií pro výstavbu íránské jaderné elektrárny v Búšehru v roce 2000 a zájmu o vývoz českého pasivního radiolokátoru Věra do Čínské lidové republiky v roce 2004.²²⁶ V obou případech nakonec k dodávkám nedošlo v důsledku silného tlaku ze strany USA.

Pokud jde o porovnání vývozu a dovozu vojenské techniky z doby před a po roce 1989 lze souhrnně konstatovat, že Československá a později Česká republika se postupně stala z převládající vývozní země jejím dovozcem (viz tabulka P8.5).²²⁷ Z těchto údajů je patrné, že vývoz zbraní, vojenské techniky a materiálu se od roku 1998 do roku 2006 pohyboval v ročních objemech kolem 80 mil. EUR a byl převyšován hodnotou dovážených komodit. Nejvýznamnější nárůst dovozu byl zaznamenán v roce 2005 v souvislosti s realizací pronájmu nadzvukových letounů JAS-39 Gripen. V roce 2007 se podařilo ČR také vyvézt vojenský materiál v hodnotě 174 mil EUR, tato částka převyšovala dvojnásobek průměrného vývozu v uplynulých deseti letech. Nárůst byl tvořen především významnými dodávkami vojenského materiálu do Gruzie, Alžíru, Etiopie, Indie a Pákistánu.²²⁸ V r. 2008 dovoz vojenského materiálu a zbraní do ČR prudce klesl a to o 86 mil. eur ze 193 mil. eur (5 mld. Kč) a naopak objem vývozu, který činil 189,6 mil. eur (4,9 mld. Kč), byl v soudobé historii ČR nejvyšší.²²⁹

Povolení obchodovat s vojenským materiálem obdrželo v roce 2005 celkem 35 zájemců a v roce 2006 to již bylo 140 uchazečů. Od roku 1999 do roku 2006 docházelo kromě roků 2000, 2002 a 2006 k postupnému nárůstu počtu udělovaných licencí na

²²⁴ *Uživatelská příručka* se vytváří od r. 2003 v rámci unijní pracovní skupiny COARM a její text se neustále průběžně doplňuje. Příručka upřesňuje komunikaci mezi členskými státy, odkazuje na osvědčené postupy při vydávání licencí a podrobněji vysvětluje kritéria Kodexu č. 2, 3, 4, 7 a 8. Definuje rovněž způsob, jakým členské státy přispívají do Výroční zprávy EU.

Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2006, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007, vyd. ÚMV, s.17.

²²⁵ Tamtéž, s. 15, 16, 17.

²²⁶ Poznámka: V důsledku tlaku ze strany Spojených států nebyly zmíněné dodávky realizovány.

²²⁷ „Kontrola exportu v České republice v roce 2003“, pro MZV ČR vydal ÚMV v Praze, 2004.

²²⁸ *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2007.* Ministerstvo průmyslu a obchodu. Praha 2007.

²²⁹ Podle mluvčího MPO Tomáše BARTOVSKÉHO uveřejněném v článku „České firmy loni vyvezly zbraně za pět miliard“ deníku Právo, 23. 7. 2009, s. 17.

obchod s vojenským materiálem podle zákona č. 38/1994. V roce 2005 to bylo 1 471 a v roce 2006 celkem 1 408 licencí. Obchod však spočíval v převážné míře v odprodeji zastaralých zbraňových systémů a vojenského materiálu vyřazeného z používání armády (tanková technika, dělostřelecké systémy, nadzvukové letouny, cvičné letouny, vrtulníky a ruční zbraně).

Mezi nejvýznamnější obchodní partnery ČR patřily v této oblasti země EU, především Slovensko. Mimo státy EU pak Gruzie, USA, Kanada, dále Tunisko, Indie a Vietnam.²³⁰

V souvislosti s dodávkami vojenského materiálu do Gruzie se ČR dostala v průběhu roku 2008 pod tlak ze strany Ruské federace, která vydala dekret hrozící obchodními sankcemi každé zemi, která by do této země dodávala zbraně. Podle vyjádření tehdejšího ředitele AOP Jiřího Hynka by důsledek případných sankcí ze strany Ruska mohl nepříznivě ovlivnit i zajišťování případných oprav vojenské techniky ruské výroby pro naši armádu.²³¹

10.4.1 Ruční a lehké zbraně

Po rozpadu federace zůstala v ČR zachována zbrojní výroba zejména ručních a lehkých zbraní (dále RLZ). Výjimku představoval především vojenský letecký průmysl, zaměřený na výrobu vojenských podzvukových letounů. RLZ se staly na černém trhu velmi žádaným zbožím a některé jsou dokonce považovány ve světové konkurenci za vynikající (např. *samopal „Škorpion“ a pistole ČZ*). Přibližně od poloviny 90. let zesílilo úsilí mezinárodního společenství o přijetí účinných kontrolních opatření na národní, regionální a mezinárodní úrovni, které by měly vést k výraznějšímu omezení nelegálního obchodu s těmito zbraněmi. ČR na tuto snahu reagovala přijetím řady opatření k posílení a zefektivnění národního kontrolního systému a k větší transparentnosti v poskytování veřejných informací o obchodech s vojenským materiálem. Úsilí v tomto směru se zvýšilo v souvislosti s přijímáním významných dokumentů EU od roku 1997, zaměřených proti nezákonnému obchodu s těmito zbraněmi, zejména již zmíněný *Kodex chování EU při vývozu zbraní z roku 1998*, *Dokument OBSE k ručním a lehkým zbraním* (2000) a závěry první konference OSN k problematice nelegálních obchodů s těmito zbraněmi v roce 2001, zejména v souvislosti s přijetím *Akčního programu OSN k prevenci, potírání a vymýcení nezákonného obchodu s ručními a lehkými zbraněmi ve všech jeho aspektech*. Předností *Akčního programu OSN* je to, že definuje konkrétní závazky a mechanismy pro zlepšení kontroly RLZ, které mají být uvedeny v život na národní, regionální a globální úrovni. Valné shromáždění OSN přijalo v souvislosti s uvedenou problematikou rezoluci č. 61/66 „Nezákonný obchod s RLZ ve všech aspektech“ a rezoluci č. 61/71 „Pomoc státům při potlačování nezákonného obchodu s RLZ a při sběru RLZ“. Česká republika podporuje

²³⁰ *Annual Report on Export Control of Military Equipment and Small Arms for Civilian Use in the Czech Republic in 2006*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. Pratur 2007. ISBN 978-80-86345-61-1.

²³¹ Rozhovor s ředitelem AOP Jiřím Hynkem pro český rozhlas dne 28.1.2009. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/540989 (cit. 25. 5. 2009).

všechny tyto aktivity, včetně úsilí o uzavření celosvětově platné a právně závazné *Smlouvy o obchodu se zbraněmi (Arms Trade Treat – ATT)*.²³²

V legálním obchodu se zbraněmi se v některých případech projevilo ne vždy dostatečně důsledné respektování uvedených kritérií *Kodexu chování EU při vývozu zbraní*. Šlo například o vývoz zbraní do Angoly v roce 1999, do Zimbabwe v roce 2000, na Srí Lanku a do Jemenu v letech 2000–2001.²³³ V rámci pokračujícího úsilí o zefektivnění národního kontrolního systému, zejména v důsledku posilování protiteroristických opatření, byly v roce 2003 provedeny významné legislativní změny pro oblast kontroly výroby a vývozu vojenského materiálu a držení střelných zbraní přijetím úpravy zákona o zbraních (č. 228/2003 Sb.) a zákona o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů (č. 227/2003 Sb.).

Ve vztahu k transparentnosti došlo v posledních letech k určitému zlepšení. Od r. 2000 začalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR vydávat výroční zprávy o vývozu a dovozu ručních a lehkých zbraní, přičemž v r. 2004 tato zpráva již zahrnovala veškerý vojenský materiál.²³⁴ V souvislosti s parlamentní kontrolou tohoto druhu obchodování poskytovalo Ministerstvo průmyslu a obchodu poslancům a senátorům požadované informace. Slabinou však zůstávalo neuplatňování stálé parlamentní kontroly.²³⁵ Tento nedostatek se podařilo překonat v r. 2006, kdy vláda ČR přijala do svého programového prohlášení závazek dále zvýšit transparentnost vývozu zbraní a prosadit povinnost předkládat zveřejňovanou zprávu o vývozu zbraní z ČR Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. V první polovině roku 2006 pokračoval v činnosti Podvýbor zahraničního výboru pro kontrolu vývozu vojenského materiálu a vojenského vztahy. Po parlamentních volbách v červnu 2006 rozhodli poslanci o vytvoření Podvýboru pro kontrolu obchodu s vojenským materiálem v rámci Výboru pro obranu.²³⁶

10.4.2 Protipěchotní miny

Dalším druhem konvenčních zbraní, jejichž významným výrobcem a vývozcem bylo v době studené války Československo, jsou protipěchotní miny. Rovněž u tohoto druhu zbraní začalo mezinárodní společenství vyvíjet od 90. let minulého století rozsáhlou aktivitu k úplnému zastavení jejich výroby a používání v důsledku tragických negativních dopadů, zejména na civilní obyvatelstvo, v průběhu a po skončení různých ozbrojených

²³² Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2006 (op. cit. 224), s. 20 a 21.

²³³ POSPÍŠIL, F., *Česká republika a Kodex chování EU pro vývoz zbraní*, Mezinárodní politika č. 6/2003, ÚMV Praha, 2003, s. 16–17.

²³⁴ „Kontrola exportu v České republice v roce 2003“, pro MZV vydal ÚMV v Praze, 2004. Bauer S. a Bromley M. *The European Union Code of Conduct on Arms Exports*, SIPRI Policy Paper no. 8 (SIPRI: Stockholm, Nov. 2004), URL <<http://editors.sipri.se/recpubs.html>>, s. 38.

²³⁵ POSPÍŠIL, F., *Korupce v oblasti obchodu se zbraněmi*, Transparency International, 2004. Doplněno poznatky z jednání s pracovníkem Licenční správy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR V. Křepelou dne 30. 8. 2005.

²³⁶ Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2006, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007, vyd. ÚMV, v. v.i., s. 13.

konfliktů. Československo, na jehož území nebyla žádná minová pole, v roce 1990 zastavilo výrobu těchto zbraní. V souvislosti s konverzí výrobního programu v následujících letech již nebyla tato výroba obnovena. V říjnu 1994 vyhlásila ČR tříleté moratorium na vývoz všech typů těchto zbraní. Přitom jejich celkové skladované množství dosahovalo začátkem roku 1997 počtu 373 840 kusů.

Do konce roku 1997 bylo zničeno ve vojenských zařízeních 44 353 kusů nedetekovatelných protipěchotních min podle dodatku k Protokolu II Úmluvy o některých konvenčních zbraních (*Certain Convention Weapons Convention – CCWC*). V prosinci 1997 na konferenci v Ottawě podepsal zástupce ČR *Úmluvu o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení (dále Ottawská úmluva)*. Do června 2001 ČR zničila zbývající skladované množství protipěchotních min s výjimkou asi 4 860 kusů, předurčených pro výcvikové účely v souladu s Ottawskou úmluvou.²³⁷

²³⁷ Prohlášení vedoucího delegace České republiky A. Slabého na 3. schůzce smluvních stran Ottawské úmluvy v Managui (18.–21. 9. 2001).

11 SYSTÉM MOBILIZACE

Mobilizace ozbrojených sil je proces, kterým ozbrojené síly přecházejí z mírové na válečnou organizaci. Hlavním cílem je provést doplnění části nebo celých ozbrojených sil osobami a věcnými prostředky na válečné počty povoláním vojáků k mimořádné službě. V návaznosti na mobilizační opatření prováděná v ozbrojených silách probíhají odpovídající opatření v národním hospodářství a ve veřejné správě.²³⁸ S ohledem na rozsáhlost dané problematiky a její bezpečnostní citlivost jsou následující pasáže omezeny zejména na vývoj záložního systému a vojenských správních úřadů. Nejsou zde zahrnuty problematika hospodářské mobilizace, povinnosti OÚORP a KÚ k odvodnímu řízení, optimalizace bezpečnostního systému ČR aj.

11.1 Stručné hodnocení situace před rokem 1989

V době studené války, kdy existovala se střídavou intenzitou hrozba možnosti vypuknutí globálního ozbrojeného konfliktu mezi oběma hlavními ozbrojenými uskupeními (NATO a Varšavská smlouva), se v tehdejší československé obranné politice věnovala budování a přípravě záloh a mobilizačním otázkám enormní pozornost. V rámci ČSLA, působící na základě konskripčního systému doplňování ozbrojených sil vojáky v základní službě prostřednictvím branné povinnosti, měl být voják v záloze povolán zpravidla ve čtyřech pravidelných termínech (mužstvo a poddůstojníci na 4 týdny, praporčíci a důstojníci na 5 týdnů). Jednalo se přitom buď o zdokonalovací výcvik, nebo přecvičení vojáků. Předmětem zájmu byly především tři až čtyři ročníky po skončení základní služby, které se posuzovaly jako nejlépe vycvičené. Osvědčenou metodou se stala tzv. *stmelovací cvičení*, na která byli povoláváni ze zálohy vojáci k organické jednotce (praporu, oddílu), která by v podstatě v takovém složení byla zmobilizována v případě potřeby, tedy i k vedení boje při zahájení války. Její velitelský sbor tvořili i vybraní vojáci z povolání, důstojníci i praporčíci.

Doplňující formou tohoto způsobu výcviku záloh byla *mobilizační cvičení* u rámcových brigád a rámcových vševojskových divizí, s přijetím ve stanovených časových normách osob i techniky (především dopravní) v přijímacích střediscích k tomuto účelu zřízených v civilních objektech. Po provedeném mobilizačním doplnění následovalo organizační a bojové stmelení na bojové technice, přesunutě z míst, ve kterých byla uložena. Ve druhé polovině 80. let bylo na taková mobilizační cvičení povoláno ze zálohy ročně až 100 000 osob.²³⁹

²³⁸ KOUDELKA, J., Mobilizační přípravy, Vojenské rozhledy č. 1/2002, MO ČR – AVIS, Praha, 2002, s. 71.

²³⁹ VACEK, M., Generál studené války, nakladatelství ERIKA, Praha 2004, s. 99–100.

11.2 Vývoj po listopadu 1989 do vstupu země do NATO a EU²⁴⁰

Dřívější účel zálohy odpovídal podmínkám velké konfrontace ve válečném střetnutí. Velmi početná válečná armáda by výrazně měnila svou strukturu tak, jak to vyžadovalo doktrinální pojetí a chápání vedení ozbrojeného zápasu při střetu s potencionálním nepřítelem, převážně při samostatně vedené obranné operaci vlastního území. Podle tehdejšího náčelníka generálního štábu arm. gen. Karla Pezla platila tato teze částečně i pro období po listopadu 1989. V té době se tehdejší ČSFR nacházela v destabilizovaném prostoru s nejistým vývojem mezinárodně bezpečnostních vazeb a byla bez garantovaných bezpečnostních záruk.

Enormní mobilizační povinnosti s sebou přinášely značné finanční nároky na udržování rozsáhlých zásob zbraní, techniky, munice a ostatního logistického materiálu, a to jak v držení armády, tak účelově skladovaného ve správě hmotných rezerv a v dalších strukturách národního hospodářství. Časové limity pro mobilizaci jednotlivých doplňků byly natolik časově náročné, že vyžadovaly řadu mimořádných opatření jak v systému organizace příprav u samotných útvarů, tak rozsáhlou organizačně-administrativní činnost teritoriálních vojenských správ při úzké součinnosti se státní správou. Tento systém vyžadoval hierarchické řídicí struktury zabezpečující mobilizační rozvinutí, jejich značné počty a vybavení. Společně s vytvářením, správou, údržbou a obnovou hmotných potřeb (zbraně, technika, munice, PHM, výstroj, zásoby proviantu, zdravotnického materiálu) a zákonem stanovenými lhůtami výcviku záloh, četnými mobilizačními prověrkami s cvičeními, byl značně nákladný. Významně zatěžoval rozpočet resortu, aniž umožňoval aktivní reprodukci těchto zdrojů v míru. Předností pokračujícího konskripčního systému povolávání byl dostatečný počet použitelných a vycvičených záloh díky základní službě.

11.3 Doplňování ozbrojených sil vojáky v záloze²⁴¹

Změna mezinárodního klimatu, zejména pak vstup ČR do NATO a členství v EU, spolu se změnou rizik a hrozeb, umožnily významně přehodnotit v rámci resortu obrany potřeby záloh, měnit formy jejich tvorby a přípravy, ale i předpoklady pro jejich použití, a to jak v míru, tak v období krizových situací, stavu ohrožení státu a za válečného stavu. Zálohy v nové koncepci jejich tvorby a použití jsou určeny k doplnění existujících profesionálních útvarů a k vytvoření omezeného množství nových útvarů, jejichž použití je spojeno s obdobím narůstání ohrožení státu, nebo s válečným stavem.

²⁴⁰ PEZL, K., Společenské a operační důsledky přechodu k profesionální armádě a problém jejich použitelných záloh (sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 103, 104.

²⁴¹ VLČEK, B., Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Vojenské rozhledy č. 1/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007, s. 169–174.

VLČEK, B., Aktivní záloha ozbrojených sil České republiky. Vojenské rozhledy č. 4/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007, s. 67–73.

Základní legislativní a koncepční dokumenty vztahující se k brannému systému:

- ♦ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky;
- ♦ Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.;
- ♦ Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů;
- ♦ Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.;
- ♦ Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění zákona č. 112/2006 Sb.;
- ♦ Vojenská strategie České republiky 2004;
- ♦ Vojenská strategie České republiky 2008;
- ♦ Dlouhodobá vize resortu Ministerstva obrany 2008.

11.3.1 Záloha ozbrojených sil

S reformou ozbrojených sil a jejich profesionalizací se výrazně mění i pohled na účel, velikost, způsob použití a přípravu zálohy jako potencionálního zdroje systémového zvyšování schopností armády. Podle již zmíněného Karla Pezla „jsou zálohy v nové koncepci jejich tvorby a použití určeny k doplnění existujících profesionálních útvarů a k vytvoření omezeného množství nových útvarů, jejichž použití je spojeno s obdobím buď narůstání ohrožení státu, nebo s válečným stavem. Specifickým novým rysem tvorby zálohy je ta skutečnost, že s výjimkou omezeného množství dlouhodobě uložené techniky nebudou vytvářeny zásoby výzbroje, techniky a materiálu. Tyto potřeby budou uhrazeny programy spících projektů, takže nebudou v míru zatěžovat neúměrnými náklady vojenský rozpočet. Mobilizační přípravy zajistí systém předběžných opatření, v jehož rámci bude připraveno odvodnit řízení, vojenský výcvik ve výcvikových střediscích, upřesněn výběr osob a věcných prostředků k mobilizačnímu doplnění a vydány dodávací příkazy. Opatření zahrnou aktivaci „spících projektů“, zejména pro pořízení materiálu potřebného pro provedení mobilizace a k zahájení bojové činnosti.“²⁴²

Ozbrojené síly ČR se doplňují z řad vojáků v záloze na základě branné povinnosti. V míru je doplňování ozbrojených sil realizováno na základě dobrovolnosti. Po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu se vyžaduje povinné plnění branné povinnosti. Zálohu tvoří *povinná záloha* a *aktivní záloha*. V čl. 12 *Vojenské strategie České republiky z r. 2008* se k této problematice mj. uvádí: „Při ozbrojeném konfliktu takového rozsahu, kdy bude ohrožena svrchovanost a územní celistvost ČR, budou nasazeny všechny síly a prostředky profesionálních ozbrojených sil, včetně využití všeobecné branné povinnosti.“

²⁴² PEZL, K., *Společenské a operační důsledky přechodu k profesionální armádě a problém jejich použitelných záloh* (sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 103, 104.

nosti. “ A v čl. 16: „Zdrojem doplňování a posilování ozbrojených sil v krizových situacích jsou zálohy. Dostatečná velikost záloh bude zajištěna vhodně nastavenými parametry využití povinné zálohy. Pro přechodné a nezbytné posílení ozbrojených sil při řešení krizových situací, především za stavu ohrožení státu a válečného stavu, mohou být na podporu civilních orgánů na území ČR aktivovány další vojenské útvary a zařízení. Mechanismus doplňování a posilování ozbrojených sil bude odpovídajícím způsobem přepracován na nový systém spočívající pouze v koncepčních opatřeních (plánovacích, výcvikových, operačních, mobilizačních, ekonomických, právních a organizačních). Ačkoliv se obrana ČR opírá o profesionální ozbrojené síly, je obrana i nadále záležitostí celé společnosti, což je mj. vyjádřeno i zachováním institutu „všeobecné“ branné povinnosti. “

Povinná záloha

Branná povinnost je povinnost státního občana ČR, tzn. mužů a žen, plnit úkoly ozbrojených sil. Zahrnuje povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další povinnosti stanovené zákonem. Branná povinnost vzniká státnímu občanovi ČR dnem následujícím po dni, v němž dosáhne věku 18 let, a zaniká dnem dosažení věku 60 let. Počty státních občanů ČR povinných podrobit se odvodnímu řízení podle ročníků narození nebo podle jejich odborné kvalifikace stanoví vláda ČR svým nařízením podle potřeb ozbrojených sil země. Vojenská činná služba vykonávaná za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu je mimořádnou službou. Voják v záloze ji vykonává ode dne nástupu k vojenskému útvaru, vojenskému zařízení nebo vojenskému záchrannému útvaru na základě povolávacího rozkazu nebo veřejné vyhlášky anebo na základě mobilizační výzvy.

Výjimky z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a vykonávat mimořádnou službu mají některé osoby. Po dobu jejich funkce se k odvodnímu řízení nepovolávají poslanci a senátoři Parlamentu ČR, členové vlády, soudci Ústavního soudu, prezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, občané ve funkcích s diplomatickými a konzulárními výsadami a imunitami a ředitelé krajských úřadů. Další výjimku má občan ČR nebo voják, který v bezpečnostním sboru vykonává službu podle zvláštního právního předpisu. Výjimku mají rovněž těhotné ženy a ženy nebo osamělí mužové, kteří pečují o dítě ve věku do 15 let.

Existuje institut zproštění výkonu mimořádné služby pro osoby, u nichž je nezbytné, aby mohly dále vykonávat své civilní povolání, které je důležité v zájmu bezpečnosti České republiky.

Voják v záloze může odmítnout vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání. K odmítnutí může dojít do 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti státního občana ČR vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení, a do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Podle odborníka na branný systém pplk. Ing. Bohuslava Vlčka může možnost odmítnout mimořádnou službu zásadním způsobem ovlivnit výši zálohy ozbrojených sil České republiky. Praktické zkušenosti z realizace předcházejících právních úprav zmíněné možnosti naznačují, že výkon mimořádné služby odmítne minimálně asi 16 % odvedených vojáků v povinné záloze. Očekává se také výrazně vyšší procento odmítnutí této služby

v návaznosti na vojensko-politickou situaci po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. V případě možnosti odmítnutí výkonu mimořádné služby vojáky v záloze do 15 dnů ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu nejsou pro stanovení prognózy žádné praktické zkušenosti. Nelze proto tuto možnost objektivně posoudit. Jediným praktickým příkladem vlivu odmítnutí výkonu vojenské činné služby na stav ozbrojených sil a schopnost jejich obranné činnosti je rok 1990, v souvislosti s aplikací zákona č. 73/1990 Sb., o civilní službě. Po umožnění odmítnutí výkonu základní nebo náhradní služby i v jejím průběhu tehdy poklesly početní stavy vojáků v základní (náhradní) službě v celých ozbrojených silách až na 15–20% plánovaných počtů. Zmíněný zákon byl později upraven zákonem č. 18/1992 Sb., o civilní službě, ve znění pozdějších předpisů.

Podle průzkumu učiněného u středoškolské „předmaturitní“ generace, která by věkově připadala v úvahu pro povolání k odvodnímu řízení, není o plnění závazku v případě obrany členského státu NATO žádný výrazný zájem. Za jediné východisko z této nepříznivé situace vidí již dříve zmíněný Vlček změnu zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Dá se předpokládat, že obdobné těžkosti s doplňováním v krizové situaci by měla i Policie ČR. Má přibližně 50 000 uniformovaných příslušníků a 10 000 občanských zaměstnanců, což je v cílovém stavu skoro dvojnásobek mírových počtů AČR. Na její posílení se bude aplikovat také platný branný zákon, protože posilující složkou budou rovněž vojáci v mimořádné službě.

Aktivní záloha

V aktivní záloze jsou vojáci nebo občané na základě dobrovolného převzetí výkonu branné povinnosti. Několik týdnů v roce se věnují vojenskému výcviku, ve zbývajícím čase vykonávají své civilní povolání. Evidenci vojáků v aktivní záloze a s ní spojenou administrativní činnost vykonává příslušné oddělení krajského vojenského velitelství.

Právní předpisy, které ovlivňují výstavbu a rozvoj aktivní zálohy:

- ♦ zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů;
- ♦ zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení, a o některých právních poměrech vojáků v záloze, ve znění pozdějších předpisů;
- ♦ vyhláška č. 102/2005 Sb., o stanovení vzoru dotazníku a vzorů vojenských dokladů;
- ♦ vyhláška č. 103/2005 Sb., o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě.

Jádro aktivní zálohy se vytvořilo v r. 2000 z vojáků v záloze, kteří přijali pozvání od tehdejšího náčelníka Generálního štábu AČR armádního generála Ing. Jiřího Šedivého k účasti na prvním dobrovolném vojenském cvičení. Soustavné budování jednotek aktivních záloh však bylo zahájeno až od r. 2002. V jednotlivých krajích začaly vznikat pěší roty, které byly určeny především k výpomoci při živelních pohromách a k ochraně objektů důležitých pro obranu státu v krizových situacích, např. při akutní hrozbě tero-

ristického útoku nebo v případě zhoršení bezpečnostní situace. Kromě pěších rot byly postupně zakládány také specializované jednotky aktivní zálohy. Mezi ně patří např. tanková rota, mechanizovaná rota, ženijní rota a jednotka speciálních sil. O řádném právním rámci pro aktivní zálohy lze hovořit od začátku ledna 2005, kdy např. začala být v rámci vojenských cvičení důsledně dodržována ustanovení právních a vojenských předpisů. Zavedením systému do výcviku vojáků v aktivní záloze byl zcela potlačen prvek živelnosti. Určitým negativním jevem v té době bylo, že ti vojáci, kteří se do aktivní zálohy přihlásili před rokem 2005, zejména z důvodu bojového trávení volného času a tzv. „hraní na vojáčky“, začali o tuto službu ztrácet zájem. Dalším důvodem poklesu zájmu se staly komplikace s uvolňováním těchto vojáků k výkonu vojenského cvičení některými zaměstnavateli. V období let 2006 a 2007 se však počet vojáků v aktivní záloze po dočasném poklesu stabilizoval.

V rámci stanoveného celkového limitu 3 000 vojáků v aktivní záloze je tabulkami počtů skutečně plánováno 2 383 těchto vojáků u 25 jednotek. K 1. červenci 2009 bylo u krajských vojenských velitelství registrováno 1 027 vojáků v aktivní záloze, což činilo 43,2 % plánovaných počtů.

11.3.2 Úloha vojenských správních úřadů²⁴³

Vojenské správní úřady jsou důležitými vojenskými orgány, které mimo výkon státní správy současně plní úkoly obrany státu. V současné době je tvoří krajská vojenská velitelství. Obsah jejich činnosti určuje předpis Org-2-1 – Působnost a organizační struktura krajského vojenského velitelství (2009).

Vývoj od ledna 1992

V souvislosti se změnou státoprávního uspořádání k 1. 1. 1992, tj. se zrušením krajů a ponecháním v platnosti pouze okresních úřadů, došlo s účinností od stejného data k přejmenování krajských vojenských správ na vyšší doplňovací velitelství. Tato velitelství plnila nadále úkoly související s řízením okresních vojenských správ, zabezpečováním obrany stanoveného území, objektů důležitých pro obranu státu (řízení strážní jednotky ve stanoveném územním obvodu), a s mobilizačním vytvořením a doplněním stanovených útvarů a zařízení.

Dne 14. září 1999 byl dosavadní branný zákon č. 92/1949 Sb., nahrazen zákonem č. 218/1999 Sb., o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon). Podle tohoto zákona bylo zřízeno 86 územních vojenských správ, jejichž obvody kopírovaly územní obvody okresů ČR, a osm velitelství územní obrany. Nový zákon stanovil, že územní vojenské správy jsou vojenskými správními úřady prvního stupně a velitelství územní obrany vojenskými správními úřady druhého stupně. Mimo správní povinnosti jim bylo zároveň zákonem stanoveno, že současně plní úkoly obrany státu.

²⁴³ VLČEK, B., Historie a současnost vojenských správních úřadů České republiky. Vojenské rozhledy č. 3/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007, s. 196–199.

S účinností od 1. července 2000 byl vydán dokument „*Působnost územní vojenské správy v míru*“ (č.j. 8/42-186/2000-1203), který nahradil předchozí „*Působnost okresní, obvodní, městské vojenské správy v míru*“ (č.j. 35015/36-MDO) ze dne 24. září 1997.

Hlavní působností územní vojenské správy bylo:

- ♦ plnit úkoly na úseku branné povinnosti;
- ♦ plánovat a zabezpečovat mobilizační přípravy, provádět mobilizaci ve stanoveném rozsahu a projednávat ji s územními orgány státní správy a samosprávy;
- ♦ doplňovat ozbrojené síly ČR odvedenci, vojáky v záloze, středním zdravotnickým personálem a věcnými prostředky;
- ♦ spolupracovat s výběrovým a rekručním střediskem AČR;
- ♦ zabezpečovat péči o vojenské veterány a vojenské důchodce.

Novelizací zákona č. 218/1999 Sb. (zákon č. 286/2002 Sb.) bylo od 1. ledna 2003 vytvořeno 35 územních vojenských správ, jako vojenských správních úřadů prvního stupně a Hlavní doplňovací úřad Tábor, jako vojenský správní úřad druhého stupně. Krajské vojenské velitelství obdrželo novou působnost (Č.j. 883/24-14/2002-4300), kterou mu bylo vymezeno místo v systému obrany a ochrany území ve stanoveném obvodu při řízení podřízených součástí.

Zákonem č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), bylo 1. lednem 2005 zřízeno 14 krajských vojenských velitelství s úkolem výkonu státní správy (výkon vojenskosprávních činností prvního stupně) a zároveň plnění úkolů obrany státu ve stanoveném obvodu. Pro činnost krajského vojenského velitelství (KVV) vydalo velitelství sil podpory a výcviku Stará Boleslav s účinností od 1. 1. 2005 „*Působnost krajského vojenského velitelství v míru*“ Č.j. 3045-116/2004-2565-OS (POM167). Působnost a organizační struktura KVV je v současné době stanovena Ministerstvem obrany formou předpisu (Org-2-1) schváleného NGŠ AČR. Nejnovější úprava je s platností od 1. května 2009. V předpisu se mj. stanoví hlavní úkoly KVV v oblasti státní správy, zajišťování obrany ČR, přípravy na krizové situace, které nesouvisí se zajišťováním obrany ČR, bojové a mobilizační pohotovosti, logistiky a náboru.

12 ARMÁDA A OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Před rokem 1989 nebyl přístup velení československé armády ke znečišťování životního prostředí činností ozbrojených sil, podobně jako v celé společnosti, dostatečně důsledný. I když v letech 1986 a 1987 došlo k přijetí některých opatření, jako například zpřísněných předpisů k ochraně půdy a vody a k činnosti armády ve vojenských výcvikových prostorech, jejich významným nedostatkem bylo, že neměla systémový charakter a chyběl komplexní přístup. V resortu tehdejšího federálního Ministerstva obrany vznikly v roce 1988 první ekologické orgány na úrovni svazů (velitelství Západního vojenského okruhu a Východního vojenského okruhu, Velitelství letectva a PVOS) a na krajských vojenských ubytovacích a stavebních správách. Ke koordinaci a řízení této problematiky však nebyl vytvořen příslušný ústřední orgán.²⁴⁴ Teprve zvýšené požadavky společnosti na ochranu životního prostředí po roce 1989 vedly i v armádě k přijetí souboru opatření zaměřeného na vytváření systému, který směřoval k účinnější ekologizaci života a činnosti vojsk. Základním em v tomto směru se stalo schválení *Koncepce státní ekologické politiky* vládou ČSFR v roce 1990 (usnesení vlády č. 511/1990 ze dne 26. července 1990).

12.1 Postoj velení armády a přijímaná opatření po r. 1989

V roce 1990 přijalo velení armády rozhodnutí vytvořit na Ministerstvu obrany ekologické oddělení. Nastoupený trend zvýšení pozornosti ozbrojených sil ve vztahu k problematice ekologie pokračoval i po vzniku samostatné AČR. K 1. lednu 1993 byla vytvořena místa ekologů na divizích. Koncepční záměr efektivního systému řízení ekologie v resortu byl v roce 1993 transformován v souladu s novou organizační strukturou. Vzniklo oddělení životního prostředí MO ČR. Začátkem roku 1996 byl jeho status povýšen na odbor. Od června 1997 byla v důsledku restrukturalizace a snižování početních stavů ustavena v rámci odboru sociální politiky skupina v čele s hlavním ekologem. V návaznosti na organizační změny MO ČR a GŠ AČR byla k dosažení souladu činností resortu s potřebami životního prostředí na všech stupních řízení a velení přijata některá opatření. Došlo zejména k vytvoření ekologického oddělení na GŠ AČR, transformaci ekologických orgánů velitelství do struktur sborů a k ustanovení samostatných ekologů divizí s následnou přípravou jejich přeměny do brigádní struktury. Ekologizace života vojsk bylo dosažováno především aplikací obecné právní úpravy zejména *zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí*, a *zákona č. 224/1992 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí* do vojenských řádů, předpisů a jejich doplňků. V metodice pro zpracování plánovacích dokumentů byla problematika životního prostředí zařazena do oblasti řídicí práce. Větší důraz se začal rovněž klást na ekologickou výchovu a vzdělávání.

²⁴⁴ KOMÁR, A., *Ochrana životního prostředí v předpisech ČSA*. Praha: Výběr statí pro výchovu, vzdělávání a rekvalifikaci, FMO – Impuls, Praha, únor 1992, s. 27.

Přes tato nesporně pozitivní opatření se ekologické problémy nestaly v armádě prioritní oblastí a případy vážného ekologického znečištění se začátkem 90. let nadále projevovaly. Docházelo k nim i přesto, že došlo k podstatnému snížení počtu velkých vojenských cvičení, přesunu vojsk a jiných událostí majících negativní vliv na kvalitu životního prostředí. Pokračovalo např. znečišťování ovzduší kouřem, docházelo k vypouštění odpadních vod, k hromadění ropných kalů, znečišťování půdy ropnými látkami aj.²⁴⁵

V následujících letech se pozornost proto soustřeďovala na ochranu všech složek životního prostředí a dále na nakládání s odpady, akvizice výstroje a výzbroje a nákup výrobků šetrných vůči životnímu prostředí, na ekologicky nezávadné technologie, ekologickou výchovu a vzdělávání a na ekologickou etiku. Úsilí se dále zaměřovalo na plnění zahraničních úmluv na ochranu životního prostředí (např. *Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí* z roku 1977) jak v míru, tak pro případ válečného konfliktu, na roli environmentálních rizik v oblasti strategického rozhodování, programování a plánování, na ekologicky nezávadný provoz objektů a výcvik vojsk, na ochranu přírody a krajiny ve vojenských výcvikových prostorech, tvorbu vhodné vnitřní legislativy, řízení a jednání vojsk v environmentálním souladu při mezinárodní bezpečnosti aj.²⁴⁶ K realizaci těchto úkolů směřovalo i vydání *Směrnice ředitele odboru životního prostředí Ministerstva obrany k zabezpečení realizace Státní politiky životního prostředí v podmínkách resortu Ministerstva obrany* z července 1996.

Koncepce rozvoje vojenské ekologie v ozbrojených silách tak byla postavena jednak na realizaci státní ekologické politiky v resortu Ministerstva obrany a jednak na zajištění ekologické kompatibility prostřednictvím mezinárodní spolupráce. V té době však snižoval účinnost rozvoje ekologické služby v armádě nedostatek vhodné výpočetní techniky, která by byla schopna zajistit kompatibilitu se zahraničními databázemi a komunikaci ve Výboru NATO pro výzvy moderní společnosti (*Committee on the Challenges of Modern Society – CCMS*), v informačním řízení systému Partnerství pro mír aj.²⁴⁷ Zvýšené požadavky na ochranu životního prostředí vyplývající z těsné spolupráce s NATO, a nárůst počtu cvičení s mezinárodní účastí ve výcvikových prostorech AČR vedly hlavního ekologa MO k vydání *Metodických pokynů k zabezpečení ochrany životního prostředí při smluvních cvičeních na území ČR* v březnu 1999.²⁴⁸ V návaznosti na ustanovení článků o ochraně životního prostředí *Základního řádu ozbrojených sil ČR (Zákl-1)* a normativní výnosy a sdělení, uveřejněná ve Věstníku Ministerstva obrany v roce 1995, patří *Metodické pokyny* k významným mezníkům ekologizace vojenské

²⁴⁵ KOMÁR, A., Ekologie v armádě popelkou, Vojenský profesionál č. 11, 1993, MO ČR / Magnet-Press, Praha, 1993, s. 2. Mika O.: Ochrana životního prostředí v AČR, Vojenský profesionál č. 6/1994, MO ČR / Magnet-Press, Praha, 1994, s. 20, 21.

²⁴⁶ Rozhovor s ředitelem odboru životního prostředí MO plk. Alešem KOMÁREM, příloha Výběru statí, MO ČR – Impuls, Praha, listopad 1996.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Metodické pokyny k zabezpečení ochrany životního prostředí při smluvních cvičeních na území České republiky, Ministerstvo obrany, sekce personální a sociální politiky, Praha, 1999.

činnosti založené na zásadách, které jsou prosazovány v NATO. Výnosy a sdělení z roku 1995 obsahovaly organizační zabezpečení ochrany životního prostředí, vymezení působnosti územních ekologů a úpravu činnosti komisí životního prostředí a obsahu ekologického vzdělávání v resortu MO.²⁴⁹

Nejvyšším orgánem řízení pro oblast ochrany životního prostředí z Koncepce profesionalizace ... (2003) a nové organizační struktury AČR od 1. dubna 2004 je *oddělení ekologie, požární ochrany a ubytovací služby začleněné v rámci odboru provozu, tvorby zásob a rozvoje služeb sekce podpory Ministerstva obrany*. Na svazech existují *odborné životního prostředí a požární ochrany a oddělení nemovitě infrastruktury, ekologie a požární ochrany*. Na svazcích působí *ekologové brigád, základů a zařízení*.²⁵⁰

12.2 Ekologické vnitrostátní a mezinárodní aktivity armády v 90. letech

V roce 1992 se poprvé v historii československé armády konal veřejný seminář o přírodě a krajině vojenských výcvikových prostorů (dále VVP). Za významný mezník v mezinárodní spolupráci lze považovat československé spolupořadatelské mezinárodní konference v září 1992 v Norsku, věnované ochraně životního prostředí a činnosti armád. Jednání se na pozvání ČSFR a Norska zúčastnili představitelé armád zemí v té době již bývalé Varšavské smlouvy a Severoatlantické aliance. V roce 1993 se v gesci oddělení životního prostředí Ministerstva obrany ČR řešilo pět vědeckotechnických úkolů, které se zabývaly vyhodnocením důsledků činnosti vojsk na životní prostředí ve VVP a jejich minimalizací, využitím dálkového průzkumu a geografických informačních systémů pro ochranu přírody a krajiny ve VVP, návrhem ozdravných opatření na vojenských letištích zasažených ropnými látkami a ekologickými audity vojenských letišť.

V roce 1993 byla zahájena pravidelná spolupráce s NATO, výborem CCMS a Severoatlantickou radou pro spolupráci (NACC). Podporovány byly studie „*Znečištění životního prostředí z vojenských zařízení přestupující hranice států*“ a „*Vyhledky armády v životním prostředí*“. Kontakty byly navázány se školou NATO/SHAPE v Oberammergau, s nizozemským ministerstvem obrany při přípravě konference v Haagu 1993, která se věnovala přístupům ke zjišťování potenciálního znečištění vojenských posádek. (V ČR byl uskutečněn průzkum znečištění letiště Bechyně a kasáren v Podbořanech.) V listopadu 1993 proběhla *II. armádní ekologická konference s mezinárodní účastí pod názvem „Armáda a životní prostředí“*.²⁵¹

V únoru 1997 jednala s představiteli MO ČR delegace amerického ministerstva obrany z úřadu náměstkyně ministra obrany pro ekologickou bezpečnost. Pozitivně byla hod-

²⁴⁹ KOMÁR, A., Standardizace ochrany životního prostředí, Vojenský profesionál 7-8-9/2000, MO ČR – AVIS, Praha, 2000, s. 118, 119.

²⁵⁰ Podle poznatků poskytnutých autorovi prof. A. KOMÁREM.

²⁵¹ Armádní ročenka '93 (op. cit. 35), s. 93–96. Armádní ročenka '94, (op. cit. 35), s. 81–84.

nocena snaha o transformaci *Koncepce státní ekologické politiky* (1990) do podmínek resortu obrany. Konzultovány byly zkušenosti ze zavedení *Ekologického manažerského systému* (EMS) do podmínek AČR, přístup k ekologické výchově a vzdělávání funkcionářů i výkonných pracovníků. V *Protokolu z jednání delegací MO ČR a MO USA o spolupráci v oblasti životního prostředí* je zahrnut závazek americké strany k poskytnutí materiálů pro vzdělávání a výcvik, pomoci při konzultacích mezi pedagogy a instruktory. Diskutováno bylo rovněž utlumení činnosti AČR v oblasti ekologie v důsledku restrukturalizace a snižování početních stavů.²⁵²

12.3 Odstraňování ekologických škod po odsunu sovětských jednotek

Po odsunu sovětských vojsk a vojenské techniky v červnu 1991 bylo v září téhož roku přijato usnesení vlády č. 577/1991, o zřízení *Úřadu pro řešení důsledků pobytu sovětských vojsk na území ČSFR*. Do jeho působnosti patřily: hydrogeologický průzkum a sanační práce, demolice havarijních objektů, náhrada škod fyzickým a právnickým osobám, převzetí objektů a finančních prostředků od sovětské strany apod. Po přijetí nulové varianty ve vyrovnání pohledávek a závazků se sovětskou stranou odpadla možnost získání finančních prostředků na sanaci ze sovětské strany. Veškeré finanční náklady spojené se škodami tak byly hrazeny ze státního rozpočtu. V listopadu 1992, v souvislosti s rozdělením ČSFR, ukončil úřad své působení. Jeho úkoly převzalo Ministerstvo životního prostředí ČR (Odbor ekologických škod). Zabezpečení sanačních prací v působnosti AČR bylo ponecháno v kompetenci MO.

Průzkumem v lokalitách využívaných sovětskou armádou bylo zjištěno, že zhruba na 60ti místech jsou významné ekologické škody, především znečištěné podzemní vody a zeminy. Celkové množství kontaminované zeminy bylo odhadnuto na 1,24 mil. m³. Mezi lokality s nejrozsáhlejší kontaminovanou plochou a nejvyšší mírou rizika patří bývalé vojenské letiště Hradčany ve VVP Ralsko. (Hlavními kontaminanty byly ropné uhlovodíky, chlorované uhlovodíky, ale také polychlorované bifenylly, těžké kovy a další toxické látky.)

Na hydrogeologický průzkum a částečné odstranění okamžitých dopadů odchodu sovětských vojsk uvolnila vláda ČSFR v roce 1990 částku 70 mil. Kčs a v roce 1991 částku 110 mil. Kčs.²⁵³ Sanační práce byly postupně zahájeny od roku 1991 v nejvíce postižených lokalitách. Do konce roku 2004 na ně bylo vyčerpáno 1 191,9 mil. Kč. Do plánovaného ukončení v roce 2012 se předpokládá vynaložení dalších 260 mil. Kč.²⁵⁴

²⁵² Zpravodaj MŽP 6/1997, MŽP, Praha, 1997, s. 13, 14.

²⁵³ PECKA, J. (op. cit. 26), s. 8.

²⁵⁴ Zpracováno na základě údajů poskytnutých odborem ekologických škod Ministerstva životního prostředí a informací uvedených na adrese www.env.cz.

2.4 Vojenské výcvikové prostory a životní prostředí

Mezi ekologické aktivity, které přesahují rámec resortu, patří zajišťování souladu asanačních a rekultivačních opatření ve vojenských výcvikových prostorech (VVP) k zaházení následků po cvičících vojscích s požadavky ochrany přírody a krajiny.²⁵⁵ Odborný dohled je zajišťován i při asanaci vody a půdy znečištěných ropnými látkami, zejména v prostorech letišť, kde se provádějí hydrogeologické očištné práce.

Československá armáda využívala do r. 1991 celkem 14 VVP, z nichž 8 bylo na území ČR a 6 na území Slovenské republiky. Po přijetí nové vojenské doktríny (1991) bylo rozhodnuto ukončit na českém území užívání VVP: Mladá, Ralsko a Dobrá Voda. Zachovány byly: Boletice, Jince, Dědice, Hradiště, Libavá. Představují 1,64 % území ČR. Řešení respektovalo snížení počtů a reorganizaci vojenských útvarů, dělení armády a nabídku armády k využití VVP Boletice, Libavá a Dědice v projektu Partnerství pro mír a po začlenění ČR do NATO pro případné využití dalšími vojsky partnerských států. Tato nabídka byla také ze strany členských států NATO v následujících letech využívána, zejména při přípravě jednotek na působení v oblasti bývalé Jugoslávie.²⁵⁶

V souvislosti s uvedeným snížením počtu VVP na území ČR bylo přijato usnesení vlády o částečné pyrotechnické asanaci bývalých VVP Mladá a Ralsko, která byla zahájena koncem srpna 1993.²⁵⁷ Jejím cílem bylo přispět v následujících letech k navrácení těchto prostorů, zatížených důsledky dlouhodobé vojenské činnosti, občanskému využití. Zmíněné VVP byly vojensky využívány do roku 1918 v důsledku začlenění českých zemí do rakousko-uherské monarchie. Od vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 do vypuknutí 2. světové války je využívala československá armáda, pak německá vojska. Od roku 1945 ve VVP opět působila československá armáda a po invazi států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 jednotky Střední skupiny sovětských vojsk.

Asanace VVP Mladá byla ukončena ke dni 30. 9. 2000. Celkem bylo asanováno 1 313 staveb a 5 154 ha území, což představuje pokrytí více než 94 % celkové rozlohy bývalého VVP. Nalezeno bylo 185 853 ks různých druhů munice, z nichž přes 80 % představovala munice z výzbroje wehrmachtu z období 2. světové války. Na asanační a rekultivační opatření, která ministerstvo obrany realizovalo od roku 1992 do jejich ukončení, bylo vynaloženo více než 160 mil. Kč.²⁵⁸

²⁵⁵ KOMÁR, A. (op. cit. 202).

²⁵⁶ Armádní ročenka '94, MO ČR – AVIS, Praha, 1995, s.78–80.

²⁵⁷ Částečnou pyrotechnickou asanací se rozumí vyhledání, odkrytí a následná likvidace munice v ohrožených prostorech bývalých střelnic a zbytků munice zanechaných bývalými uživateli na skládkách, v objektech i ve volném terénu. Asanace probíhala diferencovaným způsobem, s postupem orientovaným na prioritní asanace objektů a území určených k bezprostřednímu využití. Na zemědělsky využitelných plochách se asanace prováděla do hloubky 50 cm, v lesních porostech do hloubky 30 cm. Na ostatním území byl prováděn pyrotechnický průzkum povrchovou metodou, tj. sběrem munice roztroušené na povrchu a jejím vyhledáváním do hloubky 10 cm. (Podle informace oddělení řízení pyrotechnické asanace).

²⁵⁸ „Zpráva o ukončení částečné pyrotechnické asanace bývalého vojenského újezdu MLADÁ se zhodnocením dosaženého stupně bezpečnosti a pyrotechnické zátěže“, Ministerstvo obrany, GŠ – oddělení řízení pyrotechnické asanace, 30. 4. 2001.

Asanace VVP Ralsko skončila dnem 31. 3. 2004. Na ploše o rozměru okolo 9 200 ha bylo nalezeno a zničeno přibližně 128 820 kusů nevybuchlé, převážně pěchotní munice různých druhů.²⁵⁹

²⁵⁹ Podle informací oddělení řízení pyrotechnické asanace Ministerstva obrany/GŠ.

13 ZÁVĚRY

Transformační proces bezpečnostní a obranné politiky Československé a České republiky, zahájený koncem 80. let jako součást obdobného procesu ve všech zemích střední a východní Evropy po ukončení studené války, měl s těmito procesy některé shodné rysy, ale současně i výrazné odlišnosti. Jeho průběh do určité míry předznamenala opatření zaměřená na posilování důvěry a bezpečnosti mezi Východem a Západem, realizovaná ve druhé polovině 80. let v tzv. „helsinském procesu“.²⁶⁰ Po nástupu M. S. Gorbačova do čela tehdejšího Sovětského svazu došlo k přehodnocení sovětské vojenské doktríny a k přijetí nových bezpečnostních koncepcí ve Varšavské smlouvě, oznámením „*obránné doktríny*“ v květnu 1987.²⁶¹

S ukončením bipolarity se výrazně změnilo bezpečnostní prostředí zemí střední a východní Evropy, zásadně ovlivňující jejich bezpečnostní a obrannou politiku. Úspěšný průběh československo-sovětských jednání o odsunu sovětských jednotek ze státního území ČSFR a jeho dokončení v červnu 1991 také do určité míry urychlilo odsun jednotek z polského území. Jednání přispěla k rozpuštění Varšavské smlouvy k 1. červenci 1991. Československá strana tento akt iniciovala již v březnu 1990 v Praze na schůzce ministrů zahraničních věcí zemí Varšavské smlouvy.

Bezpečnostní situaci ve světě celkově charakterizovalo především překonání možnosti vzniku globální konfrontace a vypuknutí celosvětového válečného konfliktu. Na druhé straně nárůst počtu regionálních konfliktů přinesl řadu asymetrických hrozeb a s nimi spojených nových bezpečnostních rizik. Vzrostl tak význam spolupráce v mezinárodních organizacích a regionálních integračních uskupeních a ve vytváření nových mechanismů zaměřených na obranu vůči negativním jevům globalizačního vývoje, jako je např. šíření zbraní hromadného ničení, terorismus, devastace životního prostředí aj. Mnohostranný proces bezpečnostní adaptace postkomunistických středoevropských států současně komplikovala skutečnost, že ve světě existovalo pouze málo příkladů zemí, ve kterých došlo k úspěšnému přechodu od totalitního nebo autoritářského režimu k demokracii. Některé pozitivní zkušenosti z příkladů Španělska, Portugalska a Řecka byly využitelné, avšak žádná z těchto zemí nemusela úplně přebudovat svoji společnost, ekonomiku a v neposlední řadě státní struktury. Nezastupitelná byla podpora a pomoc poskytovaná ze strany vyspělých demokratických států transformujícím se postkomunistickým zemím, která snížila míru konfliktnosti v důsledku probíhajících přeměn a přispěla k urychlení reformního procesu.

²⁶⁰ Helsinský proces byl odstartován jednáním Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) v r. 1975 v Helsinkách. Na základě výsledků této i následných konferencí začala ve Vídni pracovat komise NATO a Varšavské smlouvy na snížení počtu konvenčních ozbrojených sil, v Ženevě jednala komise o snižování jaderných zbraní USA a SSSR a ve Stockholmu konference o potřebné transparentnosti větších vojenských cvičení.

²⁶¹ Tato nová doktrína uznala jako primární nutnost zabránit globální válce, což převážilo nad ideologickým uvažováním. Došlo tak k formování posunu směrem k neantagonistickým vztahům s NATO.

13.1 Hlavní shodné rysy transformačního vývoje v zemích střední a východní Evropy

Transformační proces v zemích střední a východní Evropy byl zahájen jako součást výstavby demokratického státu s tržní ekonomikou a pluralitním uspořádáním společnosti. Jeho součástí bylo úsilí o ukončení existence Varšavské smlouvy, stažení sovětských jednotek z území tehdejších spojeneckých států, výrazné omezení militarizace, které se projevilo snížením vojenských rozpočtů a poměru počtu vojáků k celkovému počtu obyvatel. Současně v těchto zemích existoval silný zájem o začlenění do euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur.

Zvláštností procesu první vlny rozšíření NATO bylo, že debata o ní byla vedena především politickými ambicemi středoevropských zemí (ČR, Maďarsko a Polsko) na straně jedné a politickými ohledy a zájmy členských zemí Aliance (zejména USA a Německo) na straně druhé. Na rozdíl od další vlny rozšíření po roce 1999 stálo řešení technických otázek spojených s vojenskými kapacitami a schopnostmi budoucích členů spíše až na druhém místě.²⁶²

Uvedené středoevropské státy se musely vyrovnat s funkčními a organizačními změnami zejména NATO a EU o jejichž členství usilovaly. Kromě těchto organizací se novým bezpečnostním výzvám globalizovaného světa organizačně a náplní práce přizpůsobovaly OSN, jako jediná mezinárodní organizace globálního významu, OBSE a další uskupení regionálního charakteru. Z bezpečnostních hrozeb byly za nejvážnější označeny zejména terorismus (individuální a skupinový) a šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, k jejichž snížení a postupné eliminaci také směřovala většina přijímaných organizačních a jiných opatření.

13.2 Odlišnosti transformace Československé a České republiky ve srovnání s některými dalšími státy

V průběhu transformačního procesu obranné politiky se projevíly určité zvláštnosti v Československé a později České republice, které mají svůj původ v odlišné historii státu, jeho geografické poloze a rovněž odrážejí antimilitaristické cítění zejména v českých zemích. Svoji úlohu sehrál rozpad federálního státu a přístup nové politické elity, která vycházela zejména z disidentských kulturních kruhů. V postojích civilní veřejnosti se dlouhodobě promítala poměrně **nízká prestiž armády**, nejnižší ze všech postsocialistických evropských zemí. Jedním z hlavních důvodů byla skutečnost, že v dějinách Česko-

²⁶² ŠEDIVÝ, J., *Dilema rozšiřování NATO*, ÚMV, Praha 2001, s. 26, 27.

slovenska nebyla armáda použita k vojenské obraně státu.²⁶³ Ve dvou případech (v roce 1938 proti Německu a v roce 1968 proti silám Varšavské smlouvy) k tomu mohlo dojít, avšak armáda nedostala od nejvyšších státních a politických představitelů příkaz k zahájení obrany. V prvním případě to bylo v důsledku „politiky usmírování“ spojeneckých zemí Francie a Velké Británie vůči hitlerovskému Německu, které skončilo podpisem mnichovské dohody. Ve druhém případě bylo jednou z hlavních příčin těsné spojení s invazními státy a pokračující členství země v organizaci Varšavské smlouvy.

Mezi další odlišnosti patřila **větší radikálnost personálních změn** ve velení armády a v důstojnickém sboru, jejichž rychlost vedla z vojenského hlediska ke snížení úrovně profesionality velení i nižší bojeschopnosti. Můžeme sem zařadit rovněž počáteční **radikální podporu úlohy KBSE** ze strany nové vedoucí politické elity pro dosažení nového bezpečnostního systému v Evropě a v euroatlantickém prostoru. Dále spíše **laxní postoj k obranné politice a postavení ozbrojených sil** v nově budované demokratické struktuře státu.

Po listopadu 1989 politická reprezentace ČSFR, pod vlivem euforie ukončení studené války, krátkou dobu prosazovala marginalizaci úlohy a postupné zrušení obou vojenských paktů (Varšavské smlouvy i NATO) a patřila k nejhrolivějším zastáncům institucionalizace a posílení úlohy KBSE (od ledna 1995 OBSE) a její rozhodující bezpečnostní úlohy v Evropě. Svědčí o tom např. návrh *Memoranda o Evropské bezpečnostní komisi*, předložený poprvé československou stranou na jednání ministrů zahraničních věcí Varšavské smlouvy v březnu 1990. Tento trend byl zakrátko nahrazen úsilím o zrušení Varšavské smlouvy a zachování NATO a o urychlené dosažení začlenění země do této bezpečnostní organizace. Ve vztahu k národnímu zbrojnímu průmyslu se jednalo o jeho často nedomyšlenou privatizaci a rozsáhlou konverzi, zahájenou krátce po revolučních změnách. Tento přístup následně vedl ke ztrátě trhů a k ochromení národního zbrojního průmyslu, jehož negativní důsledky jsou pocítovány dodnes.

²⁶³ Největší dvě vojenská vystoupení československých občanů, která jsou právem předmětem hrdosti AČR, se odehrála mimo území Československa. Nejednalo se tak o přímou obranu země proti agresí, ale o boj za její svobodu a samostatnost. Z hlediska historické posloupnosti sem řadíme působení až 100 000 vojáků v československých legiích koncem 1. světové války. Za druhé světové války se jednalo o zapojení československých občanů do bojů na východní frontě (až 70 000 osob, z nichž přibližně 3 500 bylo padlých či nezvěstných) a na západní frontě (přibližně 20 000 osob, z nichž 500 bylo padlých a nezvěstných). Nelze opomenout hrdinství asi 90 letců působících převážně na západní frontě (ztráty činily 25 padlých a nezvěstných osob), kteří se stali zejména po návratu do vlasti předmětem zvěle a pronásledování v době komunistického režimu. Hrdinství projevovali naši vojáci působící v partyzánských skupinách na okupovaném území. Nezapomenutelným a výjimečným projevem odporu proti nacistické okupaci se stal hrdinský čin atentátu na říšského protektora Heydricha, uskutečněný československými výsadkáři, vycvičenými a vyslanými z Velké Británie. K prvním masovějším zapojení československých vojáků, kteří působili v zahraničí, do přímého osvobození Československa došlo nejdříve v bojích při vypuknutí Slovenského národního povstání (SNP) v srpnu 1944. Na operaci se podíleli rovněž piloti 1. čs. samostatného stíhacího leteckého pluku pod velením štábního kapitána Františka Fajtla a příslušníci 2. čs. paradesantní brigády v čele s plukovníkem Vladimírem Píkrým, kteří byli vysláni na pomoc SNP ze SSSR. K dalšímu zapojení došlo účastí 1. čs. armádního sboru pod velením generála Ludvíka Svobody jako součásti Karpatského frontu Rudé armády při osvobození československého území v průběhu karpatsko-dukelské operace začátkem října 1944 na východním Slovensku. Za zmínku rovněž stojí, že v souhrnu celkových válečných ztrát Československa (asi 350 000 osob) zahynulo na československém území ve věznicích a na popravištích, v důsledku odporu proti nacistické okupaci, přibližně 1 000 československých důstojníků. (Zpracováno podle údajů poskytnutých PhDr. Jiřím Bilkem, CSc., z Vojenského historického ústavu v Praze a podle knih Františka Fajtla *První doma, Naše vojsko, 1974 a Podruhé doma, Naše vojsko, 1984*).

Vytvořením dvou samostatných republik z ČSFR k 1. lednu 1993 byla **rozdělena federální armáda** na dvě na sobě nezávislé a samostatné národní armády. Byl **rozdělen jednotný bezpečnostní a obranný systém**, budovaný předchozích několik desítek let. Rozdělení současně vedlo k poklesu významu českého státu v globálním měřítku. Na druhé straně byla jako pozitivní změna vnímána skutečnost, že se ČR geograficky vzdálila od nestabilního post-sovětského prostoru, geopoliticky se vymezila i od dunajského regionu zasaženého rozpadem jugoslávské federace a odstranilo se určité etnické napětí dlouhodobě provázející soužití Čechů a Slováků ve federaci.²⁶⁴

Významně pozitivním rysem tohoto rozdělení byl jeho bezkonfliktní a klidný průběh. Tato skutečnost měla podstatný vliv na další vývoj těsných a přátelských vztahů mezi nově vzniklými státy a jejich armádami, což se např. projevilo vzájemnou podporou při začleňování ČR a Slovenska do Severoatlantické aliance. Mezinárodní význam způsobu a průběhu rozdělení spočíval především v tom, že na rozdíl např. od tragického vývoje v zemích bývalé Jugoslávie představoval kladný příklad a podnět k pokojnému řešení případného budoucího separačního úsilí v dalších zemích.

13.3 Hodnocení oblasti obranné politiky

Překonávání důsledků studené války v obranné politice představovalo složitý proces, ve kterém bylo zapotřebí nejdříve odstranit obavy nové politické elity z armády a opačně. Na straně vojáků z povolání došlo k zahájení obtížného procesu překonání zátěže minulosti a reziduí starého myšlení v jejich vědomí. Lze konstatovat, že přes masivní ideologické působení komunistického režimu spojeného s členstvím v KSČ, netvořili vojáci z povolání stejnorodou (homogenní) vrstvu, ale spíše názorově i hodnotově různě orientovanou a diferencovanou sociální skupinu, zejména v závislosti na věku a délce služebního působení. Projevem toho, že se tato skupina ne zcela identifikovala s dogmatickou komunistickou ideologií, byla např. snaha vyhnout se angažovanosti v politických aktivitách komunistické strany soustředěním se na svoji odbornost.²⁶⁵ Armáda svým neutrálním postojem v době svržení komunistického režimu a následným loajálním a stále vstřícnějším přístupem k novému politickému vedení státu a jeho záměrům, napomohla jednak ke stabilizaci vývoje v zemi a z dlouhodobého hlediska k jejímu začlenění do NATO a EU. Tento pozitivní vývojový trend tak potvrdil probíhající integraci vojáků z povolání do demokratické společnosti.

²⁶⁴ FRANK, L., *Regionální bezpečnostní prostředí České republiky*, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 89.

²⁶⁵ JÍCHA, K., Překoná AČR zátěže a pozůstatky minulosti?, *Vojenské rozhledy* č. 8/93, MO ČR – , Praha, 1993, s. 19.

13.3.1 Civilní (politické) řízení a demokratická kontrola armády

Od samého začátku budování demokratického státu byla pozornost nové politické elity zaměřena na vytvoření účinného systému civilního řízení a kontroly armády, který by měl být chápán jako dlouhodobý proces. Jeho zahájení však poznamenaly některé nedostatky, k jejichž odstranění nepomohlo ani jmenování civilních ministrů obrany. Kromě parlamentního tlaku na urychlení personálních změn, které měly posílit důvěryhodnost ozbrojených sil v nových podmínkách, nebyla ze strany nové politické garnitury tehdy iniciována žádná komplexní obranná politika státu.²⁶⁶ Dlouhodobým problémem civilního řízení ozbrojených sil bylo to, že politická reprezentace nebyla do rozhodovacích procesů dostatečně zapojena. V důsledku toho při přípravě rozhodnutí výrazně převažoval vojenský způsob rozhodování nad civilním.²⁶⁷ Úroveň reálného civilního řízení a kontroly ozbrojených sil by proto neměla být vnímána především prostřednictvím jmenování civilního ministra obrany, ale spíše na základě reálných vstupů politické reprezentace do procesu strategického řízení obrany a ozbrojených sil.²⁶⁸ Se zahájením budování profesionální armády od roku 2005 se současně ztrácí jeden z důležitých prvků občanské kontroly ozbrojených sil, kdy v důsledku zrušení základní vojenské služby přestala spatost vojáků základní služby přes jejich rodinné vztahy s mimoresortním okolím. Proto bude nezbytné hledat pro profesionální armádu nové přístupy k jejímu daleko těsnějšímu propojení se společností. Na jedné straně by tak nemělo docházet k vytváření uzavřené, izolované vojenské komunity, která se zabývá pouze svými vlastními problémy. Ze strany veřejnosti by měl na druhé straně zůstat zachován zájem o stav ozbrojených sil a současně by v ní měl být posilován pocit občanské spoluodpovědnosti za obrannou a bezpečnostní problematiku.²⁶⁹ Komunikace s civilní veřejností, jako důležitá součást civilního řízení armády, by se měla stát významným nástrojem trvalého dialogu těchto dvou složek prostřednictvím intenzivní informační politiky, aktivní komunikace a maximální transparentnosti činnosti profesionální armády.²⁷⁰

13.3.2 Reformní koncepce a jejich dopad na vývoj organizace a početních stavů armády

Základním problémem a hlavním nedostatkem koncepčních rozhodnutí v oblasti obranné politiky přijímaných v 90. letech bylo, že neexistovala dlouhodobá a jasná vize o cílové velikosti a organizační struktuře armády. Z toho vyplývalo mnohdy ne hospodárné nakládání s finančními a materiálními zdroji, které se projevilo např. schválením

²⁶⁶ DOBROVSKÝ, L. (op. cit. 16), s. 48.

²⁶⁷ SÍLA, J. (op. cit. 25), s. 114.

²⁶⁸ BALABÁN, M. (op. cit. 44), s. 27.

²⁶⁹ PEZL, K., *Společenské a operační důsledky přechodu k profesionální armádě a problém jejich použitelných záloh*, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004, s. 101.

²⁷⁰ NOVÁ, D. (op. cit. 209), s. 134.

některých nákladných a ztrátových zbrojních projektů. Jedním z nich je modernizace nadměrného množství tanků T-72 a nadhodnocení potřebného počtu podzvukových letounů L-159, kde z původního počtu 140 kusů jich armáda využívá poze 24. Ztrátovost projektu letounu L-159 dočasně negativně ovlivnil rovněž výběr a působení zahraničního strategického partnera, kterým se stala americká firma Boeing. K dalšímu diskutabilnímu využití prostředků, které byly vyčleněny pro armádu, došlo zejména při modernizaci vojenských objektů, které AČR později při organizačních změnách a redislokačních přesunech opustila, případně vůbec nevyužila. Příkladem je modernizace kasáren v Janovicích nad Úhlavou v rozsahu asi 200 milionů Kč.²⁷¹

Kvalitě rozhodovacích procesů pro reformu by prospěla užší komunikace mezi subjekty, které se na tvorbě a realizaci obranné a bezpečnostní politiky přímo podílejí, tj. vláda, ministerstva, parlament a politické strany. Nedostatečná komunikace tak vedla k jistému neprovázání přijímaných koncepčních dokumentů, kdy např. obranná koncepce byla přijata dříve, než byla schválena bezpečnostní strategie a vojenská strategie, jak se stalo v roce 1998. Obdobná situace nastala i v roce 2002, kdy došlo k zahájení realizace koncepce profesionalizace armády, i když reálná ekonomická kalkulace jejích nákladů a dopadů nebyla politicky domyšlena a podpořena. Její následné přepracování způsobilo nemalé politické, ekonomické společenské a psychologické těžkosti, se kterými se armáda potýká dodnes. Rovněž v tomto případě vojenská strategie zřejmě nepředcházela koncepci reformy ozbrojených sil, nýbrž se jí přizpůsobila. Tato skutečnost vede k tvrzení o oprávněnosti koncepčního rozpracování celkové problematiky obrany státu, a to jak po věcné stránce, tak po stránce jejího řízení.²⁷²

V hodnoceném období se koncepční rozvoj resortu obrany přizpůsoboval především finančním možnostem státu a nikoli propracované strategii jeho obrany. Po celé toto období se nepodařilo vedení resortu obrany tento stav otočit a předložit vládě a parlamentu objektivními analýzami podloženou koncepci svého dlouhodobého rozvoje, která by přesvědčila politickou reprezentaci napříč politickým spektrem přehodnotit vládní priority ve prospěch obrany země. Tento stav měl zcela zásadní důsledky pro stabilní rozvoj resortu obrany a schopností armády. Stávající situace tak vedla k tomu, že rozpočet resortu obrany byl ze strany vlády, kromě krátkého období vstupu do NATO, viděn a využíván jako určitá rezerva veřejných financí. Potvrdila to omezení rozpočtu na obranu na začátku 90. let při stabilizaci veřejných financí v důsledku změn hospodářského modelu, následně pak omezení v rámci přijímání úsporných balíčků Klausovy vlády v roce 1997, při odstraňování následků povodní v roce 2002, při stabilizaci veřejných financí v rámci přípravy na přijetí společné měny EU a v rámci řešení důsledků hospodářské krize v roce 2009.

Na straně druhé je nutné přiznat, že rozsah realizovaných koncepčních změn byl až neuvěřitelně rozsáhlý a vedl nejen k početní redukci personálu, zbraní, vojenské techniky a materiálu a využívané infrastruktury, ale i k postupné změně kvalitativních charakteristik.

²⁷¹ Z rozhovoru P. BAROCHA s NGŠ AČR genpor. Pavlem ŠTEFKOU, zveřejněném v Hospodářských novinách dne 12. 9. 2005 pod názvem Nelze mít vojáky pro mír, a pro válku.

²⁷² BALABÁN, M. (op. cit. 44), s. 28.

Důkazem této přeměny je především efektivní působení sil prostředků resortu obrany v zahraničních operacích se spojení.

13.3.3 Personální a sociální politika

Permanentní proces transformace armády, zejména v důsledku nikdy nekončících reorganizací a redislokací, měl své negativní dopady na osobní a rodinný život vojáků z povolání. V průběhu 90. let se jednalo zejména o pokles životní úrovně, nespokojenost se snížením výše reálné hodnoty služebního příjmu a o nárůst odloučenosti od rodiny. Přijímaná humanizační opatření (udělování náhradního volna za služby, krátké dovolené, prodloužení řádné dovolené aj.) s cílem zvýšení množství volného času vojáků z povolání se méně týkala reorganizovaných a redislokováných jednotek. U těchto jednotek také byla nejvyšší míra nespokojenosti vedoucí k odchodům zejména mladších vojáků z povolání z armády.²⁷³

I přes rozsáhlou redukci personálu resortu obrany nedošlo k zásadním sociálním otřesům. Především přijímaná rekvalifikační opatření významnou měrou přispěla k rozšíření uplatnění odcházejících vojáků z povolání v civilním sektoru. Na postupné posilování stabilizace v personální a sociální oblasti mělo výrazný vliv přípravné období a samotné začlenění ČR do NATO, kdy také došlo v roce 1999 ke schválení významného souboru branných zákonů. Rovněž došlo k zásadní změně chápání vojenského povolání, které přestalo mít celoživotní charakter a bylo postaveno na bázi časově omezených kontraktů. Mezi přetrvávající nedostatky patřilo mj. to, že každoroční snižování počtu vojáků z povolání se dostatečně neodráželo v poměru mezi jednotlivými hodnostními sbory. Vedení resortu obrany usilovalo o přeměnu hodnostní pyramidy tzv. důstojnické armády určené k rozsáhlému mobilizačnímu rozvinování směrem k menší, profesionální a výkonné armádě západního typu s omezeným počtem důstojníků a posílením významu praporčického a poddůstojnického sboru. Tento záměr se dařilo uskutečňovat jen částečně a s urychlením profesionalizace na konci roku 2004 se bez potřebné právní úpravy nepodařilo vytvořit nejnižší hodnostní sbor poddůstojníků a mužstva. Také praktická realizace kariérního řádu plně neodpovídala potřebám resortu obrany a nevedla k efektivnímu naplňování reálné organizační struktury. Ne každé systemizované místo se dařilo obsazovat personálem s potřebným rozsahem znalostí a praktických zkušeností. I přes intenzivní jazykovou přípravu v resortních zařízeních, v zahraničí nebo v rámci civilních organizací se jen velmi obtížně dařilo zlepšovat celkovou jazykovou připravenost pracovníků resortu obrany.

K překonání některých nedostatků ve vojenském školství a k jeho větší efektivitě přispěla reorganizace vojenského vzdělávacího a výcvikového systému z roku 2004. Organizační změny ve vojenském školství však byly doprovázeny jen minimálními změnami ve vlastním charakteru vzdělávání, které se jen obtížně adaptovalo na měnící se charakter vojenské profese, vývoj ve vojenství a potřeby resortu obrany.

²⁷³ RAŠEK, A. (op. cit. 101), s. 122, 123.

Narůstající prestiž armády nacházela odraz i ve zvýšení zájmu o službu vojenského profesionála. Resort obrany se s podmínkami na trhu práce vyrovnával, po zrušení povinné prezenční služby na konci roku 2004 relativně dobře a plnil úspěšně své náborové cíle. Postupně se však začaly projevovat některé demografické trendy a poměrně negativní zdravotní stav a fyzické schopnosti u mladé generace. Armáda se otevířela ve větší míře i pro ženy, které nacházely stále širší uplatnění, a to i v oblastech, ve kterých působili především muži.

Neúměrný nárůst výdajů na některé sociální dávky, zejména v oblasti výsluh a příspěvku na bydlení, vyžadoval přijetí některých úsporných opatření. I přes tato opatření, jejichž cílem bylo udržet mandatorní výdaje resortu obrany na personál pod hranicí 50 %, je možné tyto podmínky považovat za motivující, umožňují zabezpečit potřebnou mobilitu vojenského personálu v případě příplatku na bydlení a usnadňující adaptaci do civilního prostředí při ukončování vojenské kariéry v závislosti na odsloužených letech v případě výsluhového příspěvku.

Zavedení humanitní služby v roce 2008 potvrdilo, že resort obrany směřoval k naplnění svých priorit v oblasti péče o personál a jeho rodiny v případě nasazení v operacích, případně při pomoci rodinám zraněných nebo usmrcených vojáků ve vazbě na jejich působení v zahraničních operacích.

13.3.4 Obranný výzkum a vývoj

Obranný výzkum a vývoj v bývalém Československu dosahoval na konci 80. let minulého století v některých oblastech světové úrovně (automobilní technika, ruční zbraně, dělostřelecké systémy, pasivní systémy, OPZHN, vojenská medicína, výbušniny ...). Prudká změna společenských podmínek po roce 1989 se promítla do snížení potenciálu i schopností obranného výzkumu a vývoje. Snížila se tak jeho konkurenceschopnost v mezinárodním srovnání a mnohé obory s definitivní platností zanikly.

Přístupy státu k výzkumným kapacitám se projevíly postupným omezováním schopností přispět k celosvětovému pokroku a být v tomto směru hodnověrným partnerem v NATO a EU. Obranný výzkum a vývoj byl poznamenán zánikem výzkumných týmů. Postupně se obranný výzkum a vývoj stává doménou spíše jednotlivců, kteří se stali uznávanými kapacitami na mezinárodní úrovni. Mezi nejvýznamnější resortní pracoviště, která se zabývají obranným výzkumem, patří Univerzita obrany s jejími fakultami a Ústavem OPZHN. V posledních letech byl obranný výzkum a vývoj postupně vytěsňen do státních podniků, jejichž zřizovatelem je resort obrany. Je zřejmé, že postupný pokles schopností výzkumné a vývojové základny má negativní důsledky na výrobní schopnosti obranného a bezpečnostního průmyslu, který se orientuje primárně na zapojení do offsetových programů v případě dodávek zbraní, vojenské techniky a materiálu ze zahraničí. Existuje nízká úroveň spolufinancování obranného výzkumu a vývoje soukromým kapitálem. Omezená je schopnost jednotlivých subjektů zapojit se do mezinárodní spolupráce. Pro resort obrany má rozhodující význam oblast ochrany proti zbraním hromadného ničení, ve které se v rámci NATO specializuje. Celkové výdaje státu na obranný výzkum a vývoj cestou rozpočtu resortu obrany se dlouhodobě pohybují ročně kolem půl miliardy Kč (asi 0,8 %

z rozpočtu resortu obrany). Efektivnost jejich využití pro rozvoj schopností armády je velmi problematická. Z pohledu materiálového výzkumu a vývoje dochází vzhledem k potřebám armády pouze k malosériovému nebo pouze prototypovému uplatnění výstupů v praxi. Bez duálně využitelných výstupů v civilní sféře a nebo bez uplatnění výstupů v zahraničí je zajištění racionálního využití finančních prostředků problematické.

13.3.5 Mezinárodní vojenská spolupráce a začlenění ČR do NATO a EU

Reformu obranné politiky, ale i začlenění státu do euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur, výrazně ovlivnily zkušenosti armády získávané ze *stále širší mezinárodní a bilaterální vojenské spolupráce*. Pozitivní úlohu sehrálo rovněž působení československých a později českých vojenských pozorovatelů a různých vojenských specialistů v zahraničních misích. Účast armády v zahraničních operacích, ať již pod hlavičkou mezinárodních organizací, nebo v rámci koalicí, přispěla k posílení mezinárodního postavení země jako důvěryhodného partnera schopného přispět hodnověrným způsobem do mezinárodního úsilí v oblasti zajišťování obrany a bezpečnosti. Působení armády v zahraničních operacích vedlo k významnému zvýšení prestiže příslušníků armády u české veřejnosti. Kromě těchto dvou základních přínosů byla vytvořena i novodobá tradice působení sil a prostředků armády v operacích podporujících úsilí mezinárodního společenství při řešení krizových situací ohrožujících mír a stabilitu ve světě. Zapojení armády do mezinárodních operací akcelerovalo integraci do mezinárodních bezpečnostních a ekonomických struktur a urychlilo rozvoj schopností potřebných pro zajištění interoperabilního působení se spojenci. Jednalo se zejména o zvládnutí operačních postupů, stylu a kultury velení a řízení, rozvoj jazykových znalostí, rozvoj doktrinálního myšlení při použití sil a prostředků v relativně odlišných typech operací, modernizaci a přenos získaných zkušeností do výcviku a přípravy vojsk. ČR uvolňovalo k zajištění těchto operací významné finanční prostředky, které měly rostoucí tendenci a dosahovaly úrovně 4 % resortního rozpočtu.²⁷⁴ Pro plánování, přípravu a realizaci zahraničních operací je rozhodující, že vláda odsouhlasila financování případného nasazení sil a prostředků AČR vyčleňovaných do sil rychlé reakce NATO (NRF) a EU (BG) nebo neplánovaných operací, mimo rozpočet resortu MO.²⁷⁵ Zapojení ČR do zahraničních operací bylo významným příspěvkem pro koaliční zajišťování obrany a bezpečnosti země. Svými příspěvky²⁷⁶ se ČR stala významným zajišťovatelem bezpečnosti ve světě a vyjadřovala tak i svoji odhodlanost bránit své životní a strategické zájmy.

Důležitou podporu představovalo zapojení do aliančních programů *Partnerství pro mír*, *Programu společného kontaktního týmu (JCTP)*, amerického studijního a výcvikového

²⁷⁴ Náklady na zabezpečení zahraničních operací mají vzrůstající tendenci a v roce 2008 činily včetně investičních výdajů 2,46 mld. Kč, tj. 4,54 % rozpočtu resortu MO.

²⁷⁵ Usnesení vlády č. 1 194 ze dne 22. 10. 2007, o transformaci resortu MO.

²⁷⁶ V roce 2008 zabezpečoval resort MO ve své historii největší rozsah nasazení sil a prostředků v zahraničních operacích, do kterých nasadil průměrně 1 045 vojáků (oproti 771 v roce 2007).

programu *IMET* a vysílání vojenských představitelů ke studiu v *Marshallově středisku*. Toto zapojení vedlo zejména k rozšíření znalostí jejich účastníků o aliančních normách a operačních postupech. Úzká regionální vojenská spolupráce *visegrádského uskupení* tvořila a nadále představuje trvalou součást vojenské politiky státu pro posílení regionální bezpečnosti. Významnou podporu představovala rovněž *dvoustranná vojenská spolupráce se státy NATO*, zejména s USA a Velkou Británií. Všechny získané zkušenosti tak přispěly k usnadnění začlenění do NATO v roce 1999, zapojování do společných aliančních vojenských jednotek a k účasti na bezpečnostních projektech EU v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Angažovanost ČR ve vojenské spolupráci se dále zvýšila po získání členství v EU (2004).

13.3.6 Ekonomické řízení resortu obrany a obranný průmysl

Od roku 1989 se obranný průmysl ČR a jeho schopnosti významně změnily. Došlo k zániku některých tradičních průmyslových odvětví, především těžké průmyslové výroby (proces byl akcelеровán rozdělením federálního státu v roce 1993). Obranný průmysl se postupně orientoval na duálně využitelné produkty (i mimo oblast vojenského použití), na výroby s vyšší technologickou úrovní, např. simulační technologie a na sektor služeb. Na druhé straně došlo k postupnému zániku schopností vyrábět technologicky složité finální zbraňové systémy. Posledním integrovaným programem s vlastním vývojem a výrobou překračující rámec prototypu byl podzvukový bitevní letoun L-159 ALCA, i když podíl výroby systémového integrátora (AERO Vodochody) na celkové produkci byl poměrně velmi nízký (řádově do 10 %). Obranný průmysl se tak v posledních letech soustředil především na výrobu komponentů v rámci mezinárodní spolupráce, výrobu vojenského materiálu osobního použití, produkci lehkých ručních zbraní, radiolokační, komunikační a přepravní techniky, opravy vrtulníkové techniky a podporu specializace armády v rámci Aliance v oblasti OPZHN.²⁷⁷

V celosvětovém měřítku je možné hodnotit podíl obranného průmyslu ČR na celkovém obchodu s vojenským materiálem ve světě jako nevýznamný. Prostředí, ve kterém probíhal obchod s vojenským materiálem, je možné charakterizovat převísem nabídky nad poptávkou a z toho vyplývající tvrdou a nesmlouvavou konkurencí jak z východních zemí (Čína, Rusko, Ukrajina, a další), tak i ze západních zemí (USA, Izrael, Francie, Itálie, SRN, Velká Británie). Tento fakt platí zejména v subdodávkách a u méně technicky složitých zbraních a zbraňových systémů, ve kterých působí právě výrobci v ČR. Technicky složité zbraně s nejmodernější technologií jsou výhradní doménou nejsilnějších zbraňových integrátorů a mamutích nadnárodních společností, které si na trhu konkurují stále méně. Nároky a požadavky zákazníků se zvyšují, jejich úsilí se soustřeďuje na pořízení co nejvyšší kvality produktů za minimální cenu, získání výhod-

²⁷⁷ PROCHÁZKA, J., Strategické přístupy k vyzbrojování ozbrojených sil a jejich systémové využití. Univerzita obrany, Ústav strategických studií. Brno 2006. ISBN 80-7231-163-8.

ných platebních podmínek, lepších finančních a technických záruk a zajištění systému v celém jeho životním cyklu.²⁷⁸

Perspektivy a budoucnost obranného průmyslu v ČR budou ovlivňovány vývojem bezpečnostního prostředí, vývojem ve vojenství, celosvětovým ekonomickým vývojem, pokračující integrací v rámci EU a rozvojem nových technologií. Rozhodující význam bude mít mezinárodní spolupráce a schopnost průmyslu se do ní efektivně zapojit. Rozvoj informačních technologií a akcelerace nárůstu finančních nákladů na výzkum a vývoj povede ke stále širšímu využívání technologií používaných v civilním sektoru, k jejich prolínání a splývání s technologiemi používanými ve vojenském sektoru. Obranný průmysl bude nucen se vyrovnat rovněž s měnícími se podmínkami v obchodování s obrannými technologiemi v rámci vytváření jednotného evropského trhu (zánik ochranných opatření ze strany jednotlivých států, odklon od využívání offsetových programů).

Z hlediska financování potřeb obrany státu došlo po roce 1989 k vybírání mírových dividend obdobně jako u většiny evropských států. ČR patřila v období, kdy se připravoval na vstup do NATO a bezprostředně po vlastním vstupu v březnu 1999, k zemím NATO s nejvyšší dynamikou růstu rozpočtu na obranu. V roce 2000 uvolňovala ČR pro rozpočet resortu obrany 2,2 % ze svého HDP a patřila mezi 7 zemí NATO, které se pohybovaly svými výdaji nad doporučovanou hranicí 2 %.²⁷⁹ Negativní důsledky na stabilitu rozvoje resortu obrany mělo nedodržování vládních závazků směrem k financování resortních koncepčních záměrů, které se měnícím finančním rámcům následně permanentně přizpůsobovaly. Rozpočet resortu obrany byl často vnímán jako rezerva veřejných financí. Zásadním způsobem došlo k omezení finančních prostředků rozpočtu resortu obrany v souvislosti s důsledky hospodářské krize v roce 2009, kdy podíl plánovaných výdajů na obranu země vůči HDP klesl pro rok 2010 a následující roky na 1,3 %.

Z pohledu udržení optimální struktury výdajů usilovalo vedení resortu obrany o udržení osobních mandatorních výdajů pod 50 %, výdajů na zabezpečení provozu do 30 % a výdajů na zabezpečení svého rozvoje nad 20 %. Tento cíl se dařilo resortu obrany s různými odchylkami naplňovat. Na počátku 90. let minulého století byl rozpočet resortu obrany zatížen vysokými výdaji na zajištění provozu a údržby velmi rozsáhlého majetku. S postupným omezováním rozsahu provozované techniky a využívané infrastruktury a nárůstem ceny lidské práce se přenesl tlak na osobní mandatorní výdaje. Nejvýznamnější finanční prostředky na modernizaci vynakládal resort obrany v období realizace programu podzvukového letounu L-159 v letech 2000–2002. Tempo modernizace armády se však v následujícím období postupně zpomalovalo.

Resort obrany byl velmi často v médiích kritizován za neefektivní a neekonomické vynakládání rozpočtových prostředků především v souvislosti s realizací modernizačních programů. Na druhé straně se udržování a systematická podpora domácího průmyslového potenciálu, potřebného pro zabezpečení potřeb obrany ČR, stala jedním z cílů akviziční

²⁷⁸ Projekt obranného výzkumu POTŘEBY.

²⁷⁹ PROCHÁZKA, J., ŠMONDRK, J., VALOUCH, J., *Defence Resources of The Czech Republic*. The Institute for Strategic Studies, Military Academy in Brno. Brno 2003. p.29. ISBN 80-85960-62-1.

politiky. Pro ČR jako malou zemi je velmi důležitá volba formy vztahu mezi akvizičním systémem, jako samostatnou složkou řízení resortu obrany, a obrannou průmyslovou politikou. Racionální vyzbrojování ozbrojených sil se orientovalo na využití výzkumně vývojových a výrobních kapacit domácího průmyslu a směřovalo i k podpoře jeho účelné mezinárodní kooperace.²⁸⁰ V případě nezbytného dovozu zbrojních systémů ze zahraničí byla vládou uplatňována striktní offsetová politika.

Obranná politika ČR byla financována z různých zdrojů, přičemž prostředky vyčleněné státním rozpočtem na daný rok měly rozhodující význam. Pro financování této politiky se jevilo jako nezbytné predikovat věcné potřeby a objemy prostředků nezbytně nutné pro zabezpečení těchto potřeb v delším časovém horizontu, minimálně 6, optimálně však 10 let. Predikce těchto objemů se nepodařilo podložit legislativními normami, které by byly schváleny v legislativním procesu a se souhlasem všech parlamentních politických stran. Tím by byly vytvořeny podmínky pro stabilní financování potřeb obrany země, ve vazbě na obrannou politiku do jisté míry nadstranického charakteru. Současný stav ve financování obranné politiky je negativně dlouhodobě ovlivněn vnějšími faktory, tj. prosazováním reformy veřejných financí, která by měla řešit jejich narůstající deficit. Navíc je financování obranné politiky ovlivněno řešením dopadů světové ekonomické krize. Z pohledu vnitřního ekonomického řízení resortu obrany je základním problémem nízká efektivnost vynakládaných prostředků resp. neexistence prostředí, které by vyvolávalo tlak na její zásadní zvýšení (propojení měřitelných a tím pádem hodnotitelných cílů a skutečně vynakládaných finančních prostředků).

Uvedené skutečnosti zásadním způsobem ovlivňují uskutečnění transformačních opatření v obranné politice. Tento fakt se zcela konkrétně projevuje zpomalováním modernizace armády, postupným zastaráváním provozované techniky a zanedbáváním využívané infrastruktury. Dochází tak k růstu provozních nákladů a snižování konkurenceschopnosti resortu obrany na trhu práce s tlakem na udržení osobních mandatorních výdajů pod hranici 50 % z celkových výdajů rozpočtu resortu obrany. Je možné očekávat, že tlak v rozpočtu resortu obrany tak povede s největší pravděpodobností k omezování výcviku a snižování úrovně připravenosti armády k plnění politicko-vojenských ambicí ČR v celém spektru možných operací. Případně dojde k dalšímu omezování počtu personálu. Prioritní otázkou bude dlouhodobá schopnost resortu obrany zabezpečit účast sil a prostředků v zahraničních operacích a tím splnění našich spojeneckých závazků. Je zřejmé, že balancování těchto negativních vývojových trendů bude představovat zásadní výzvu pro budoucí vedení resortu obrany.

Česká republika se podílí jako člen EU na činnosti EDA a na vytvoření *Evropského trhu s obrannými zařízeními*. Tento režim, i když není právně závazný, by měl zlepšit transparentnost veřejných vojenských kontraktů v ČR, protože politicky zavazuje signatáře k publikování veřejných zakázek a posiluje konkurenční prostředí. Je předpoklad, že úzké zapojení ČR do činnosti EDA vytvoří lepší obchodní prostředí pro český obranný průmysl. Tak může být posílena národní technologická a zbrojníprůmyslová základna.

²⁸⁰ ŠTEFEC, J., (op. cit. 170), s. 197 a 215.

13.3.7 Systém mobilizace

Mobilizační přípravy jsou celým komplexem opatření, která zabezpečují přechod státu z mírového na válečný stav. Týkají se nejen ozbrojených sil, ale také veřejné správy, národního hospodářství a života celé společnosti. Vzhledem k rozsáhlosti mobilizačních příprav je třeba, aby byly plánovány a připravovány již v míru. K tomu slouží mobilizační plány, které jsou prakticky nejvyšším stupněm krizových plánů a jsou zpracovány všemi zainteresovanými subjekty.

K zajištění vydefinovaných procesů mobilizace a vytvořeného systému zmobilizování v koncepčních dokumentech a v právním řádu ČR (viz stať 11.3) je nezbytné i stanovit a připravovat minimální počet sil pro realizaci celého systému a jeho řízení. Celý systém udržovat v použitelném stavu a dále jej zdokonalovat.

Přechodem od konskripčního systému branné povinnosti k profesionální armádě došlo k výraznému omezení využitelnosti rychle použitelných a vycvičených záloh. Usnesením vlády České republiky ze dne 16. května 2007 č. 500 o Plánu legislativních prací vlády na zbývající část roku 2007 a k Výhledu legislativních prací vlády na léta 2008–2010 byly stanoveny nové úkoly související s přípravou právních předpisů branné legislativy. Jednalo se o návrhy věcného záměru zákona o branné povinnosti (branný zákon), věcného záměru zákona o mimořádné službě v ozbrojených silách České republiky a věcného záměru zákona o službě vojáků z povolání, o průběhu vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků.

Vzhledem k významu aktivní zálohy by bylo potřebné zvýšit úsilí v propagaci a náboru vojáků a občanů, s důrazem na mladou generaci, do jednotek této zálohy. Na rozdíl od mladších ročníků narození, tj. max. do 35 až 40 let fyzického věku, se kterými se počítá především pro doplňování ozbrojených sil za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, starší ročníky narození budou využívány výlučně pro úhradu nedostatkových, popř. úzce specializovaných odborností.

13.3.8 Armáda a ochrana životního prostředí

Zvýšené požadavky společnosti na ochranu životního prostředí po roce 1989, v souvislosti s přijetím státní koncepce ekologické politiky z roku 1990, vedly v resortu obrany ke schválení některých opatření pro posílení systémového charakteru a komplexní přístup v této oblasti. Došlo ke zřízení ústředního řídicího orgánu, kterým se stalo resortní ekologické oddělení, obecné právní úpravy životního prostředí byly aplikovány do vojenských řádů, předpisů a jejich doplňků, důraz byl rovněž položen na výchovu a vzdělávání zodpovědných funkcionářů i výkonných pracovníků. Rozšiřovala se mezinárodní spolupráce zejména s aliančními partnery. Nicméně v důsledku restrukturalizace a snižování početních stavů obecně postupně došlo k určitému utlumení činnosti AČR v oblasti ekologie.

Velký význam pro odstranění následků ekologického znečištění v 73 lokalitách, využívaných Střední skupinou sovětských vojsk, dislokovanou na území ČR po okupaci silami Varšavské smlouvy v srpnu 1968, mají sanační práce, jejichž hlavní tíhu nese Ministerstvo životního prostředí ČR. Nákladná sanační činnost byla zahájena v roce 1991 a s jejím ukončením se počítá v roce 2012.

V souvislosti se snížením počtu VVP využívaných armádou (z původních osmi na pět) zabezpečilo MO částečnou pyrotechnickou asanaci VVP Mladá a Ralsko, která byla zahájena v srpnu 1993 a ukončena v první polovině roku 2004.

13.4 Překonávání důsledků studené války v obranné politice Československé a České republiky

ČSFR a ČR se projevy jako státní útvary, které pozitivně přijaly ukončení studené války. Změny politických podmínek, bezpečnostního prostředí mezinárodního významu, ale i rozměru, se promítly do principiálních vnitřních změn politického systému a do změny chování armády, ale i politické reprezentace v oblasti obranné politiky. Od roku 1989 do roku 2008 uběhlo 19 let a není možné konstatovat, že již byly překonány důsledky studené války v konkrétních národních podmínkách. Struktura studie byla zvolena takovým způsobem, aby umožnila historický exkurz do vybraných oblastí obranné politiky a praxe. Nebyla však vytvořena jako struktura vyčerpávajícího dokumentu, který by se soustředil na její všechny relevantní projevy.

V závěru je vhodné zvýraznit, kdo byl základním subjektem změn obranné politiky v hodnoceném období. Byli to nezkušení političtí představitelé, kteří nově vstoupili na politickou životní dráhu po roce 1989, v roli tvůrců této politiky. Dále to byli vojenští profesionálové ve strukturách posledního federálního Ministerstva obrany a v ozbrojených silách. Byli to rovněž občané, kteří se o otázky bezpečnosti a obrany státu zajímají, ač nebyli součástí již zmíněných složek, kteří se postupně pojmenovali jako „bezpečnostní komunita“. Jejimi představiteli byli bývalí příslušníci ozbrojených sil, představitelé akademické, výzkumné, novinářské a další veřejnosti, kteří chtěli využít práva demokratické společnosti k vyjádření svých představ o směrech zajišťování obrany státu. Významnými aktéry pak byli samozřejmě představitelé ekonomických a hospodářských subjektů, kteří se profesně zabývali výrobou a produkcí ve prospěch ozbrojených sil a to nejen v národním měřítku.

Celý složitý a nelehký proces reformního úsilí v obranné politice ČR se především vyznačoval značným počtem různých koncepčních materiálů. Měly vztah ke změnám a reformování ozbrojených sil. Ve většině případů však nebyly podloženy potřebnými finančními a materiálními zdroji. Ke kontinuitě reformního vývoje nepřispělo ani poměrně časté střídání ministrů obrany (v letech 1990–2009 se jich vystřídal čtrnáct).

Občané vyjadřovali armádě a dění, které v ní probíhalo, poměrně výraznou důvěru. Podle výzkumů veřejného mínění se v letech 2001–2008 pohybovala důvěra občanů armádě nad 60 % (pro srovnání, v roce 1996 to bylo více než 40 %). V r. 2008 tuto důvěru armádě vyjádřilo více než 70 % občanů.²⁸¹ Armáda patřila obecně od poloviny 90. let minulého století také k institucím státní správy s nejvyšším stupněm projevované důvěry ze strany občanů. Na jedné straně bylo obyvatelstvem velmi pozitivně oceňováno půso-

²⁸¹ Výsledky průzkumů veřejného mínění Armáda 1996-Universitas, AČR 2000 – STEM a Armáda a společnost 2008 – AUGUR Consulting. Výsledky zveřejněny v Areport 2/2009 a 3/2009. Dostupné na www.army.cz.

bení armády v různých mírových misích, pomoc při povodňových kalamitách a průmyslových haváriích. Na druhé straně byly prestiž a celkové výsledky armády snižovány informacemi o nevhodném vynakládání prostředků, o úplatkářských kauzách a dalších nedostacích v oblasti hospodaření. Do této kategorie patří zveřejněné nálezy Nejvyššího kontrolního úřadu (NKÚ), jako byl například výsledek kontroly v letech 1999–2003, který vyčíslil ztrátu ve výši přibližně 0,5 mld. Kč v důsledku špatně vedeného účetnictví a nedostatků při využívání bezpečnostních investic NATO.²⁸² Další nález NKÚ v minulých letech se týkal neehospodárného nakládání s bytovým fondem aj.

Přes všechny zmíněné nedostatky proces transformace a reformy armády nakonec vyústil do vytvoření malé profesionální armády vševojskového charakteru k 1. lednu 2005. Její výzbroj a vycvičenost se postupně přizpůsobovala stále náročnějším požadavkům, které vyplývají jak ze současných zahraničních operací, tak i budoucích možných bezpečnostních výzev a předpokládaného operačního použití. Vyzbrojení stíhacího letectva AČR švédskými nadzvukovými letouny JAS-39 Gripen umožňuje samostatnou ochranu vzdušného prostoru a posiluje státní suverenitu. Je pozitivním a vysoce žádoucím jevem, že vedení resortu obrany využívá při přezbrojování armády schopností domácího obranného a bezpečnostního průmyslu (dodávky nákladních automobilů Tatra). Schopnosti českého obranného průmyslu prověř i rozsah jeho případného zapojení do programů Evropské obranné agentury.

Obranná politika Československé a České republiky prošla od roku 1989 bez nadsázky revolučními změnami, které nemají v historii státu obdobu. Změny byly závislé na vývoji mezinárodní bezpečnostní situace po ukončení studené války a na schopnosti zajistit vnitřní změny v transformovaném politickém systému ČR tak, aby byla zajištěna jedna ze základních funkcí státu – obrana zájmů proti vojenským bezpečnostním hrozbám, včetně prosazování zájmů účastí na misích v zahraničí.

Ocenění si zaslouží všichni vojenští a civilní představitelé, a to i s přihlédnutím k některým závažným nedostatkům hodnoceného období, kteří se přes všechny komplikace, ne vždy jednoduchá a snadná rozhodnutí aktivně, poctivě, nezištně a v dobré víře zasloužili o dosažení současného cíle, tj. o vybudování profesionální armády ČR. Ocenění náleží nejen představitelům resortu obrany a armády ve vedoucích funkcích, ale rovněž ve funkcích výkonných. U nich docházelo k projevům praktických důsledků změn, které následovaly za uskutečňováním ideových návrhů reforem, transformací, koncepcí, programů a projektů. Byli to oni, kdo nesli hlavní tíhu přijímaných a ve většině případů nepopulárních opatření. Jsou to ti neznámí, kteří měnili svou životní profesi, kariéru, životní návyky. Jen za jejich přispění byla po celou dobu zajišťována bezpečnost a obrana státu, jen s jejich přispěním mohly ozbrojené síly vstoupit do svazku Severoatlantické smlouvy a Evropské unie, a zajistit tak nejvyšší míru bezpečnosti pro občany na tomto území za celou historii Československé a České republiky.

²⁸² „NKÚ objevil v armádě zmatky za stamiliony korun“ (ČTK, luk), Právo, 30. 9. 2004.

Je zřejmé, že schopnost naplnit politicko-vojenské ambice ČR je dána úrovní rozpracovanosti právního, normativního a doktrinálního rámce, účelnou organizační strukturou vojenských útvarů a jednotek a jejich naplněností potřebným personálem, vycvičeností jednotek, naplněností zbraňovými systémy, prostředky přepravy a materiálem, účelností systému velení, velitelské struktury a struktury sil, celkovou úrovní interoperability a schopností držet požadované síly v pohotovosti. Pro naplnění nové úrovně politicko-vojenských ambicí ČR stanovených Vojenskou strategií ČR z roku 2008 pokračoval resort obrany MO ve zvyšování nasaditelnosti a udržitelnosti sil a prostředků. U nasaditelných pozemních sil došlo v roce 2008 ke zvýšení na 60,7 % oproti 51,6 % z roku 2007. Tento kvantitativní nárůst však nebyl doprovázen odpovídajícím zlepšením kvalitativním, spočívajícím v rozšíření schopností pro plné spektrum operací. Podíl sil dlouhodobě udržitelných v operacích se v roce 2008 oproti roku 2007 mírně zvýšil z 8,9 % na 9 %. Splnění transformačního cíle resortu MO stanoveného k roku 2014 však vyžaduje další zvyšování reálných počtů nasaditelných sil. Do roku 2014 předpokládá Transformace vytvoření základu pozemních sil o síle 14 770 osob, z toho 13 250 osob nasaditelných. V roce 2008 bylo ze základu 13 952 osob nasaditelných 8 474 (primárně však jen pro vedení operací v nižším spektru intenzity operací). Potenciál ke zvyšování využitelnosti sil spočívá v redukci předimenzovaných administrativních a podpůrných prvků resortu MO a v přednostním naplňování nasaditelných prvků organizační struktury vojáků na úkor prvků, které jsou schopny působit pouze na území ČR a plní jen administrativní činnosti.

Některé trendy v oblasti vyzbrojování a omezování finančních prostředků na obranu nejen v ČR, ale i v dalších členských státech NATO a EU naznačují, že původně deklarovaný záměr budovat armádu vševojského charakteru s vyváženými schopnostmi se bude s největší pravděpodobností postupně měnit směrem k určité míře specializace v rámci NATO a EU.

I přes provedené změny v systému obrany a armádě neohrozila dlouhodobě probíhající reforma a transformace resortu MO plnění mezinárodních závazků ani dalších funkcí ozbrojených sil vyplývajících ze zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR. I přes zásadní kvantitativní redukci vojenského potenciálu státu od roku 1990 byla a je obranyschopnost ČR zajištěna. Tento fakt je dán třemi faktory. Zprv je to vyplývá ze změny přístupů k zajišťování obrany ČR, které vycházejí z bezpečnostních záruk poskytovaných kolektivní obranou v rámci NATO. Zadruhé je to úspěšná zahraniční politika a vojenská diplomacie se schopností preventivního předcházení krizovým situacím. Poslední faktor spočívá ve schopnosti účinného interoperabilního působení profesionálních, kvalitně připravených a moderně vybavených sil se spojenci.

V tomto smyslu je možné konstatovat, že adaptace obranné politiky Československa a později ČR na novou geopolitickou realitu a probíhající vnitropolitické změny byla sice mnohdy bolestivou záležitostí, ne vždy a ne ve všech oblastech byl tento proces efektivní, ale v konečném důsledku je možné ji hodnotit jako úspěšnou. Je rovněž zřejmé, že adaptace obranné politiky na nové podmínky objektivní reality bude dále pokračovat. Autoři publikace věří, že k úspěšnosti tohoto konání může přispět i předložený materiál.

PŘÍLOHY

- 1. České zkratky**
- 2. Anglické zkratky**
- 3. Přehled základních pojmů**
- 4. Organizační struktura AČR (1995)**
- 5. Organizační struktura AČR (31. 12. 2004)**
- 6. Struktura resortu Ministerstva obrany (2007)**
- 7. Přehled vlád ČR a jejich obranná politika (1993–2009)**
- 8. Tabulky**

Příloha č. 1

České zkratky

AČR	Armáda České republiky (od ledna 1993)
ALV	Asociace leteckých výrobců
AOBP	Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu (oficiální název používaný od dubna 2009)
AOP	Asociace obranného průmyslu (původní název profesního uskupení do dubna 2009)
AVS	Asociace „Vojáci společně“
BRS	Bezpečnostní rada státu (od r. 1998)
COPZHN	Centrum ochrany proti zbraním hromadného ničení
ČR	Česká republika (od 1. 1. 1993)
ČsA	Československá armáda (duben 1990 – prosinec 1992)
ČSSR	Československá socialistická republika (11. 6. 1960 – 29. 3. 1990) ²⁸³
ČSFR	Československá federativní republika (29. 3. 1990 – 20. 4. 1990) Česká a Slovenská federativní republika (20. 4. 1990 – 31. 12. 1992) ²⁸⁴
ČSLA	Československá lidová armáda (do dubna 1990)
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
DEU	Demokratická unie
EU	Evropská unie
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika
FMNO	Federální ministerstvo národní obrany (do dubna 1990)
FMO	Federální ministerstvo obrany (duben 1990 – prosinec 1992)
FS	Federální shromáždění
FTVS UK	Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze
GŠ	Generální štáb
HDP	Hrubý domácí produkt

²⁸³ VESELÝ, Z., Přehled dějin českého státu, VŠE v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů

²⁸⁴ Tamtéž

HPS	Hlavní politická správa (do r. 1990)
IT	Informační technologie
JAR	Jihoafrická republika
IZS	Integrovaný záchranný systém
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (do r. 1994)
KDU-ČSL	Křesťanskodemokratická unie – Česká strana lidová
KÚ	Krajský úřad
KVV	Krajské vojenské velitelství
MO	Ministerstvo obrany (od ledna 1993)
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NGŠ	Náčelník generálního štábu
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
NOA	Národně osvobozenecá armáda (makedonsko-albánská)
NÚV	Národní úřad vyzbrojování
NV	Nařízení vlády
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (od r. 1994)
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OPZHN	Ochranné prostředky proti zbraním hromadného ničení
OS	Ozbrojené síly (AČR, Vojenská kancelář prezidenta republiky, Hradní stráž)
OSN	Organizace spojených národů
OÚORP	Obvodní úřad obce s rozšířenou působností
OVT	Obranný výzkum a vývoj obranných technologií
o.z.	občanský zaměstnanec
PRT	Provinční rekonstrukční tým (Afghánistán)
PVO	Protivzdušná obrana
REB	Prostředky radioelektronického boje

RLZ	ruční a lehké zbraně
RMO	Rozkaz ministra obrany
ROS	Rada obrany státu (do r. 1993)
SEPO	Systém elektronické podpory obchodování
S-KOS	Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě
SOG VP	Skupina pro speciální operace Vojenské policie
SR	Slovenská republika
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika (EU)
ÚMV	Ústav mezinárodních vztahů (Praha)
ÚSS	Ústav strategických studií při Univerzitě obrany (Brno)
US-DEU	Unie svobody-Demokratická unie
UV	Usnesení vlády
ÚVN	Ústřední vojenská nemocnice v Praze
VA	Vojenská akademie v Brně
VD	Vídeňský dokument
V-4	Visegrádská čtyřka
VLA JEP	Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové
VOP	Vojenský opravárenský podnik
VS	Varšavská smlouva
VSPV	Velitelství sil podpory a výcviku
VSS	Velitelství společných sil
VŠDS	Vysoká škola dopravní a spojovací v Žilině
VTÚ	Vojenský technický ústav
VVLŠ SNP	Vysoká vojenská letecká škola Slovenského národního povstání v Košicích
VVPŠ	Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě
VVO	Východní vojenský okruh
VVP	Vojenský výcvikový prostor
VVŠ PV	Vysoká vojenská škola pozemního vojska ve Vyškově

VVTŠ	Vysoká vojenská technická škola v Liptovském Mikuláši
VVZ	Výzkumná a vývojová základna (armády)
VZP	Voják z povolání
VZS	Voják základní služby
ZEU	Západoevropská unie
ZVO	Západní vojenský okruh

Příloha č. 2

Anglické zkratky

AFOR	Assistance Force	Asistenční síly
ARRC	Allied Command Europe Rapid Reaction Corp	Sbor rychlé reakce spojeneckého velitelství v Evropě (NATO)
ASOC	Air Sovereignty Operation Centre	Operační středisko vzdušné suverenity
ATT	Arms Trade Treaty	Smlouva o obchodu se zbraněmi (ve stadiu sjednávání v rámci OSN)
BMATT CEE	British Military Advisory and Training Team for Central and Eastern Europe	Britský vojenský poradní a výcvikový tým pro střední a východní Evropu
C 3	Command, Control, Communication	Velení, kontrola a spojení
CBRN	Chemical, Biological, Radiological, Nuclear	Projekt ochrany proti chemickým, biologickým, radiologickým a jaderným zbraním
CCMS	Committee on the Challenges of Modern Society	Výbor pro výzvy moderní společnosti
CESDP	Common European Security and Defence Policy	Společná evropská bezpečnostní a obranná politika (EU)
CFE	Conventional Forces in Europe	Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (S-KOS)
CIMIC	Civil-Military Cooperation	Civilně-vojenská spolupráce
COARM	Committee on Arms	Pracovní skupina EU pro vývozy konvenčních zbraní
DPQ	Defence Planning Questionnaire	Dotazník obranného plánování (NATO)
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council	Euroatlantická rada partnerství
ECMM	European Commission Monitoring Mission	Monitorovací mise Evropské komise
EDA	European Defense Agency	Evropská obranná agentura (EU)
EDEM	European Defence Equipment Market	Evropský trh s obrannými produkty
EDIG	European Defence Industry Group	Evropská skupina obranného průmyslu
EDTIB	European Defence Technology and Industrial Base	Evropská obranná technologická a průmyslová základna
EFDTA	European Federation of Defence Technology Association	Evropská federace asociací pro obranné technologie
EU	European Union	Evropská unie

EU BG	EU Battle Group	Bojové uskupení EU
EUFOR	European Force	Evropské síly
HNS	Host-Nation Support	Civilní anebo vojenská pomoc poskytovaná státem na smluvním základě cizím ozbrojeným silám působícím na jeho území v době míru, krizí, nebo války
IFOR	Implementation Force	Realizační síly
IMET	International Military Education and Training Program	Mezinárodní vojenský vzdělávací a výcvikový program
IPP	Individual Partnership Programme	Individuální partnerský program (NATO)
ISAF	International Security Assistance Force	Mezinárodní bezpečnostní asistenční síly
JCTP	Joint Contact Team Program	Program společného kontaktního týmu
METs	Military Educations Teams	Vojenské výchovné týmy
MLTs	Military Liaison Teams	Vojenské styčné týmy
MNB C	Multinational Brigade Center	Mnohonárodní brigáda Střed (KFOR)
MNTF-N	Multinational Task Force - North	Mnohonárodní úkolové uskupení Sever (Bosna a Hercegovina)
NACC	North Atlantic Council for Cooperation	Severoatlantická rada pro spolupráci
NATINADS	NATO Integrated Air Defence System	Systém integrované protivzdušné obrany NATO v Evropě
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Organizace severoatlantické smlouvy
NEC	Network Enabled Capability	Pojem se nepřekládá, používá se zkratka NEC
NIAG	NATO Industrial Advisory Group	Průmyslová poradní skupina NATO
NRF	NATO Response Force	Síly reakce NATO
NSE	National Security Element	Národní bezpečnostní prvek
NSIP	NATO Security Investment Programm	Program bezpečnostních investic NATO
PARP	Planning and Review Process	Plánovací a hodnotící proces (NATO)
PfP	Partnership for Peace	Partnerství pro mír
RTO	Research and Technology Organization	Organizace NATO pro obranný výzkum a technologie
SFOR	Stabilization Force in Iraq	Stabilizační síly v Iráku

UNCRO	United Nations Confidence Restoration Operation	Operace OSN pro obnovení důvěry
UNPROFOR	United Nations Protection Force	Ochranné síly OSN
UNCES	United Nations Croatian Eastern Slavonia	Síly OSN pro chorvatskou Východní Slavonii
WA	Wassenaar Arrangement	Wassenaarské ujednání (kontrolně-vývozní režim)

Příloha č. 3

Základní pojmy

Bezpečnostní komunita

Dobrovolné, neformální a relativně ustálené společenství zástupců odborné i laické veřejnosti aktivně se vyjadřující k otázkám bezpečnosti státu a k jeho bezpečnostní politice. Toto společenství vzniká a funguje na základě společného monotematicky zaměřeného zájmu o bezpečnostní problematiku a jeho činnost je vedena snahou po zkvalitnění, ovlivňování a veřejné kontrole rozhodování státu v této oblasti.²⁸⁵

Bezpečnostní politika

Nejobecnější a vrcholný program státu nebo uskupení států v oblasti obhajoby a obrany národních zájmů. Je obvykle stanovena na základě definice národních zájmů, analýzy bezpečnostního prostředí a klasifikace hrozeb a rizik a mezinárodních závazků, přičemž věnuje pozornost jak bezpečnosti vnitřní, tak bezpečnosti vnější. Deklaruje, jakým způsobem a při použití jakých prostředků hodlá aktér definující a provádějící bezpečnostní politiku hájit své zájmy.²⁸⁶

Souhrnná kategorie zahrnující bezpečnost, obranu a ochranu občana a státu, tedy jako záležitost zahraniční politiky, obrany, armády a vnitřní bezpečnosti. Důraz se zároveň klade na individuální ochranu občana demokratického státu.

Bezpečnostní prostředí

Vnější prostředí ovlivňující bezpečnostní politiku státu. Lze jím rozumět prostor nacházející se vně státních hranic, v němž se realizují a střetávají zájmy státu se zájmy jiných aktérů mezinárodních vztahů a v němž se odehrávají procesy, které mají významný vliv na úroveň bezpečnosti státu.²⁸⁷

Bezpečnostní rizika a ohrožení

Jsou základními kvalitativními a kvantitativními ukazateli vnější a vnitřní bezpečnostní situace pro subjekty bezpečnosti (jedinec, sociální skupina, stát, kontinent, lidstvo). Riziko je možné nebezpečí, k němuž může dojít v jistém časovém horizontu, vyjadřuje určitou potenciální škodu, ztrátu, nezdar, poškození, zánik či zmar. Existují různé klasifikace bezpečnostních rizik z hlediska jejich příčin nebo povahy, rozsahu či váhy důsledků,

²⁸⁵ ZEMAN, P., *Česká bezpečnostní terminologie* (Výklad základních pojmů), Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 2002, s. 43.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 139.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 39.

podle možností jejich eliminace, dále podle pravděpodobnosti výskytu, ale i stavu připravenosti subjektu na riziko. Riziko se chápe i jako proces, v jehož průběhu se jeho kvalita mění. Pojem ohrožení se často považuje za synonymum pojmu riziko, občas se chápe jako vyšší stádium rizika.²⁸⁸

Bezpečnostní strategie státu

Veřejně dostupný základní bezpečnostně-politický dokument, který stanovuje zásady, cíle, priority a způsoby vnější i vnitřní bezpečnosti a obrany daného státu.²⁸⁹

Bezpečnostní zájmy

Bezpečnostní strategie ČR z r. 2003 mj. rozděluje bezpečnostní zájmy země na zájmy životního významu, strategické a jiné důležité zájmy. *Životní zájmy* zahrnují zabezpečení existence státu, jeho suverenity, územní integrity a politické nezávislosti. Patří mezi ně rovněž obrana demokracie a státního pořádku, stejně tak jako ochrana základních lidských práv a svobod občanů. Mezi *strategické zájmy* zejména patří bezpečnost a stabilita především v euro-atlantickém regionu, zachování globální stabilizační úlohy OSN a zvýšení její efektivnosti, pevné transatlantické vztahy v rámci NATO a rozvoj strategického partnerství mezi NATO a EU, rozvoj úlohy OBSE v oblastech prevence vojenských konfliktů, stabilizace a demokratizace, boj proti mezinárodnímu terorismu aj. *Jiné důležité bezpečnostní zájmy* v oblasti obrany jsou např. prevence a opatření pro nepředvídatelné, přírodní, ekologické nebo průmyslové katastrofy, pro výskyt a rozšíření smrtelných chorob aj.

Národní obranná strategie

Tvoří koncepční základ pro výstavbu komplexního systému obrany ČR a pro vojenskou strategii. Jejím cílem je stanovit zásady pro energickou a rozhodnou činnost, která směřuje k zajištění bezpečnosti státu, k odvrácení ozbrojeného konfliktu a k použití ozbrojených sil k obraně v případě, že státní svrchovanost, územní celistvost, demokratické zřízení a národní svěbytnost budou ohroženy vnějšími nebo vnitřními faktory. Národní obranná strategie ČR je svou kvalitou nadresortní, neboť se vztahuje k celé oblasti přípravy státu na hospodářskou mobilizaci, přípravy státního území, infrastruktury a veškerého potenciálu zdrojů a prostředků, které má stát k dispozici pro obranu. Na její realizaci se v rámci své působnosti podílejí všechny ústavní orgány státu, orgány státní správy, územní samosprávy, právnické osoby a občané.²⁹⁰

²⁸⁸ Bezpečnostní politika České republiky (Závěrečná zpráva z výzkumného projektu), Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 82.

²⁸⁹ ZEMAN, P., *Česká bezpečnostní terminologie* (op. cit. 285), s. 164.

²⁹⁰ Viz Národní obranná strategie České republiky, přijatá usnesením vlády č. 177 dne 26. 3. 1997.

Obranná politika

Organická součást politiky státu, která vytváří předpoklady a stanovuje cíle a priority v oblasti obrany státu před vnějším napadením. Má nadresortní povahu, trvalou platnost, je závislá na definici chráněným hodnot a její realizace se týká všech občanů. Obranná politika je součástí komplexnější a významově nadřazenější bezpečnostní politiky.²⁹¹

Obrana

Souhrn činností směřujících především k odvrácení napadení (útoky) protivníkem s cílem zachovat důležité lidské, materiální a prostorové hodnoty.²⁹² Označení pro druh bojové činnosti.

Obranný průmysl (zbrojní průmysl)

Průmyslové odvětví zabývající se produkcí zbraní a dalších výrobků pro vojenské účely, které pro své specifické vlastnosti a omezení v použití podléhají zvláštním předpisům ve výrobě a nemají zpravidla charakter běžné komerční produkce.²⁹³

Průmyslová základna obrany

Souhrn státních a soukromých kapacit pro výzkum, vývoj, výrobu a zkoušení výzbroje a techniky. Průmyslová základna obrany je významná z hlediska strategického (např. snížení závislosti na zahraničních dodávkách, pohotovost zásobování v krizových situacích), politického (mj. zvýšení hodnověrnosti obrany) a ekonomického (např. vytváření pracovních příležitostí).²⁹⁴

Vojenská politika

Je souborem cílů, úkolů a prostředků, které jsou nezbytné pro vojenské zabezpečení obrany státu. Především vymezuje poslání, použití a perspektivy rozvoje ozbrojených sil a armády, jakož i jejich stálé modernizace, způsoby jejich přípravy v době míru, použití v případě války nebo v rámci mezinárodních mírových operací, základní principy vojenské strategie, operačního umění a taktiky. Podstatná je soustava cílů rozvoje armády (dlouhodobé, středně i krátkodobé cíle, hierarchicky uspořádané podle své významnosti a předmětného hlediska) a programy k dosažení stanovených cílových stavů včetně finančního rozpočtu pro armádu.²⁹⁵

²⁹¹ ZEMAN, P., *Česká bezpečnostní terminologie* (op. cit. 285), s. 143.

²⁹² Tamtéž, s. 153.

²⁹³ KRČ, M., *Jaká by měla být národní obranná průmyslová základna*, Vojenské rozhledy č. 4/1999, s. 34.

²⁹⁴ Viz Bezpečnostní strategie České republiky, 1999, s. 15.

²⁹⁵ Bezpečnostní politika České republiky (op. cit. 288), s. 83.

Vojenská strategie

Vojenská strategie jako součást vojenského umění je systém teoretických zásad o podstatě, přípravě a vedení ozbrojeného zápasu ke splnění politických cílů státu nebo cíle strategické operace. Termín se používá rovněž jako jedno z možných označení dokumentu, obsahujícím přijatou koncepci (doktrínu) použití ozbrojených sil v daném státě a dané době.²⁹⁶

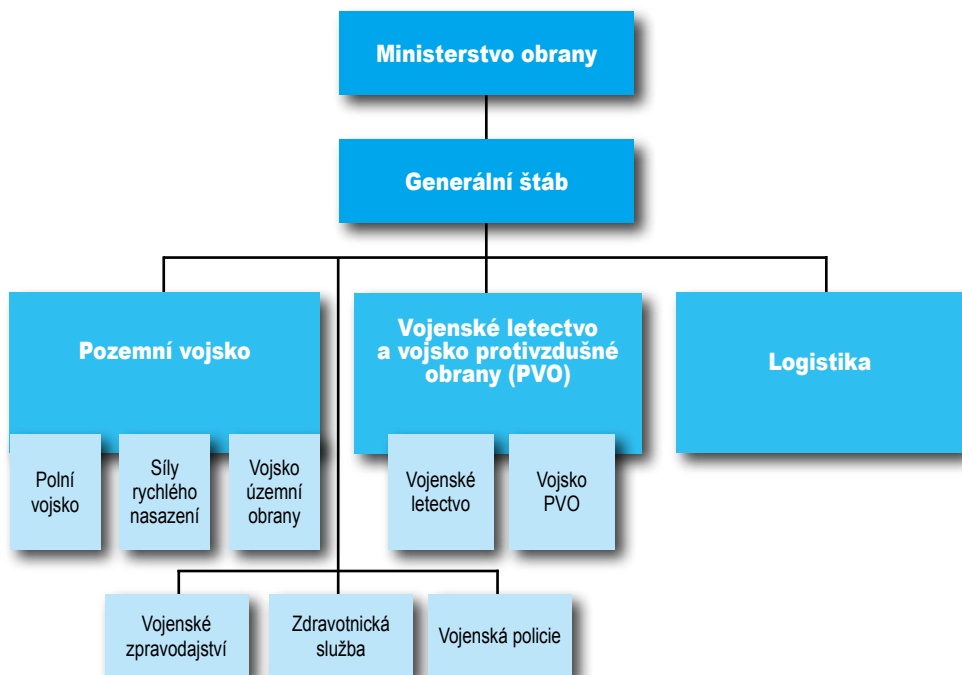
Vojenský výcvikový prostor (VVP)

VVP slouží pro zabezpečení polního výcviku a střeleb. Je zřizován na území vojenského újezdu, což je územní celek, nevedený ve statistickém lexikonu obcí, ve kterém obecní správu vykonává újezdní úřad vojenského újezdu v čele se správcem újezdu.

²⁹⁶ Zeman, Petr. *Česká bezpečnostní terminologie* (op. cit. 285), s. 161.

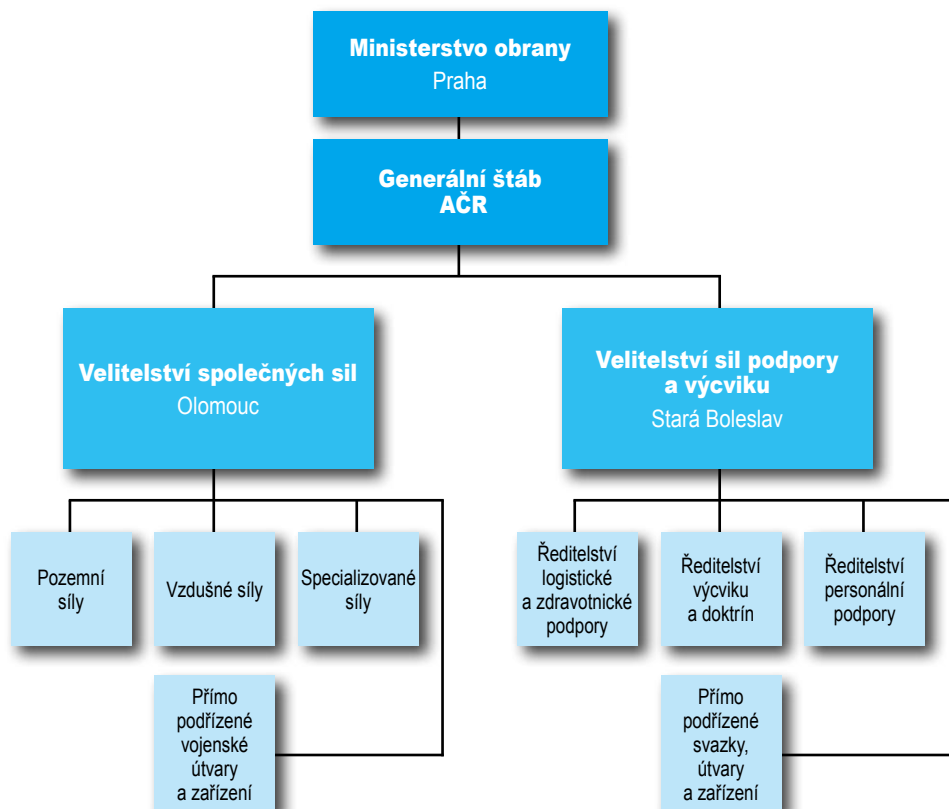
Příloha č. 4

Organizační struktura AČR²⁹⁷ (1995)

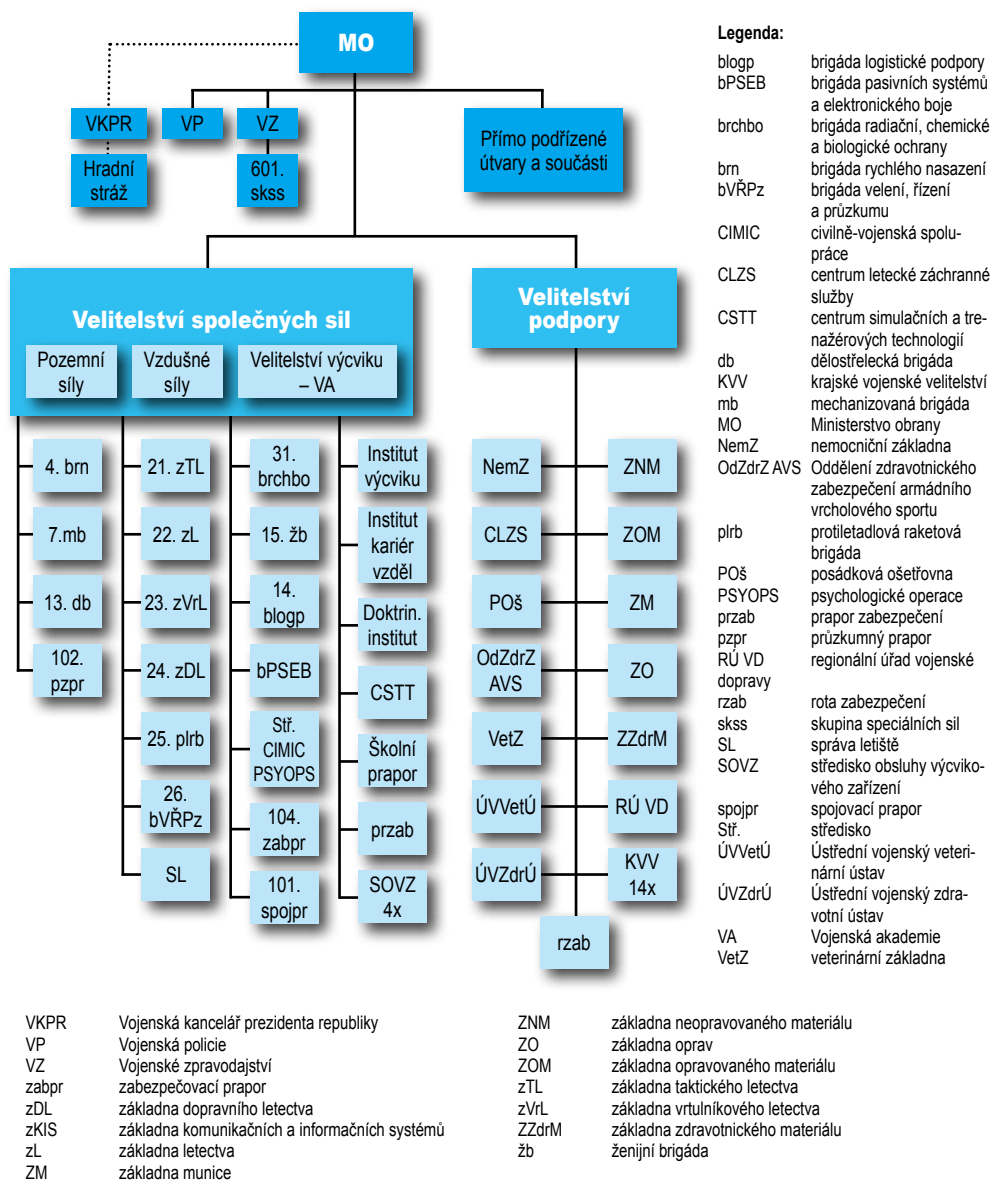
²⁹⁷ Bílá kniha o obraně České republiky (op. cit. 11), obr. IV/4.

Příloha č. 5

Organizační struktura AČR²⁹⁸
(31. 12. 2004)

²⁹⁸ Ročenka 2004, MO ČR – AVIS, Praha, 2005, s. 81.

Příloha č. 6

Struktura resortu Ministerstva obrany²⁹⁹

²⁹⁹ Podoba cílové makrostruktury resortu, v návaznosti na materiál Transformace resortu MO ČR, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 1194 ze dne 22. října 2007.

Příloha č. 7

Přehled vlád ČR a jejich obranná politika (1993–2009)³⁰⁰

První vláda Václava Klause (2. 7. 1992 – 4. 7. 1996):

- mandát vlády vzešel z voleb v roce 1992, tj. ještě v období existence ČSFR;
- vládní koalice ODS, KDU-ČSL a ODA se v programovém prohlášení zaměřila na radikální ekonomickou transformaci a na integraci ČR do evropských a mezinárodních struktur;
- s ohledem na dělení ČSFR vyplynul pro vládu ČR nový zásadní úkol vyplývající z nového státoprávního uspořádání. Vláda byla nucena učinit potřebná opatření legislativního a institucionálního charakteru. Z hlediska řešení problematiky bezpečnosti se zaměřila na zakotvení bezpečnostní zájmů a orientace do nově zpracovávané Ústavy ČR, jejíž účinnost byla stanovena souběžně se vznikem nového státu. Z pohledu definování zájmů bezpečnosti se vláda zaměřila pouze na řešení problémů vnitřní bezpečnosti a otázky vnější bezpečnosti (obránné politiky) nebyly v tomto prohlášení řešeny.

Druhá vláda Václava Klause (4. 7. 1996 – 2. 1. 1998):

- koaliční vláda ODS, KDU-ČSL a ODA;
- v oblasti bezpečnosti a obranyschopnosti země byly řešeny koncepční otázky pouze v otázce obrany státu, a to v návaznosti na prosazování českých národních zájmů podle priorit zahraniční politiky, jejímž hlavním cílem z pohledu zvýšení bezpečnosti bylo dosáhnout plného členství v NATO, včetně zapojení ČR do plnění úkolů v rámci vojenských struktur NATO;
- jednou z priorit, které si vláda stanovila při zajištění vnější bezpečnosti, bylo vyčlenění určité výše výdajů na obranu;
- vládním cílem bylo zpracovat a schválit strategický a koncepční rámec, který bude podpořen i potřebnými legislativními změnami pro budování systému obrany ČR. Z hlediska výstavby a rozvoje ozbrojených sil ČR vláda v prohlášení deklarovala zájem dokončit systémovou transformaci ozbrojených sil a jejich technickou modernizaci, a to v návaznosti na vytvoření kompatibilního systému s ostatními armádami NATO. Záměrem vlády bylo vybudovat kvalitní armádu z pohledu organizačních struktur, lidských zdrojů a materiálně-technického zabezpečení;

³⁰⁰ BALVÍN, P. Tvorba a realizace obranné politiky ČR na počátku 21. století. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 2009. s. 32–40.

- AČR měla být budována na systému branné povinnosti s postupným nárůstem profesionalizace. V případě péče o vojáky se vláda chtěla zaměřit na zvýšení prestiže vojenské profese a zlepšení zajištění vojáků. Vláda předpokládala nárůst počtu sil a prostředků AČR při plnění úkolů v rámci vojenských operací mimo území ČR.³⁰¹

Přechodná vláda Josefa Tošovského (2. 1. 1998 – 17. 7. 1998):

- vládní prohlášení se otázkám vnitřní a vnější bezpečnosti věnovalo velice krátce, a to zejména v rámci řešení jiných problémů života společnosti;
- vnější bezpečnost (obránná politika) byla řešena v oblasti zahraničních vztahů a nebyla jí věnována zvláštní samostatná kapitola. I přesto ji vláda označila za základní prioritu, přičemž zdůraznila, že pro její zajištění je nejdůležitější posilování vlastní obranyschopnosti státu a členství v NATO vnímá jako prostředek k dosažení tohoto cíle. Vláda si stanovila, že bude iniciovat rychlé projednání a schválení Washingtonské smlouvy v Parlamentu ČR a dále zvýší informovanost občanů s cílem získat jejich podporu pro členství v NATO. Prohlášení vlády se dále věnovalo otázkám přibližování ČR členství v NATO prostřednictvím zpracování legislativních norem v podobě branných zákonů a jejich předložení Parlamentu ČR;
- vláda se zavázala k přijetí dokumentu o národní bezpečnostní strategii a k projednání rozvoje resortu MO do roku 2003;
- zaměřila se rovněž na problematiku přistoupení ke smlouvě o EU, a to v návaznosti na vypracování a schválení mandátu delegace ČR pro jednání o budoucím členství EU. V souvislosti s řešením problematiky bezpečnostní a obranné politiky se jednalo o záměr vlády podílet se na činnosti mezinárodních organizací a na vytváření evropské bezpečnostní politiky.³⁰²

Vláda Miloše Zemana (22. 7. 1998 – 15. 7. 2002):

- menšinová vláda ČSSD vládoucí na základě tzv. opoziční smlouvy (ČSSD a ODS);
- v řešení otázek spojených s vnější bezpečností (obránnou politikou) se zaměřila na vstup ČR do NATO a současně stanovila rok 1999 jako rok vstupu ČR do této organizace. Zavázala se také poskytnout potřebné síly a prostředky pro zajištění kolektivní obrany prostřednictvím vysílání jednotek do zahraničních operací, včetně řešení humanitárních operací;

³⁰¹ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/vaclav-klaus-2/programove-prohlaseni-26625/>.

³⁰² Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/josef-tosovsky/programove-prohlaseni-vlady---tosovsky-1998-26606/>.

- v prohlášení deklarovala budování moderní armády, která měla zabezpečit národní suverenitu a plnění mezinárodních závazků. Zavázala se ke zvyšování vojenských výdajů (o 0,1 % ročně) s tím, že jejich výše v roce 2000 měla dosáhnout 2 % HDP. Stanovila současně úkol spočívající v přípravě velitelského sboru a vojsk s cílem začlenění AČR do vojenských struktur NATO. Ke splnění tohoto úkolu měla být provedena modernizace výzbroje a techniky pro zajištění kompatibility s vybavením ostatních armád členských států NATO;
- v péči o lidské zdroje se zavázala realizovat sociální programy pro zlepšení života vojenského personálu s cílem zlepšit podmínky pro službu vojáků a přiblížit je na úroveň ostatních armád NATO;
- pro realizaci výše uvedených opatření se vláda zavázala přijmout zásadní dokumenty, které vymezí cíle, zásady, úkoly a opatření týkající se obrany státu, výstavby a rozvoje ozbrojených sil. Vláda předpokládala vypracovat a přijmout bezpečnostní, obrannou a vojenskou strategii a koncepci výstavby resortu MO.³⁰³

Vláda Vladimíra Špidly (15. 7. 2002 – 4. 8. 2004) :

- koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU);
- v případě vnější bezpečnosti (obraně politiky) se vláda zaměřila na minimalizaci rizik případného ohrožení území ČR. Předpokládala budování obrany území ČR pomocí systému kolektivní bezpečnosti v rámci členství ČR v NATO, OSN a OBSE. Hodlala přitom pokračovat v rozvoji ozbrojených sil na základě principu rozumné dostatečnosti a vyváženého budování ozbrojených sil, jak z hlediska schopností, tak z hlediska možností ekonomiky státu vyčlenit potřebné množství zdrojů;
- v prohlášení se přihlásila k provedení reformy a profesionalizace ozbrojených sil s cílem budovat ozbrojené síly malé, moderní, mobilní, tvořené jednotkami pozemních a vzdušných sil, jednotkami zabezpečení a jednotkami, které jsou určené na podporu integrovaného záchranného systému;
- větší pozornost chtěla věnovat specializaci ozbrojených sil, zejména se jednalo o rozvíjení schopností v oblasti ochrany proti chemickým, biologickým a radiologickým zbraním a v oblasti pasivních sledovacích systémů;
- z hlediska další výstavby a rozvoje ozbrojených sil se v prohlášení zavázala k pořízení nadzvukových letadel, budování ozbrojených sil se schopnostmi spolupracovat s ostatními armádami členských států NATO a působit na území ČR a v zahraničí. Stanovila také termín dosažení počátečních operačních schopností (k 31. 12. 2006) a v závislosti na přiděleném zdrojovém rámci i dosažení plných operačních schopností (v roce 2010) na základě definovaných politicko-vojenských ambic. Zavázala se, že k termínu 31. 12. 2006 zruší vojenskou základní službu, a tím zahájí proces

³⁰³ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/milos-zeman/programove-prohlaseni-26626/>

profesionalizace ozbrojených sil, přičemž stanovila počty vojáků (34 000–36 000 osob) a občanských zaměstnanců (do 10 000 osob);

- za prioritní považovala uplatňování civilního řízení a kontroly při provádění změn v ozbrojených silách;
- problematika vnější bezpečnosti byla částečně vládou nastíněna v programovém prohlášení i v oblasti zahraniční politiky. Vláda si stanovila za prioritu další rozvoj členství v NATO s cílem dokončit integraci ČR do aliančních struktur s tím, že se ČR bude podílet na rozhodovacích procesech a dalších transformačních opatřeních směřujících k rozšíření schopností NATO. V této souvislosti se vláda zavázala ke změně Bezpečnostní strategie ČR.³⁰⁴

Vláda Stanislava Grosse (4. 8. 2004 – 25. 4. 2005):

- koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU;
- ve vnější bezpečnosti se stalo její prioritou prosazování zahraniční a bezpečnostní politiky EU, dále pak prohlubování transatlantické a mezinárodní spolupráce. Předpokládala prosazovat konkrétní opatření v boji proti terorismu, potírání organizovaného zločinu a v boji proti korupci;
- zavázala se budovat moderní evropský bezpečnostní systém, podporovat úzkou koordinaci zpravodajských služeb a rozvíjet prvky integrovaného záchranného systému. Dále se zaměřila na přípravu a realizaci zapojení ČR do tzv. Schengenského prostoru;
- za hlavní cíl v oblasti vnější bezpečnosti (obránná politika) si stanovila zvyšovat obranyschopnost prostřednictvím plného členství a aktivní účasti v NATO, EU, OSN a OBSE. K tomu chtěla budovat a rozvíjet ozbrojené síly schopné čelit novým hrozbám. Zavázala se vytvářet podmínky pro aktivní zapojení ozbrojených sil do zahraničních operací;
- stanovila si termín profesionalizace ozbrojených sil k 1. 1. 2005 a dosažení počátečních operačních schopností do konce roku 2006, přičemž předpokládala zachování jednotek složených z pozemních a vzdušných sil, z jednotek určených pro zabezpečení hlavních sil a jednotek vyčleněných pro řešení krizových situací nevojenského charakteru. Současně se chtěla zaměřit na účelnou specializaci ozbrojených sil;
- v prohlášení deklarovala prosazování a prohlubování systému civilního řízení a civilní kontroly prostřednictvím Parlamentu ČR a Bezpečnostní rady státu;
- problematice vnější bezpečnosti se vláda věnovala i v oblasti zahraniční politiky, přičemž předpokládala uskutečňovat aktivní a vyváženou zahraniční a bezpečnostní politiku. Jejím cílem mělo být předcházení krizím, ozbrojeným konfliktům, válkám

³⁰⁴ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/vladimir-spidla/programove-prohlaseni-26609/>.

a členení novým bezpečnostním hrozbám prostřednictvím aktivní účasti v mezinárodních organizacích (NATO, EU, OSN a OBSE).³⁰⁵

Vláda Jiřího Paroubka (25. 4. 2005 – 4. 9. 2006):

- koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU;
- problematiku vnější bezpečnosti (obránná politika), podobně jako vnitřní bezpečnost, řešila obdobně jako předchozí vláda. Rozhodla se pokračovat v prosazování *Koncepce výstavby AČR* a ve vytváření podmínek pro dosažení počátečních operačních schopností k 31. 12. 2006. Dále se zavázala stanovit v souladu s prioritami zahraniční a bezpečnostní politiky ČR zásady a principy obranné politiky, které by ovlivnily dlouhodobé systémové řízení obrany státu. Řešení otázek vnější bezpečnosti se částečně objevilo i v oblasti zahraniční politiky, přičemž se jednalo o podobná ustanovení jako v prohlášení předchozí vlády.³⁰⁶

První vláda Mirka Topolánka (4. 9. 2006 – 11. 10. 2006):

- menšinová vláda ODS (od 11. 10. 2006 dočasně pověřena vykonáváním funkce);
- problematika vnitřní a vnější bezpečnosti byla v prohlášení řešena odděleně, na rozdíl od předchozích programových prohlášení;
- vnější bezpečnost (obránná politika) byla řešena v prohlášení společně s prosazováním politiky vůči EU a dále s řešením otázek mezinárodní spolupráce. Předpokládala naplnit závazek k prosazování zájmů ČR prostřednictvím aktivní a realistické zahraniční politiky. Při zajištění bezpečnosti ČR se rozhodla věnovat pozornost rozvíjení dialogu a vzájemných vazeb mezi EU a NATO. V případě tvorby a realizace bezpečnostní politiky EU podporovala zvýšení úlohy a odpovědnosti členských států EU za společnou bezpečnost. Dále se rozhodla podporovat zapojení ČR do vojenských a civilních misí různého charakteru pod velením NATO, EU a řízením OSN a dalších mezinárodních organizací, jejichž členem je ČR;
- dále byla v prohlášení věnována pozornost tvorbě strategických dokumentů s tím, že vláda předpokládala provést jejich revizi založenou na analýze předpokládaného vývoje bezpečnostního prostředí a životních zájmů ČR;
- prohlášení se zabývalo rovněž budováním profesionální armády. V této souvislosti se zavázala rozvíjet potřebné druhy vojsk, ale současně se chtěla zaměřit na specializaci jednotek.³⁰⁷

³⁰⁵ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/stanislav-gross/programove-prohlaseni-26627/>.

³⁰⁶ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/jiri-paroubek/programove-prohlaseni-vlady-jiriho-paroubka-2005-29844/>.

³⁰⁷ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolanek-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/>.

Druhá vláda Mirka Topolánka (9. 1. 2007 – 26. 3. 2009):

- koaliční vláda ODS, KDU – ČSL a SZ;
- vnější bezpečnost (obránná politika) byla řešena v prohlášení společně se zahraniční politikou. Prohlášení je téměř totožné s návrhem prohlášení předchozí vlády s tím, že navíc se vláda v tomto prohlášení zavázala realizovat *Koncepci výstavby*. Po dosažení počátečních operačních schopností vláda deklarovala vytvoření podmínky pro dosažení cílových schopností, přičemž se zavázala nesnižovat v období 2008–2009 výdaje na obrannou politiku pod hranici 1,55 % HDP.³⁰⁸

³⁰⁸ Srovnej s <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-2/programove-prohlaseni-vlady-24443/>.

Příloha č. 8

TABULKY

- P8 – 1. Legislativa obranné politiky ČR
- P8 – 2. Základní koncepční dokumenty obranné a bezpečnostní politiky a reformy výstavby československé armády (1989–1993) a AČR (1993–2008)
- P8 – 3. Účast jednotek ČSLA/AČR v mezinárodních operacích (1990–2009)
- P8 – 4. Hlavní mezníky průběhu začleňování České republiky do NATO
- P8 – 5. Orientační hodnoty vývozu a dovozu vojenského materiálu (1987–2007)
- P8 – 6. Reálné a plánované snižování počtu posádek a dislokačních míst (1989–2008)
- P8 – 7. Vývoj skutečných početních stavů AČR (1993–2008)
- P8 – 8. Vybrané údaje z plnění závazků ČSFR a ČR ze smlouvy o KOS (1990–2008)
- P8 – 9. Hlavní projekty vyzbrojování v oblasti movitého majetku (2004)
- P8 – 10. Ministři obrany (1989–2009)

Tabulka č. P8 –1:

Legislativa obranné politiky ČR

Vymezení právní existence, zajištění demokratických principů, suverenity a územní celistvosti ČR je zajištěno:
ústavním zákonem č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů;
ústavním zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základní práv a svobod, ve znění pozdějších ústavních zákonů;
ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů.
Obecně platné zákony s přímým vztahem k obranné politice:
zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky;
zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky;
zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství;
zákon č. 114/1993 Sb., o Kanceláři prezidenta republiky, stavební zákon;
zákon č. 124/1992 Sb., o Vojenské policii;
zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze;
zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání;
zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky;
zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení;
zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy;
zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky;
zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon);
zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech.
Specifické zákony mající vztah k realizaci obranné politiky ČR:
zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce;
zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla);
zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla);
zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích;
zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě a o změně některých zákonů (zákon o finanční kontrole);
zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví;
zákon č. 183/2008 Sb., stavební zákon;
zákon č. 77/1997 Sb., o státním podniku;
zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků (zákon o podpoře výzkumu a vývoje);
zákon č. 309/2000 Sb., o standardizaci, katalogizaci a státním ověřování jakosti výrobků a služeb;
zákon č. 17/1992 Sb., zákon na ochranu životního prostředí;
zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti;
zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a o spisové službě;
zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník;
zákon č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách (do roku 2006);
zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách

Tabulka č. P8 – 2:

**Základní koncepční dokumenty obranné a bezpečnostní politiky a reformy
výstavby československé armády (1989–1993) a AČR (1993–2008)**³⁰⁹

Datum projednání a schválení či vyhlášení	Název
ČSFR (1989–1992)	
Listopad 1990 (usnesení vlády)	Koncepce výstavby Československé armády do konce roku 1993
20. 3. 1991, Vyhlášení Federálním shromážděním	Vojenská doktrína ČSFR
ČR (1993–2008) 9. 6. 1993	
usnesení vlády č. 297	Koncepce výstavby AČR do roku 1996
21. 12. 1994 usnesení vlády č. 732	Vojenská strategie ČR
1995	Akviziční plán AČR na léta 1995–2005
26. 3. 1997 usnesení vlády č. 177	Národní obranná strategie ČR
26. 3. 1997 usnesení vlády č. 178	Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005
29. 5. 1998 Parlament ČR	Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky
1998	Cíle výstavby sil AČR v rámci NATO
1. 2. 1999 usnesení vlády č. 90	K návrhu zákona o zajišťování obrany České republiky
17. 2. 1999 usnesení vlády č. 123	Bezpečnostní strategie ČR
17. 2. 1999 usnesení vlády č. 124	Koncepce zahraniční politiky ČR
29. 3. 1999 usnesení vlády č. 257	Vojenská strategie ČR
28. 4. 1999 usnesení vlády č. 392	K návrhu ústavního zákona, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, a ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky
9. 6. 1999 usnesení vlády č. 560/D	Koncepce výstavby resortu obrany (do roku 2004 s výhledem do roku 2009)
12. 10. 1999 Parlament ČR	• Zákon č. 218/1999 Sb., o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon) • Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky • Zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze • Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání • Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky • Zákon č. 223/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon), a zákona o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze • Zákon č. 224/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ozbrojených silách České republiky, a zákona o zajišťování obrany České republiky • Zákon č. 225/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o vojácích z povolání

³⁰⁹ Bílá kniha o obraně České republiky (op. cit. 11), s. 22. <http://www.mvcr.cz> <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=172> http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0366_00.htm http://wtd.vlada.cz/vlada/cinnostvlady_usneseni.htm

13. 12. 1999 Parlament ČR	Zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky
2000	Strategická revize obrany (SRO)
2000	Vize výstavby a rozvoje AČR ve 21. století
22. 1. 2001 usnesení vlády č. 80	Bezpečnostní strategie ČR
Červen 2001 (schválení NGŠ)	Doktrína AČR
29. 8. 2001 usnesení vlády č. 835	Základní strategické principy a cíle reformy ozbrojených sil
29. 4. 2002 usnesení vlády č. 438	Vojenská strategie ČR
13. 11. 2002 usnesení vlády č. 1140	Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR
12. 11. 2003 usnesení vlády č. 1154	Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR přepracovaná na změněný zdrojový rámec
10. 12. 2003 usnesení vlády č. 1254	Bezpečnostní strategie ČR
9. 6. 2004 usnesení vlády č. 578	Vojenská strategie ČR
15. 9. 2004 usnesení vlády č. 875	Národní strategie vyzbrojování
29. 11. 2004 Parlament ČR	• Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) • Zákon č. 586/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) • Zákon č. 587/2004 Sb., o zrušení civilní služby a o změně a zrušení některých souvisejících zákonů
Prosinec 2004 (schválení NGŠ)	Doktrína AČR
22. 10. 2007 usnesení vlády č. 1194	Transformace resortu Ministerstva obrany
23. 6. 2008 usnesení vlády č. 907	Vojenská strategie ČR
23. 6. 2008 usnesení vlády č. 908	Dlouhodobá vize resortu Ministerstva obrany

Tabulka č. P8 – 3:

Účast jednotek ČSLA/AČR v mezinárodních operacích (1990–2009)³¹⁰

P. č.	Mise/operace (země působení)	Vedoucí stát nebo organi- zace	Doba působení	Celkový počet	Druh účasti	ČSLA /AČR
1.	Desert Shield/Desert Storm (Saudská Arábie, Kuvajť)	USA	1990–1991	200	Chemická jednotka	ČSLA
2.	UNGCI ³¹¹ (Irák)	OSN	1991–2003	320	Strážní kontingent	ČSLA /AČR
3.	UNPROFOR (Chorvatsko – Krajina)	OSN	1992–1995	2 250	Prapor	ČSLA /AČR
4.	UNCRO (Chorvatsko – Krajina)	OSN	1995–1996	750	Prapor	AČR
5.	UNTAES (Chorvatsko – Východní Slavonie)	OSN	1996–1998	100	Polní nemocnice	AČR
6.	IFOR, SFOR a SFOR II (Bosna a Hercegovina, Chorvatsko)	OSN /NATO	1996–2001	6 300	Mechanizovaný prapor	AČR
7.	AFOR ³¹² (Albánie, Turecko)	NATO	1999	100	Polní nemocnice	AČR
8.	KFOR (Kosovo)	OSN /NATO	1999–2002	980	Mechanizovaný prapor	AČR
9.	Essential Harvest (FYROM)	NATO	2001	120	Výsadková skupina	AČR
10.	KFOR (Kosovo)	OSN /NATO	2002–2005	3 070	Česko-slovenský prapor	AČR
	KFOR (Kosovo)	OSN /NATO	2005	1 650	Kontingent AČR KFOR	AČR
11.	Trvalá svoboda /Enduring Freedom (Kuvajť)	USA	2002–2003	612	Chem. jednotka, 1. česko – slovenský prapor radiační, chemické a biologické ochrany	AČR
12.	ISAF (Afgánistán)	NATO	2002–2003 2003–2003	269 11	Polní nemocnice Polní chirurgický tým	ACR
13.	MNF – I (Irák – Basra, Shaiba)	VBR	2003–2003 2003–2007 2008	526 12 X 100 478+6 ³¹³ 20	Polní nemocnice instruktoři Vojenské policie (12 kontingentů), NSE, CIMIC, Polní chirurgický tým, výcvik osádek a specialistů tanků a bojových vozidel pěchoty	AČR, VP
14.	Trvalá svoboda /Enduring Freedom (Afgánistán)	USA	2004, 2006 a 2008	111, 120 a 99	Skupina speciálních sil	VZ
15.	ISAF KAIA (Afgánistán, letiště Kábul)	NATO	2004–2008	173	Ženíjná jednotka, meteo tým, polní nemocnice, chemická jednotka, Specialisté pro výcvik pilotů vrtulníků	AČR

P. č.	Mise/operace (země působení)	Vedoucí stát nebo organi- zace	Doba působení	Celkový počet	Druh účasti	ČSLA /AČR
16.	ISAF (Afgánistán, provincie Badakšán)	NATO	2005–2007	215	Ochrana německého provinčního rekonstrukčního týmu	AČR
17.	ISAF (Afgánistán, provincie Helmand)	NATO	2007–2008	35	Skupina speciálních sil	VP
18.	ISAF (Afgánistán, provincie Uruzgán)	NATO	2008	80	Ochrana základny nizozemského úkolového uskupení	AČR
19.	ISAF (Afgánistán, provincie Lógar)	NATO	2008	9 +200	Provinční rekonstrukční tým složený s vojáky a civilisty	AČR, MZV
20.	ALTHEA (EUFOR) ³¹⁴ (Bosna a Hercegovina)	OSN/EU	2004–2008	365	Strážní jednotka	AČR
21.	Winter Race (Pákistán)	NATO	2005–2006	30	Zdravotnický tým	AČR
22.	DRC/CAD EUFOR (Čad)	EU	2007–2009	3	Příslušníci štábu	AČR

VP – Vojenská policie, VZ – Vojenské zpravodajství

³¹⁰ Uvedené počty a další údaje jsou převzaty z tabulky uvedené na webové stránce MO ČR <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5717> k 13. lednu 2006 a doplněny o údaje z Ročenek MO ČR (1994–2005) a ze SIPRI. Údaje jsou řazeny chronologicky a informují pouze o účasti jednotek (nikoliv vojenských pozorovatelů či monitorů). Tabulka také zahrnuje pokračující operace, ve kterých se počty účastníků mění po každé rotaci.

³¹¹ Poznámka: Humanitární operace OSN na pomoc kurdům a Šiitům v Iráku po skončení první války v Perském zálivu.

³¹² Poznámka: Mezinárodní humanitární mise organizovaná na poskytnutí pomoci obětem zemětřesení v daném regionu.

³¹³ Poznámka: V polním chirurgickém týmu se střídá 6 osob.

Tabulka č. 8 – 4:

Hlavní mezníky průběhu začleňování České republiky do NATO³¹⁵

Poř. číslo	Datum	Rozhodující přijímaná opatření
1.	1. 1. 1993	Přijetí ČR za člena Severoatlantické rady pro spolupráci (The North Atlantic Council for Cooperation – NACC), což vedlo k zahájení oficiálních kontaktů MO s NATO. V roce 1993 se AČR již také poprvé zúčastnila bilaterálních cvičení s armádami Nizozemska, Velké Británie a Francie.
2.	Září 1995	Na základě vydané studie NATO o rozšíření Aliance připravily MO a MZV společný dokument „ad memoire“, který komentoval všechny odstavce obsažené v uvedené studii. Dokument byl diskutován s asistentem GT NATO Gebhardtem von Moltkem a tím byl zahájen dialog o možném začlenění ČR do NATO.
3.	Červenec 1997	Pozvání madridského summitu NATO pro ČR, Polsko a Maďarsko připojit se k NATO. V této souvislosti zpracoval resort obrany „Harmonogram opatření resortu obrany k integraci do struktur NATO“, který obsahoval mimo jiné 14 identifikovaných oblastí, s určením termínů a zodpovědností za jejich splnění. V době od září do listopadu 1997 se delegace ČR zúčastnila pěti kol rozhovorů na ústředí NATO v Bruselu o přistoupení. V průběhu posledního kola těchto jednání předala česká strana „a letter of intent“, ve kterém ČR vyjádřila přání začlenit se do NATO.
4.	21. 1. 1998	Česká vláda jednomyslně rozhodla, aby se ČR připojila k Washingtonské smlouvě. Koncem dubna vstup do NATO schválily obě komory Parlamentu ČR.
5.	Prosinec 1998	Ukončení desetiměsíčního ratifikačního procesu aliančních států, což znamenalo „de facto“ přijetí rozhodnutí o začlenění uvedených tří zemí do Aliance.
6.	12. 3. 1999	Předání ratifikačních dokumentů ministry zahraničních věcí ČR, Polska a Maďarska americké ministryni zahraničí M. Albrightové ve Washingtonu. Předáním byly uvedené státy začleněny do Aliance „de iure“.

³¹⁵ SVĚŘÁK, A., (op. cit. 127), s. 13.

Tabulka č. P8 – 5:

Orientační hodnoty vývozu a dovozu vojenského materiálu (1987–2007)

Rok	Vývoz (mil. eur)	Dovoz (mil. eur)
1987	602	
1988	496	
1989	443	356
1990	239	208
1991	177	111
1992	133	44
1993	148	37
1994	172	39
1995	136	44
1996	103	30,5
1997	161	29,3
1998	92	38,8
1999	89,9	102,3
2000	86,7	150,5
2001	60,5	113,3
2002	77	92
2003	82,9	120,4
2004	89,7	125
2005	88	726,8
2006	92,9	93
2007	174,7	193

Tabulka č. P8 – 6:

Reálné a plánované snižování počtu posádek a dislokačních míst³¹⁶
(1989–2009)

Rok	Počty posádek a dislokačních míst
1989 ČSFR	250
1993 ČR	200
2001 ČR	180
2003 ČR	132 (65 posádek a 67 dislokačních míst)
2006 ČR	73 (27 posádek a 46 dislokačních míst)
2007 ČR	112 (58 posádek a 54 dislokačních míst)
2008 ČR	95 (35 posádek a 60 dislokačních míst)
2009 ČR	90 (27 posádek a 63 dislokačních míst)

³¹⁶ Koncepce (op. cit. 76). Údaje za roky 2007–2009 poskytnuty laskavostí odboru kontroly ozbrojení MO.

Tabulka č. P8 – 7:

Vývoj skutečných početních stavů AČR (1993–2008)³¹⁷

Datum	Generálové a důstojníci	Praporčíci a poddůstojníci	Vojáci základní služby	Celkový počet vojáků v činné službě	Občanští zaměstnanci	Celkový stav
1. 1. 1993	27 316	10 733	68 630	106 679	25 280	131 959
1. 1. 1994	23 631	9 651	54 326	87 608	23 634	111 242
1. 1. 1995	21 229	9 184	43 178	73 591	27 726	101 317
1. 1. 1996	18 990	8 664	36 797	64 451	26 456	90 907
1. 1. 1997	17 342	8 996	32 174	58 512	27 038	85 550
1. 1. 1998	15 360	8 399	32 942	56 701	20 664	77 365
1. 1. 1999	14 694	8 272	33 281	56 247	21 671	77 918
1. 1. 2000	14 239	9 480	31 798	55 517	21 301	76 818
1. 1. 2001	11 978	10 015	22 314	44 307	18 560	62 867
1. 1. 2002	10 017	10 236	21 112	41 365	21 285	62 650
1. 1. 2003	9 818	11 429	17 363	38 610	22 706	61 316
1. 1. 2004	7 994	10 867	6 359	25 220	18 459	43 679
1. 1. 2005	7 611	15 098	0	22 709	17 288	39 997
1. 1. 2006	7 320	16 510	0	22 830	15 168	38 998
1. 1. 2007	7 184	17 064	0	24 248	12 963	37 211
1. 1. 2008	7 139	16 942	0	24 081	11 817	35 898
1. 1. 2009	7 031	17 855	0	24 886	10 680	35 566

³¹⁷ Vídeňský dokument 1994 – Výroční informace České republiky o obranném plánování k 1. 1. 1997 a Vídeňský dokument 1999 – Výroční informace České republiky o obranném plánování k 1. 1. 2009 (publikace poskytnuty laskavostí odboru kontroly ozbrojení MO).

Tabulka č. P8 – 8:

Vybrané údaje z plnění závazků ČSFR a ČR ze smlouvy o KOS³¹⁸

(1990–2008)

Limity / Informace	Bojové tanky	Bojová obrněná vozidla	Dělostřelectvo	Útočné vrtulníky	Bojové letouny	Osoby
ČSFR						
Limity techniky a osob	1 435	2 050	1 150	75	345	140 000
19. listopad 1990	3 315	4 593	3 485	56	446	
17. červenec 1992	3 208	4 487	3 404	56	440	159 152
1. leden 1993	3 058	4 407	3 224	55	435	147 327
ČR						
Limity techniky a osob	957	1 367	767	50	230	93 333
17. červenec 1992	2 135	2 989	2 262	37	294	106 101
1. březen 1993	1 949	2 788	2 035	36	285	105 994
1. leden 1994	1 433	1 841	1 418	36	251	92 893
1. leden 1995	1 011	1 451	893	36	215	67 702
1. leden 1996	953	1 363	767	36	187	62 773
1. leden 1997	952	1 367	767	36	143	61 647
1. leden 1998	948	1 238	767	36	122	58 343
1. leden 1999	938	1 219	754	34	114	58 193
1. leden 2000	792	1 211	740	34	110	57 735
1. leden 2001	652	1 211	648	34	97	53 636
1. leden 2002	622	1 241	585	34	112	49 491
1. leden 2003	541	1 235	528	34	125	57 062
1. leden 2004	303	756	397	33	108	48 734
1. leden 2005	298	747	362	32	103	41 865
1. leden 2006	244	640	326	35	85	39 213
1. leden 2007	181	580	321	38	38	40 124
1. leden 2008	179	515	317	38	42	38 805
1. leden 2009	178	490	259	29	42	37 739

³¹⁸ Zpracováno na základě informace předané Odborem kontroly zbrojení Ministerstva obrany ČR podle údajů Joint Consultative Group CONSOLIDATED MATRIX (JCG.TOI/5/Rev.4, 26 May 2008, s. 41, a stav k 1. 2. 2009 na základě Roční výměnné informace o ozbrojených silách ČR (Smlouva o KOS).

Tabulka č. P8 – 9:

Hlavní projekty vyzbrojování v oblasti movitého majetku (2007/2008) ³¹⁹

Projekty	Celkové náklady (mil. Kč)	Náklady v r. 2007 (mil. Kč)	Cíl a realizace v r. 2007 a 2008
Přezbrojení AČR obrněnými transportéry	25 509, 000	7,777 Na podporu projektu	Cílem projektu je přezbrojení dvou mechanizovaných praporů a vybraných speciálních jednotek brigádního uskupení novými kolovými bojovými vozidly (KOT) a kolovými obrněnými transportéry (KBVP). Předmětem smlouvy bylo dodání 199 ks KOT a KBVP různých modifikací, včetně logistického a výcvikového zabezpečení, v letech 2007–2012, s možností uplatnění opce na dodání dalších 35 ks vozidel. S přezbrojením se počítá k plnění úkolů prevence a eliminace krizové situace v národním, ale především v aliančním rozsahu v operacích podle čl. 5 WS i mimo něj. Poznámka: V souladu se smlouvou bylo o neuplatnění zmíněné opce rozhodnuto ze strany Ministerstva obrany v červnu 2007. Dnem 1. 12. 2007 dodavatelská společnost DEFENDIA s.r.o. porušila smlouvu podstatným způsobem tím, že nesplnila svoji povinnost dodat zboží řádně a včas. Vládní usnesení č. 1371 ze dne 7. 12. 2007 vyjádřilo souhlas, aby Ministerstvo obrany odstoupilo od smlouvy jako celku ke dni 10. 12. 2007 a uložilo ministryni obrany předložit vládě do 31. 1. 2008 návrh dalšího postupu. V průběhu r. 2008 probíhala jednání mezi dodavatelskou společností a MO ČR o podmínkách nové smlouvy a splnění požadovaných takticko-technických parametrů. Na základě přehodnocení požadavků na počty požadovaných vozidel byl cílový stav upřesněn na 107 ks KBVP a KOT. Do konce r. 2008 však nová smlouva uzavřena nebyla.
Přezbrojení AČR středními terénními automobily	2 654,131	0	Cílem je zvýšit schopnosti armády k plnění úkolů jak v národních, tak v aliančních podmínkách. Nový typ středního terénního automobilu pro AČR musí svou konstrukcí a užitnými parametry odpovídat specifickým potřebám armády, současným vývojovým trendům, platné legislativě a dalším požadavkům resortu, a to s perspektivou třiceti a více let. Zakázka je realizována v souladu se zákonem o veřejných zakázkách oslovením společnosti TATRA a.s. Kopřivnice. Podle kupní smlouvy pořídí AČR v letech 2007–2009 celkem 556 ks typu TATRA T 810-V (provedení valník). Součástí kontraktu je i souběžné pořízení všech potřebných prostředků učebně-výcvikové základny a prostředků logistické podpory. Poznámka: V listopadu 2007 byly zahájeny vojenské zkoušky a po jejich ukončení v lednu 2008 měly být v prvním čtvrtletí r. 2008 zahájeny sériové dodávky. V r. 2008 bylo celkem dodáno 381 ks vozidel. V r. 2009 je plánováno dodat 175 ks vozidel TATRA T 810, čímž bude kontrakt ukončen.

Projekty	Celkové náklady (mil. Kč)	Náklady v r. 2007 (mil. Kč)	Cíl a realizace v r. 2007 a 2008
Modernizace tanku T-72M4-CZ	6 500,000	409, 625	Modernizace tanků T-72, včetně ženijního, logistického a učebně-výcvikového zabezpečení, byla koncem roku 2007 úspěšně ukončena. Cílem modernizace bylo dosažení bojových parametrů a užitných vlastností na úrovni tanků 3.–4. generace. Konečnému uživateli byly předány všechny zmodernizované tanky T-72 (27 ks bojových tanků T-72M4 CZ a 3 ks bojových tanků – velitelské verze T-72M4 CZ-W) a 5 souprav modernizačních komponent náhradních dílů pro T-72M4 CZ. Součástí těchto dodávek bylo i komplexní řešení ženijního, logistického a učebně-výcvikového zabezpečení. V r. 2007 pokračovalo v oblasti zabezpečení výcviku osádek tanků T-72M4 CZ plnění dodávek učebně-výcvikové základny a v oblasti logistického zabezpečení byly dodány uživateli 4 ks nových pojízdných dílen. Dále byly předány uživateli 3 ks vyprošťovacích tanků VT-72M4 CZ.
Ekologická likvidace nepotřebné munice	2 808,153	409,522	Nepotřebná a neprodejná munice byla do r. 2004 uskladněna na 61,3 % celkové skladové plochy muničních základen. Cílovým stavem bylo skladování munice, která je nezbytná k zabezpečení výcviku a deklarovaných operačních schopností. Realizace projektu (2004–2007) byla zajištěna českými firmami. Poznámka: V souladu se smlouvami byla veškerá nepotřebná munice zařazená do projektu zlikvidována do 30. 11. 2007.
Dělostřelecký, střelecký a vyhledávací radiolokátor a trenažér ARTHUR	1 765,939	137,290	Cílem projektu bylo vybavit AČR vysoce mobilními a moderními prostředky pro zjišťování a lokalizaci stílejícího dělostřelectva protivníka a umožňující včasnou výstrahu vlastních vojsk před touto dělostřeleckou palbou. V rámci modernizace dělostřelectva AČR bylo rozhodnuto realizovat v letech 2005–2008 nákup 3 kusů radiolokátoru a 1 kusu trenažéru s plánovaným operačním použitím v AČR v r. 2007. Příslušná smlouva se švédskou firmou ERICSSON CZ byla podepsána v prosinci 2004. Poznámka: Dodávka třetí soupravy byla realizována dne 26. 11. 2007, čímž byly dodávky ukončeny.
Přenosný protiletadlový raketový komplet RBS-70	273,918	77,689	Cílem realizace projektu bylo dodání 16 souprav moderních laserově naváděných přenosných protiletadlových raketových RBS-70, včetně trenažérové techniky, munice a logistického zabezpečení. Realizace by měla zajistit účinnou obranu proti současným vzdušným prostředkům za přiletu a odletu s dosahem větším než 6 km. Veškerá dodávaná technika byla od roku 2005 zavedena do užívání u organických celků MO. Poznámka: Plnění dodávek projektu bylo úspěšně ukončeno dne 30. 10. 2007.

Projekty	Celkové náklady (mil. Kč)	Náklady v r. 2007 (mil. Kč)	Cíl a realizace v r. 2007 a 2008
Automatizovaný systém velení a řízení palby – ASVRP	1 085,233	677,553	Cílem realizace projektu je získání protiletadlových raketových prostředků k zabezpečení pozemní PVO v souladu se standardy NATO, Mezinárodní kmitočtovou tabulkou ECA a s možností připojení k automatizovanému systému velení a řízení dle aliančních standardů. Jedná se tak o modernizaci 4 komplexů stávajícího PLRK 2K12 KUB dle norem STANAG. Poznámka: Realizace projektu je rozložena na dvě etapy (2007–2008). 1. etapa byla úspěšně ukončena k 28. 11. 2007 a dodávaná technika byla již zvedena do užívání u organických celků MO.
Modernizace vrtulníkového letectva	570,282	0	Cílem projektu je zabezpečení interoperability při plnění společných bojových úkolů a záchranných akcí s armádami členských států NATO. Základem plnění cíle je pořízení do 18 kusů vrtulníků Mi-171Š a do 18 kusů vrtulníků Mi-24V (Mi-35) v rámci deblokace ruského dluhu v letech 2003–2006. Poznámka: Nadále probíhá proces modernizace vrtulníků Mi-171Š s cílem zvýšit jejich operační možnosti pro působení v noci a ve ztížených povětrnostních podmínkách. Plánovaný proces modernizace Mi-24/35V byl pozastaven z důvodu snížení zdrojového rámce.
Obnova letadlového parku dopravního letectva	3 563,210	3 411,402	Podle vládního usnesení ze dne 13. 4. 2005 k Návrhu na obnovu letadlového parku dopravního letectva AČR a vládního usnesení ze dne 20. 7. 2005 k Zahájení akvizičního procesu obnovy letadlového parku dopravního letectva AČR byly v souladu s uzavřenou kupní smlouvou dodány dva letouny Airbus A-319CJ, včetně nezbytných pozemních zařízení a náhradních dílů. Oba letouny byly nasazeny do provozu bezprostředně po jejich převzetí v měsících lednu až říjnu 2007. Poznámka: Plnění vládního usnesení ze dne 13. 4. 2005 mělo pokračovat nákupem malých dopravních letounů s předpokládanou dodávkou 2ks v letech 2010–2012, nákupem vrtulníků v letech 2010–2011 a transportních letadel v letech 2011–2014. V r. 2007 zahájili představitelé ČR jednání se španělským výrobcem o dodávce 4 ks taktického transportního letounu CASA-295M, které by nahradily stávající transportní letouny An-26.
Pořízení letounů dvojího řízení L-159T1	449,962	449,962	Dne 26. 6. 2006 byla mezi MO ČR a Aero Vodochody a.s. uzavřena smlouva na modifikaci 4 ks letounů L-159 na 4 letouny L-159T1 (letouny s dvojím řízením) s termínem jejich předání do konce roku 2007. Poznámka: Realizace projektu proběhla v souladu se stanoveným harmonogramem a všechny letouny L-159T1, technická dokumentace, pozemní vybavení a náhradní díly předány do 31. 10. 2007 letecké základně v Čáslavi.

Projekty	Celkové náklady (mil. Kč)	Náklady v r. 2007 (mil. Kč)	Cíl a realizace v r. 2007 a 2008
Operačně-taktické systémy velení a řízení	6 500,000	1 887,061	Cílem programu, jehož realizace byla zahájena v r. 2005, je vybudování integrovaného systému velení a řízení společných sil AČR. Na rozhodující projekty programu již byly zahájeny dodávky nebo byly uzavřeny smlouvy. Do konce r. 2008 mělo být AČR dodáno více než 100 nových a modernizováno dalších několik desítek různých spojovacích provozoven a velitelsko-štabních vozidel aj.
Hlavní úkoly rozvoje a modernizace komunikačních a informačních systémů MO (KIS MO):			Programy 107 020 a 207 070, jejichž obsahem je rozvíjet, modernizovat a provozovat KIS MO, naplňovaly v r. 2007 v rámci jednotlivých akcí úkoly a cíle, které byly správcem průřezové oblasti KIS AČR stanoveny a požadovány k zabezpečení provozu, modernizace a rozvoje oblasti informačních technologií používaných a provozovaných v AČR.
• Provozování stacionární vojenské spojovací sítě ICT MO	726,360	584,644	
• Výstavba, obnova a provozování komunikačních a informačních systémů (KIS MO)	795,297	314,500	
• Průřezový informační systém MO (PRIS MO)	31,700	30,200	

³¹⁹ Ročenka 2007, MO ČR – AVIS Praha, 2008, s. 39–45.

Doplněno o poznatky z průběhu realizace v r. 2008, poskytnuté laskavostí odboru kontroly odzbrojení MO.

Tabulka č. P8 – 10:

Ministři obrany (1989–2009)

Poř. čís.	Jméno	Období působnosti	Předchozí funkce
ČSFR (1989–1992)			
1.	Arm. gen. Ing. Miroslav VACEK	3. 12. 1989 – 17. 10. 1990	Náčelník generálního štábu
2.	PhDr. Luboš DOBROVSKÝ	18. 10. 1990 – 1. 7. 1992	Náměstek ministra zahraničních věcí
3.	Ing. Imrich ANDREJČÁK (genpor. v. v.)	2. 7. 1992 – 31. 12. 1992	Náměstek ministra obrany pro strategické řízení
ČR (1993–2009)			
4.	Doc. Ing. Antonín BAUDYŠ , CSc.	1. 1. 1993 – 21. 9. 1994	Federální ministr dopravy a spojů
5.	RNDr. Vilém HOLÁŇ	22. 9. 1994 – 4. 7. 1996	Vrchní ředitel sekce pro Asii, Afriku a Latinskou Ameriku na MZV
6.	JUDr. Miloslav VÝBORNÝ	4. 7. 1996 – 1. 1. 1998	Předseda Ústavně-právního výboru ČNR
7.	RNDr. Michal LOBKOWITZ	2. 1. 1998 – 21. 7. 1998	Poslanec za ODS a později Unie svobody (US)
8.	RNDr. Vladimír VETCHÝ , CSc.	22. 7. 1998 – 4. 5. 2001	Pedagog na katedře matematiky Vojenské akademie v Brně
9.	Ing. Jaroslav TVRDÍK , (pplk. v. v.)	4. 5. 2001 – 2. 6. 2003	Náměstek ministra obrany pro ekonomiku
10.	Ing. Miroslav KOSTELKA , (genpor. v. v.)	9. 6. 2003 – 4. 8. 2004	První náměstek ministra obrany
11.	JUDr. Karel KÜHNL	4. 8. 2004 – 4. 9. 2006	Předseda poslaneckého klubu US-DEU, člen zahraničního výboru Poslanecké sněmovny
12.	Ph.D. Jiří ŠEDIVÝ	4. 9. 2006 – 9. 1. 2007	Bývalý ředitel ÚMV a lektor Evropského centra pro bezpečnostní studia G. C. Marshalla v SRN
13.	JUDr. Vlasta PARKANOVÁ	9. 1. 2007 – 8. 5. 2009	Místopředsedkyně výboru pro obranu, místopředsedkyně ústavně právního výboru Parlamentu ČR
14.	MUDr. Martin BARTÁK	8. 5. 2009	První náměstek ministryně obrany

PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

- ❖ Annual Report on Export Control of Military Equipment and Small Arms for Civilian Use in the Czech Republic in 2006. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. Prague 2007. ISBN 978-80-86345-61-1.
- ❖ Areport 2/2004, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ Areport 2/2009 a 3/2009. Dostupné na www.army.cz.
- ❖ Arevue 7/1991, Beseda u kulatého stolu na téma: Strategické řízení a řízení pomocí cílů.
- ❖ Armádní ročenka 1992, duben 1993, MO ČR – AVIS, Praha, 1993.
- ❖ Armádní ročenka '93, MO ČR – AVIS, Praha, 1994.
- ❖ Armádní ročenka '94, MO ČR – AVIS, Praha, 1995.
- ❖ Armádní ročenka '95, MO ČR – AVIS, Praha, 1996.
- ❖ Armádní ročenka '96, MO ČR – AVIS, Praha, 1997.
- ❖ BALABÁN, M., Tvorba a realizace bezpečnostní politiky – historická reflexe a současné výzvy (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ BALVÍN, P., Tvorba a realizace obranné politiky ČR na počátku 21. století. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 2009.
- ❖ BAUER, S., BROMLEY, M., *The European Union Code of Conduct on Arms Exports*, SIPRI Policy Paper no. 8 (SIPRI: Stockholm, Nov. 2004), URL <http://editors.sipri.se/recpubs.html>.
- ❖ Bezpečnostní politika České republiky (Závěrečná zpráva z výzkumného projektu), Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996.
- ❖ Bezpečnostní strategie ČR z roku 1999.
- ❖ Bezpečnostní strategie České republiky 2001, pro MZV ČR vydal ÚMV v Praze, 2001.
- ❖ Bezpečnostní strategie ČR 2003.
- ❖ Bílá kniha o obraně České republiky, 1995, MO ČR – , Praha, 1995.
- ❖ CAPARINI, M., 7. Security sector reform and NATO and EU enlargement, *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security* (Oxford university Press: Oxford, 2002).
- ❖ ČECHÁK, O., IVÁNEK, L., Zbrojní výroba, konverze obranyschopnost. Praha 1993.
- ❖ 10 let členství ČR v NATO. Prezentační a informační centrum, Ministerstvo obrany ČR, 2009. ISBN 978-80-7278-491-2.
- ❖ Dějiny vojenské akademie v Brně 1951–2001, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2001.
- ❖ DITRYCH, O., Současné česko-britské vztahy, Policy Paper, červenec 2009, ÚMV, v. v.i.
- ❖ DOBROVSKÝ, L., Stručný nástin polistopadového vývoje zahraniční politiky a její vliv na formování politiky bezpečnostní, respektive obranné, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ DOHNAL, M., FUČÍK, J., HORÁK, R., STONAWSKÝ, J., In: Krč, Miroslav a kol. *Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení*, ÚMV, Praha, 2000.

- ❖ Dohoda mezi ČR a USA o zřízení radarové stanice protiraketové obrany USA v ČR a Dohoda mezi ČR a USA o statusu ozbrojených sil USA přítomných na území ČR (tzv. SOFA).
- ❖ EICHLER, J., Mezinárodní bezpečnostní vztahy, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, 2004.
- ❖ FRANK, L., Regionální bezpečnostní prostředí České republiky, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR-AVIS, Praha, 2004.
- ❖ FUČÍK, J.,
 - Možnosti a limity využití dat o rozpočtových výdajích na obranu při analýze obranného potenciálu státu a ve strategickém plánování. (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
 - Náš vstup do evropské zbrojní kooperace – sny a realita. (Příspěvek z mezinárodního semináře 29. 5. 2001 v Košicích „Spolupráca smerom k bezpečnosti“). Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava, 2001.
- ❖ GAJDOŠ, J., ‘NATO Multinational Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Battalion’, Ministry of Defence of the Czech Republic, 11 Dec. 2003, URL <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5746>>.
- ❖ GAVLAS, P., RAŠEK, A., Před deseti lety se rozdělila československá armáda, Mezinárodní politika č. 12/2002, ÚMV, Praha, 2002.
- ❖ GAVLAS, P., RAŠEK, A., Přípravné období rozdělení čs. státu a armády, Vojenské rozhledy č. 1/2003, MO ČR – AVIS, Praha 2003.
- ❖ GREINER, F., RAŠEK, A., K organizační výstavbě resortu obrany a armády, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ Historie zahraničních misí ČR. Dostupné na: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3699>.
- ❖ IDET NEWS 11/2009, Military Systém Line, s.r.o. ze dne 4.5.2009. ISSN 1211-8702.
- ❖ JANOŠEC, J., *Proměny obranného výzkumu ČR v letech 1989 – 2004*. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Věda a armáda, věda a válka 1914 – 2004“, konané 24. a 25. 11. 2004. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Praha, 2006. ISBN 80-86495-35-3.
- ❖ JÍCHA, K., Překoná AČR zátěže a pozůstatky minulosti?, Vojenské rozhledy č. 8/93, MO ČR - , Praha, 1993.
- ❖ KHOL, R.,
 - Old Strategic Thinking in the New Environment: Problems of Adapting the Security Policy of the Czech Republic, NATO Defence College Monograph Series, Winter 2000.
 - Mnohonárodní vojenská spolupráce a Česká republika, Centrum bezpečnostních analýz, Bezpečnostní témata 2/2002, ÚMV, Praha, 2002.
 - Rozvoj evropské bezpečnostní a obranné politiky v roce 2004, Centrum bezpečnostních analýz, Bezpečnostní témata 1/2004, ÚMV, Praha, 2004.
 - Policies of the Visegrad countries towards CFSP/ESDP, Studijní sešity 3/2003, ÚMV, Praha, srpen 2003.
- ❖ KHOL, R. a kol., Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce, ÚMV Praha 2003.
- ❖ KOCÁB, M., K ukončení odchodu sovětských vojsk z území ČSFR (Zpráva komise FS ČSFR pro dohled na odsun sovětských vojsk), Mezinárodní vztahy č. 1/1992, ÚMV, Praha, 1992.

- ❖ KOMÁR, A.,
 - Ochrana životního prostředí v předpisech ČSA. Praha: Výběr statí pro výchovu, vzdělávání a rekvalifikaci, FMO – , Praha, únor 1992.
 - Standardizace ochrany životního prostředí, Vojenský profesionál 7-8-9/2000, MO ČR – AVIS, Praha, 2000.
 - Ekologie v armádě popelkou, Vojenský profesionál č. 11, 1993, MO ČR / Magnet – Press, Praha, 1993.
- ❖ Koncepce výstavby resortu obrany, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, Areport, zvláštní číslo, MO ČR – AVIS, Praha, 2002.
- ❖ Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec, Areport 24/2003, MO ČR – AVIS, Praha, 2003.
- ❖ Koncepce obranného aplikovaného výzkumu a vývoje do roku 2015, schválena usnesením vlády ČR č. 1587/2008. Dostupné na WWW: < http://www.army.cz/images/id_0000_1000/206/koncepce.pdf>, citováno 20. 6. 2009.
- ❖ Kontrola exportu v České republice v roce 2003, pro MZV ČR vydal ÚMV v Praze, 2004.
- ❖ KOUDELKA, J., Mobilizační přípravy, Vojenské rozhledy č. 1/2002, MO ČR – AVIS, Praha, 2002.
- ❖ KRČ, M.,
 - Jaká by měla být národní obranná průmyslová základna, Vojenské rozhledy č. 4/1999.
 - Jakou mít obrannou průmyslovou politiku. In: *Vojenské rozhledy*, 2000, č. 2. ISSN 1210-3299.
 - Možné formy podpory obranného průmyslu jako součást obranné průmyslové politiky. Obranný průmysl. Schopnosti obranného průmyslu ČR a jeho možný podíl na zabezpečení budoucích potřeb obrany státu. Výběr příspěvků z 2. mezinárodní konference FOR ARMY 2002. Praha 29.–30. dubna 2002. Brno 2002.
- ❖ KRČ, M. a kol., Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení, ÚMV, Praha, 2000.
- ❖ KRČ, M., ŠEFČÍK, V., Ekonomická teorie obranné průmyslové základny. Brno 2002, s. 240, ISBN 80-85960-38-9.
- ❖ KRÍŽ, Z., Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice. *Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, ediční řada Studie, svazek č. 34, Brno 2004.
- ❖ LAPÁČEK, F., CRHÁK, M., Komentář k nové koncepci výstavby AČR, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ LUKAS, Z., Kap. 3. Češi a Slováci: Hospodářské a sociální diskrepance (Vodička K. editor: Dělení Československa. Deset let poté....., 2003).
- ❖ Mediální platforma „Asociace vojáci společně“, Stanovy AVS. Vojenské rozhledy č. 2, 2006.
- ❖ Metodické pokyny k zabezpečení ochrany životního prostředí při smluvních cvičeních na území České republiky, Ministerstvo obrany, Sekce personální a sociální politiky, Praha, 1999.
- ❖ MIKA, O., Ochrana životního prostředí v AČR, Vojenský profesionál č. 6/1994, MO ČR / Magnet – Press, Praha, 1994.
- ❖ Ministry of Defence of the Czech Republic, ‘Czech forces assigned to NATO’, 12 May 2006, URL <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5780>>.

- ❖ MOTKOVÁ, H., CFSP and the Czech Republic, Working Papers 2/2003, Fridrich Ebert Stiftung, Prague, December 2003.
- ❖ Národní obranná strategie České republiky, přijatá usnesením vlády č. 177 dne 26. 3. 1997.
- ❖ Nařízení vlády č. 5/2008, Směrnice k obchodování do resortu MO v oblasti veřejných zakázek malého rozsahu.
- ❖ NATO, 'Launch of NATO Multinational CBRN Defence Battalion', Press release, 26 Nov. 2003, URL <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p031126e.htm>.
- ❖ NOVÁ, D., Komunikace s veřejností – součást civilního řízení ozbrojených sil (sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ NOVÁK, J., CHAMRÁD, J., HODBOŮ, L., Zamyšlení nad současným stavem personální práce v resortu obrany, Vojenské rozhledy 3/1997, MO ČR – AVIS, Praha, 1997.
- ❖ NOŽINA, M., *Nové hrozby – boj s mezinárodní organizovanou kriminalitou*, Zahraniční politika ČR 1993–2004, ÚMV, Praha, 2004.
- ❖ On the Path of Integration. Ministry of Defense of the Czech Republic, Military Information and Service Agency (AVIS). May 2004. ISBN 80-7278-213-4.
- ❖ Opatření č. 3/2005 ministra průmyslu a obchodu k realizaci průmyslové spolupráce.
- ❖ PADUCHA, P., PURKRÁBEK, M., *K předpokladům pro rozvoj vojáků-občanů budoucí české armády*, Vojenské rozhledy – mimořádné číslo, FMO – Magnet Press, Praha, 1992.
- ❖ PECKA, J., Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991 (Dokumenty), Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 1996.
- ❖ PERNICA, B., Profesionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti, 1. vyd. ,Praha, MO ČR - AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.
- ❖ PEZL, K., Společenské a operační důsledky přechodu k profesionální armádě a problém jejich použitelných záloh (sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy ,MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ PISKLÁK, J., *What is the Association of the Defence Industry ? NATO'S NATIONS AND PARTNERS FOR PEACE SPECIAL ISSUE*, 2000.
- ❖ Podoba cílové makrostruktury resortu, v návaznosti na materiál Transformace resortu MO ČR, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 1194 ze dne 22. října 2007.
- ❖ POSPÍŠIL, F.,
 - Korupce v oblasti obchodu se zbraněmi (Transparency International – Česká republika, 2004).
 - Česká republika a Kodex chování EU pro vývoz zbraní, Mezinárodní politika č. 6/2003, ÚMV Praha, 2003.
- ❖ Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 16. 7. 1992, Československá zahraniční politika, Dokumenty 7/1992, Federální ministerstvo zahraničních věcí.
- ❖ Programové prohlášení vlády České republiky ze dne 14. 7. 1992, Československá zahraniční politika, Dokumenty 7/1992, Federální ministerstvo zahraničních věcí.
- ❖ Programové prohlášení vlády České republiky ze dne 23. 7. 1996, Zahraniční politika České republiky, dokumenty 7 – 8/1996, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.

- ❖ PROCHÁZKA, J., Strategické přístupy k vyzbrojování ozbrojených sil a jejich systémové využití. Univerzita obrany, Ústav strategických studií. Brno 2006. ISBN 80-7231-163-8.
- ❖ PROCHÁZKA, J., ŠMONDRK, J., VALOUCH, J. , Defence Resources of The Czech Republic. The Institute for Strategic Studies, Military Academy in Brno. Brno 2003. ISBN 80-85960-62-1.
- ❖ Protokol mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany Slovenské republiky o využívání části dokumentace vzniklé před zánikem České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 21. 4. 2002 (publikován pod č. 51/2002 Sb. mezinárodních smluv).
- ❖ RAŠEK, A.,
 - Nelehká přeměna armády a zrod bezpečnostní politiky. Bezpečnostní politika ČR – výzvy a problémy. *Sborník statí ke konferenci 15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice*. MO ČR-AVIS, Praha 2004.
 - Vytváření a realizace bezpečnostní politiky České republiky v devadesátých letech, *Vojenské rozhledy* č. 2/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
 - Význam civilní kontroly armády (Její historie a budoucnost), *Vojenské rozhledy* č. 4/2001, MO ČR – AVIS, 2001.
 - Bezpečnost-věc veřejného zájmu. In. *Bezpečnostní budoucnost ČR, otázky, výzvy, problémy. Středisko bezpečnostní politiky*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Sborník statí ke konferenci „Česká bezpečnostní politika a její perspektivy“, Praha 2005, ISBN 80-7278-306-8.
 - Sociálně politické poznávání v armádě v polistopadovém období (2. část), *Vojenské rozhledy* č. 2/2005, MO ČR – AVIS, Praha, 2005.
- ❖ Restrukturalizace VVZ ČSA. (Materiál pro VR MO ČR) Praha: MO ČSFR,1990.
- ❖ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244.
- ❖ Ročenka '98, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ Ročenka '99, MO ČR – AVIS, Praha, 2000.
- ❖ Ročenka 2000, MO ČR – AVIS, Praha, 2001.
- ❖ Ročenka 2004, MO ČR – AVIS, Praha, 2005.
- ❖ Ročenka 2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2008.
- ❖ Rozhodnutí vlády č. 908 ze dne 23. července 2008. Dostupné na http://www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Vojensk__strategie__R-2008.pdf (cit. 10. března 2009).
- ❖ Rozhodnutí Rady Joint Action 2004/551/CFSP ze dne 12. července 2004. Dostupné na: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=7846>.
- ❖ RMO č. 39/2008, zadávání veřejných zakázek v resortu MO.
- ❖ Rozkaz ředitele Sekce vyzbrojování MO č. 13 pro realizaci programů průmyslové spolupráce(offsetů) v rámci programů (projektů) reprodukce majetkuvedených sekcí vyzbrojování MO.
- ❖ SAGRAMOSO, D., *The proliferation of illegal small arms and light weapons in and around the European Union: Instability, organised crime and terrorist groups*, SAFERWORLD – Centre for Defence Studies, June 2001.
- ❖ Severoatlantická smlouva, Washington DC, 4. 4.1949, Příručka NATO, 2001.
- ❖ SÍLA, J., Civilní řízení a kontrola ozbrojených sil (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.

- ❖ SIMON, J., NATO and the Czech and Slovak Republic. A Comparative Study in Civil-Military Relations. Roman and Littlefield Publisher, Inc., 2004, ISBN 0-7425-2902-9.
- ❖ Statistická ročenka 2008. Ředitelství personální podpory Praha. Prezentační a informační centrum MO. Praha. 2009.
- ❖ STRNÁDEK, J., Strategická koncepce stability a bezpečnosti pro 21. století a požadavky na obranný průmysl, Vojenské rozhledy č. 4/1999, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ SVĚŘÁK, A., Vnější a vnitřní aspekty začleňování resortu obrany ČR do NATO, Mezinárodní vztahy 2/1999, vydal ÚMV, Praha, 1999.
- ❖ SZAYNA, T.S., the Military in a Postcommunist Czechoslovakia, RAND, 1992.
- ❖ SZAYNA, T.S., STEINBERG, J.B., Civil-Military Relations and National Security Thinking in Czechoslovakia – A Conference Report, RAND, 1992.
- ❖ ŠEDIVÝ, J., Odchod sovětských vojsk z Československa, Mezinárodní vztahy č. 3/1993, ÚMV, Praha, 1993.
- ❖ ŠEDIVÝ, J., Dilema rozšiřování NATO, ÚMV, Praha 2001.
- ❖ ŠEDIVÝ, J., Czech military transformation. Dostupné na URL <<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/analysis.html> [cit. 14. ledna 2009].
- ❖ ŠEFČÍK, V., Ekonomika a obrana státu, MO ČR – AVIS, Praha, 1999.
- ❖ ŠESTÁK, O., PRSKAVEC, K., Struktura a dosavadní činnost Bezpečnostní rady státu, Vojenské rozhledy č. 2/2001, MO ČR – AVIS, Praha, 2001.
- ❖ ŠMIDRKAL, P., *Efektivní akvizice jako součást strategie vyzbrojování*, Obrana a strategie, 2/2004, Ústav strategických studií, Brno, 2004.
- ❖ ŠTEFEC, J., PROCHÁZKA, J., VELČOVSKÝ, V., *Ekonomické aspekty bezpečnosti*, (Sborník statí z konference „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“), Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy, MO ČR – AVIS, Praha, 2004.
- ❖ Transformace resortu MO ČR – Usnesení vlády č. 1194 ze dne 22. 10. 2007.
- ❖ *Transformation of the Czech Republic Ministry of Defense Sector Czech Armed Forces Review 2008 Special Edition*, CR MoD, Military Information and Service Agency. ISSN 1803-2125. Ujednání o spolupráci obchodních úseků a vojenských a leteckých přidělců v rámci zastupitelských úřadů při prezentaci produktů českého obranného průmyslu v zahraničí. Praha 2001. Rámcová dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany a Ministerstvem průmyslu a obchodu. Praha 2000.
- ❖ ULRICH, M.P., *Democratizing Communist Militaries*, The University of Michigan Press, 1999.
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 421 ze dne 16. června 1998. Zásady realizace offsetových programů.
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 560/D ke koncepci výstavby resortu obrany ze dne 9. 6. 1999.
- ❖ Usnesení vlády č. 51 ze dne 12. ledna 2000 – Koncepce průmyslové politiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Praha 2000.
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 9 ze dne 5. ledna 2005, Zásady realizace programů průmyslové spolupráce.
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 640/2007 ze dne 11. června 2007, Zpráva o stavu reformy ozbrojených sil ČR.
- ❖ Usnesení vlády č. 1194 ze dne 22. 10. 2007, o transformaci resortu MO.

- ❖ Usnesení vlády č. 908 ze dne 23. července 2008. Dostupné na http://www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Dlouhodob_vize_resortu_Ministerstva_obrany.pdf (cit. 13. března 2009)
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 38/2009, *o zamezení čerpání rezervních fondů organizačních složek státu v roce 2009*.
- ❖ Usnesení vlády ČR č. 122/2009, ke Zprávě o změnách příjmů kapitol, výdajů kapitol a deficitu státního rozpočtu České republiky na rok 2009 při zpomalení odhadovaného meziročního růstu hrubého domácího produktu na 3 %, 2 % a 1 %.
- ❖ VACEK, M., Generál studené války, nakladatelství ERIKA, Praha 2004.
- ❖ VÁŇA, J., *Koncepce výstavby profesionální armády a mobilizace ozbrojených sil ČR rozpracovaná v návaznosti na změny nového zdrojového rámce*, Národní seminář k reformě ozbrojených sil, 24. 9. 2003, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3123>
- ❖ VESELÝ, Z., Přehled dějin českého státu, VŠE v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů. 2009.
- ❖ Vídeňský dokument 1994 – Výroční informace České republiky o obranném plánování k 1. 1. 1997 a Vídeňský dokument 1999 – Výroční informace České republiky o obranném plánování k 1. 1. 2009.
- ❖ VLČEK, B.,
 - Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. *Vojenské rozhledy* č. 1/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007.
 - Aktivní záloha ozbrojených sil České republiky. *Vojenské rozhledy* č. 4/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007.
 - Historie a současnost vojenských správních úřadů České republiky. *Vojenské rozhledy* č. 3/2007, MO ČR – AVIS, Praha, 2007
- ❖ Vojenská strategie. Praha, 1994.
- ❖ Vojenská strategie z roku 1999.
- ❖ Vojenské rozhledy 7/1993.
- ❖ Vojenské rozhledy 2/1995.
- ❖ Vyhláška MF č. 415/2008, která stanovuje rozsah a strukturu podkladů pro vypracování střednědobého rozpočtového výhledu státního rozpočtu.
- ❖ Výroční zpráva AERO-Vodochody, 2007, dostupné na www.aero.cz.
- ❖ Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2006, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007, vyd. ÚMV.
- ❖ Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní použití v České republice za rok 2007. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Praha 2007.
- ❖ Zákon č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje.
- ❖ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů.
- ❖ Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání ze dne 14. září 1999.
- ❖ Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje).
- ❖ Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005. MO ČR 1997.
- ❖ ZEMAN, P., Česká bezpečnostní terminologie (Výklad základních pojmů), Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 2002.

- ❖ Zpráva o ukončení částečné pyrotechnické asanace bývalého vojenského újezdu MLADÁ se zhodnocením dosaženého stupně bezpečnosti a pyrotechnické zátěže, Ministerstvo obrany, GŠ-Oddělení řízení pyrotechnické asanace, 30. 4. 2001.
- ❖ Zpráva o stavu reformy ozbrojených sil ČR – Usnesení vlády č. 640 ze dne 11. června 2007.
- ❖ Zpravodaj MŽP 6/1997, MŽP, Praha, 1997.

REJSTŘÍK

A

ALV 143, 144, 183
Armáda – České republiky 6, 15, 34, 41, 53, 54, 94, 126, 183
– Československá lidová viz také ČSLA 9, 183
– profesionální 11, 15, 16, 48, 52–54, 66, 77–82, 98, 102, 126, 131, 170, 172, 178, 180, 201, 206
Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu (AOBP) 144, 183
Asociace obranného průmyslu (AOP) 13, 142–144, 150, 183
AVS 33, 183, 196

B

Bezpečnost – energetická 9
– potravinová 9
Bezpečnostní rada států 8, 36, 37, 43, 44, 101, 183, 200

C

CBRN 111, 187
CCMS 161, 162, 187
CIMIC 120, 187, 196, 207

Č

Česká republika (ČR) 6, 8–10, 12–17, 26, 29, 31–37, 39–41, 43–48, 50–58, 60–63, 65–69, 72–78, 84–87, 89, 91–96, 98–120, 122, 124–128, 130–164, 166, 167, 169, 172, 174–183, 191, 195–201, 203–206, 209, 211, 213, 214, 216, 218
Československá federativní republika (ČSFR) 18, 28–32, 34, 40, 71, 72, 84, 87, 92, 101, 106, 140, 154, 160, 162, 163, 166, 168, 169, 179, 183, 197, 203, 205, 211, 213, 218
ČSLA viz také Československá lidová armáda 9, 14, 18–21, 29, 71, 73, 84, 153, 183, 203, 207, 208

D

Demokratizace – obranné politiky 14, 18, 22, 25, 32
Demokrizační proces 6, 20, 23, 24, 26, 73, 115
Depolitizace – armády 10, 18, 20, 21
Dienstbier Jiří 27, 111
Dobrovský Luboš 25, 218
Dohoda – daytónská 107
– vídeňská 22
Doktrína – obranná 11, 31, 166
– vojenská 10, 22, 30, 31, 33, 71, 164, 166, 205
Dokumenty – bezpečnostní v15, 37, 51, 104, 203, 205

E

EBOP viz také Evropská bezpečnostní a obranná politika 118, 119, 135, 183
EU viz také Evropská unie 10, 12, 15, 16, 55, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 86, 87, 98, 102, 103, 105, 108, 110, 111, 118–120, 129, 132–136, 146, 148, 150, 151, 154, 167, 169, 171, 173–177, 181, 183, 185, 187, 188, 191, 198, 200, 201, 208
Evropská bezpečnostní a obranná politika viz také EBOP 10, 16, 105, 118–120, 135, 175, 183
Evropská rada 135
Evropská unie viz také EU 6, 50, 54, 93, 110, 120, 180, 183, 187
Evropské společenství 6, 106

F

Federace 14, 25, 36, 72, 101, 106, 112, 122, 138, 141, 142, 144, 150, 169,
Federální shromáždění 24, 28, 31, 183, 205
Financování – vojenské 100, 128
FMNO 20, 183
FMO 25, 41, 92–94, 183

G

Globální bezpečnost 9, 39
GŠ 41, 51, 56, 57, 86, 115, 133, 134, 160, 183

H

Havel Václav 22, 24, 25, 27
HDP 37, 48, 53, 65, 100, 125–127, 176, 183, 199, 202
Hodnocení 8, 11–13, 22, 39, 45, 49, 61, 65, 75, 77, 80, 86, 89, 124, 131, 134, 142, 153
Hodnost 21, 45, 65, 73, 75, 79, 81, 82, 107
Humanizace vojenské služby 33, 73, 95, 172

I

IMET 104, 113, 115, 116, 175, 188
Imigrace – ilegální 9
Informace 11, 13, 40, 53, 57, 85, 91, 93, 94, 100, 113, 114, 143, 150, 151, 180, 204, 213
Inspekce 42, 134
Integrace – do NATO 14, 34, 39, 40, 47, 53, 76, 200, 209
– do západních politických a bezpečnostních struktur 14, 34, 38, 40, 174, 176, 197
Integrovaný záchranný systém 56, 61, 63, 66, 184, 199, 200
Intervence 40, 120
Invaze 19, 21, 164

J

Janda Jaroslav 18
JCTP viz také Program společného kontaktního týmu 104, 113, 174, 188

K

KBSE 28, 106, 140, 168, 184
Klaus Václav 36, 112, 122, 125, 197
Komunikace – armády s veřejností 53, 170
Koncepce 15, 19, 22, 24, 29, 30, 33, 34, 39, 41–48, 51–59, 61–63, 68, 75–78, 80, 81, 83, 92–94, 97, 98, 119, 120, 125, 126, 134, 154, 155, 160–163, 166, 170, 171, 178, 180, 193, 199, 201, 202, 205, 206
Konference 26, 28, 35, 39, 40, 119, 140, 150, 152, 162, 184
Konflikty – etnické 9, 14, 19, 106, 107
– náboženské 9, 106
Kontrola 7, 10, 13, 14, 17, 18, 21–25, 29, 33, 35, 38, 39, 43, 46, 51–53, 94, 103, 114, 115, 123, 128, 131, 133, 134, 147, 149–151, 170, 180, 187, 190, 200, 204
Konverze – obranného průmyslu 11, 17, 19, 94, 138, 142, 152, 168
Kříže – kosovské 15, 40, 118
KÚ 153, 184
KVV 159, 184, 196

L

Legislativa 6, 7, 15, 26, 37, 43, 73, 77, 99, 101, 104, 114, 132, 134, 135, 161, 178, 203, 204, 214

M

Metody 26, 45, 73, 95, 97, 153
 Milice – lidové 21, 22
 Miny – protipěchotní 151, 152
 Mir 11, 12, 19, 39, 46, 55, 56, 58, 66, 95, 106, 107, 148, 154, 155, 159, 161, 174, 178, 188, 192
 Mírová armáda 20
 Mírové operace 16, 32, 45–47, 53, 73, 106, 107, 113, 114, 117, 192
 MO 8, 13, 26, 37, 38, 41, 44, 46, 48, 51, 54, 56, 57, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 75, 76, 82, 87, 88, 91–94, 97–101, 111, 115, 116, 124–131, 133–137, 145, 160–163, 174, 179, 181, 184, 196, 198, 199, 209, 214–217
 Mobilizace 6, 11, 13, 15, 17, 19, 52–55, 61, 65, 77, 126, 153–155, 159, 178, 191, 206
 Mobilizační – rozvinování 17, 154, 172
 Modernizace 11, 26, 34, 37, 38, 45, 46, 48, 49, 59, 64, 68, 95–97, 105, 116, 128, 129, 131, 133, 134, 143, 145, 146, 171, 174, 176, 177, 192, 197, 199, 215–217
 Monitorování 95
 MV 8, 91, 184
 MZV 8, 36, 184, 208, 209, 218

N

Národní 12, 22, 28, 29, 36, 37, 43, 46–48, 55–57, 86, 92, 96, 114, 116, 123, 124, 133, 135, 138–140, 146–151, 153, 154, 168, 169, 177–179, 183, 184, 188, 190, 191, 197–199, 205, 214
 Národní strategie vyzbrojení 135, 206
 NATO viz také Organizace Severoatlantické smlouvy 10, 12, 15, 16, 19, 34, 36, 37, 39, 40, 42–51, 53, 55, 57, 58, 60–66, 76, 84–88, 92, 93, 96–98, 102–105, 107–114, 116–120, 125, 126, 128, 129, 132–134, 143, 144, 146, 153, 154, 157, 161, 162, 164, 167–169, 171–176, 180, 181, 187, 188, 191, 197–201, 203, 205, 207–209, 216
 Neutralita 18, 21, 23

O

Obrana – protivzdušná 20, 29, 30, 32, 40–43, 47, 55, 64, 66, 116, 184, 188, 194
 – teritoriální 10, 62
 Obranný průmysl 6, 11, 13, 17, 38, 44, 101, 128, 132, 133, 138–144, 146, 147, 175–177, 180, 183, 187, 192
 Obranný systém 6, 8, 9, 11, 169
 OBSE viz také Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě 103, 107, 111, 113, 148, 150, 167, 168, 184, 191, 199–201
 Odchod (odsun) sovětských vojsk 6, 10, 16–18, 22, 25, 27, 28, 30, 33, 163, 166, 167
 Odzbrojování 10, 22, 43, 94, 140
 Ochrana – civilní 29, 33, 41, 46, 91, 95, 96, 108
 – životního prostředí 6, 11, 13, 17, 95, 160–162, 178, 204
 Okruh – východní vojenský viz také VVO 20, 160, 185
 – západní vojenský viz také ZVO 20, 160, 186
 OPZHN 109, 120, 173, 175, 184
 Organizace – civilní 172
 – mezinárodní 10, 63, 103, 138, 166, 167, 174, 198, 201
 – vojenské 85
 Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě viz také OBSE 113, 184
 Organizace Severoatlantické smlouvy viz také NATO 188, 127
 Organizace spojených národů viz také OSN 184
 Orgány – státní 149, 87
 – statutární 87, 92
 – politické 23

OSN viz také Organizace spojených národů 10, 31, 40, 41, 43, 103, 106–109, 111, 117, 118, 128, 130, 148, 150, 167, 184, 187, 189, 191, 199–201, 207, 208
 OVT 85–88, 90, 92, 93, 99–102, 184
 Ozbrojené síly 6, 10, 13, 15–17, 20, 23, 24, 26–28, 30, 31, 48, 52–55, 57, 72–74, 77, 78, 80, 82, 85, 96, 98, 99, 102, 109, 114, 119, 126, 128, 142, 153–157, 159–161, 168, 170, 171, 177–179, 180, 181, 184, 185, 187, 188, 191–193, 197, 199, 200, 204–206

P

Parlament 11, 15, 23–27, 33, 36–38, 51, 67, 73, 77, 78, 142, 151, 156, 171, 198, 200, 205, 206, 209, 218
 Parlamentní výbory 7, 33, 36, 37, 151, 218
 Partnerství pro mír (PfP) 40, 104, 112, 113, 117, 161, 164, 174, 188
 Pezl Karel 21, 51, 154, 155
 Plánování – obranné 44, 45, 56, 61, 63, 66, 68, 96, 98, 111, 113, 114, 187
 Podmínky – legislativní 14, 25, 81
 Policie – vojenská 42, 46, 66, 71, 109, 111, 185, 194, 196, 204, 207, 208
 Politika – akviziční 17, 132, 144, 176
 – bezpečnostní 6–8, 10, 13, 15–17, 26, 35–38, 51, 52, 96, 105, 114, 118, 132, 135, 138, 144, 166, 171, 175, 183, 185, 187, 190, 192, 198, 200, 201, 203, 205
 – hospodářská 8, 139
 – obranná 6–12, 14–19, 22, 25, 32–38, 43, 50, 51, 56, 60, 62, 68, 84, 99, 105, 118, 120, 124, 128, 132, 135, 138, 153, 166–171, 174, 175, 177, 179–183, 187, 192, 197–205
 – vnitrobezpečnostní 8
 – vojenská 8, 175, 192
 – zahraniční 8, 35, 41, 181, 185, 190, 197, 200–202, 205
 Poslanecká sněmovna 7, 33, 36, 37, 151, 218
 Prezident 8, 22–25, 40, 41, 43, 51, 58, 156, 184, 196, 204
 Privatizace 7, 11, 17, 19, 87, 139, 142, 147, 168
 Program společného kontaktního týmu viz také JCTP 104, 113, 174, 188
 Programy – alianční 16, 104, 113, 174
 – asistenční 16, 112, 113
 Projekty 16, 26, 38, 48, 56, 62, 64–66, 68, 86–90, 92, 94, 96–99, 101, 102, 105, 113, 117, 125, 126, 129, 131, 132, 136, 137, 141, 143, 145, 146, 155, 164, 171, 175, 180, 187, 203, 214–217
 Prostory – vojenské vycvikové viz také VVP 160–162, 164, 185, 193
 Prostředí – životní 6, 11, 13, 17, 95, 160–164, 166, 178, 204
 PRT 109, 184
 Průmysl – letecký 150
 PVO 29, 89–91, 94, 184, 194, 216

R

Rada bezpečnosti OSN 40, 148
 Rada obrany státu viz také ROS 31, 36, 185
 Rašek Antonín 7, 13, 21, 51
 REB 95, 184
 Redislokace 7, 29, 42, 64, 71, 123, 172
 Redukce – armády 9, 18, 22, 28–30, 42
 Reforma – Kostelkova 54, 125
 – Tvrdkova 53
 Reorganizace 7, 16, 29, 30, 42, 45, 56, 65, 71, 75, 83, 99, 108, 114, 164, 172
 Resort obrany 11, 15–17, 26, 32, 33, 36–38, 43–50, 52, 53, 55, 57, 59, 60–62, 64, 65, 67, 68, 70–72, 74–77, 79–83, 85–93, 97–105, 111, 114, 116, 121–129, 131–137, 139, 142, 144–146, 154, 155, 160–163, 171–178, 180–182, 196, 198, 199, 205, 206, 209
 Restrukturalizace – průmyslová 7, 11, 19, 45, 48, 71, 139, 141, 160, 163, 178

RLZ viz také ruční a lehké zbraně 150, 185
 ROS viz také Rada obrany státu 185
 Rozdělení republiky 14, 19, 25, 29, 31, 34, 36, 72, 87, 92, 93, 106,
 112, 122, 138, 141, 142, 163, 169, 175
 Rozpočet – vojenský 7, 17, 26, 107, 114, 124, 131, 132, 145, 155, 167

R

Řízení – civilní 7, 10, 13, 14, 18, 22, 23, 25, 35, 46, 51–53, 103, 115,
 132, 170, 200
 – ekonomické 6, 17, 121, 122, 175, 177
 – politické 170
 – vnitřní 11

S

Sbor – hodnostní 20, 61, 77, 78, 81, 82, 172
 Senát 7
 Schopnosti – expediční 11, 14
 – interoperabilní 11
 Síly – alianční 15, 66, 109, 119
 – interoperabilní 68
 – podpory a výcviku 56, 57, 83, 159, 185, 195
 – podpůrné 109
 – pohotovostní 120
 – pozemní 29, 44, 46–49, 57, 64, 66, 82, 181, 195, 199, 200
 – společné 56, 57, 83, 136, 185, 195, 196, 217
 – stacionární 61, 65
 – vzdušné 38, 44, 46–49, 57, 64, 66, 96, 109, 111, 195, 199, 200
 S-KOS viz také Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě
 16, 22, 28–31, 42, 47, 185, 187
 Slovenská republika 30, 89, 108, 117, 118, 142, 169, 183, 185
 Služba – konskripční 153, 154, 178
 – základní, náhradní 15, 20, 29, 30, 32, 42, 46, 48, 52, 73, 78, 80,
 86, 97, 128, 136, 153, 154, 157, 170, 186, 199, 204, 205, 212
 Směrnice 60, 68, 84, 161
 Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě viz také
 S-KOS 16, 28, 185, 187
 Spolupráce – mezinárodní vojenská 6, 11, 16, 103, 174
 – dvoustranná vojenská 16, 103, 112, 114, 175
 – mnohostranná vojenská 103, 146
 – regionální 104, 111, 166, 175
 Stav – početní 11, 16, 26, 28–30, 45, 46, 56, 73, 77, 91,
 101, 132, 157, 160, 163, 170, 178, 203, 212
 Strategie – vojenská 7, 14–16, 34, 44, 45, 52, 58, 63, 65, 68, 96, 98,
 155, 171, 181, 191–193, 199, 205, 206,
 Strategické dokumenty 7, 15, 16, 25, 26, 35, 51, 65, 201
 Struktura – mírová 55
 – organizační 17, 18, 20, 30, 39, 41–43, 48, 56, 63, 68, 78,
 87, 94, 96, 123, 126, 135, 146, 158–160, 162, 170, 172,
 181, 182, 194, 195, 197, 231

Stupeň – operační 42
 – strategický 42
 – taktický 42, 65

Systém – mobilizace 6, 13, 17, 65, 153, 178
 – plánování 11, 37, 38, 42, 104, 135
 – velení 30, 41, 45, 47, 64, 65, 95, 96, 98, 216, 217
 – vzdělávání a výcviku 42, 82, 83, 103, 172

SZBP EU 185

Š

Škody – ekologické 17, 163
 Školy – vysoké vojenské 73, 74, 83, 86, 87, 89, 90, 185, 186

T

Technika – vojenská 19, 26, 28, 37, 45, 49, 65, 67, 85, 94, 97, 121,
 123, 128, 133–135, 138–140, 143, 146, 149, 150, 163, 171, 173,

Transformace – armády 10–12, 14, 15, 30, 51, 59, 63–65, 81, 87,
 93, 95, 120, 172, 180, 181
 – ekonomická a sociální 11, 19, 35, 122, 125, 197
 – NATO 10, 15

U

ÚJMV 12, 13, 185, 218
 Uskupení – úkolové 58, 61, 66, 108–111, 188, 208
 ÚSS 185
 Ústava 8, 19, 36, 74, 122, 155, 197, 204, 206

V

Válka – studená 9–12, 17, 19, 34, 49, 50, 54, 71, 84, 106, 118, 121,
 138, 139, 147, 151, 153, 166, 168, 169, 179, 180
 Varšavská smlouva 6, 10, 11, 14, 18–21, 25, 73, 84, 111, 121, 140,
 141, 153, 162, 164, 166–168, 178, 185
 Věda 48, 84, 92, 93,
 Vídeňský dokument 185
 visegrádské uskupení 16, 111, 119, 146, 175
 Víze – dlouhodobá 16, 26, 67, 68, 155, 170, 206
 Vláda – koaliční 36, 52, 122, 197, 199–202
 Voják – z povolání 16, 20, 21, 32, 33, 40, 45, 46, 48, 53, 70–79, 81,
 123, 153, 169, 172, 178, 186, 204, 205
 – základní služby 20, 32, 46, 48, 73, 78, 80, 86, 97, 128, 136,
 153, 157, 170, 186, 212
 Vojenský potenciál 9, 24, 34, 39, 121, 138, 181
 Vojenské školství 16, 45, 78, 82, 90, 92, 116, 121, 172,
 Vojsko 20, 28, 29, 41–43, 46, 83, 86, 90, 96, 98, 115, 145, 164,
 185, 194,
 Volby – demokratické 19, 23, 108
 VSPV 56, 185
 VSS 56, 185
 VVO viz také Východní vojenský okruh 20, 30, 185
 VVP viz také vojenské výcvikové prostory 162–165,
 179, 185, 193
 Výdaje – vojenské 17, 48, 100, 123–126, 128, 130, 199
 Výzkum a vývoj – obranný 6, 16, 45, 84, 85, 87–94, 96–99, 101,
 102, 173, 184
 – vojenský 36, 84, 101
 Výzvy – bezpečnostní 9, 51, 63, 167, 180
 Vzdělávání 26, 33, 48, 65, 75, 76, 78, 81–83, 88, 103, 105, 114, 116,
 146, 160–163, 172, 178

Z

Zájmy – bezpečnostní 8, 10, 11, 51, 62, 65, 69, 85, 191
 Zálohy – aktivní 67, 155, 157, 158, 178
 – povinné 155, 156
 Zbraně – ruční a lehké viz také RLZ 140, 147, 148, 150, 151,
 175, 185
 – těžké 140, 142
 Zbraňový systém 7, 18, 22, 29, 34, 37, 45, 46, 61, 79, 88, 94, 97,
 121, 133, 150, 175, 181
 Zbrojní výroba 11, 17, 138, 139–142, 150
 ZEU 103, 106, 186
 ZVO viz také Západní vojenský okruh 20, 30, 186

PŘEDSTAVENÍ AUTORŮ

JUDr. MIROSLAV TŮMA (plk. v. v.), (nar. v r. 1937)

Je absolventem vojenského spojovacího učiliště v Novém Městě n. Váhom a Právnické fakulty UK v Praze. V rámci Generálního štábu a Federálního ministerstva národní obrany vykonával různé velitelské a štábní funkce, v letech 1989–1992 se zúčastnil rovněž dvou misí OSN (Angola a Irák). Po odchodu do zálohy v prosinci 1992 se stal zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR, odboru bezpečnostní politiky. V letech 1994–1995, v době nestálého členství České republiky v Radě bezpečnosti OSN, působil ve Stálé misi ČR při OSN v New Yorku. Poté až do odchodu do důchodu v r. 2001 pracoval na Ministerstvu zahraničních věcí ČR na odboru OSN, kde se věnoval zejména kontrolně-zbrojní a odzbrojovací problematice. V r. 1996 se zúčastnil osmičlenné poznávací mise Západoevropské unie v některých východoafrických zemích k zjištění jejich kapacit a potřeb k účasti v mírových operacích OSN. V současné době spolupracuje s Ústavem mezinárodních vztahů v Praze a Ústavem strategických a obranných studií v Brně, jehož je také čestným členem. Je autorem publikací *Nešitření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika* (vydal ÚMV ve spolupráci s ÚSS VA v Brně, 2002), *Relics of Cold War, Defence Transformation in the Czech Republic* (Policy Paper č.14, SIPRI 2006) a *Mírové využívání jaderné energie, nešitření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení* (ÚMV, 2009). Patří mezi spoluautory knih *Nešitření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu* (ÚSS, Univerzita obrany v Brně, 2004), *Protiraketová obrana: Americký projekt a jeho mezinárodní souvislosti* (ÚMV, 2004) a *Vojenská strategie* (MO ČR/PIC, 2008). Svými články také dvakrát přispěl do slovenské bezpečnostně analytické publikace vydávané odborem bezpečnostnej a obrannej politiky MO SR pod názvem *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia*, postihující vývoj v letech 2006–2007 a 2007–2008. Jmenovaný je členem Rady pro mezinárodní vztahy. Kromě publikačních aktivit uplatňuje své zkušenosti z kontrolně zbrojní a odzbrojovací problematiky i v přednáškové činnosti na katedře mezinárodního práva PF UK v Praze.

Kontakt na autora (tuma@iir.cz).

Doc. Ing. JOSEF JANOŠEC CSc., (pplk. v. z.), (nar. v r. 1951)

VAAZ, inženýr geodézie a kartografie (1976), externí vědecká příprava na kandidáta geografických věd (1984), ČSAV vědecký kvalifikační stupeň IIa (1990), teorie obrany státu – habilitace (2004) na VA v Brně. Voják z povolání (1971–1995) ve vojenské topografické službě, řízení vojenské vědy na GŠ a strategickém úseku MO ČR, v Institutu pro strategická studia FMO, Institutu pro výzkum operačního umění (zástupce ředitele) a Ústavu obranných studií (ředitel odboru – ZŘ ÚOS). Po 1995 na MO ČR při řízení vědy a obranného výzkumu, v letech 2000–2006 byl ředitelem Ústavu strategických studií VA (UO) v Brně. Od 2006 ředitelem Výzkumného centra bezpečnosti, Brno. Od r. 2007 ředitel MV GR HZS ČR Institutu ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč.

Vedl interdisciplinární řešitelské týmy, zahájil spolupráci za ČR s RTO NATO (*Organizaci NATO pro obranný výzkum a technologie*) v roce 1998, dodnes zástupce ČR v panelu SAS/RTO NATO, člen European Association for Security (Krakow, Polsko). Trvale rozvíjí mezinárodní spolupráci. Byl při založení výzkumných pracovišť (ISS FMO, IVOU, ÚOS, ÚSS VA v Brně). Osobně se podílel na vytvoření obranné a bezpečnostní politiky ČR a na tvorbě prvních strategických dokumentů resortu obrany po roce 1989, řídil financování obranného výzkumu, koordinoval výzkumy

v ČR, aktivní publikační činností a vystupováním na konferencích podpořil vznik bezpečnostní komunity ČR. Má 20 přibližně zahraničních a 230 domácích publikací. Věnoval se následujícím oblastem výzkumu: automatizovaná tvorba map, kartografická generalizace, digitální model území. Management vědy a výzkumu – vědní politika, teorie organizace výzkumu, výstavba a řízení výzkumných organizací. Teorie obrany státu – teorie bezpečnostní a obranné politiky, strategická studia pro bezpečnost a obranu státu, hrozby a rizika, profesionalizace ozbrojených sil, terorismus a ozbrojené síly. Instituce EU, společná zahraniční a bezpečnostní politika (2. a 3. pilíř EU). Strategická koncepce NATO, organizační struktury, systém velení a řízení, vědecké a výzkumné struktury. Byl a je předsedou a členem vědeckých rad (ÚSS VA Brno, VVŠ PV Vyškov, ÚOS Praha, ÚMV Praha, VA, UO Brno, Univerzita Pardubice, Policejní akademie Praha, GR HZS ČR), člen redakční rady časopisu *European Security* (University of Kansas, USA), *Vojenské rozhledy* (MO ČR), odborného časopisu 112 (MV GR HZS), zakladatel časopisu *Obrana a strategie* (ÚSS UO v Brně) a *The Science for Population Protection* (IOO Lázně Bohdaneč).

Pedagogickou činnost uskutečňoval v předmětech pro bakalářské, magisterské, doktorské studijní programy (bezpečnost a obrana státu, evropské záležitosti, terorismus, mezinárodní prostředí bezpečnostní politiky, zdroje a procesy pro obranu státu, vojenská strategie, obranné plánování, ochrana obyvatelstva, IZS) na UO v Brně, JČU České Budějovice, FBI VŠB TU Ostrava, FES Univerzity Pardubice, FSV UK Praha.

Kontakt na autora (josef.janosec@seznam.cz).

Ing. JOSEF PROCHÁZKA, Ph.D. (ppik. v.z.), (nar. v r. 1966)

Absolvent Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně v roce 1990. Po studiích vykonával základní pozice u vojsk a působil v oblasti vojenského výcviku. Od roku 1996 do roku 2000 působil na Generálním štábu a Ministerstvu obrany v oblasti logistiky a vojenské akvizice. Od roku 2000 do roku 2007 pracoval v Ústavu strategických studií Univerzity obrany. Na tomto pracovišti se zabýval problematikou obranných zdrojů a procesů. Od roku 2005 vykonával pozici zástupce ředitele tohoto pracoviště. V roce 2007 odešel do zálohy a jako civilista začal působit v sekci obranné politiky a strategie MO, kde v pozici zástupce vedoucího oddělení odpovídal za zpracování základních koncepčních a strategických dokumentů resortu obrany. V letech 1999 a 2004 se zúčastnil dvou misí v Bosně a Hercegovině pod hlavičkou NATO a EU. V letech 2002–2004 byl hlavním řešitelem projektu obranného výzkumu, který byl zaměřen na analýzu schopností obranného průmyslu a možností jeho využití pro zajištění potřeb obrany státu. Jedním z hlavních výstupů byl návrh Národní strategie vyzbrojování ČR. V roce 1995 absolvoval odbornou stáž v oblasti logistiky v SRN. V roce 2002 studoval řízení obranných zdrojů v USA. V roce 2006 obhájil doktorskou práci *Strategické přístupy k vyzbrojování a jejich systémové využití* a byl mu udělen titul Ph.D. V roce 2006 absolvoval kurz Generálního štábu na Univerzitě obrany v Brně. V roce 2008 absolvoval kurz bezpečnostních studií při Marshallově centru v SRN.

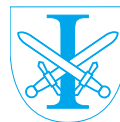
Je spoluautorem publikací *Obranné zdroje ČR* (Ústav strategických studií, 2003, 2004 a 2006), *Obranný průmysl ČR po rozpadu bipolarity* (Ústav strategických studií, 2003), *Bezpečnostní politika ČR* (Univerzita Karlova, 2004), *Bezpečnost a obrana ČR 2015–2025* (MO ČR – AVIS 2005), *Kapitoly bezpečnosti* (Univerzita Karlova, 2007), *Vojenský profesionál v měnícím se světě 21. století*. (Univerzita obrany, 2008), *Vojenská strategie* (Ústav strategických studií, 2008). Je členem redakční rady časopisu *Strategic Impact* (Univerzita obrany, Rumunsko) a *Obrana a strategie* (Univerzita obrany, ČR). Přednáší na Univerzitě obrany, Masarykově univerzitě a Univerzitě Karlově problematiku vývoje obranné politiky ČR a rozvoje ozbrojených sil.

Kontakt na autora (josef_prochazka@hotmail.com).

OBRANNÁ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ REPUBLIKY (1989–2009)

Miroslav TŮMA
Josef JANOŠEC
Josef PROCHÁZKA

Vydalo Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
<http://www.army.cz>

Odpovědná redaktorka: Eva Karbulková
Grafická úprava a zlom: Jitka Oktábcová
Dáno do tisku: prosinec 2009
Tisk: VGHŮř, Dobruška

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele je zakázáno.

NEPRODEJNÉ

, PODPIS SMLOUVY O KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SIL
1991, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE NATO S
YCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZEMÍ 1991, ROZPAD SOVĚTSKÉHO
HERCEGOVINY 1992, ROZPAD ČESKOSLOVENSKÉ FEDERA
1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ REPUBLIKY K PARTNERSTVÍ PR
VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO NATO 1997, ZAPOJENÍ AR
OVENSKÉ REPUBLIKY DO NATO 1999, PŘIJETÍ NOVÉ STRA
PERACE NATO V KOSOVU 1999, ZAHÁJENÍ PROCESU STRA
REFORMY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ REPUBLIKY 2002, TE
RODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA ČESKÉ REBULIKY V
2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO ZVLÁDÁNÍ POVODNĚ NA
RAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBROJENÝCH SIL NA NOV
DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO 2004, ZAVEDENÍ PLNĚ PR
ROKU REFORMY A DOSAŽENÍ POČÁTEČNÍCH OPERAČNÍCH
CH OZBROJENÝCH SIL S EXPEDIČNÍM CHARAKTEREM S
ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY 1990, ZAPO
90, ROZPAD JUGOSLÁVIE 1990, PODPIS SMLOUVY O KONV
NNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ
VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZ
VÁLKY NA ÚZEMÍ BOSNY A HERCEGOVINY 1992, ROZPAD
TANÉ ČESKÉ REPUBLIKY 1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ REPU
UPOVÝCH ROZHOVORŮ KE VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO
VĚ 1997, VSTUP ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO NATO 1
Á KRIZE A ZAHÁJENÍ OPERACE NATO V KOSOVU 1999, ZA
Y 2000, VYPRACOVÁNÍ REFORMY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ
ÁLKY PROTI MEZINÁRODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA
DNÍHO SPOLEČENSTVÍ 2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO ZVLA
SUMMITU NATO V PRAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBRO
BLIKY DO EU 2004, DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO 2004, ZA
SENÍ PRVNÍHO KROKU REFORMY A DOSAŽENÍ POČÁTEČ
BA NASADITELNÝCH OZBROJENÝCH SIL S EXPEDIČNÍM CH
009, VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY
IRAKU 1990, ROZPAD JUGOSLÁVIE 1990, PODPIS SMLOUVY
ENÍ ČINNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ
VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK Z NAŠEHO ÚZ

OPERACE KOALIČNÍCH SIL PROTI IRAKU 1990, ROZPAD JUGOSLAVIE 1990, PODPIS
SMLOUVY O KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SILÁCH V EVROPĚ 1990, UKONČENÍ
VNUTŘNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE
TO SYMBOLIZUJÍCÍ KONEC STUDENÉ VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK
Z NAŠEHO ÚZEMÍ 1991, ROZPAD SOVĚTSKÉHO SVAZU 1991, VZNIK OBČANSKÉ VÁLKY
NA ÚZEMÍ BOSNY A HERCEGOVINY 1992, ROZPAD ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ
REPUBLIKY 1992, VZNIK SAMOSTANÉ ČESKÉ REPUBLIKY 1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ
REPUBLIKY K PARTNERSTVÍ PRO MÍR 1994, ZAHÁJENÍ PROCESU PŘÍSTUPOVÝCH
NEGOTIACÍ KE VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO NATO 1997, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO
VZVLÁDÁNÍ POVODNÍ NA MORAVĚ 1997, VSTUP ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO
NATO 1999, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE NATO 1999, KOSOVSÁ KRIZE
1999, ZAHÁJENÍ OPERACE NATO V KOSOVU 1999, ZAHÁJENÍ PROCESU STRATEGICKÉ
REFORMY OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY 2000, VYPRACOVÁNÍ REFORMY OZBROJENÝCH
SIL ČESKÉ REPUBLIKY 2002, TERORISTICKÝ ÚTOK NA USA 2001, ZAHÁJENÍ VÁLKY
PROTI MEZINÁRODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA ČESKÉ REPUBLIKY V BOJI PROTI
TERORISMU V RÁMCI MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ 2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY
DO VZVLÁDÁNÍ POVODNÍ NA ÚZEMÍ ČECH 2002, ORGANIZACE PRAŽSKÉHO SUMMITU
NATO V PRAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBROJENÝCH SIL NA NOVÝ ZDROJOVÝ
MECHANIZMEK 2003, VSTUP ČESKÉ REPUBLIKY DO EU 2004, DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO
2004, ZAVEDENÍ PLNĚ PROFESIONÁLNÍCH OZBROJENÝCH SIL 2005, ZAVRŠENÍ
PRVNÍHO KROKU REFORMY A DOSAŽENÍ POČÁTEČNÍCH OPERAČNÍCH SCHOPNOSTÍ
OZBROJENÝCH SIL 2006, VÝSTAVBA NASADITELNÝCH OZBROJENÝCH SIL
S PREDIKČNÍM CHARAKTEREM SCHOPNOSTÍ 2008, TŘETÍ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO 2009,
VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY 1990, ZAPOJENÍ ARMÁDY ČR DO
OPERACE KOALIČNÍCH SIL PROTI IRAKU 1990, ROZPAD JUGOSLAVIE 1990, PODPIS
SMLOUVY O KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SILÁCH V EVROPĚ 1990, UKONČENÍ
VNUTŘNOSTI VARŠAVSKÉ SMLOUVY 1991, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE
TO SYMBOLIZUJÍCÍ KONEC STUDENÉ VÁLKY 1991, ODCHOD SOVĚTSKÝCH VOJSK
Z NAŠEHO ÚZEMÍ 1991, ROZPAD SOVĚTSKÉHO SVAZU 1991, VZNIK OBČANSKÉ VÁLKY
NA ÚZEMÍ BOSNY A HERCEGOVINY 1992, ROZPAD ČESKOSLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ
REPUBLIKY 1992, VZNIK SAMOSTANÉ ČESKÉ REPUBLIKY 1993, PŘISTOUPENÍ ČESKÉ
REPUBLIKY K PARTNERSTVÍ PRO MÍR 1994, ZAHÁJENÍ PROCESU PŘÍSTUPOVÝCH
NEGOTIACÍ KE VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO NATO 1997, ZAPOJENÍ ARMÁDY DO
VZVLÁDÁNÍ POVODNÍ NA MORAVĚ 1997, VSTUP ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO
NATO 1999, PŘIJETÍ NOVÉ STRATEGICKÉ KONCEPCE NATO 1999, KOSOVSÁ KRIZE
1999, ZAHÁJENÍ OPERACE NATO V KOSOVU 1999, ZAHÁJENÍ PROCESU STRATEGICKÉ
REFORMY OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY 2000, VYPRACOVÁNÍ REFORMY OZBROJENÝCH
SIL ČESKÉ REPUBLIKY 2002, TERORISTICKÝ ÚTOK NA USA 2001, ZAHÁJENÍ VÁLKY
PROTI MEZINÁRODNÍMU TERORISMU 2001, PODPORA ČESKÉ REPUBLIKY V BOJI PROTI
TERORISMU V RÁMCI MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ 2002, ZAPOJENÍ ARMÁDY
DO VZVLÁDÁNÍ POVODNÍ NA ÚZEMÍ ČECH 2002, ORGANIZACE PRAŽSKÉHO SUMMITU
NATO V PRAZE 2002, ÚPRAVA REFORMY OZBROJENÝCH SIL NA NOVÝ ZDROJOVÝ
MECHANIZMEK 2003, VSTUP ČESKÉ REPUBLIKY DO EU 2004, DRUHÁ VLNA ROZŠÍŘENÍ NATO
2004, ZAVEDENÍ PLNĚ PROFESIONÁLNÍCH OZBROJENÝCH SIL 2005, ZAVRŠENÍ